

శ్రీయైనమః

శ్రీభగవద్రామానుజాయనమః

శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితమ్

శ్రీమద్వీతాభాష్యమ్

పు. 1092

శ్రీశైలపూర్ణకులతీలక చతుర్వేదశతక్రతు శ్రీకుమార
తాతయార్థకులదీపనావల్పకాగ్రహాగలంకార
శ్రీమదణ్ణయతాతార్థమహాదేశిక చరణనలినవరివసన
ఫలభూతనిభిలగమాంతసారజ్ఞానస్వతదేకవంశస్య
నావల్పకం, శ్రీమద్రామానుజతాతాచార్యస్య
సాహాయ్యకేర

శ్రీహరితకులతీలక శ్రీమదనంతార్యవర్యాన్నసంభవే
ఆనూరి

సరస్వతీ-తిరువేంకటాచార్యేణ
సన్యాకృరిశోభితం

కృచిత్రాచిత్రభాగేశ్రీమతాత్పర్యచంద్రికావాక్యైః
ప్రదనుసారివాక్యైశ్చసంయోజితం

స్వీయసరస్వతీనిలయము ద్రాక్షరశాలాయామ్
ముద్రాపితంచసద్విజయతేతరామ్.
ఆంగీరసవర్ష పువ్యమాసః.

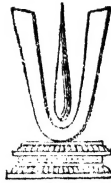
Registered Copyright

శ్రీలక్ష్మీహయవనవర బ్రహ్మణేనమః

శ్రీమద్రామానుజతాతాచార్యవరచిరన్తోకాః

జ్ఞానో

శ్రీమానశేషహయప్రతిభటఃల్యాణగుణాధిర్జయతి । భక్త్యా రా
 ధ్యోభగవాన్దేవోనాగాయణస్సగీతార్థః ॥ ౧ ॥ భారతయుద్ధా
 రంభేబంధుస్నేహాది నాకులంపార్థం । అపదిశ్యవిశ్వగుప్తైహారిర
 విగీతాముపాదిశద్ధితాం ॥ ౨ ॥ సైహయద్యపివృతాస్వస్వమనీ
 మానుసారతస్తైస్తైః । తదపినతేహవివృతిషుభగవదభిప్రాయగోచ
 రస్వయతి ॥ ౩ ॥ శేషవతరరూపాభగవద్రామానుజార్యమునవ
 గ్యః । భగవద్గీతోపనిషత్సామ్రాజ్యవకారభాష్యమవిదూమ్యం ॥ ౪ ॥
 భగవద్గీతామేతానుమాతి పిపరీతుమేషగురురేవ । రామానుజో
 క్తీదావంవేత్తుంరామానుజాదలంకౌన్యః ॥ ౫ ॥ తస్మిన్గీతాభా
 ష్యేక్వచిత్కృచ్చిల్లైభకప్రమాదాద్యైః । బహుపురుషబుద్ధిభేదా
 దపిపదవాక్యైశుద్ధశ్యతేభేదః ॥ ౬ ॥ ఆస్రమహతాంగియోగాదా
 భగవద్భాష్యకారమాస్వగురోః । విచ్ఛేదవిరహితాంతద్విశుద్ధస
 స్సింప్రదాయపదపీఠాం ॥ ౭ ॥ ప్రతిపణావిస్మయిరూపాంశ్రీమ
 త్తాత్పర్యచంద్రికాంచాస్య । నానాదేశానీతాప్రాచీనానేక
 భాష్యకౌశాంశ్చ ॥ ౮ ॥ సహకారీకృత్యవిరంయుక్తాయుక్తావమర్శ
 పూర్వమహ । ప్రశ్నాత్పరవరితోధననిగళితస్వచ్ఛపాతఘటితమి
 దం ॥ ౯ ॥ అనుసంధిస్తుజనానామతిసౌకర్యాయమద్రితంసమ్య
 క్ । పారద్వయేసమాధేహయోనుగృహీతసంగ్రహేనాత్రకృ
 తః ॥ ౧౦ ॥ భిన్నార్థేస్త్విరుద్ధేవ్యాఖ్యానుగృహీతపాఠసంగ్రహ
 ణం । తద్వ్యోతనాయతత్రగ్రథనంతాత్పర్యచంద్రికాపజ్జైః ॥ ౧౧ ॥
 తుల్యబలేతుఃకల్పస్తతపవచనత్రతమభయన్యాసః । ఏతాదృశ
 ప్రకారానాశ్రిత్యబహుభాషితోధితంతేదిదం ॥ ౧౨ ॥ ఏవమపియ
 మ్మదోపస్సృరతిమహద్భిన్నమవశణీయోత్ర । గచ్ఛత్స్థలన
 నయజ్ఞైరసర్వసర్వజ్ఞతానయజ్ఞైశ్చ ॥ ౧౩ ॥

శ్రీభగవద్వామనమునయేనమః

విగాహాయామునః తద్గంపాభుభృందావనేస్తతః ।

నరస్తజిహ్వాగస్పర్శేయశ్రక్వష్టఃకృతావరః ॥

శ్రీమద్గీతార్థసంగ్రహః

స్వధర్మజ్ఞానమైరాగ్యసాధ్యభక్త్యైకగోచరః । నారాయణః పరంబ్ర
హ్మగీతాశాస్త్రైస్సమీరితః ॥ ౧ ॥ జ్ఞానకర్మాత్మికేనైవైయోగలయేషుసం
సృతే । ఆత్మానుభూతిసిద్ధ్యర్థే పూర్వపశ్యేనచోదితే ॥ ౨ ॥ ధ్యమే
భగవత్తత్త్వయాథాత్మ్యావాప్తిసిద్ధయే । జ్ఞానకర్మభినిర్వర్త్యై భక్తి
యోగః ప్రతీతః ॥ ౩ ॥ ప్రధానపురుషవ్యక్తిసర్వేశ్వరః పంచనం । క
ర్మభీష్టక్షీరిత్యాదిపూర్వశేషంతిమోదితః ॥ ౪ ॥ అస్తాన సేవాకాయ
నిధిమాధర్మధర్మనిధియోగులం । పార్థం ప్రపన్నముద్దిశ్యశాస్త్రావిధిరణంకృ
తం ॥ ౫ ॥ నిత్యాత్మాసంగకర్మేహగోచరాసాంఖ్యయోగిభిః । ద్వితీ
యేష్టితథీలయైస్ప్రాతః తస్మాదాచారయే ॥ ౬ ॥ అసత్కాలాకరయై
గుణేష్వారోప్యకర్తృతాం । సర్వేశ్వరేనాస్యస్యోక్తా తృతీయే కర్మకా
ర్యతా ॥ ౭ ॥ ప్రసంగాత్స్వస్వభావోక్తిః కర్మణోఽకర్మణా తాస్యచ ।
భేదాః జ్ఞానస్యమాహాస్వయంచతుర్థాధ్యాయఉచ్యతే ॥ ౮ ॥ కర్మయో
గస్యసౌకర్యంతైః శ్రుయంతాశ్చనతద్విధాః । బ్రహ్మజ్ఞానప్రకారశ్చ పంచ
కూర్థాయఉచ్యతే ॥ ౯ ॥ యోగాభ్యాసవిధిర్లోగీ చతుర్థాయోగసా
ధనం । యోగసిద్ధిస్త్వయోగస్యపారమ్యంచప్రతీతం ॥ ౧౦ ॥ స్వయా
ధాత్వం ప్రకృత్యాస్యతోధిశ్చరణాగతిః । భక్తభేదః ప్రబుద్ధస్యత్రైవ్యం

సప్తమఉచ్యతే ॥ ౧౧ ॥ విశ్వరూపరయారాధాత్మ్య భగవద్చరణాధీనాం । వేద్యోపాదేయభావానామప్తమేభేదఉచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ స్వమాహాత్మ్యంనుమన్యత్యేపరత్వంచమాహాత్మ్యనాం । విశేషోనవమేయోగో భక్తిరూపః ప్రకీర్తితః ॥ ౧౩ ॥ స్వకల్యాణగుణానంత్య కృత్సప్తాధీనతామతిః । భక్త్యుత్పత్తివివర్ధ్యథాంవిస్తీర్ణదశమోదితా ॥ ౧౪ ॥ ఏకాదశేస్వయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారావలోకనం । దత్తముక్తాబిదిప్రాప్త్యైర్భక్త్యైకోపాయతాతథా ॥ ౧౫ ॥ భక్తిశైశ్వుముపాయోక్తి రశక్తస్యాత్మనిష్ఠతా । తత్ప్రకారాస్తతిప్రీతిర్భక్తద్వాదశఉచ్యతే ॥ ౧౬ ॥ దేహస్వరూపమాత్మాప్తిహేతురాత్మవిశోధనం । బంధహేతుర్వివేకశ్చ త్రయోదశఉదీర్యతే ॥ ౧౭ ॥ గుణబంధవిధాతేహంకర్తృత్వంతన్నివర్తకనం । గతిత్రయస్వమూలత్వంచతుదశఉదీర్యతే ॥ ౧౮ ॥ అచిన్మికాద్విశుద్ధాచ్చచేతనాత్పురుషోద్దమః । వ్యాపనాద్భరణాత్స్వామ్యాదన్యఃపంచదశోదితః ॥ ౧౯ ॥ దేహసురవిభాగోక్తిపూర్వికాశాస్త్రవశ్యతా । తత్త్వానుసారవిజ్ఞానస్థేమేషోడశఉచ్యతే ॥ ౨౦ ॥ అశాస్త్రమాసురంకృత్సంశాస్త్రీయంగుణతఃపృథక్ । లక్షణంతాస్త్రసిద్ధస్య త్రిధాసప్తదశోదితం ॥ ౨౧ ॥ ఈశ్వరేకత్వతాబుద్ధిస్సత్త్వోపాదేయతాంతిమే । స్వకర్మపరిణామశ్చ శాస్త్రసారాథఉచ్యతే ॥ ౨౨ ॥ కర్మయోగస్తపస్తీర్థదానయజ్ఞాదిసేవనం । జ్ఞానయోగోజితస్వాంతైః పరిశుద్ధాత్మనిస్థితః ॥ ౨౩ ॥ భక్తియోగఃపరైకాంత్యప్రీత్యాధ్యానాదిషుస్థితః । త్రయాణామపియోగానాం త్రిభిరన్యోన్యసంగమః ॥ ౨౪ ॥ నిత్యనైమిత్తికానాంచపరారాధనరూపిణాం ఆత్మదృష్టేస్త్రయోపేతేయోగద్వారేణసాధకాః ॥ ౨౫ ॥ నిరస్తనిఖలాజ్ఞానోద్బుద్ధ్యాన్యనంపరానుగం । ప్రతిలభ్యపరాంభక్తింతయైవాహ్నాంతితస్పదం ॥ ౨౬ ॥ భక్తియోగస్తదర్థిణచేత్సమగైశ్వర్యసాధనం । ఆత్మార్థిణచేత్ప్రయోగేతే తలైకవల్యస్యసాధకాః ॥ ౨౭ ॥ వికాంత్యంభగవత్సేవాంసమానమధికారిణాం । యావత్ప్రాప్తి పరాధిణచేత్తదేవార్థ్యంతమశ్నుతే ॥ ౨౮ ॥ జ్ఞానీతుపరమైకాంతితదాయత్తాన్నజీవనః । తత్సంశ్లేషవియోగైకమఖదుఃఖస్తదేకధీః ॥ ౨౯ ॥ భగవద్ధ్యానయోగోక్తిపంచనస్తుతికీర్తనైః । లభ్యాత్కృతగ్రతప్రాణమనోబుద్ధీందియత్రయః ॥ ౩౦ ॥

నిజకమాదిభక్త్యంశంకుర్యాత్ప్రీత్యైవకారితః । ఉపాయతాం పరిత్య
జ్యన్యసేద్దైవేతుతామభీః ॥ ౩౧ ॥ వికాంతాత్యంశదాన్యైకరతిస్తస్పదమా
పుయాత్ । తస్మిన్ధానమిదంవాస్త్రమితిగీతాథాసంగ్రహః ॥ ౩౨

ఇతిశ్రీభగవద్భామునమునిప్రణీతః
శ్రీమద్రీతాథాసంగ్రహస్సంపూర్ణః

అధ్యాయానుక్రమణికా

పత్రమ్. అధ్యాయః

౧	”	౧	ఆర్జునవిషాదయోగః
౨	”	౨	సాంఖ్యయోగః
౩౫	”	౩	కర్మయోగః
౫౬	”	౪	జ్ఞానయోగః
౭౨	”	౫	కర్మసన్న్యాసయోగః
౮౩	”	౬	అభ్యాసయోగః
౯౭	”	౭	పరమహంసవిజ్ఞానయోగః
౧౧౦	”	౮	అక్షరపరబ్రహ్మయోగః
౧౨౦	”	౯	రాజవిద్యారాజగుహ్యయోగః
౧౩౪	”	౧౦	విభూతివిస్తరయోగః
౧౪౮	”	౧౧	విశ్వరూపసందర్శనయోగః
౧౬౬	”	౧౨	భక్తియోగః
౧౭౩	”	౧౩	తేత్రతేత్రజ్ఞవిభాగయోగః
౧౯౩	”	౧౪	గుణత్రయవిభాగయోగః
౨౦౩	”	౧౫	పురుషోత్తమయోగః
౨౧౩	”	౧౬	దైవాసురసంపద్విభాగయోగః
౨౨౧	”	౧౭	శ్రద్ధాత్రయవిభాగయోగః
౨౩౦	”	౧౮	మోక్షోపదేశయోగః

శ్రీ సద్గీతాభాష్యకాలక్షేపారంభే

స్వస్వసంప్రదాయానుసారేణగురువరంపరానుసంధానపూర్వక

మనుసంధేయశ్లోకాః

నమ్యజ్ఞాన్యకలాపేన మహతాభారతేనచ । ఉపబృంహితవేదా
యనమోవ్యాసాయవిష్ణవే॥ సారథ్యమజ్ఞానస్యాదౌ కుర్వణీతామృతం
దకాల్లంకరియోపకారాయ తస్మైకృష్ణార్జునేనమః॥ ప్రపన్న పారిజా
తాయవేత్రితోతైరికపాణయే । జ్ఞానముద్రాయీకృష్ణాయ గీతామృతదు
హానమః॥ కరకమలసద్గీతార్జున్ముద్రః పరికలితొన్నతబహిర్బర్హ చూడః
భిరకరగృహీతవేద్రతోత్త్రాసమహృదిసన్నిధిమాతనోతుశౌరిః॥ లగ్నీకృ
త్వాకమపిచరణంజానునై కేసభిష్టా పశ్చాత్పాథం* పరిణయరసజుషా
చతుషావేక్షమాణః । సవ్యేతోత్త్రీకరసగసిజే దక్షిణేజ్ఞానముద్రామా
విభాగోరథమధిపసౌపాతునస్సూతవేనః॥ కృష్ణంకమలపతాగ్ముఖ్య
త్రవణకీర్తనం । వాసుదేవంజగద్యోనినౌమినారాయణంహరిమ్॥ కృష్ణో
యయాదవేంద్రాయజ్ఞానముద్రాయయోగినే । నాథాయరుక్మిణీశాయ
నమోవేదాంతవేదినే॥

శ్రీ భగవద్గీతా మాహాత్మ్యమ్

గీతాశాస్త్రమిదంపుణ్యంయః పఠేత్ ప్రయతఃపుమా ॥ విష్ణోఃపదమ
వాపోత్తిభయశోకాదివజ్జితః॥ గీతాధ్యయనశీలస్య ప్రాణాయామపర
స్యచానైవసంతిహిపాపానిపూర్వజన్మకృతానిచ । మలనిమోచనంపుం
సాంజలస్నానందివేదినే । సకృద్గీతాంభసస్నానంసంసారమలనాశనం॥ గీ
తానుగీతాకర్తవ్యాకిమన్యైశ్చాస్త్రసింగ్రహైః । యాస్వయంపక్షనాభ
స్యముఖపద్మాద్వినిస్సృతా ॥ భారతామృతసర్వస్వం విష్ణోర్వక్త్రాద్విని
స్సృతం । గీతాగంగాదకంపీత్యాపునర్జన్మనవిద్యతే॥ సర్వోపనిషదోగావో
దోగ్ధాగోపాలనందనః । పార్థోవస్సస్మధీర్ఘోక్తాదుగ్ధంగీతామృతంమహత్॥
ఏకంశాస్త్రం దేవకీపుత్రగీతమేకోదేవోదేవకీపుత్రపతా । ఏకోమంత్రస్తస్య
నామానియానికమాప్యేకంతస్యదేవస్యసేవా ॥ ... .. *

శ్రీరస్తు.

ఓమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీభగవద్రామానుజవిరచిత శ్రీమద్రీతాభావ్యమ్

యో నిశ్యమచ్యుతపదాంబుజయుగ్మరుక్మవ్యామోహతస్తదిత
రాణిత్యణాయమేనే! అస్త్యుర్భగవతోస్యదమైకసింధోరామా
నుజస్యచరణౌశరణంప్రపద్యే॥ ... *
...

శ్రీమద్రీతాభావ్యమంగళశ్లోకః.

యస్పదాంభోరుహధ్యానవిధ్వస్తాశేష కల్పవః।

వస్తుతాముపయాతోహంయామునేయంనమామితమ్॥

హరిఃఓమ్ ॥ శ్రియఃపతి ర్విఖిలహేయప్రత్యసీక కల్యాణైకతానానం
తజ్జానానందైకస్వరూపః స్వాభావికానవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్వర్యవీ
ర్యశక్తితేజఃప్రభృత్యసంఖ్యాయ కల్యాణగుణగణమహిమదధిః స్వాభి
మతానురూపైకరూపాచింత్యదివ్యాచ్ఛుత నిత్యనిరవద్యనిరతిశయాజ్ఞ్వల్య
సౌందర్యలావణ్యయావనాద్యనంతగుణనిధిదివ్యరూపః స్వోచితవిధవిచి
త్రానంతాశ్చర్యనిత్యనిరవద్యాసరిమితదివ్యభూషణః స్వానురూపాసం
ఖ్యాయాచింత్యశక్తి నిత్యనిరవద్యనిరతిశయ కల్యాణదివ్యాయుధః స్వాభి
మతానురూపనిత్యనిరవద్యస్వరూపరూపగుణవిభవైశ్వర్యశీలాద్యనవధికా

కల్యాణైకతానేశ్వనంతరంస్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణతిపాతస్తుబహు
మశ్రీకౌశేషునదృశ్యతే శ్రీమత్కృత్యచంద్రికాయాంనవ్యాఖ్యాయిచ.

జ్ఞానబలైశ్వర్యశక్తితేజఃప్రభృతీత్యత్ర - నమస్తగుణబృందప్రధా
నతయాషాడ్గుణ్యస్యస్వరూపేణోపాదాన మితరేషాంచసౌశీల్యాదీనాం
ప్రభృతిశబ్దేనసంగ్రహణంకృతమితివ్యాఖ్యాతత్వాత్ శక్తితేజ ఇత్యనంత
రంసౌశీల్యవాత్సల్యేతిపాఠాధికవిచ- నిరతిశయాజ్ఞ్వల్యసౌంద
ర్యేత్యనంతరంసౌగంధ్యసౌకుమా ర్యేతిపాతశ్చనవ్యాఖ్యాతః. *

తిశయాసంఖ్యయకల్యాణగుణగణశ్రీవల్లభః స్వసంకల్పానువిధాయస్వ
 రూపస్థితిప్రవృత్తిభేదాశేషశేషతైకరతిరూపనిత్యనిరవద్య నిరతిశయజ్ఞాన
 క్రియైశ్వర్యాద్యంతగుణగణాపరిమితసూరిభిరనవరతాభిష్టుతచరణయు
 గళః నీవాజ్ఞనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః స్వోచితవివిధవిచిత్రానంత
 భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థానసమృద్ధానంతాశ్చర్యానంతమహావిభవా
 నంతపరిమాణనిత్యనిరవద్యాక్షరపరమవ్యోమనిలయః † విధవిచిత్రభోగ్య
 భౌక్తృవగఽపరిపూర్ణనిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలః పరంబ్రహ్మపు
 రుషోత్తమోనారాయణో బ్రహ్మాదిస్థావరాంతమఖిలంజగత్సృష్ట్యోస్వే
 నరూపేణావస్థితో బ్రహ్మాదిదేవమనుష్యాణాంధ్యానారాధనాద్యగోచరః
 అపారకారుణ్య సౌశీల్య వాత్సల్య దార్యమహేమాదధిః స్వమేవరూ
 పంతతత్సజాతియసంస్థానంస్వస్వభావ మజహదేవకుర్వక తేషుతేషు
 లోకేష్వవతీర్యావతీర్య తైస్తైరారాధిత స్తత్యదిష్టానురూపంధర్మాధికా
 మమోక్షోఽఖ్యంఫలంప్రయచ్ఛగభూభారావతరణాప దేశేనాస్తదాదీనా
 మపి సమాశ్రయణీయత్వాయావతీర్యోర్వార్వాం సకలమనుజనయనవిష
 యతాంగతఃపరావరనిఖిలజనమనోనయనహారిదివ్యచేష్టితానికుర్వకపూ
 తనాశకట యమథాజ్ఞానారిష్టప్రలంబభేనుక కాళియకేశికువలయాపీడ
 చాణూరముష్టికకాసేలకంసాదీన్నిహత్యతనవధికదయాసౌహార్ద్రానురాగ
 గర్భావలోక నాలాపాన్మృతైర్విశ్వమాప్యాయయ నిరతిశయసౌందర్య
 సౌశీల్యాది గుణగణాఽమృతేణామృతమాలాకారాదీక పరమభాగవ
 తాకృత్వాపాండుతనయయుద్ధపోత్సాహనవ్యాజేన పరమపురుషార్థల
 క్షణమోక్షసాధనతయావేదాంతోదితంస్వవిషయం జ్ఞానకర్మానుగృహీ
 తంభక్తియోగమవతారయామాసఙ్గితశ్రపాణ్డవానాంకురూణాంచయు
 ధైపాగ్రిభైసభగవాన్పురుషోత్తమస్సర్వేశ్వరేశ్వరోజగదుపకృతిమర్త్య
 ఆశ్రితవాత్సల్యవివశః పార్థంరథినమాత్మానంచసారథింసర్వలోకసాక్షి

నీవాజ్ఞనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావస్థితివ్యప్తపాతపవాచారైర్గరంగీ
 కృతః † వివిధవిచిత్రభోగ్యభౌక్తృవగ్నేత్యనంతరం - భోగోపకర
 ణోతిపారోసయుక్తః - భాగోపకరణాదీనామధస్థిత్యేనవ్యాఖ్యాతత్వాత్.

కంచకార-ఎవంజ్ఞాత్వాపిసర్వాన్తనాంధోధృతరాష్ట్రస్సుయోధనవిజయ
బుభుత్సయాసంజయంపప్రదధ॥ ... ..

— श्रीभगवद्गीता प्रारंभः —

మూ॥ ధృతరాష్ట్రేఉవాచ॥ధర్మక్షేత్రేకురుక్షేత్రేసమవేతా
యుయుత్సవః॥ మామకాఃపాండవాశ్చైవకీషకుర్వతసం
జయః॥౧॥ సంజయఉవాచ॥ దృష్ట్వాతుపాండవానీకం
వ్యూఢందుర్యోధనప్రదా॥ ఆచార్యముపసంగవ్యరాజా
వచనమబ్రవీత్॥ ౨॥ పశ్యేతాంపాండుపుత్రాణామా
చార్యమహతీంచమూం॥ వ్యూఢాందుఃపదపుత్రైఃతవశి
ష్టేణనీమతా॥౩॥ అత్రశూరామహేష్వాసాభీమాజుఃస
సమాయుధి॥ యయుధానోవిరాటశ్చద్రుపశ్చమహా
రథః॥ ౪॥ ధృష్టకేతుశ్చేకితానఃకాశీరాజశ్చవీర్యవాన్॥
పురుజిమగంతిభోజశ్చైవ్యశ్చనరపుంగవః॥ ౫॥ యథా
మన్యుశ్చవిక్రాంతిఉత్తమాజాశ్చవీర్యవాన్సౌభద్ర
ద్రౌపదేయాశ్చసర్వపవనుహరథాః॥ ౬॥ అస్మాకంతువి
శిష్టాయేతాన్నిబోధద్విజోత్తమ॥ నాయకామమనైస్యస్య
సంజ్ఞాథంతాన్ప్రవీమతే॥ ౭॥ భవాభీష్మశ్చకర్ణశ్చ
కృపశ్చసమితింజయః॥ అశ్వథామవికర్ణశ్చసౌమదత్తి
ప్రథైవచ॥౮॥ అన్యేచబహుశ్శూరామదర్థశ్చక్రజీవితాః॥
నానాశస్త్రప్రహరణాస్సర్వేయుద్ధశారదాః॥ ౯॥ అప
ర్యాప్తంతదస్మాకంబలంభీష్మాభిరక్షితం॥వర్యాప్తంత్రిదమే
తేహంబలంభీమాభిరక్షితం॥౧౦॥ ఆయనేషుచసర్వేషుయ
థాభాగమవస్థితాః॥ భీష్మమేవాభిరక్షంతాభవంతస్సర్వప
వహి॥ ౧౧॥ తస్యసంజనయహషణంకురువృద్ధఃపితామ
హః॥సింహనాదంవినద్యోచ్చైశ్శంఖండధ్వజప్రతాపవాకా॥
౧౨॥ తతశ్శంఖాశ్చభేర్యశ్చపణవానకగొముఖాః॥ సహ
నైవాభ్యహన్యంతసశబ్దస్తుములోభవత్॥ ౧౩॥ తతశ్చే

తైహామైర్యుక్తైమహతిస్యండనేస్థితా । మాధవఃపాండ
వశ్చైవపదవ్యాశంఖౌప్రదర్శతుః ॥ ౧౪ ॥ పాంచజన్యంహృ
షీకేశోదేవదత్తంధనంజయః । పాండ్రందధ్ధౌమహాశంఖం
భీమకర్మావ్యకౌదరః ॥ ౧౫ ॥ అనంతవిజయంరాజా
కుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః । నకులస్సహదేవశ్చసుఘోషమ
ణిపుష్పకా ॥ ౧౬ ॥ కాశ్యశ్చపరమేష్వాసశ్శిఖండీచ్యువహా
రథః । ధృష్టద్యుమ్నోచిరాటశ్చసాత్యకిశ్చపరాజితః ॥
౧౭ ॥ ద్రుపదోద్రౌపదేయాశ్చసర్వతఃపుధివీపతే । సౌ
భద్రశ్చమహాబాహుశ్శంఖాకదధ్ధుఃపుథకృథక్ ॥ ౧౮ ॥
సఘోషోధాతరాష్ట్రాణాంహృదయానివృదారయత్ ।
నభశ్చపుధివీంజైవతుములోవ్యసునాదయః ॥ ౧౯ ॥ ...*

భా ॥ దుర్యోధనస్త్వయమేవభీమాభిరక్షితంపాండవానాం బలమా
త్మీయంచభీష్మాభిరక్షితంబలమవలోక్యాత్మీయ విజయేతస్యబలస్య వర్షా
స్తతా మాత్మీయస్యబలస్యతద్విజయేచావర్షాస్తతామాచార్యాయ నివే
ద్యాంతర్విషణ్ణోభవత్ - తస్యవిషాదమాలక్ష్యభీష్మస్తస్యహామణంజనయ
తుంసహనాదంశంఖధ్ధానంచకృత్వాశంఖభేరినాదైశ్చ విజయాభిశం
సినంఘోషంచాకారయత్ - తతస్తంఘోషమాకర్ణ్యసర్వేశ్వరేశ్వరః
పార్థసారథీరథీచపాండవతనయస్త్రై లోక్యవిజయోవకరణభూతేమహతి
స్యండనేస్థితాత్రైలోక్యంకంపయంతౌ శ్రీమత్పాంచజన్యదేవదత్తైదివ్యా
శంఖౌప్రదర్శతుః-తతోయుధిష్ఠిరవ్యకోదరాదయశ్చస్వకీయాకాశంఖాకా
వృథకృథక్ ప్రదధ్ధుః- సఘోషోదుర్యోధనప్రముఖానాంసర్వేషామేవ
భవత్సుత్రాణాం హృదయానివిభేద-అద్యైవనప్తం కుదాణాంబలమితి
ధార్తరాష్ట్రామేనిరే- ఏవం తద్విజయాభికాంతీజేధ్యతరాష్ట్రాయ సంజ
యోకథయత్ ॥ ...

మూ॥ అథవ్యవస్థితాకాద్యస్తాధాతరాష్ట్రైకపిధ్వజః । ప్రవృ
త్తైశ్చస్త్రిసంపాతేధనురుద్యవ్యపాండవః ॥ ౨౦ ॥ హృషీకే
శంతదావాక్యమిదమాహమహీపతే ॥ అన్జనః ॥ సేనయో

రుభయోమౌఽధ్యేరథంస్థాపయమేచ్యుత॥ ౨౦॥ యావదే
తాన్నిరీక్షేహంయోధుకామానవస్థితాః । కైర్నయా
సహయోధ్వమప్తికరణసముద్యమే॥ ౨౧॥ యోత్స్య
మానానవేక్షేహంయపతేత్రసమాగతాః । ధాతరా
ప్రిస్యదుర్బుధైర్బుధైప్రియదికీషణః॥ ౨౨॥ సంజయఉ
వాచ ॥ ఎవముక్తౌహృషీకేశోగుడాకేశేనభారత । సేన
యోరుభయోమౌఽధ్యేస్థాపయత్వారథోత్తమం॥ ౨౩॥ భీ
ష్మద్రోణప్రముఖతస్సర్వేషాంచమహీషీతాం । ఉవాచ
పార్థవశ్రేయతాఃసమవేతాఃకురునితి॥ ౨౪॥

భా॥ అథయుయుత్సునవస్థితాఃపార్థరాష్ట్రాద్బ్రష్టైలంకాదహన
వానరధ్వజఃపాండుతనయఃజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజసాంనిధింస్వసం
కల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలం హృషీకేశం పరావరనిఖిలజనాంతర
బాహ్యకరణానాంసర్వప్రకారనియమనేవస్థిత మాశ్రితవాత్సల్యవివశత
యాన్యసారిధ్యేవస్థితంయుయుత్సుకాయథావదవేక్షితుంతదీక్షణక్షమే
స్థానేరథంస్థాపయేత్వచోదయత్ - సచతేనచాదితస్త్రైశ్చణాదేవభీష్మద్రో
ణాదీనాంసర్వేషామేవమహీషీతాంపశ్యతాం యథాచాదితముకరోత్ -
ఈదృశీభవదీయానాంవిజయస్థితిరితిచావోచత్ ॥ ...

మూ॥ తతాప్రత్యత్స్థితాఃపార్థఃపితౄనాథపితామహాః । ఆ
చార్యామాతులాభ్రాతృభ్రాతృపౌత్రాఃసఖింస్త
థా॥ ౨౫॥ శ్వశురాకసుహృదశ్చైవసేనయోరుభయౌరపి ।
తాకసమీక్ష్యసకాంతేయస్సర్వాకబంధూనవస్థితాః॥ ౨౬॥
కృపయావరయావిష్టౌ విషీదన్నిదమబ్రవీత్ ॥ అజానః ॥
దృష్టేమంస్సజనంకృష్టయుయుత్సుంసముపస్థితం॥ ౨౭॥
సీదంతిమకుగాత్రాణి ముఖంచ పరిశువ్యతి । వేషభుశ్చశరీరే
మే రోమహర్షశ్చ జాయతే॥ ౨౮॥ గాంధీవం స్రంసతే
హస్తాస్త్యైశ్చైవ పరిదహ్యతే । నచశక్నోమ్యవస్థాతుంభృ
మతీవచమేమన్యః ॥ ౨౯॥ నిమిత్తానిచపశ్యామివిపరీతానికేశ

శ్రీ మద్గీతా భాష్యే

వ । నచశ్రేయోనుపశ్యామిహత్వాస్వజనమాహవే ॥ ౩౧॥
 నకాంతేవిజయంకృష్ణ నచరాజ్యంసుఖానిచ । కింనోరాజ్యేన
 గోవిందకింభోగై జీవితేనచా ॥ ౩౨ ॥ యేషామధేఃకాంతీ
 తంనోరాజ్యంభోగాస్సుఖానిచ । తథమేవస్థితాయుధే పా
 తాంస్త్యక్త్వాధనానిచ ॥ ౩౩ ॥ ఆచార్యాఃపితరఃపుత్రాస్తతై
 వచపితామహః । మాతులా శ్వశురాః పౌత్రా స్సోమ
 స్సంబంధినస్తథా ॥ ౩౪ ॥ ఏతా న్నహంతుమిచ్ఛామి ఘ్న
 తోపిమధుసూదన । అపిత్రైలోక్యరాజ్యస్య హేతోఃకిన్నమ
 హీకృతే ॥ ౩౫ ॥ నిహత్యధాతరాష్ట్రాన్ః కావ్రీతిస్సాన్వజ్జ
 నాదాన । పాపమేవాశ్రయేదస్మాకమాత్మైతానాతతాయ
 నః ॥ ౩౬ ॥ తస్మాన్నాద్వావయంహంతుం ధాతరాష్ట్రాన్
 సబాంధవాన్ । స్వజనంహికథంహత్వా సుఖినస్సాన్వమమా
 ధవ ॥ ౩౭ ॥ యద్యప్యేతేనపశ్యంతిలోభోపహతచేతసః । కుల
 త్షయకృతందోషం మిత్రద్రోహచపాతకం ॥ ౩౮ ॥ కథం న
 జ్ఞేయమస్మాభిః పాపాదస్మాన్నినర్థితం । కులక్షయకృతం
 దోషంప్రపశ్యద్భిజానాదాన ॥ ౩౯ ॥ కులక్షయేప్రణశ్యంతి
 కులధర్మాస్సనాతనాః । ధర్మైన్ష్టేకులంకృన్మమధర్మో
 భిభవత్యుత ॥ ౪౦ ॥ అధర్మాభిభవాత్కృష్ణ ప్రదుష్యంతికు
 లస్త్రీయః । స్త్రీషుదుష్టాసువాన్జ్ఞేయజాయతేవణాసంక
 రః ॥ ౪౧ ॥ సంకరోనరకాయైవకులఘ్నానాం కులస్యచ । పతం
 తిపితరోహ్యేషాంలుప్తపింఛోదకక్రియాః ॥ ౪౨ ॥ దోషైరై
 తైఃకులఘ్నానాంవణాసంకరకారకైః । ఉత్సాద్యంతే జాతి
 ధర్మాఃకులధర్మాశ్చశాశ్వతాః ॥ ౪౩ ॥ ఉత్పన్నకులధ
 ర్మాణాంమనుష్యాణాంజనాదాన । నరకేనియతంవాసో భ
 వతీత్యనుశుశ్రుమః ॥ ౪౪ ॥ అహంబతమహత్వాపం కర్తుం
 వ్యవసితావయం । యద్రాజ్యసుఖలోభేన హంతుంస్వజనము
 ద్యతాః ॥ ౪౫ ॥ యదిమామప్రతీకారమశస్త్రం శస్త్రపాణ
 యః । ధాతరాష్ట్రాన్రణేహస్యస్తైత్యే మతరంభవేత్ ॥

సంజయఉవాచ ॥ ఏవముక్తాజ్ఞానస్సంఖ్యై రథోపస్థఉపా
విశత్ । విస్మజ్యనశరంచావశోకసంవిగ్నమానసఇతి॥౪౭॥*
ఇతిశ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సుబ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశా
స్త్రైశ్రీకృష్ణాజ్ఞాన సంవాదే ఆజ్ఞాన విషాద యోగో నామ
ప్రథమోధ్యాయః॥౧॥ శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణేనమః....*

భా ॥ సతుపార్థోమహామనాః పరమకారుణికోదీర్ఘబంధుః పరమ
ధామికస్సభ్రాతృకౌభవద్భిరతిఘోరైర్గురైజ్జాతుగృహదాహాదిభి
రసకృద్వందితోపి పరమపురుష సహాయేనాత్మనాహనివ్యమాణాక భవదీ
యావిలోక్యబంధుస్నేహేనపరయాచక్రపయాధమభయేనచాతిమా
త్రసన్నసర్వగాత్రస్సర్వభాహం నయోత్సాహీత్యుక్తాబంధువిశ్లేష
జనితశోకసంవిగ్నమానసస్సశరంచావం విస్మజ్య రథోపస్థ ఉపావిశత్॥

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీమద్గీతా భాష్యే

ప్రథమోధ్యాయః

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీరస్తు.

శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్రీతాభాష్యే
ద్వితీయాధ్యాయప్రారంభః.

మూ॥ సంజయఉవాచ ॥ తంతథాకృపయావిష్టమశ్రుపూణాన్
కులేక్షణమ్ । విషీదంతమిదంవాక్యమువాచమధునూగ
నః॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కుతస్త్యాకశ్చలమిదంవిషమెన
ముపస్థితం । ఆనార్యజుష్టమస్వగ్యం ముకీర్తికరమజ్ఞా
న॥౨॥ క్లైబ్యంమాన్యగమఃప్రార్థనైతత్త్వయ్యుపపద్య
తే । తుద్రంహృదయదౌర్బల్యంత్యక్తోత్తిష్టవరంతప ॥౩॥

భా ॥ ఎవముపవిష్టెపాథై కులీయమస్థానే సముద్ధితశ్శోక ఇత్యాక్షి
ప్య తమిమంవిషమస్థంశోకమవిద్వత్సేవితంపరలోకవిరోధినమకీర్తికరమ
తితుద్రంహృదయదౌర్బల్యకృతంపరిత్యజ్యయుద్ధాయోత్తిష్టేతిశ్రీభగవా
నువాచ - పునరపిపాథఃస్నేహకారుణ్యధర్మాధర్మభయాకులోభ
గవదుత్తంసితతమమజానన్నిదమువాచ ॥ ...

మూ॥ అజ్ఞానఉవాచ ॥ కథంభీష్మహంసంఖ్య ద్రోణంచమధు
నూదనఃప్రమభిఃప్రతీయోత్సామి పూజార్హావరినూదన॥౪॥
గురూనహత్వాహిమహానుభావాశ్రేయోభోక్తుంభైక్షమ
వీహాలోకే । హత్వాథకామాంస్తుగురూనిహైవ భుంజీయ
భోగాఽరుధిరస్రదిగ్ధా ॥౫॥ నచైతద్విద్యః కతరన్నోగరి
యోయద్వాజయేనుయదివానోజయేయుః । యానేవహత్వా
నజిజీవిషానుస్తేవస్థితాః ప్రముఖేధాతరాష్ట్రాః ॥ ౬ ॥
కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావః పృచ్ఛామిత్యాధర్మసమ్మాధ
చేతాః । యచ్ఛ్రీయస్సాస్మిన్నిచ్చితం బ్రూహితన్యైశిష్యస్తే
హంశాధికాంత్యాంప్రపన్నం॥౭॥ నహిప్రవశ్యామిమమా
నుపచార్యద్యచ్ఛోకముచ్ఛోషణమింద్రియాణాం । ఆవాప్యభూ
మావసపత్నన్మృగ్ధం రాజ్యంసురాణామపిచాధిపత్యం ॥ ౮ ॥

ద్వితీయోధ్యాయః.

సంజయః॥ ఏముక్త్యాహృషీకేశః గుడాకేశః వరంతవః॥ నయో

త్యుత్తిగిగోవిందముక్త్యాహృషీంబభూవహ॥౯॥ ...*

భా॥ భీష్మద్రోణాదికాకాబహుమంతవ్యాకగురూకాకథమహంహని
 మ్యామికథంతరాంభోగేవ్యతిమాత్రసక్తాతాహత్యాతైర్భుజ్యమా
 నాతానేవభోగాతత్రుధిరేణోపసివ్యతేష్వాసనేమాపవిశ్యభుజ్జీయ
 పవంయుధమారభ్యనివృత్తవ్యాపారాభవతోధాతరాష్ట్రైఃప్రసహ్య
 హస్యరితిచేత్-అస్తు, తద్వధలబ్ధవిజయాదధమ్యాదస్తాకంధర్మాధర్మా
 వజానద్భిస్తైవాననమేవశ్రేయశ్చితిమేప్రభాతీత్యుక్త్యావత్సహ్యంశ్రే
 యశ్చినిశ్చితంతచ్ఛరణాగతాయతవశిష్యాయమేబూహీత్యతిమాత్రకృప
 నోభగవద్వాదావృపససాద- ఏవమస్థానే సముపస్థితస్నేహకారుత్యా
 భ్యామప్రకృతంగతంక్షత్రియాణాంయుద్ధంపరమధర్మమహవ్యధర్మంమ
 న్వానంధర్మమబుభుత్సయాచశరణాగతంపార్థముద్దిశ్య ఆత్మయాధాత్మ్య
 జ్ఞానేనయుద్ధస్యఫలాభిసంధిరిహితస్య ఆత్మప్రాప్త్యుపాయతాజ్ఞానేనచవి
 నాఽస్యమోక్షయానశామ్యతీతిమత్వాభగవతా పరమపురుషేణాధ్యా
 త్మశాస్త్రోపతరణంకృతం-తదుక్తం అస్థానస్నేహకారుణ్యధర్మాధర్మ
 ధియాకులం॥ పాథకంప్రపన్నముద్దిశ్యశాస్త్రోపతరణంకృతమితి ॥ *

మూ॥ { తమువాచహృషీకేశః ప్రహసన్నివభారతం॥ సేనయోరు }
 { భయోమధ్యేఽసీదమానమిదంవచః॥౧౦॥... ...* }

భా॥ తమేవందేహోన్మనోర్యాథాత్మ్యాజ్ఞాననిమిత్తశోకాఃప్రదేహో
 తిరిక్తాత్మ్యాజ్ఞాననిమిత్తంవధర్మకాభాషమాణంపరస్పరవిరుద్ధగుణాన్వితము
 భయోస్సేనయోర్యుద్ధాయోద్యుక్తయోమధ్యేఽకస్మాన్నిరుద్యోగం
 పాథకమాలోక్యపరమపురుషఃప్రహసన్నివేదమువాచ-పరిహాసవాక్యం
 వదన్నివాన్మపరమాన్మయాధాత్మ్యతత్ప్రాప్త్యుపాయభూతకర్మయో
 గజ్ఞానయోగభక్తియోగగోచరం * నత్వేవాహం జాతునాసమిత్యార

ఽలస్థానస్నేహకారుణ్యధర్మాధర్మభయాకులమిత్యపిపాతస్సన్ముతః
 +విషీదంతమిదంవచ ఇతిపాతస్యప్రాచుర్యేపిశ్రీమత్పర్య చంద్రికో
 పాస్తత్వాత్సీదమానమితిపాతపవాత్రపర్యగాహి.

భ్యః * అహంత్యాసర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచ ఇత్యేతదంతం వచనాచేత్యథః ॥ ౧౦ ॥ ... ..

శ్రీభగవానువాచ

మూ. { అశోచ్యానస్యశోచస్త్యం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే । గతా }
 { సూనగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి పండితాః ॥ ౧౧ ॥ ... * }

భా॥ అశోచ్యానస్యశోచసః * వరంతపితరోహ్యమాంబుప్తపిండోదకక్రియా ఇత్యాదికాః దేహాత్మస్వభావప్రజ్ఞానిమిత్రవాదాంశ్చ భాషసే-దేహాత్మస్వభావజ్ఞానవతాంనాత్రకించిచ్ఛకనిమిత్రమస్త్రీ - గగతానూదేహాఅగతాసూనాత్మనశ్చ ప్రతితయోస్స్వభావయాథాత్మ్యవిదానశోచంతి- అతస్త్యయివిప్రతిషిద్ధమిదముపలక్ష్యతే- యదేతాహనిష్యామీత్యనుశోచనంయచ్చదేహాతిక్రాత్మజ్ఞానకృతంధమాధర్మభాషణం- అతోదేహస్వభావంచనజానాసి తదరిక్తమాత్మనంచ నిత్యం తత్ప్రాప్త్యపాయభూతంయథాదికంధమంతః| ఇదంచయుద్ధం ఫలాభిసంధిరహితమాత్మయాథాత్మ్యప్రాప్త్యపాయభూతం- ఆత్మహి నజన్మాధీనసద్భావోనమరణాధీనపి నాశశ్చ తస్యజన్మకురణయోరభావాత్ అతస్సనశోకస్థానం- దేహస్త్యచేతనః పరిణామస్వభావః తస్యోన్మత్రిపినాశయోగస్సాత్మభావికఇతిసోపి నశోకస్థానమిత్యభిప్రాయః ॥ ౧౧ ॥

అ॥ ప్రథమంతావదాత్మనాంస్వభావశృణు

మూ. { సత్వేవాహంజాతునాసంసత్వంనేమేజనాధిపాః । నచైవన }
 { భవిష్యామస్మర్వేవయమతఃపరం ॥ ౧౨ ॥ ... * }

భా॥ అహం సర్వేశ్వరస్తావత్ అతోవర్తమానాత్ పూర్వస్మిన్ననాదౌకాలే- ననాసం- అపిత్యాసం-త్వమ్నభాత్వైతేషుశితవ్యాఃక్షేత్రజ్ఞాననానా అపిత్యాసం- అహంచయాయంచ సర్వేవయమతః పరమస్తాదనంతరేకాలే నచైవనభవిష్యామః అపితుభవిష్యామివ । యథాహంసర్వేశ్వరఃపరమాత్మ నిత్య ఇతినాత్ర సంశయః - తతైవభవంతఃక్షేత్రజ్ఞాఅన్యోపినిత్యా ఏవేతిమంతవ్యాః - ఏవంభగవత సుర్వేశ్వరాదాత్మనాంపరస్పరంచ భేదఃపారిమూళికకృతిభగవతైవోక్తమితిప్ర

తీయతే - అజ్ఞానమోహితం ప్రతిపన్నవృత్తయోపారమాధికా నత్యత్స్వ
 వదేశసమయోపహంత్యమిమే సర్వేవయమివ్యవదేశాత్ । ఔపాధికభ
 దవాదేహ్యత్తభేదస్యాతాత్వికత్వేన తత్త్వోపదేశసమయభేదనిదేశో
 నసంగచ్ఛతే - భగవదుక్తాత్తభేదస్యాభావికభిక్షుతి రప్యహానిత్యో
 నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాంయోవిదభాతికామానితి । ని
 త్యానాంబహూనాం చేతనానాంయఏకోనత్యశ్చేతనస్సకామాన్విదభాతి
 త్యథాః । అజ్ఞానకృతభేదదృష్టివాదేతుపరమపురుషస్య పరమార్థదృష్టైర్ని
 ర్విశేషకూటస్థనిత్యచైతన్యత్వయాథాత్మ్యసాత్మాతాగ్రానివృత్తాజ్ఞా
 నతత్కార్యతయా అజ్ఞానకృతభేదనర్వనం తన్నూలోపదేశాదివ్యవహారా
 శ్చ నసంగచ్ఛతే । అథ పరమపురుషస్యాధికతాద్వైతజ్ఞానస్య బాధి
 తానువృత్తిరూపమిదం భేదజ్ఞానందగ్ధపటాదివన్నబంధకమిత్యుచ్యేత. నైత
 దుపపద్యతే - షరీదికాజలజ్ఞానాదికంహి బాధితమనువర్తమానం నజలా
 హరణాదిప్రవృత్తిహేతుః - ఏవమత్రాప్యద్వైతజ్ఞానేనబాధితం భేదజ్ఞానమ
 నువర్తమానమపి మిథ్యాధావివయత్వనిశ్చయానోపదేశాదిప్రవృత్తి
 హేతుర్భవతి - సచేత్సరస్యపూర్వమజ్ఞస్యశాస్త్రాధికతతత్త్వజ్ఞానతయా
 బాధితానువృత్తికృత్యతేవక్తుం * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ * పరాస్యశక్తి
 ర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికజ్ఞానబలక్రియాచ* వేదాహంసమతీతానివ
 త్తమానానిచాజ్ఞానాః । భవిష్యాణిచభూతానిమాంతు వేదానికశ్చనేతి శ్రుతి
 స్మృతివిరోధాత్ । కించ పరమపురుషశ్చేదానింతనగురుపరంపరాచాద్వి
 తీయాత్మస్వరూపనిశ్చయే సత్యనువర్తమానేపి భేదజ్ఞానేస్వనిశ్చయాను
 రూపమద్వితీయాత్మజ్ఞానంకస్మాదవదితతీతివక్తవ్యం - ప్రశంబవస్పృగ్రితీ
 యమానేభ్యోఽజ్ఞానాదిభ్యభిచేన్నైతదుపపద్యతే - నహ్యనువృత్త్యాకో
 పిచుణికృపాణదర్పణాదిషు ప్రతీయమానేషు స్వాత్మప్రతిబింబేషు తేషాం
 స్వాత్మవోఽనన్యత్వంజానన్తేభ్యః కమవ్యర్థముపదితతి - బాధితానువృ
 త్తిరపితైర్మత్యతేవక్తుం - బాధకేనాద్వితీయాత్మజ్ఞానేనాత్మవ్యతిక్రమభే
 దజ్ఞానకారణస్య అనాదేర్విసప్తత్వాత్ - ద్విచంద్రజ్ఞానాదౌతుచంద్రైః
 త్వజ్ఞానేనపారమాధికతమిరాదిదోషస్యద్విచంద్రజ్ఞానహేతో రవిసప్త

శ్రీఅజ్ఞానాదెరితకశ్చిత్పారభిశ్రీమత్తాత్పర్యచంద్రికాయామ్.

త్వాద్బాధితానువృత్తిర్ముక్తః-అనువర్తమానమపి ప్రబలప్రమాణబాధిత
త్వేనాకించితగ్రం-ఇహతుభేదజ్ఞానస్యసవిషయస్య సకారణస్యా పాప
మార్గికత్వేనవస్తుయాధాత్వజ్ఞానవిసప్తత్వాన్నకథంచిదపిబాధితానువృ
త్తిసంభవతి-అతస్సర్వేత్వరస్యేదానీంతనగురుపరంపరాయాశ్చతత్వజ్ఞా
నమస్తిచేద్భేదదర్శనతత్కార్యోపదేశాద్యనంభవః భేదదర్శనమస్తిచేద
జ్ఞానస్యతద్దేహోస్థితత్వేనాజ్ఞత్వాదేవసుతరాముపదేశోనసంభవతి-కించ
గురోరద్వితీయాత్మవిజ్ఞానాదేవప్రవృత్తజ్ఞానస్యసకార్యస్య విసప్తత్వాన్ని
వ్యంప్రత్యుపదేశో నిష్ప్రియోజనః - గురుప్రజ్ఞానంప కల్పితమితిచేద్భి
వ్యతజ్ఞానయోరపికల్పితత్వాత్తదవ్యనివర్తకం-కల్పితత్వేపిపూర్వగ్ధరో
ధిత్వేననివర్తకమితిచేత్తదాచార్యజ్ఞానేపిసమానమితి తదేవనివర్తకంభ
వతిత్యుపదేశానర్థక్యమేవేతికృతమసమీచీనవాదైర్నిరసైః॥ ౧౨ ॥

మూ { దేహినోస్త్రియథాదేహికామారంభావసంజరాతథాదే }
{ హంతరప్రాప్తిరీరప్రత్రనముహ్యతి ॥౧౩॥ ... * }

భా॥నికస్త్రిదేహీవర్తమానస్యదేహినః కామారావస్థాంవిహాయ
యావనాద్యవస్థాప్రాప్తావాత్సనస్థిగత్వబుద్ధ్యాయథాత్మానప్రతితి నశో
చతి దేహాద్దేహంతరప్రాప్తావపి తతైవ స్థిరత్యైతిబుద్ధిమాన్నశోచతి -
అతలత్తనాం నిత్యత్వాదాత్మానోనశోకస్థానం ॥ ఎతావదత్రకర్తవ్యం-
తత్తనాంనిత్యానామేవానాదికమౌపశ్యతయాతత్తతగ్రమోచితదేహ
సంస్పృష్టనాంతైరేవదేహైర్బంధనివృత్తయే శాస్త్రీయంస్వవర్ణోచితం
యుద్ధాదికమనభిసంహితఫలంకమౌకుర్వతామ నజానీయ తయాత్రి
యైరింద్రియార్థస్పృశ్యాశ్శీతోష్ణాదిప్రయుక్తసఖదుఃఖదాభవంతి - తేతు
యావచ్ఛాస్త్రీయకమౌసమాప్తి కుంతవ్యాత్రి ॥౧౩॥ ...

అ॥ఇమమథామనంతరమేవాహ॥

మూ { మాత్రాస్పృశ్యాస్త్రుకాంతేయశీతోష్ణసఖదుఃఖదాః॥౧౪॥ }
{ మాపాయినోనిత్యాస్తాంస్తితిక్షస్వభారత ॥౧౪॥ ... }

భా॥ శబ్దస్పృశ్యరూపరసగంధా స్సాత్రయాస్త్రన్యాత్రకార్యత్వాన్యా

త్రిసంభవత్త్వనంతరం - నాస్తిచేదజ్ఞానస్యేతివాతాంతరందృశ్యతే.

త్రాశ్చత్యచ్యంతే, శ్రోత్రాదిభిస్తైషాంస్పర్శాశ్చీతోష్ణమృదువరుషాదిరూప
సుఖదుఃఖదాభవంత్యశీతోష్ణశబ్దఃప్రదర్శనార్థః - తాదౌ ర్యేణయావ
ద్యుద్ధాదికాస్త్రీయకమౌసమాప్తితిత్తుస్య - తేచాగమాపాయిత్యాధై
ర్యవతాంతుంతుంయోగ్యాః- అనిత్యాశ్చతే-బంధహేతుభూతకమౌనా
శేసత్యాగమాపాయిత్యేనాపివతంతృత్యథః॥౧౪॥ ... ..

అ || తత్త్వమాకిమథేత్యతపహ॥

మూ { యంహిసవ్యధయంత్యేతేపురుషంపురుషవర్ణః సమదుః }
{ ఖనుఖంధీరంసోమృతత్యాయకల్పతే॥౧౫॥ ... .. }

భా || యంపురుషంధైర్యయుక్తమవజన్తీయదుఃఖంసుఖవత్సన్యమా
నమమృతత్వసాధనతయాస్వవనోచితం యుద్ధాదికర్మానభిసంహితఫ
లంకుర్వాణంతదంతర్గతాశ్చస్త్రసాతాదిమృదుకూరిస్తస్మానవ్యధయం
తి-సవినామృతత్వంసాధయతి సత్వాద్యశోదుః ఖాసహిష్ణురిత్యథః - ఆ
త్మనాంనిత్యత్వాదేతావదక్రకర్తవ్యమిత్యథః॥౧౫॥ ... ..

అ॥యత్త్వాత్మనాంనిత్యత్వందేహానాంస్వాభావికంనాశిత్యంఽపరాశోకని
మిత్తముక్తం* గతాసూనగతాసూంశ్చనానుశోచంతి వండితాశ్చతి తదు
పపాదయితుమారభతే । ...

మూ { నాసతోవిద్యతేభావోనాభావోవిద్యతేసతః ఉభయోరపి }
{ దృష్టాంతస్త్యనయోస్తత్త్వదర్శిభిః॥౧౬॥ ... * }

భా || అసతోదేహస్యనదృశ్యోనవిద్యతే - సతశ్చాత్మనోనానదృ
శ్యః ఉభయోదేహాత్మనోరుపలభ్యమానయోర్యథోపలభితత్త్వదర్శిభి
రంతోదృష్టః- నిర్ణయాంతర్వాన్నిరూపణస్యనిజయభిహంతశబ్దేనోచ్య
తే- దేహస్యావిద్యస్తునోస్తత్త్వమేవస్వరూపం ఆత్మనశ్చేతనస్యస్తత్త్వ
మేవస్వరూపమితినిజయోదృష్టిత్యథః- వినాశస్వభావోహ్యస్తత్త్వం

స్యసంగ్రామీతోష్ణయోరప్రసక్తత్యాతిగమధామిదముచ్యత ఇత్య
త్రాహ॥శీతోష్ణశబ్దఃప్రదర్శనార్థఃఇతి॥శస్త్రసాతాదేరితిశేషః-శీతోష్ణాది
కంతుతేషుతేషువస్త్వాశ్రమధమేషుయథాసంభవంగ్రాహ్యం.

† అశోకనిమిత్తంశోకనిమిత్తవిరోధి-శోకాభావనిమిత్తమిత్యథః॥

అవినాశస్వభావశ్చ సత్త్వం-యథోక్తం భగవతావరాశరేణ * తస్మాన్న విజ్ఞానమృతే స్తికించి త్త్వచిత్తదాచిద్విజవస్తుజాతమ్ । జ్ఞానం యథాస త్యమసత్యమన్యత్ * అనాశీవరమార్థశ్చ పాశ్చైరభ్యుపగమ్యతే । తత్తు నాశి నసందేహూనాశిద్రవ్యోపపాదితం ॥ యత్తు కాలాంతరేణాపినాన్యసం జ్ఞాముపేతివై । పరిణామాదిసంభూతాంతద్వస్తునృపతచ్ఛక్తిమితి- ఆత్మాపి * అంతవంతథ మేదేహః * అవినాశితుతద్విద్ధీతిహ్యుచ్యతే- తదెవసజ్జ్వా సత్త్వవ్యవదేశహేతురితిగమ్యతే - ఆత్మతుసత్కార్యవాదస్యాసంగత త్వాన్నతత్పరోయోగ్లోకః- దేహోత్పత్త్యభావాజ్ఞానమోహితస్యతన్మోహ శాంతయే హ్యభయోర్నాశిత్యానాశిత్యరూపస్వభావవివేకవివక్ష వ్యః-సవివక్షతాసూనగతానూతివప్రస్తుతః- సవీచన * అవినాశితుతద్విద్ధి * అంతవంతథ మేదేహాభివ్యవసంతరముపపాద్యతే అతోయథోక్తపవాదః ॥

అ॥ అత్తనస్త్యవినాశిత్యం కథమవగమ్యతథ్యత్రాహ॥

మూ. { అవినాశితుతద్విద్ధి యేన సర్వమిదంతతం । వినాశమన్య }
 { యస్యాస్యనకశ్చిత్ కతుమహతి ॥ ౧౭ ॥ ... * }

భా ॥ తదాత్మతత్త్వమవినాశీతివిద్ధి-యేనాత్మతత్త్వేనచేతనేనతద్వ్యతిరిక్తమిదమచేతనతత్త్వం సర్వంతతం వ్యాప్తం- వ్యాపకత్వేన సరితశయ సూక్ష్మత్వాదాత్మనోవినిశానహాస్యతద్వ్యతిరిక్తైకశ్చిత్పదార్థోవినిశంకతుమర్హతి- తద్వ్యాప్యతయాతస్మాత్ స్థూలత్వాత్ - నాశకం హి శస్త్రజలాగ్నివాన్యాదికం నాశ్యం వ్యాప్య శిథిలీకరోతి ముగ్ధరాదయోపహివేగవత్సంయోగేన వాయుముత్పాద్యతద్వారేణ నాశయంతి- అతాత్మతత్త్వమవినాశి ॥ ౧౭ ॥ ...

అ॥ దేహానాంతువినాశిత్యమేవస్వభావభిత్వాహ॥

మూ. { అంతవంతథ మేదేహాభివ్యవసంతరముపపాద్యతే }
 { అనాశి నాశి ॥ ౧౮ ॥ ... * }

భా ॥ * దిహా ఉపవయత్యుపవయరూపాభివేదేహాంతవంతః- వినాశస్వభావాః- ఉపవయాత్మకాహిమటాదయోంతవంతోద్భవైః - నిత్యస్య శరీరిణః కమః ఫలభోగార్థతయాభూతసంఘాతరూపాదేహాః * పుణ్యః

పుణ్యే నేత్యాదిశాస్త్రైరుక్తైఃకర్మావసానవిశాసినః- ఆత్మాత్మవిశాసీ -
కుతః, అప్రమేయత్వాత్ - సహ్యత్వాప్రమేయతయోవలభ్యతే- అపితు
ప్రమాత్మతయా- తథావవత్కృతః*వితద్యోవేత్తితంప్రామాఃత్త్రజ్ఞభి
తద్విదభి- సచానేకౌపవయాత్మకఆత్మోపలభ్యతే - సర్వత్రదేహేఅహ
మిదంజానామీతిదేహేదన్యస్యప్రమాత్మతయైకరూపేణోపలభ్యః- సచదే
హేదేరివప్రదేశభేదప్రమాతురాకారభేదఉపలభ్యతే - అతపకయాపత్వే
నానుపదయాత్మకత్వాత్ప్రమాత్మత్వాద్వ్యపకత్వాచ్చాన్యతః -
దేహస్తూపదయాత్మకత్వాచ్ఛరీరిణః కర్మఫలభోగార్థత్వాదనేకరూప
త్వాద్వ్యవ్యత్యాచ్ఛవిశాసీ - తస్మాదేహస్యవిశాసస్వభావత్వాదాత్మ
నోన్యస్యభావత్వాచ్ఛభావపినశోకస్థానమితి శస్త్రపాతాదిపరుషస్స
ర్కానవజగనీయానాం స్యగతానన్యగతాంశ్చ భేద్యేణసోధ్యా అమృతత్వ
ప్రాప్తయైఅనభిసంహితఫలంయుద్ధాఖ్యంకర్మావసానభస్య॥౧౮॥

మూ. { యఏనంవేత్తిహంతారంయశ్చైవనంమన్యతేహతం । }
{ ఉభౌతానవిజానీతోనాయంహంతినహన్యతే॥౧౯॥ * }

భా । ఏనముక్తస్వభావమాత్మానంప్రతిహంతారంహనసోహతుక
మపియోమన్యతే యశ్చైవనంకేనాపిహేతునాహతంమన్యతే తావుభౌ
నవిజానీతః- ఉక్తైహేతుభిరన్యత్వత్వాదేవాంహనసోహతుర్నభ
వతి- అతపవచాయమాత్మానహన్యతే - హంతిధాతురప్యాత్మకమకశ్య
రీరవియోగకరణవాచీ* నహింస్యాద్భూతాని బ్రాహ్మణోనహంతవ్యభి
త్యాదీన్యపిశాస్త్రాన్యఃపితశరీరవియోగకరణవిషయాణి॥ ౧౯॥

మూ. { సచాయతే మ్రియతే వా కదాచి న్నాయం భూత్వాభవి }
{ తావానభూయః॥ అజ్ఞోన్యశ్శాశ్వతోయంపురాణోనహ }
{ న్యతేహన్యమానే శరీరే॥ ౨౦॥ ... * }

కీదేహస్యచాన్యస్యప్రమాత్మతయైత్యపిపాఠోద్భవ్యతే.

+శస్త్రాదీనామాత్మశ్చహంతృహంతవ్యత్వాయోగ్యత్వంతద్విపర్యయ
వేదినిందయాప్రథయతి॥ యఏనమితి॥ ఏనంహంతారమితిపదయో
స్సామానాధికరణ్య భ్రమినిరాసాయోక్తం- ప్రతీతి ॥

భా || ఉక్తైరేవ హేతుభిర్నిత్యత్యేనాపరిణామిత్యాదాత్మనో జననమ
రణాదయస్సర్వపవాచేతనదేహభూతానసంతీత్యుచ్యతే- తత్రనజాయ
తేప్రియతత్త్వితనర్తమానతయాసర్వేషుదేహేషుసర్వైరనుభూయమా
నేజననమరణేకదాచిదప్యత్తానంనస్పృశతః- నాయంభూత్వాభవితా
వానభూయః - అయంకల్పాదౌభూత్వాభూయఃకల్పంతేవ+ ననభవి
తా - కేషుచిత్ప్రజాపతిప్రభృతిదేహేష్యుగమేనోపలభ్యమానం కల్పా
దౌజననంకల్పంతేమరణమాత్తానంనస్పృశతీత్యర్థః - అతస్సర్వదేహాగ
తఆత్మజః అతఏవనిత్యఃశశ్వతః ప్రకృతివదవిశదసతతపరిణామైరపి
నాస్త్వీయతే-పురాణఃపురాపినవః- సర్వదాఅపూర్వవదనుభావ్యత్యర్థః-
అతశ్శరీరేహన్యమానేనహన్యతే2యమాత్మ||౨౦|| ...

మూ. { వేదావినాశినస్సత్యంయవనమజవ్యయం | కథంసపురు }
{ షఃపార్థకంఘాతయతిహంతికం||౨౧|| ... }

భా || ఏవమవినాశిత్యేనాజత్వేనవ్యయానహాత్వేనవనిత్యమేనమా
త్తానంయఃపురుషోవేద సపురుషోదేవమనుష్యతిర్యక్స్థావరశరీరావస్థితే
ష్యాత్మసుకమప్యత్తానంకథంఘాతయతి-కంవాకథంహంతికథం నాశయ
తి- కథంవా తస్మియోజకౌ భవతీత్యర్థః - ఏతానాత్మనోఘాతయామి
హస్త్రిత్యనుశోచన మాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యాక్షానమూలమేవే త్యభి
ప్రాయః||౨౧|| ...

అ||యద్యపినిత్యానామాత్మనాంశరీరవిశ్లేషమాత్రంక్రియతే తథాపిర
క్షణీయభోగసాధనేషుశరీరేషునశ్యత్సుతద్వియోగరూపంశోకనిమిత్తమ
ప్రేయేవేత్యతాహ|| ...

మూ. { వాసాంసిజీణానియథావిహాయనవానిగృహ్లాశిన్ }
{ రోపరాణితథాశరీరాణివిహాయజీర్ణాన్యన్యానిసం }
{ యాతినవానిదేహీ||౨౨|| ... }

శ్రీజీవానామాప్రళయవస్థాయిత్యవాదశంకానిరాసాయనాయంభూ
త్యేత్యాద్యుక్తం||

+ ననభవితేతి-భూత్వానభవితేతివిశిష్టంనశంతరేణప్రతిపిద్యతే.

భా॥ ధమాయై ధైరీరంత్యజతాంత్యక్తశరీరాదధికతరకల్యాణశరీర
గ్రహణంశస్తాగ్రదవగమ్యతథిజీర్ణానివాసాంసంవిహాయనవానికల్యాణా
నివాసాంసంగృహ్లాతామివహద్దనిమిత్తమేవాత్రోపలభ్యతే॥ ౨౨ ॥ ...

అ॥ పునరపి* అవినాశితుతద్విధియేనసర్వమిదంతతమితి పూర్వోక్తమ
వినాశిత్వంసుఖగ్రహణాయవ్యంజయఃప్రథయతి॥

మూ. { నై సంభందంతిశస్తాగ్రిణి నై నందహతిపావకః । నచై
నంక్షేదయంత్యాపో నశోషయతి మారుతః॥ ౨౩ ॥ ఆ
చ్యేద్యోయమదాహ్యాయమక్షేద్యోశోష్యపివచని
త్యస్సర్వగతస్థానిని రచలోయంసనాతనః॥ ౨౪ ॥ }

భా॥ శస్తాగ్రిగ్మంబువాయవః ఛేదనదహనక్షేదన శోషణా న్యాత్మానం
ప్రతికర్తుంసశక్తువంతి-సర్వగతత్వాదాత్మనస్సర్వతత్త్వవ్యాపనస్వభా
వతయాసర్వేభ్యస్తత్త్వైభ్యసూన్యత్వాదస్యతైర్వాప్త్యవహాత్వా
త్-వాప్యకతవ్యాత్వాచ్చ ఛేదనదహనక్షేదనశోషణానాం-అతఆత్మాని
త్యస్థానిని రచలోయంసనాతనఃస్థిరస్వభావోఽప్రకంప్యఃపురాతనశ్చ॥ ౨౪

మూ. { అవ్యక్తాయమచింత్యాయమవికార్యాయమువ్యతే । తస్మాదేవం
విదిత్యైనంనానుశోచితుమహాని॥ ౨౫ ॥ ... *

భా॥ ఛేదనాదియోగ్యాని వస్తూయైః ప్రమాణైర్వ్యజ్యంతే తైర
యమాత్మనవ్యజ్యతథ్యవ్యక్తః - అతశ్చేద్యాదివిజాతీయోఽచింత్యశ్చ-
సర్వవస్తువిజాతీయత్వేనతత్త్వస్వభావయుక్తతయాచింతయేతుమపి నా
హాః - అతశ్చావికార్యః వికారానహాః - తస్మాదుక్తలక్షణమేనమా
త్మానంచదిత్వాతత్కారితే నానుశోచితుమహాని॥ ౨౫॥ ... *

మూ. { అథచైనంఃత్యజాతంనిత్యంవామన్యసేమృతం । తథాపిత్వం
మహాబాహూనై నంశోచితుమహాని॥ ౨౬॥ ... *

భా॥ అథనిత్యజాతంనిత్యమృతందేహమేవై నమాత్మానంమనుషే - నదే
హాతిరిక్తముక్తలక్షణం-తథాప్యేవమతిమాత్రంసశోచితుమహాని - పరి
ణామస్వభావస్యదేహస్యోత్పత్తివినాశయోరవజరణీయత్వాత్॥ ౨౬॥

మూ. { జాతస్యహిధివోమృత్యుస్థిరంజన్మమృతస్యచ । తస్మాదేవ
రిహార్యేధైనత్వంశోచితుమహాని॥ ౨౭ ॥ ... *

భా॥ ఉన్నన్నస్యవినాశోధ్ధృవః అవజ్ఞానీయఉపలభ్యతే - తథావినష్టస్యాపి జన్మ అవజ్ఞానీయం - కథమిదముపవన్యతే వినష్టస్యోత్పత్తిరితి, సతపవోత్పత్త్యుపలభ్యే అసతశ్చానుపలభ్యే - ఉన్నత్తివినాశాయస్సతోద్రవ్యస్యావస్థాపితేషాః తంతుప్రభృతీనిహిత్రవ్యాణిసంత్యేవరచనావిశేషయంతాని పటాదీన్యచ్యంతే - అసత్యార్కవాదినామేతావదేవోపలభ్యతే - నహితత్రతంతుసంస్థానవిశేషాతరేకేణద్రవ్యాంతరంప్రతీయతే - కారకవ్యాపారనామాంతరభజనవ్యవహారవిశేషాణామేతావతైవోపపత్తైర్ద్రవ్యాంతరకల్పనాయుక్తా - అతఉత్పత్తివినాశోద్యస్సతోద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః - ఉన్నత్యాభ్యానుపస్థాముపయాతస్యద్రవ్యస్యతద్విరోధ్యవస్థాంతరప్రాప్తిర్వినిశిత్యుచ్యతే - మృద్ధ్యస్యపిండత్వఘటత్వకపాలత్వచూర్ణత్వాదిపత్ పరిణామిద్రవ్యస్యపరిణామపరంపరావవజ్ఞానీయా - తత్రపూర్వావస్థస్యద్రవ్యస్యోత్తరావస్థాప్రాప్తిర్వినిశః - నైవతదవస్థస్యచోత్పత్తిః ఏవముత్పత్తివినాశోభ్యపరిణామపరంపరాపరిణామినోద్రవ్యస్యాపరిహార్యేతినతత్రశోచితుమహాని॥౨౭॥ ...*

అ॥ సతోద్రవ్యస్యపూర్వావస్థావిరోధ్యవస్థాంతరప్రాప్తిదృశనయోగ్యీయాంచోభకస్సోపిమనుష్యాదిభూతేషునసంభవతీత్యాహ॥

మూ॥ {అవ్యక్తాదీభూతానివ్యక్తమధ్యాభారత । అవ్యక్తనిధనా} {స్యేవతత్రకాపరిదేవనా॥౨౮॥ ... *}

భా॥ మనుష్యాదిభూతానిసంత్యేవద్రవ్యాణ్యనుపలభ్యపూర్వావస్థాన్యపలభ్యమనుష్యత్వాదిమధ్యావస్థాన్యనుపలభ్యోత్తరావస్థానిస్వేషుస్వభావేషువతఃతంత్రితినతత్రపరిదేవనానిమిత్రమస్తి॥౨౮॥ ... *

అ॥ ఏవంశరీరాత్మవాదేపి నాస్తిశోకనిమిత్రమిత్యుక్త్యాశరీరాతిరిక్త ఆశ్చర్యస్వరూపతత్తనిద్రష్టాశ్చోతావక్తాశ్చివణాయత్తాత్తనిశ్చయశ్చమలభతీత్యాహ॥ ... *

మూ॥ {ఆశ్చర్యవస్తుశృతికశ్చిదేనమాశ్చర్యవద్వదతితతైవచా} {స్యః । ఆశ్చర్యవచ్చైవనమన్యశ్చహోతిశ్చోత్వామ్యే} {సంపేదనచైవకశ్చిత్॥౨౯॥ ... *}

భా|| ఏవము క్త స్వభావం స్వేతరసమస్తవస్తువిసజాతీయతయా అశ్వ
ర్యవదవస్థితమనంతేషు జంతుషు మహతా తపసా క్షీణపావ ఉపచితపుణ్యః
కశ్చిత్పశ్యతి - తథావిధః కశ్చిత్పరస్మై వదతి-వివంకశ్చిదేవశృణోతి- శు
త్వా స్వేనం యథావదవస్థితంతత్వతోనకశ్చిద్వేద - చకారాద్గ్రీష్టవ
క్తృశ్రోత్పశ్యపితత్వతోదర్శనంతత్వతోవచనంతత్వతశ్శ్రవణం దుర్ల
భమితుక్తం భవతి || ౨౯ || ... *

మూ { దేహీనిత్యమవధ్యోయం దేహి సర్వస్వభారత । తస్మాద్గుర్వా }
ణిభూతాని తత్వం శోచితు మర్హసి || ౩౦ || ... }

భా|| సర్వస్వదేవాదిదేహీనోదేహవధ్యమానేవ్యయం దేహీనిత్యమవ
ధ్యోమంతవ్యః తస్మాద్గుర్వాణిదేవాదిస్థావరాంతానిభూతానివిషమాకా
రాణ్యప్యత్రైస్వభావేనస్వరూపతస్సమానానిత్యానిచ- దేహగతంతు
వైషమ్యమనిత్యత్వంచ-తతోదేవాదీనిసర్వాణిభూతాన్యద్విశ్వ సశోచితు
మహా-సి-సకేవలంభీష్టాదీన్ప్రతి || ౩౦ || ... *

మూ { స్వధర్మమపిచావేత్స్యనవికంపితుమహా-సి-ధర్మాధ్యాయధా }
చ్ఛేయోన్యత్క్షత్రియస్యనః ద్యతే || ౩౧ || ... }

భా|| అపిచేదంపార్థబ్రంధంప్రాణిమారణమపి అగ్నిషోమీయాదివ
త్ స్వధర్మమవేత్స్యనవికంపితుమహా-సి-ధర్మ్యాస్త్వాయితః ప్రవృత్తా
ద్యుద్ధాదన్యన్నహిక్షత్రియస్యశ్రేయోవిద్యతే* శౌర్యం తెజోధృతిదాత్యం
యద్ధేచాప్యపలాయనమ్ | దానమీశ్వరభావశ్చత్రాత్రంక మ్స్వభావజ
మితిహివత్వతే - అగ్నిషోమీయాదిషుచనహింసాపశోః- నిహీనతరచ్చ
గాదిదేహపరిత్యాగపూర్వకకల్యాణదేహస్వర్గాదిప్రాపకత్వశుశ్రేణుం
జ్ఞాపనస్య * నవాఉవేతస్త్రియసేనరివ్యసేదేవాగ్ ఇదేషివభిష్యుగేభిః -
యశ్రయంతిసుకృతోనాపి దుష్కృతస్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వితి
శ్రూయతే - ఇహచయద్ధేమృతానాంకల్యాణతరదేహాదిపార్థిరుక్తా
* వాసాంసిజ్జిగ్గానియథావిహాయనవాని గృహ్లోతీత్యాదిసా+అతశ్చికిత్సక
కమాతురస్యేవాస్యరక్షణమేవాగ్నిషోమీయాదిషుచంజ్ఞాపనమ్ || ౩౧ || *

ఏవము క్త స్వభావమిత్యనమితశబ్దార్థః-

+ అతశ్చికిత్సకస్యశల్యాదిక మేద్యోపిక్వచిత్ పాఠః -

మూ { యదృచ్ఛయాచోపసన్నంస్వగ్ధ్వారమపావృతం । సుఖసంతుక్రియాఃపార్థలభంతేయుద్ధమీదృశం॥ ౩౨ ॥...*

భా॥ అయత్నోపసతమిదంనిరతిశయ సుఖోపాయభూతం నిర్విఘ్నమీదృశంయుద్ధంసుఖసంపుజ్యవంతఃకుక్రియాలభంతే॥ ౩౨॥ ... *

మూ { అథచేత్త్వంధమ్యమిమంసంగ్రామంనకరిష్యసి । తతస్సుధర్మంకీర్తిం చహిత్యాపాపమవాప్యసి॥ ౩౩॥...*

భా॥ అథకుక్రియస్యస్వధర్మభూతమిమమారభం సంగ్రామం మోహోదజ్ఞానాన్నకరిష్యసిచేత్తతఃపార్థస్వధర్మస్యాకరణాత్స్వధర్మఫలంనిరతిశయసుఖంవిజయేననిరతిశయాంచకీర్తిం హిత్యాపాపంనిరతిశయమవాప్యసి॥ ౩౩॥ ... *

మూ { అకీర్తించాపిభూతానికథయిష్యంతి తేవ్యయాంసంభావితస్యచాకీర్తిమరణాదతిరిచ్యతే॥ ౩౪॥ ...*

భా॥ నకేవలంనిరతిశయసుఖకీర్తిహోనిమాత్రం- పాథోఽయుద్ధేపార్థరథైవలయితశ్చత్యవ్యయాంసంస్వదేశకాలవ్యాపినిమకీర్తించ సమర్థాన్యసమర్థాన్యపిసర్వాణాభూతానికథయిష్యంతి-తతఃకీమితి చేచ్ఛార్హపీర్యవరాక్రమాదిభిస్సర్వసంభావితస్యతద్వివర్యయజాహ్యకీర్తిమరణాదతిరిచ్యతే-ఏవంవిధాయాఅకీర్తేమరణమేవతవశ్రేయశ్చత్యథః॥ ౩౪॥

అ॥ బంధుస్నేహోహితాదుర్యావృత్తయద్ధాన్నివృత్తస్యశూరస్యమమకీర్తిఃకథమాగమిష్యతీత్యత్రాహ ॥ ... *

మూ { భయాన్త్రణాదుపరతంమన్యంతేత్వాంశహరథాః । యేషాంచతత్సంబహుమతోభూత్వాన్యాస్యసిలాఘవం॥ ౩౫॥ ...}

భా॥ యేషాంకర్ణదుర్యోధనాదీనాంమహారథానామితఃపూర్వంత్వంశూరోవైరీతిబహుమతోభూత్వేదానీం యుద్ధేసముపసన్నతేనివృత్తవ్యాపారతయాలాఘవంసగ్రహతాన్యాస్యసి-తేమహారథాస్త్యాంభయాద్యుద్ధాదుపరతంమన్యంతే-శూరాణాంహివైరిణాం శత్రుభయోదృతే బంధుస్నేహోదినాయుద్ధాదుపరతిరోపపద్యతే॥ ౩౫॥ కించ ... *

మూ { అవాప్యవాదాంశ్చబహున్వదిష్యంతితవాహితాః॥ నిందంతస్తవసామర్థ్యంతతోదుఃఖతరస్సుకిం॥ ౩౬॥ ... *

భా॥ శూరాణామస్తాకంసన్నిధౌకథమయంపాథఃక్షణమపి స్థాతుం
శక్నుయాత్ అన్తతస్మిథానాదన్యశ్రవ్యస్య సామధ్యమితి తపసామ
ధ్యంఽనిఁదంశఃశూరాణామవాచ్యవాదాంశ్చబహూన్వదిష్యంతి తపశ
త్రవోధాతరాష్ట్రః-తతోధికతరందుఃఖంకింతప- ఎవంవిధావాచ్యశ్రివ
ణాన్తరణమేవశ్రేయ్యతిత్వమేవమన్యసే॥ ౩౬॥ ... *

అ॥ అతశ్చూరస్యాత్మనాపరేషాంహననమాత్మనోవాపరై హాననము
భయమపిశ్రేయసేభవతీత్యాహ॥ *

మూ॥ { హతోవాప్రాప్యసేన్వగంజిత్యావాభాత్యసేనహీం । }
{ తస్మాదుత్తిష్ఠకాంతేయయుద్ధాయకృతనిశ్చయః॥ ౩౭॥... * }

భా॥ ధనుఃకాయుధేవరై హాతశ్చేత్తతవివరమనిశ్చేయిసంప్రాప్య
సి- పరావాహత్యాకంటకంరాజ్యంభూత్యసే- అనభిసంహితఫలస్య
యుద్ధాఖ్యస్యధర్మస్య పరమనిశ్చేయిసోపాయత్వాత్తచ్చ పరమనిశ్చే
సంప్రాప్యసి - తస్మాదుద్ధాయోద్యోగః పరమపురుషార్థలక్షణమో
క్షసాధనమితినిశ్చిత్యతదర్థముత్తిష్ఠ - కుంతీపుత్రస్యతవై తదేవయుక్తమి
త్యభిప్రాయః॥ ౩౮

అ॥ ముముక్షౌర్యుద్ధానుష్ఠానప్రకారమాహ॥

మూ॥ { సుఖదుఃఖాసమేకృత్వాలాభాలాభాజయాజయా । త }
{ తోయుద్ధాయయుజ్యస్వనై వంపాపమవాప్యసి॥ ౩౯॥ }

భా॥ నివందేహాతిరిక్తమస్పృష్టసమస్తదేహస్వభావం నిత్యమాత్మా
నంక్షాత్వాయుద్ధేచావజానీయశస్త్రపాతాదినిమిత్తసుఖదుఃఖార్థలాభా
లాభజయపరాజయేవ్యపి కృతబుద్ధి స్వస్వగ్రాహిఫలాభిసంధిరహితః కేవల
కార్యబుద్ధ్యాయుద్ధమారభస్వ-ఎవంకుర్వాణానపాపమవాప్యసి - చా
పందుఃఖరూపంసంసారంసావాప్యసి- సంసారబంధాన్త్యేక్ష్యనభ్యర్థః

అ॥ ఏవమాత్మయాథాన్యజ్ఞానముపదిశ్యతత్పుర్వకంమోక్షసా
ధనభూతంకర్మయోగంవక్తుమారభతే॥ ... *

మూ॥ { ఏషా తేభిహితాసాంఖ్యేబుద్ధిరోగ్యత్విమాంశ్యణుబుద్ధ్యా }
{ యుక్తాయయాపార్థకమేబంధంప్రహాస్యసి॥ ౪౦॥ * }

భా॥ సంఖ్యాబుద్ధిఃబుద్ధ్యాఽవధారణీయమాత్మతత్త్వంసాంఖ్యం-జ్ఞా-
తవ్యఆత్మతత్త్వేతజ్ఞానాయయాబుద్ధిరభిధేయా*నత్వేవాహమిత్యారభ్య
*తస్మాత్సర్వాణిభూతానితత్త్వంశోచితుమహాసీత్యంతేనసైసాభిహితా,
ఆత్మజ్ఞానపూర్వకమోక్షసాధనభూతకర్మానుష్ఠానేయోబుద్ధియోగోవ-
క్తవ్యః సభిహయోగశబ్దేనోచ్యతే*నూరేణహ్యవరంకర్మబుద్ధియోగాది-
తహివత్స్యతే - తస్మాద్యోగేయాబుద్ధిర్వక్తవ్యా తామిమామభిధీయమా-
నాంశృణు- యయాబుద్ధ్యాయుక్తకర్మబంధంప్రహోస్యసి - కర్మణా
బంధకకర్మబంధఃసంసారబంధఇత్యర్థః॥ ౩౯

అ ॥ వత్సమాణబుద్ధియుక్తస్యకర్మణోమాహాత్మ్యమాహ॥

మూ. { నేహాభిక్రమనాశోస్తిప్రత్యవాయోపనిద్యతే | స్వప్న }
{ మవ్యస్యధర్మస్యత్రాయతేమహతోభయాత్ ॥ ౪౦ ॥ }

భా॥ ఇహకర్మయోగే నాభిక్రమనాశోస్తి-అభిక్రమతరంభః- నా-
శఃఫలసాధనభావనాశః - ఆరబ్ధస్యాసమాప్తస్యవిచ్ఛిన్నస్యాపిననిష్ఫల-
త్వం, ఆరబ్ధస్యవిచ్ఛేదేప్రత్యవాయోపనిద్యతే - అస్యకర్మయోగా-
ఖ్యస్యధర్మస్యస్వల్పాశోపిమహతోభయాత్ సంసారభయాత్ తా-
యతే - అయమర్థఃపార్థనైవేహనాముత్రవినాశస్తస్యవిద్యత ఇత్యుక్త-
రత్రప్రపంచయిష్యతే - అన్యనిహితాకికానివైదికానిచ సాధనానివిచ్ఛి-
న్నానసఫలాయభవంతిప్రత్యవాయాయచభవంతి॥ ౪౦

అ ॥ కామ్యకర్మవిషయాయాబుద్ధిమోక్షసాధనభూతకర్మ-
విషయాంబుద్ధింవిశిష్యతి॥ ... *

మూ. { వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహకురునందన | బహుశా }
{ ఖాహ్యం తాత్పర్యబుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్ ॥ ౪౧ ॥ }

భా॥ ఇహాశాస్త్రీయేసర్వప్రకర్మణివ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకా-
ముముక్షుణాఽనుష్ఠేయకర్మణిబుద్ధిర్వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః- వ్యవసా-
యోనిశ్చయః సాస్త్రీ బుద్ధిరాత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయపూర్వికా- కామ్యక

మూవివయాతుబుద్ధిరవ్యవసాయాత్మికా- తత్ర హిక్యకామాధికారేదేహాని
తక్తాత్మైస్త్వమాత్రమపేక్షితంనాన్యస్వరూపయాథాత్మ్యశ్చయః- స్వ
రూపయాథాత్మ్యనిశ్చయేపిస్వగాదిఫలాధిర్వతత్సగనానుష్ఠానతశ్చ
లానుభవానాంసంభవాదవిరోధాచ్చ - సేయంవ్యవసాయాత్మికాబుద్ధి
రేకఫలసాధనవిషయతయైకా- ఏకస్తైమోక్షాభ్యుపలాయ హిముముక్షో
స్సర్వాణి కర్మాణివిధీయంతే - అతశ్శాస్త్రార్థస్యైకత్వాత్ సర్వక
ర్మాణామపయాబుద్ధిరేకైవ - యథైకఫలసాధనతయాఆగ్నేయాదీనాంప
ణ్ణాంసైతికర్తవ్యతాకానామేకశాస్త్రార్థతయాతద్విషయాబుద్ధిరేకా, త
ద్విదిత్యర్థః - అవ్యవసాయినాంతు†స్వగఃపుత్రపశ్వన్నాదిఫలసాధనక
ర్మాధిక్యతానాంబుద్ధయఃఫలానన్త్యాదనంతాః- తత్రాపిబహుశాఖాః
ఏకస్తైఫలాయచోదితేపిదర్శపూర్ణమాసాదౌకర్మాణ్యాయుశాశాస్త్రా
త్యాద్యవగతావాంతరఫలభేదేనబహుశాఖత్వంచవిద్యతే.అతోఽవ్యవసా
యినాంబుద్ధయోఽనంతాబహుశాఖాశ్చ- ఏతదుక్తంభవతి-నిత్యేషునైమి
త్తికేషుకర్మసుప్రధానఫలాన్యవాంతరఫలానిచయానిశ్రూయమాణానితాని
సర్వాణిపరిత్యజ్యమోక్షైకఫలతయాసర్వాణిఃర్వాణ్యైకశాస్త్రార్థతయా
ఽనుష్ఠేయాని - కామ్యానిచస్వపణ్ణాశ్రమోచితానితత్తశ్చలానిపరిత్యజ్య
మోక్షసాధనతయానిత్యనైమిత్తికైరేకీకృత్యయథాబలమనుష్ఠేయానీతి.

అ॥ అథకామ్యకర్మాధిక్యతాన్నిందతి॥

మూ. { యామిమాంపుష్పితాంవాచంప్రవదంత్యవిపశ్చితః॥ వేద
వాదరతాఃపార్థనాన్యదస్తీతివాదినః॥ ౪౨॥ కామాత్మా
నస్స్వర్గపరాజన్మకర్మఫలప్రదాం । క్రియాపితేషబ
హుభాంభోగైశ్వర్యగతింప్రతి॥ ౪౩॥ భాగైశ్వర్యప్ర
సక్తానాంతయాపహృతచేతసా॥ వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధి
స్సమాధానవిధీయతే॥ ౪౪॥ ... }

‡ కామనయాఅధిక్రియత ఇతివా కామేనాధికారోయత్రైతివా కా
మాధికారః కామ్యకర్మ తదధికారిత్వంవా॥

† స్వగఃపుత్రపశ్వన్నాదీత్యపిపాతోద్దేశ్యతే॥

భా॥ యామిమాంపుష్పితాంపుష్పకూత్రఫలాంతపాతరమణీయాం
వాచమవిపశ్చితోఽల్పజ్ఞాభోగైశ్వర్యగతిం ప్రవర్తమానాంప్రవదంతి -
వేదవాదరతాఃవేదేషుయేస్వగ్రాదిఫలవాదానైషుసక్తాఃనాన్యనస్తీతివా
దినఃతత్సంగాతిరేకేణస్వగ్రాదెరథికంఫలంనాన్యనస్తీతివదంతఃకామాత్మా
నఃకామప్రవణమనసఃస్వగ్ర పరాఃస్వగ్రపరాయణాఃస్వగ్రాదిఫలావసానే
పునర్లక్షకర్తృభ్యుఫలప్రదాంక్రియావిశేషబహుళాంతత్వజ్ఞానరహిత
తయాక్రియావిశేషప్రచురాంతేషాంభోగైశ్వర్యగతింప్రతివర్తమానాం
యామిమాంవాచంయేప్రవదంతీతిసంబంధః - తేషాంభోగైశ్వర్యప్రస
క్తానాంతయావాచాభోగైశ్వర్యవిషయయాఽపహృతాత్వజ్ఞానానాయ
థోచితావ్యవసాయాత్కాబుద్ధిస్సమాధౌమనసినవిధీయతేనోబ్బద్యతే-స
మాధీయతేస్సేన్నాత్వజ్ఞానమితిసమాధిర్మనః- తేషాంజనన్యాత్వయాథా
త్వైనిశ్చయజ్ఞానపూర్వకమోక్షసాధనభూతకర్మవిషయాబుద్ధిఃకదాచిద
పిసోబ్బద్యత్యశ్యర్థః-అతఃకామ్యేషుకర్మనుముముత్సుణానసంగఃకర్తవ్యః॥

ఆ ॥ ఏవమత్యల్పఫలానిపునర్లక్ష్యప్రసవానికమాణిమాతాపితృసహ
స్సోహ్యోపివత్సలతరతయాత్యజ్జీవనేప్రవృత్తావేదాఃకిమర్థంవదంతికథం
వావేదోదితంత్యాజ్యతయోచ్యత్యత్యతతహ॥ *

మూ. { త్రైగుణ్యవిషయావేదానిస్తైగుణ్యోభవాజ్జనార్థం }
{ ద్విగుణ్యసంస్కర్షోనిర్యోగత్యుచితత్వవాత్ ॥ ౪౫॥ యావా }
{ సర్థడదపానేఽర్వతస్సుంస్తుతాదకే తావాన్సర్వేమవే }
{ దేషుబ్రాహ్మణస్యవిజానశః ॥ ౪౬॥ }

భా॥ త్రైగుణ్యానైగుణ్యంసత్త్వరజస్తమాంసి - సత్త్వరజస్త
మఃప్రచురాఃపురుషాస్త్రైగుణ్యశబ్దేనోచ్యంతే-తద్విషయావేదాః- తమః
ప్రచురాణాం రజఃప్రచురాణాం + సత్త్వప్రచురాణాంవవత్సలతరతయై
వ హితమవబోధయంతివేదాః। యద్యేషాంస్వగుణానుగుణ్యేనస్వగ్రాది
సాధనమేవహితంనావబోధయంతి తదైతేరజస్తమః ప్రచురతయాసా

+ సత్త్వప్రచురాణామితిదృష్టాంతాభిప్రాయం-అతివివహ్యుపపాద
కగ్రింథే యద్యేసామిత్యాదిసారజస్తమఃప్రచురాణామేవగ్రహణమ్.

త్వికఫలమోక్షవిముఖాఃస్వాపేక్షితఫలసాధనమజ్ఞానంతః కామప్రావ
ణ్యవివశాలనుపాయేషాపాయభ్రాంత్యాప్రవిష్టాః ప్రణష్టాభవేయః -
అతస్సైగుణ్యవిషయావేదాఃత్వంతునిస్సైగుణ్యోభవ - ఇదానీంసద్విత్ర
చురస్త్యంతదేవధయ - నాన్యోన్యసంకీర్ణగుణత్రయప్రచురోభవ - సత
త్ప్రచుర్యంవధయేత్యర్థః - నిర్ద్వంద్వః - నిగతసకలసాంపారికస్యభావః -
నిత్యసత్త్వస్థః గుణద్వయరహిత నిత్యప్రస్థస్సద్వస్థోభవ - కథమితిచే
త్, నిర్ద్యోగక్షేమఃఆత్మస్వరూపతత్ప్రప్రప్రపాయబహిర్భూతానామ
థానాంయోగంప్రాప్తానాంవక్షేమం పరిత్యజ్యాత్మవాఙ్మభవ ఆత్మస్వ
రూపాన్వేషణపరోభవ (అప్రాప్తస్యప్రాప్తిరోగః - ప్రాప్తస్యపరిర
క్షణంక్షేమః) - ఏవంవత్కమానస్యతే రజస్తమఃప్రచురతానశ్యతి - స
త్త్వంచవధాతే - నచవేదోదితంసర్వంసర్వస్యోపాదేయం - యథాస
ర్వాథాపరికల్పితేసర్వతస్సంప్లుతోదకేఉదపానే పిపాసోర్యావానభః
మూవ దేవపానీయం ప్రయోజనం తావదేవతేనోపాదీయతే ససర్వం -
ఏవంసర్వేషుచవేదేషుబ్రాహ్మణస్యవిజ్ఞానతః - వైదికస్యముముక్షోర్య
దేవమోక్షసాధనంతదేవోపాదేయం - నాన్యత్ || ౪౬ || ... *

సర్వేషుచేతించకారః ఉపాదేయానుపాదేయాంశసంకలనద్వితనార్థః
నుబ్రాహ్మణస్యేత్యేతత్ ప్రకరణాసంగతం - త్మత్రియామైవహ్యుపది
త్యతే, కశ్చప్రబ్రాహ్మణస్యవిశేషః బ్రహ్మవిద్యాయా అపిత్రైవణే
సాధారణత్వాత్ - విజ్ఞానతత్తతిచాయుక్తం, విజ్ఞానన్నేవహికామూఢికా
రాదిష్యపిప్రవతతే - బ్రాహ్మణశబ్దశ్చాప్రనతదధీత ఇత్యాద్యథాంత
వరః* బ్రాహ్మణజాతావతినపాలనేన జాతివ్యతిరిక్తార్థేషు బ్రా
హ్మణ్యేవవక్తవ్యత్వాత్, తత్తాహ|| వైదికస్యముముక్షోరితి|| బ్రహ్మ
తీతినిరుక్త్యాబ్రాహ్మణః* శకధ్వాదిషుపరరూపం వక్తవ్యమితిపరరూపే
తేప్రజ్ఞాదిత్వాదణ్విత్యయేచ బ్రాహ్మణ ఇతిరూపంభవతి - బ్రహ్మ
ణాత్రేవదః - వేదేష్యిత్యత్రైవిప్రసక్తత్వాత్ - అతోగ్రబ్రాహ్మణశబ్దోవై
కమాత్రపరిభ్రాతినక్షత్రియాధోవదేశాద్యనుపపత్తిః - విజ్ఞానతత్తతిచవి
ప్రజ్ఞానవత్త్వమువ్యతే - విశిష్టత్వంబహియోపాదేయవిభాగవిషయత
యా, తథావిధజ్ఞానవాంస్సముముక్షురేవస్యాదితి ||

అ॥ అతస్సత్వస్థస్యముముతోరేతావదేవోపాదేయమిత్యాహ ॥

మూ { కర్మణ్యేవాధికారస్తైమాఫలేషుకదావన । మాకర్మఫలహృ
తుభూమాతెసంగోస్త్యకర్మణి ॥౪౭॥ ... * }

భా॥ నిత్యేనైమిత్తికేకామ్యేవకేనదిత్యలపశేషేణసంబంధితయాత్రా
యమాణేకమణినిత్యసత్వస్థస్యముముతోస్తైకర్మమాత్రేధికారః-తత్స
బంధితయావగతేషుఫలేషునకదాచిదవ్యధికారఃఫలస్యబంధరూపత్వా
త్ ఫలరహితస్య కేవలస్య మదారాధనరూపస్య మోక్షహేతుత్వాద్భ
మాచకమఫలయోహేతుర్యాః- త్వయానుష్ఠీయమానేపి కమణ
నిత్యసత్వస్థస్యముముతోస్తైవాకర్మత్వమప్యనుసంధేయం - ఫలస్యాః
తుస్త్వప్రత్యక్షేనత్వంహేతురిత్యనుసంధేయం-తదభయంగుణేషువా
సర్వైశ్చరేషుయివానుసంధేయమిత్యుజ్జరత్రవత్కృతే - ఏవమనుసం
ధాయకమకరు-అకమణ్యననుష్ఠానే - నయోత్యసీతియత్త్వయా
భిహితం-నతత్రతేసంగోస్తు-ఉక్తేనప్రకారేణయుద్ధాదికమణ్యేవసం
గోస్త్యిత్యధః॥౪౭॥ ... *

అ॥ ఏతదేవస్ఫుటికరోతి॥

మూ { యోగస్థఃకురుకర్మాణిసంగంత్యక్త్వాధనంజయ । సిద్ధ్యసిద్ధోఽస్తి
స్సమోభూత్వాసమత్వంయోగఉచ్యతే॥౪౮॥ ... * }

భా॥ రాజ్యబంధుప్రభృతిషుసంగంత్యక్త్వా యుద్ధాదీకమాణియోగ
స్థః కురు- తదంతభూతపిజయాదిసిద్ధ్యసిద్ధోఽస్తిసమోభూత్వాకురు - త
దిదంసిద్ధ్యసిద్ధోఽస్తిమత్వంయోగస్థిత్యత్రయోగశబ్దేనోచ్యతే-యోగ
సిద్ధ్యసిద్ధోఽస్తిమత్వరూపంచిత్రసమాధానం॥౪౮॥ ... *

అ॥ కిమర్థమిదమసక్యదుచ్యతేఇత్యతః॥

మూ { దూరేణహ్యవరంకర్మబుద్ధియోగార్థసంజయ । బుద్ధోశరణ
మన్విచ్ఛక్యపణాఃఫలహేతవః॥ ౪౯ ॥ ... * }

కీసఫలస్యాస్యబంధహేతురూపత్వాదిత్యపిపాతః

కేవలస్యేత్యేతత్ నఫలరాహిత్యమాత్రపరం, ఫలరహితస్యేత్యుక్త
త్వాత్-అపితస్మాత్స్వతవివప్రయోజనత్వపరం- తత్రహేతుర్నదారాధన
రూపస్యేతి॥

భా॥యోయంప్రధానఫలత్యాగవిషయోఽవాంతర ఫలసిద్ధ్యే సిద్ధోస్య
స్సమత్వవిషయశ్చబుద్ధియోగః-తద్యుక్తాత్రమణితరత్ కమదూరే
ణావరం- మహాదిదంద్యయోరుత్రాపావకషణరూపంవైరూప్యం ఉక్త
బుద్ధియోగయ్యుక్తంకమణిఖిలసాంసారికదుఃఖం వినివర్త్య పరమపురు
షార్థాలక్షణంచమోక్షంపాప్రయతి- ఇతరదపరిమితదుఃఖరూపంసంసా
రమితి-అతఃకమణిక్రియమాణేఉక్తాయాంబుద్ధేశరణమన్విచ్ఛ శరణం
వాసస్థానం-తస్యామేవబుద్ధేవతాస్వేత్యథః- కృపణాఃఫలహితవఃఫల
సంగాదినాకమకమర్వాణాః కృపణాస్సంసారిణోభవేయుః॥౪౯॥ *

మూ { బుద్ధియుక్తజహాతీహ ఉభేసుకృతదుష్కృతేతస్మాద్యోగా }
{ యయుజ్వస్వయోగఃకర్మసుకౌశలమ్ ॥ ౫౦ ॥ } *

భా॥బుద్ధియోగయ్యుక్తస్తకమకమర్వాణః ఉభేసుకృతదుష్కృతే అ
నాదికాలసంచితేఅసంతేబంధహతుభూతే జహాతి - తస్మాదుక్తాయ బుద్ధి
యోగాయయుజ్వస్వయోగఃకమకమర్మసుకౌశలం-కమకమక్రియమాణేష్వ
యంబుద్ధియోగఃకౌశలమతిసావధ్యం-అతిసావధ్య సాధ్యమిత్యథః

మూ { కమకజంబుద్ధియుక్తాహిఫలంత్యక్త్వాననీషిణః । జన్మబంధ }
{ వినిర్ముక్తఃపదంగచ్ఛంత్యనామయం ॥ ౫౧ ॥ ... } *

భా॥బుద్ధియోగయ్యుక్తాఃకమకజంఫలంత్యక్త్వాకమకమర్మంతః- తస్మా
త్ జన్మబంధవినిర్ముక్తఃఅనామయంపదంగచ్ఛంతిహి-ప్రసిద్ధం హ్యేతత్స
ర్వామాపనివత్స్విత్యథః॥౫౧॥ ... *

మూ { యదాతేమోహకలిలంబుద్ధిర్వ్యతిరేకమితి । తదాగంతాసః }
{ నిర్వేదంత్రోతవ్యస్యశుభ్రతస్యచ॥౫౨॥ ... } *

భా॥ఉక్తప్రకారేణకమణివతమానస్యతయావృత్త్యానిర్మాతక
ల్పవస్యతేబుద్ధిర్యదామోహకలిలంత్యల్ప ఫలసంగహతుభూతం మో
హరూపంకలుపంవ్యతిరేకమితితదా అస్త్యస్త్యతః పూర్వంత్యాజ్యతయా
శ్రుతస్యఫలాదేరితఃవచ్చోచ్యతవ్యస్యచకృతే స్వయమేవ నిర్వేదంగం
తాసిగమిష్యసి॥౫౨॥ ... *

అస్త్యస్త్యతః-అప్తరమేభ్యఇతిభావః-

అ॥ యోగేత్విమాంశ్చక్షిత్వాదిన్ తస్మాత్సయాభాన్యజ్ఞానపూర్వకస్య బుద్ధివిశేషసంసృత కర్మానుష్ఠానస్యస్థిలక్షణభూతం యోగాఖ్యంఫలమాహ॥

మూ॥ { శుక్రివిప్రతిపన్నాతేయదాస్థాస్యతినిశ్చలా । సమాధా }
{ వచలాబుద్ధిప్రదాయోగమవాప్యసి ॥ ౫౩ ॥ ... * }

భా॥ శుక్రితిః శ్రవణం-అన్త్యత్తశ్చక్రిణేనవిశేషతః ప్రతిపన్నాసకలేతరవిసజాతీయనిర్వనిరతిశయ సూక్ష్మతత్త్వవిషయాస్వయమచలాపకరూపాబుద్ధి రసంగకర్మానుష్ఠానేన నిర్మలీకృతే మనసి యదానిశ్చలాస్థాస్యతి తదాయోగమాత్మావలోకనమవాప్యసి - ఎతదుక్తంభవతి, శాస్త్రప్రజన్యాత్మజ్ఞానపూర్వకః కర్మయోగః స్థితప్రజ్ఞతాఖ్యజ్ఞానస్థామాపాదయతి జ్ఞానస్థారూపాస్థితప్రజ్ఞతాతుయోగాఖ్యమాత్మావలోకనంసాధయతీతి॥

అ॥ ఏవముక్తేపార్థోఽసంగకర్మానుష్ఠాన రూపకర్మయోగ సాధ్యస్థితప్రజ్ఞతాయాయోగ సాధనభూతాయాస్మిన్పరూపం స్థితప్రజ్ఞస్యానుష్ఠాన ప్రకారంచవృచ్ఛతీ॥

మూ॥ { అజ్ఞానదువాచ॥ స్థితప్రజ్ఞస్య కాభాషాసమాధిస్థస్య కేశవ॥ }
{ స్థితధీకింప్రభాషేతకిమాసేతిప్రజేతకి ॥ ౫౪ ॥ ... * }

భా॥ సమాధిస్థస్యస్థితప్రజ్ఞస్య కాభాషా కొవాచకశబ్దః తస్యస్వరూపంకీడ్వశమిత్యర్థః - స్థితప్రజ్ఞః కించభావణాదికంకరోతి॥ ౫౪॥

మూ॥ { బ్రీహగవానువాచ॥ ప్రజహాతియదాకామాః సర్వాన్పర్థమ }
{ నోగతాః । ఆత్మస్వేవాత్మనాతుప్తః స్థితప్రజ్ఞప్రదోచ్యతే ॥ }

భా॥ వృత్తివిశేషకథనైస్సరూపమప్యుక్తంభవతీతి వృత్తివిశేషఉచ్యతే- ఆత్మస్వేవాత్మనానుసాత్తై కావలంబనేనతుప్తపైసతోషేణతద్వ్యతి

స్థిలక్షణభూతంఉద్దేశ్యభూతమిత్యర్థః సూక్ష్మత్త్వవిషయేత్యపి పారః
+ ననుస్థితప్రజ్ఞాత్యేవవాచకేసిద్ధేకింవాచకాంతరంపృచ్ఛతీ, కించాత్ర
వాచకప్రశ్నస్యప్రయోజనమిత్యత్రాహ॥ రస్యేతి॥ కేనదిద్వాచకేనహిక
స్యదిత్ ప్రకారభూతప్రవృత్తినివృత్తిశిష్టస్వరూపంనిదైప్తవ్యమితిభావః-
కించబ్రాహ్మణేతివాచికేప్రజేతేకాయాకేపుష్టేకిమాసేతేతిమాన
సవరం-ధ్యానార్థత్వాదాసనస్య

రిక్తాసగ్యాన్మనోగతా కామాన్యదాస్రకషేణ జహాతి తదాఽ
యస్థితప్రజ్ఞాత్మవ్యతేజ్ఞాననిష్ఠా కాష్ఠేయం ॥౫౫॥ ... *

అ॥ అనంతరంజ్ఞాననిష్ఠస్య తతోగ్యావీనామారవిప్రకృష్టావస్థోద్యతే ॥

మూ. {దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాస్సుఖేషువిగతస్పృహః | వీత }
{ గాగభయక్రొధస్థితధీర్మునిరుచ్యతే ॥౫౬॥ * }

భా॥ ప్రియవిశ్లేషాదిదుఃఖినిమిత్రేమావస్థితేష్వనుద్విగ్నమనాః నదుః
ఖేభవతి- సుఖేషువిగతస్పృహః ప్రియేషుసన్నిహితేష్వపివిగతస్పృహః-
వీతరాగభయక్రొధః - అనాగతేషుస్పృహకాగతరహితః ప్రియవిశ్లే
షాప్రియాగమనహేతుదర్శననిమిత్తదుఃఖంభయంతరహితః- ప్రియ
విశ్లేషాప్రియాగమనహేతుభూతచేతనాంతరగతదుఃఖహేతుస్వహనోవి
కారఃక్రొధః తరహితః - ఏకంభూతోమునిః అత్తమననశీలః స్థితధీరిత్యు
చ్యతే ॥ ౫౬

అ॥ జ్ఞాతతోగ్యావీనదశాప్రోచ్యతే ॥

మూ. {యస్సగ్వతానభిసేహస్తతత్ప్రాప్యశుభాశుభం | }
{ నాభినందతి నద్వేష్టితస్య ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా ॥౫౭॥ * }

భా॥ యస్సర్వప్రప్రియేష్వనభిసేహః-ఉదాసీనః ప్రియసంశ్లేషవిశ్లే
షరూపంశుభాశుభంప్రాప్యభినందనద్వేషరహితః సోవిస్థితప్రజ్ఞః ॥ ౫౭.

అ॥ జ్ఞీతతోగ్యావీనదశా ॥

మూ. {యదాసంహరతేచాయంకూర్మోంగానీవసర్వశః | ఇం }
{ ద్రియాణీం ద్రియాథేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా ॥౫౮॥ }

కీస్థితప్రజ్ఞావిషయశ్లోకచతుష్టయంతదవస్తావిషయమితి మన్వానశ్చ శుద్ధి
యమవస్థైత్యాహ ॥ జ్ఞాననిష్ఠైతి ॥ ఇయమవస్థావశీకారసంజ్ఞా

+ అథైకేంద్రియసంజ్ఞాతృతీయావస్థోచ్యత ఇత్యాహ- తతోర్వావీనే
తి ॥ ఏవమస్యాస్తృతీయావస్థాయా ఉద్వేగస్పృహదివిరహసామ్యేష్యా
త్సుక్యమాత్రక్షమచాసనాశేషస్యభిన్నచ్ఛన్నదహనవదవస్థితత్వాచ్యుతు
గ్ధావస్థాతోవిశేషః ॥ జ్ఞీతాభవ్యతిరేకసంజ్ఞాద్వితీయావస్థోచ్యత ఇత్యా
హ ॥ తతోర్వావీనదశేతి ॥

జ్ఞీతాభవ్యతిరేకసంజ్ఞాప్రథమాదశోచ్యత ఇత్యాహ ॥ తతోర్వావీనదశేతి

భా । యదేంద్రియాణాం ద్రియార్థాన్ స్పృష్టుముద్యుక్తానితదై ఏహా
మోఽంగానీవేంద్రియాథేభ్యః సర్వశః ప్రతిసంహృత్య మనఆత్మస్యవస్థా
వయతి - సోపస్థితప్రజ్ఞః । ఏవంచతుర్విధాజ్ఞానస్థాపూర్వపూర్వాడత్ర
రోత్తరనిష్పద్యాః ॥ ౫౮

అ॥ ఇదానీంజ్ఞానస్థాయాదుష్పావితాంతత్వాప్రప్రపాయంచాహ॥

మూ. { విషయావినివృత్తం తేనిగాహరస్యదేహినః । రసవ }
{ జ్వలంతోవ్యస్యవరందృష్టానివృత్తతే ॥ ౫౯ ॥ ... * }

భా॥ ఇంద్రియాణామాహారోవిషయాః నిరాహరస్యవిషయేభ్యః ప్ర
త్యాహృతేంద్రియస్యదేహినోవిషయావినివృత్తమానారసవర్ణంవినివర్తం
తే-ఽసోరాగః- విషయరాగానీవృత్తత్యభ్యర్థః - రాగోప్యాత్మస్వరూ
పంవిషయేభ్యఃవరంసుఖతరందృష్టానివర్తతే ॥ ౫౯

మూ. { యతతోహ్యపికాంతేయపురుషస్యవివశ్చిత్తః । ఇంద్రి }
{ యాణిప్రమాథీనిచారంతిప్రసభంమనః ॥ ౬౦ ॥ ... * }

భా॥ ఆత్మదర్శనేనవినివృత్తవిషయరాగోననివర్తతే-అనివృత్తేవిషయరా
గేవివశ్చిత్తోయతమానస్యాపిపురుషస్యేంద్రియాణిప్రమాథీనిబలవంతిమ
నఃప్రసహ్యచారంతి-ఎవమింద్రియజయఆత్మదర్శనాథీనఃఆత్మదర్శనమింద్రి
యజయాథీనమితిజ్ఞానస్థాదుష్పావితా ॥ ౬౦

మూ. { తానిసర్వాణిసంయమ్యయక్తతసీతమగ్నరః । వశే }
{ హియస్యేంద్రియాణితస్యప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా ॥ ౬౧ ॥ }

భా॥ † సర్వస్యపరిజహీషయావిషయానురాగయక్తతయాదుర్జయా
నీంద్రియాణిసంయమ్యచేతసశ్శుభాశ్రయభూతేమయమనోఽవస్థాప్యస
మాహితతసీతమనసమద్విషయైసత్తిగర్హితాశేషకల్మషతయానిర్మలీకృతంవి
షయానురాగరహితంమనశ్చింద్రియాణిస్వవశానికరోతి-తతోవశ్యేంద్రి
యంమనఆత్మదర్శనాయప్రభవతి - యథోక్తం * యథాగ్నిర్దగ్ధశిఖిక
క్షుందహతిసానిః । తథాచిత్తస్థితోఽష్టుర్యోగిసాంసర్వకీర్తిషమతి తదా
హ-వశేహియస్యేంద్రియాణితస్యప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితేతి ॥ ౬౧

† సర్వస్య- అన్యోన్య్యాశ్రయాదిదోషస్యైత్యర్థః॥

మూ. { ధ్యాయతోవిషయాన్పుంసస్సుంగస్తైమాపజాయతే | సం
గాత్సంజాయతేకామః కామాతోక్రొధోభిజాయతే ||
క్రోధాద్భవతిసమ్మోహఃసమ్మోహోత్ప్రుతివిభ్రంశః |
ప్రుతిభ్రంశోద్బుద్ధినాశోబుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి || ౬౩ || }

భా॥ అనిరస్తవిషయానురాగస్యహి మయ్యనివేశితమనసఇంద్రియాణి
సంయమ్యవస్థితస్యాప్యనాదిపాపవాసనయా విషయధ్యానమవర్జనీయం
స్యాత్ - ధ్యాయతోవిషయాన్పుంసఃపునరపిసంగోతిప్రవృద్ధో జాయతే
సంగాత్సంజాయతేకామః - కామోనామసంగస్యవిపాకదశా - పురుషో
యాంవశామాపనోద్విషయానభుత్వాస్థాతుంనశక్నోతిసకామః - కామా
తోక్రొధోభిజాయతే - కామేవతమానేవిషయేచాసన్నిహితే సన్నిహి
తాకపురుషాకప్రత్యేభిరత్పదిష్టంవిహతమితిక్రోధోభవతి - క్రోధాద్భవ
తిసమ్మోహః - సమ్మోహఃకృత్యాకృత్యవివేకశూన్యతాతయాసర్వంక
రోతి-తతశ్చప్రారణ్ధేంద్రియజయాదికేప్రయత్నేప్రుతిభ్రంశోభవతి -
ప్రుతిభ్రంశోద్బుద్ధినాశః - అత్తజ్ఞానయోగ్యవసాయః కృతస్తస్యనాశ
స్యాత్ - బుద్ధినాశాత్పునరపిసంసారేనిమగ్నోవినిష్టోభవతి || ౬౩

మూ. { రాగద్వేషవియుక్తైస్తువిషయానింద్రియైశ్చరణాత్తత్స
ప్రవృత్తిర్విధేయాత్ప్రసాదమధికచ్ఛతి || ౬౪ || ... * }

భా॥ ఉక్తైస్త్రకారేణమయిసర్వైశ్చరేచేతసశ్శుభాశ్రయభూతేస్యప్ర
మనానిర్వృద్ధశేషకల్మషతయా రాగద్వేషవియుక్తైరాత్మనశ్చైంద్రియై
ర్విషయాంశ్చరణవిషయాంస్తీరస్కృత్యవర్తమానోవిధేయాత్ప్రవీధేయ
మనాఃప్రసాదమధికచ్ఛతి - నిమగ్నలాంతఃకరణోభవతీశ్యర్థః || ౬౪ || *

మూ. { ప్రసాదేసర్వదుఃఖానాంహానిరసోపజాయతే | ప్ర
సన్నచేతసోహ్యశుబుద్ధిఃపర్యవతిష్ఠతి || ౬౫ || ... * }

భా॥ అస్యపురుషస్యమనఃప్రసాదేనతిప్రకృతిసంసర్గప్రయుక్తస
ర్వదుఃఖానాంహానిరసజాయతే - ప్రసన్నచేతసః ఆత్మవలూకనవిరోధ
దోషరహితమనః తదాసీమేవహివిక్తాత్మవిషయాబుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతే -
అతోమనఃప్రసాదేసర్వదుఃఖానాంహానిర్భవత్యేవ || ౬౫

మూ. { నాస్తిబుద్ధిరయ క్తస్యనచాయ క్తస్యభావనా | స }
 { చాభావయతశ్శాంతిరశాంతస్యకుతస్సుఖం || ౬౬ || }

భా. మయినన్నయత్తమనోరహితస్య స్వయత్నేనేంద్రియనియమ నే
 ప్రపృత్యైకదావిదపివిక్తాత్మవిషయాబుద్ధిర్న సేన్యతి - అతపవతస్య
 తద్భావనావననంభవతి - విక్తాత్మాననుభావయతోపషయస్పృహశాం
 తినభవతి-అశాంతస్యవిషయస్పృహయ క్తస్యకుతోనిత్యనిరతిశయసుఖ
 ప్రాప్తిః || ౬౬

అ || పునరప్యతైనప్రకారేణేంద్రియనియమనమకుర్వతోఽనర్థమాహ ||

మూ. { ఇంద్రియాణాంహిచరతాంయత్తనోనువిధీయతే | త }
 { దస్యహరతిప్రజ్ఞాంవాయుర్నావమివాంభసి || ౬౭ || }

భా. ఇంద్రియాణాంవిషయేషుచరతాంవర్తమానానాం స్థివర్తనమ
 ను యత్తనోవిధీయతే పురుషేణానువర్త్యతే - తత్తనోస్యఃవిక్తాత్మప్ర
 వణాంప్రజ్ఞాంహరతి - విషయప్రవణాంకరోతీత్యర్థః - యథాంభసినియ
 మానాంనావంప్రతికూలోవాయుఃప్రసహ్యహరతి || ౬౭

మూ. { తస్మాద్యస్యనుహాబాహూనిగృహీతానిసర్వశః | ఇం }
 { ద్రియాణీంద్రియాథేభ్యస్తస్యప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా || ౬౮ || }

భా. తస్మాదుత్తైనప్రకారేణుభావయేమనిష్ఠమనసోయస్యేం
 ద్రియాణీంద్రియాథేభ్యస్తస్వశోనిగృహీతాని తస్యైవాత్మనిప్రజ్ఞాప్ర
 తిష్ఠితాభవతి || ౬౮

స్థియత్తచ్ఛబ్దయోమనోవిషయత్వమేవోచితం, ప్రజ్ఞాహరణేత
 వ్యైవప్రధానత్వాత్ మనసోబాహ్యేంద్రియానువిధానే సర్వేంద్రియసా
 ధారణ్యేనవక్తవ్యేయదిత్యధారణస్యప్రయోజనాభావాత్ బాహ్యేంద్రి
 యస్యమనోనువిధానేప్రజ్ఞాహరణాభావాచ్చ*యద్యేకంక్షుతీంద్రియ
 మితిమనువచనేతు మనసోఽనుక్తత్వాదింద్రియశబ్దాభ్యాసాదేకశబ్దబలా
 చ్చనిధారణార్థతైవ - సచతత్తుల్యత్వమస్యాపివాక్యస్యనిర్బంధనియమి
 తిక్యత్వా, వర్తనమనుయత్తనఇత్యాద్యుక్తం || విధీయతఇత్యస్యకర్తృపే
 యోంపూరయతి - పురుషేణైతి ||

అ॥ వివంశియతేంద్రియస్యప్రసన్నమనసస్సిద్ధిమాహ॥

మూ॥ {యానిశోసర్వభూతానాంతస్యాంజాగతిసంయమీయ} {స్యాంజాగ్రతిభూతానిసానిశావశ్యతోమునేః॥ ౬౯॥ *}

భా॥ యాఅన్నవిషయాబుద్ధిః సర్వభూతానాంనిశానిశేవాప్రకాశా- తస్యామాత్మవిషయాయాంబుద్ధౌ - ఇంద్రియసంయమీప్రసన్నమనాజాగర్తి- ఆత్మానమవలోకయన్నాస్తభిత్వార్థః - యస్యాంశబ్దాదివిషయాయాంబుద్ధౌ సర్వాణిభూతానిజాగ్రతిప్రబుద్ధానిభవంతి-పాశబ్దాదివిషయాబుద్ధిరాత్మానంవశ్యతోమునేర్నిశేవాప్రకాశాభవతి॥ ౬౯

మూ॥ {ఆపూర్వమాణమచలప్రతిస్థంనముద్రమాపఃప్రవిశంతి} {యద్వత్ । తద్వత్కామాయంప్రవిశంతిసర్వేశాం} {తిమాప్నోతిసకామకామీ॥ ౭౦॥ ... *}

భా॥ యథాస్వేవేవాపూర్వమాణమేకరూపంసముద్రంనాదేయాఆపఃప్రవిశంతి- ఆసామపాంప్రవేశేవ్యప్రవేశేనసముద్రోనకందనవిశేషమాచర్యతే- ఎవంసర్వేశామాశ్శబ్దాదయోవిషయాయంసంయమినంప్రవిశంతిఇంద్రియగోచరతాంతాయాంతిసకాంతిమాప్నోతి- శబ్దాదిష్వంద్రియగోచరతామావన్నేష్యనావన్నేషుచస్వాత్మావలోకనత్వప్రైవయోనవికారమాప్నోతిసపవశాంతిమాప్నోతీత్యర్థః - సకామకామీయశ్శబ్దాదిభిర్విక్రియతే- సకదాదిదపినశాంతిమాప్నోతి॥ ౭౦

మూ॥ {విహాయకామాన్యస్సర్వాపుమాంశ్చరతిస్సప్రహః॥} {నిర్మమోనిరహంకారస్సకాంతిమధిగచ్ఛతి॥ ౭౧॥ ... *}

భా॥ కామ్యంతభితికామాశ్శబ్దాదయః- యఃపుమాశ్శబ్దాదీసర్వాన్విషయాకావిహాయతత్రనిస్ప్రహః తత్రగుమతారహితశ్చ - అనాన్యనిదేహాఆత్మాభిమానరహితశ్చరతి- సఆత్మానంశ్చప్రైవశాంతిమధిగచ్ఛతి॥

మూ॥ {ఏమాబ్రాహ్మీస్థితిఃపార్థనైవాంప్రాప్యఃముహ్యతి॥ స్థిత్యా} {స్యానుంతకాలేపిబ్రహ్మనిర్వాణమృచ్ఛతి॥ ౭౨॥ ... *}

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సుబ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదే సాంఖ్యయోగో

నామద్వితీయోధ్యాయః॥శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః॥*

భా॥ ఏమానిత్యాత్మజ్ఞానసూరిన్ కాచనంగకమణిస్థితిః స్థితధీలతౌ
బ్రాహ్మీబ్రహ్మపాపికా-ఈదృశీంకమణిస్థితింపాప్యనముహ్యతి - పున
స్సంసారంనాపోతి - అస్యాంస్థిత్యామంతిమేపివయస్థిత్యాబ్రహ్మని
ర్వాణమృచ్ఛతి నిర్వాణమయంబ్రహ్మ గచ్ఛతి - సుఖైకతానమాత్మాన
మాపోతిత్యర్థః - ఏవమాత్మయాధాత్మ్యంయుద్ధాఖ్యస్యచకమణస్త
త్ప్రీతిసాధనతామజానతశ్శరీరాత్మజ్ఞానేనమోహితస్యతేనవ మోహే
నయుద్ధాన్నివృత్తస్య మోహశాంతయేనిత్యాత్మ విషయాసాంఖ్యబుద్ధిప్ర
కూర్పి కాచాసంగకమానుష్ఠానరూపకమయోగ విషయాబుద్ధిస్థిత
ప్రజ్ఞతాయోగ సాధనభూతాద్వితీయేఽధ్యాయేపోక్తా - తదుక్తం
†నిత్యాత్మాసంగకమేహంకోచరాసాంఖ్యయోగధీఃద్వితీయేస్థితధీలతౌ
పోక్తతన్మోహశాంతయితి॥ 2.1

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే

సాంఖ్యయోగోనామద్వితీయోధ్యాయః*

— ❀ శ్రీమతేరామానుజానమః. ❀ —

స్థితధీర్లక్ష్యంయస్యాఃస్థితధీలతౌ - జ్ఞానయోగాఖ్య స్థితప్రజ్ఞ తాసా
ధనభూతేత్యర్థః - † సాంఖ్యయాబుద్ధ్యావతారణీయమాత్మత
త్త్వంసాంఖ్యంతద్విషయాబుద్ధిసాంఖ్యధీః - నిత్యాత్మగోచరేతి తద్వివ
రణం-ప్రథమప్రాసంగికమేహంశబ్దేనాపియోగశబ్దాధావివరణాదపౌ
నరుక్త్యం- స్థితధీఃస్థితప్రజ్ఞ తాజ్ఞాననిష్ఠేత్యర్థః - సాసాధ్యత్వేనలక్షం
యస్యాసానిత్యోక్తా-తన్మోహశాంతయే ఉక్తప్రకారస్యాజ్ఞానస్వదేహ
త్వాదిభ్రమనవృత్త్యర్థమితిశ్రీమద్గీతాభాష్యసంగ్రహరతాయా॥... *

శ్రీమద్విశ్వకర్మసూత్రములు

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాఖ్యాపేయ తృతీయాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ॥ తదేవంముముక్షుభిః ప్రాప్యతయా వేదాంతోదితనిర స్తనిజలావి
ద్యాదిదోషగంధానవధికాతిశయానంఖ్యయకల్యాణగుణగణ. పరబ్రహ్మ
పురుషోత్తమప్రాప్త్యపాయ భూతవేదనోపాసనధ్యానాదిశబ్దవాచ్యత
దైకాంతికాశ్యంతికభక్తి వస్తు తదంగభూతం * యతిత్వాపహతపా
మైత్యాదిప్రజాపతివాక్యోద్ధితం ప్రాప్తరాత్మనోయాథాత్మ్యనర్మనం త
న్నిత్యతాజ్ఞానపూర్వకాసంగకమణిష్పద్యజ్ఞానయోగసాధ్యముక్తం-ప్ర
జాపతివాక్యేహిదహరవాక్యోద్ధితపరవిద్యాశేషతయాప్రాప్తరాత్మనస్వ
రూపదశానం* యస్తమాత్మానమనువిద్యవిజానాతీత్యుక్త్యాగరిత స్వ
ష్టసుష్ట్యతీతంప్రత్యగాత్మస్వరూపమశరీరంప్రతిపాద్య*ఏవమేవైష
సంప్రసాదోస్తాచ్యగీరాత్మముత్థాయ వరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేనరూ
పేణాభిప్రన్యతభిదహరవిద్యాఫలేనోపసంహృతం- అత్తాపి*అధ్యా
త్మయోగాధిగమేనదేవంముత్వాధీరోహవణోకాజహతీత్యేవమాదిషుదే
వంముత్వేతి విధీయమానపరవిద్యాంగతయాధ్యాత్మయోగాధిగమేనేతి
ప్రత్యగాత్మజ్ఞానమపివిధాయ*నజాయతేమ్రయితేవావిపశ్చిది త్యాదినా
ప్రత్యగాత్మస్వరూపంవిశోధ్య*అణోరణీయానిత్యారభ్య*సహంతం వి
భుమాత్మానంముత్వాధీరోహోచతి*నాయమాత్మాప్రపవనేనలభ్యోనమేధ

ఏకత్రాంతానిశ్చయః ఏకాంతః - తన్నబంధనాభక్తిరైకాంతికీ -
వికాంతికత్వంనామదేవతాంతరఫలాంతరపరిత్యాగనప్రాప్త్యప్రాసకభూ
తైకనిష్ఠత్వం- ఉక్తంచ*బ్రహ్మణంశితికంతంచయాశ్చన్యాదేవతాస్త్య
తాః। ప్రతిబుద్ధానసేవం తేయస్తాత్పరిమితంఫలమిత్యాదివేనాశాభావో
త్యంతశబ్దేన వివక్షితః- అతోక్రఫలదశాయామప్యనివర్త్యత్వమాత్యం
తికత్వం॥

*

యానబహునాశ్రుతేన। యమేవైవవృణుతే తేనలభ్యస్తస్యైవలభ్యావి
వృణుతేతనూగ్ స్వామిత్యాదిభిః పరస్వయావంతదుపాసనముపాసనస్య
చభక్తిరూపతాంప్రతిపాద్య*విజ్ఞానసారధిర్యమనునఃప్రగ్రిహవాన్నరః
సోధ్యనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃపరమంపదమితిపరవిద్యాఫలేనోపసంహృ
తం-అతఃపరమధ్యాయచతుష్టయేనేదమేవప్రాప్తః ప్రత్యగాత్మనోదర్శనం
ససాధనంప్రపంచ్యతే॥

మూ. { అజునడవాచ॥ జ్యాయసీచేతకమణస్తేమతాబుద్ధి
ర్జనార్జవః తత్కంకమణిఘోరేమాంఞయోజయసీకే
శవ॥౧॥ వ్యామిత్రేజ్ఞేవ వాక్యేనబుద్ధింమోహయసీవ
మేతదేకంపదనిష్పిత్యయేనశ్రేయోహమాప్నుయాం॥ }

భా॥ యదికమణోబుద్ధిరేవజ్యాయసీతితేమతా - కిమర్థంతహిఁ
ఘోరేకమణిమాంఞయోజయసీ-ఏతదుక్తం భవతి-జ్ఞాననిష్ఠైవాత్మావ
లోకనసాధనం కర్మ నిస్తాతురస్యాఃనిష్పాదికా- ఆత్మావలోకనసాధనభూ
తాదజ్ఞాననిస్తా నక లేంద్రియ మనసాంశబ్దాదివిషయవ్యాపారోపరతినిష్ప
ద్యేత్యభిహితా- ఇంద్రియవ్యాపారోపరతినిష్పాద్యమాత్మావ లోకనఃచే
త్నిషాధయిషితంసకలకర్మనిష్పత్తిపూర్వకజ్ఞాననిస్తాయామేవాహంఞయో
జయితవ్యః- కిమర్థంఘోరేకమణిసర్వేంద్రియవ్యాపారరూపేఆత్మా
వలోకనవిరోధినికర్మణిమాంఞయోజయసీతి - ఆత్మమిత్ర వాక్యేనమాం
మోహయసీవ ప్రతిభాతి - తథావ్యత్నావలోకనసాధనభూతాయాస్స
ర్వేంద్రియవ్యాపారోపరతిరూపాయా జ్ఞాననిస్తాయాస్తద్విపర్యయరూ
పంకర్మసాధనం తదేవకుర్వతివాక్యంవిరుద్ధంవ్యామిత్రేమేవ- తస్మాదేకమ
పిత్రరూపంవాక్యంపద - యేనవాక్యేనాహమనుష్ఠేయరూపంనిష్పిత్యశ్రే
యఃప్రాప్నుయామ్॥

మూ. { త్రిభగవానువాచ॥ లోకేన్ద్రికాద్వివిధానిష్ఠాపురాత్రో
క్తామయానఘజ్ఞానయోగేనసాంఖ్యానాంకమణయో
గేనయోగినాం ॥ 3 ॥ ... }

భా॥ పూర్వోక్తంసహ్యగవధృతంత్యయాపురాహ్యన్ద్రికలోకేవిచి

తాధికారిసంపూర్ణద్వివిధానిష్ఠాన్తానకమౌ విషయాయథాధికారమసం
క్లిష్టైః మయోక్తా - సహిసర్వో లోకైః పురుషస్సంజాతమోక్షోభి లాషస్త్ర
దానీమేవజ్ఞానయోగాధికారే ప్రభవతి అపిత్యనభిసంహితఫలేన కేవల పర
మపురుషరాధనవేషణానుష్ఠితేనకమౌ తావిధ్యస్తస్వాంతమలోఽవ్యా
కులేంద్రియోజ్ఞాననిష్ఠాయామధికరోతి*యతః ప్రవృత్తిరుభృతా నాంయేనస
ర్వమిదంతతమ్ | స్వకమౌ తాతమభ్యర్చ్యసిద్ధింవిందతిమానవఇతి పరమ
పురుషరాధనైకవేషతాకర్మణాంవత్సృతే - భిహాపికమౌజ్యేవాధికార
స్త్రాత్యాది నాఅనభిసంహితఫలంకమౌనుష్ఠేయం విధాయ తేనవిషయ
వ్యాకులతారూపమోహదు త్తీగ్ధబుద్ధైః ప్రజహాతియదాకామానిత్యాదీనా
జ్ఞానయోగఉదితః - అతస్సాంఖ్యానామేవజ్ఞానయోగేనఫలిరుక్తా యోగి
నాంతుకమౌయోగేన | సంఖ్యాబుద్ధిస్తద్యుక్తాసాంఖ్యాః ఆత్మైకవిషయ
యాబుద్ధ్యాసంబంధినసాంఖ్యాః - ఆతదహాఃకర్మయోగాధికారిణో
యోగినః విషయవ్యాకులబుద్ధియుక్తానాంకమౌయోగేధికారః ఆవ్యాకు
లబుద్ధీనాంతుజ్ఞానయోగేధికారిణోక్తతినకిందిదిహవిరుద్ధంవ్యామిత్రవభి
హితం॥

3

అ॥ సర్వస్యలోకీకస్యపురుషస్యమోక్షోచ్చాయాంజాతాయాం
సహనైవజ్ఞానయోగోదుష్కరఇత్యాహ॥ *

మూ॥ { నకర్మణామనారంభానైషకర్మ్యంపురుషోక్షుతేనచ }
{ సన్న్యసనాదేవసిద్ధింసమధిగచ్ఛతి॥ ౪ ॥... } *

భా॥నశాస్త్రీయాణాంకమౌతామనారంభాదేవపురుషోనైషకర్మ్యం
స్వజ్ఞాననిష్ఠాంప్రాప్తోతి నచారభ్యసృశాస్త్రీయస్యత్యాగాత్యతోఽనభి
సంహితఫలస్యపరమపురుషరాధనవేషస్యకర్మణసిద్ధివాన్విదతస్తైసవినా
తాంసప్రాప్తోతి- అనభిసంహితఫలైఃకమౌభిరనారాధతగోవిందైరవి
నస్తానాదికాలప్రవృత్తానంతపాపసంపయై రవ్యాకులేంద్రియతాపూర్వి
కాన్తనిష్ఠాదుస్సంపాదా॥

౪

కీ నైషకర్మ్యశబ్దస్యాననుష్ఠానాదిపరత్వేనాధ్యాపితేషాదిదోషస్సన్వి
త్ - అతోనిషకమానిషాగ్రంతకర్మయోగఃపర్యవసితకర్మయోగఃజ్ఞాన
నిష్ఠాత్మకతస్యభావోనైషకర్మ్యమిత్యభిప్రాయాణాహజ్ఞాననిష్ఠామిత

అ॥ ఎతదెవోపపాదయతి॥

మూ. { నహికశ్చిత్ తుణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్తుకృత్ | కార్య }
 { తేహ్యవశఃకమసర్వఃప్రకృతిజైగుణైః || ౫ || * }

భా॥ నహ్యస్మిన్లోకేవతమానః పురుషః కశ్చిత్-దాచిదపి క
 మాకుర్వాణస్తీవ్రతి- నకంచిత-రోమీతివ్యవసితోపనర్వఃపురుషఃప్రకృ
 తిసంభవై స్సత్త్వరజస్తమోభిః పాదీనకమానుగుణంప్రవృద్ధైగుణ
 జైఃస్వోచితంకర్తుప్రత్యవశఃకార్యతే ప్రవర్త్యతే - అతడు క్షలక్షణేనక
 ర్మయోగేన ప్రాచీనంపాపసందయంనాశయిత్వా గుణాంశ్చనత్వాదీక
 వశేకృత్యానిమలంతుఃకః శేనసంపాద్యోజ్ఞానయోగః॥ ౫

అ॥ అన్యథాజ్ఞానయోగాయప్రవృత్తౌమిథ్యాచారోభవతీత్యాహ॥

మూ. { కర్తేంద్రియాణిసంయమ్యయతైమనసాస్తరణా ఇంద్రి }
 { యార్థాకమూఢాత్మామిథ్యాచారస్సడవ్యతే || ౬ || * }

భా॥ అపినష్టపాపతయా అజితచాహ్యంతఃకరణఆత్మజ్ఞానాయ ప్రవృ
 త్తౌవిషయప్రవణతయాత్మనిముఖీకృతమనాఃవిషయానేవస్తరణాయత
 సై- అన్యథాసంకల్పాన్యథావరతీతినమిథ్యాచారడవ్యతే- ఆత్మజ్ఞానా
 యోగ్యుక్తౌవిపరీతోవిన్ష్టోభవతీత్యధః॥ ౬

మూ. { యస్త్వింద్రియాణిమనసానియమ్యారభతేజాన | క }
 { ట్కేంద్రియైఃకమయోగమసక్తస్సవిశిష్యతే || ౭ || * }

భా॥ అతఃపూర్వార్థ్యస్తవిషయసజాతీయేశాస్త్రీయోక్తృణి- ఇంద్రి
 యాణ్యాత్మవలోకనప్రవృత్తేనమనసానియమ్యతైస్సృతపవకశ్చప్రవ
 జై రింద్రియైరసంగపూర్వకంయఃకమయోగమారభతే- సోఽసంభావ్య
 మానప్రమాదత్వేనజ్ఞాననిష్ఠాదపిపురుషాద్విశిష్యతే॥ ౭

మూ. { నియతంకురుకర్మత్వంకర్మజ్యాయోహ్యకమణః | శ }
 { రీరయాత్రాపచతేనప్రసిద్ధైదకమణః || ౮ || ... * }

భా॥ నియతంవ్యాప్తం య ప్రకృతినంస్పృష్టేనహివ్యాప్తంకమణ-ప్రకృ
 తిసంస్పృష్టత్వమనాదివాసనయా- నియతత్వేననుశకత్వాదసంభావితప్ర

య కేనకింబంధనావ్యాప్తిరిత్యత్రాహ॥ ప్రకృతిసంస్పృష్టేనేతి॥

మాదత్వాచ్చకమణః కర్తైవకురు అకర్తణోజ్ఞాననిష్ఠాయాఅపి కర్తైవ
జ్ఞాయః* నైషగర్హ్యంపురుషోశ్చుతృతిప్రకమాదకర్తృశబ్దైవజ్ఞాననిష్ఠేవో
చ్యతేజ్ఞాననిష్ఠాధికారిణోవ్యసభ్యస్తపూర్వతయాహ్యనియతత్యేనదుశ్చ
కత్వాత్సప్రమాదత్వాచ్చజ్ఞాననిష్ఠాయాఃకర్తృనిష్ఠేవజ్ఞాయసే-కర్తృణీక్రీ
యమాణేచాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేనాత్మనోఽకర్తృత్వానుసంధానమనం
తరమేవవత్సృతే-అతఃత్వజ్ఞానస్యాపికర్తృయోగాంతర్గతత్వాత్స ఏవజ్ఞా
యానిత్యర్థః- కమణోజ్ఞాననిష్ఠాయాజ్ఞాయస్తవచనంజ్ఞాననిష్ఠాయా
మధికారేసత్తేవోపపద్యతే-యదిసర్వంకర్తృపరిత్యజ్య కేవలంజ్ఞాననిష్ఠా
యామధికరోపితహ్యోకర్తృణనైజ్ఞాననిష్ఠస్యజ్ఞాననిష్ఠోపకారిణీశరీరయా
తాపిససేత్సృతి-యావత్సాధనసమాప్తిశరీరధారణంచావశ్యంకార్యం
న్యాయాజ్ఞతథనేనమహాయజ్ఞాదికంకృత్వాతచ్ఛిష్టాశనేనైవశరీరధార
ణంకార్యం,*ఆహారశుద్ధాసత్త్వశుద్ధిస్సత్త్వశుద్ధాధువాత్సృతిత్యాది
శ్రుతేః*తేత్యఘంభంజతేపాపాయేపచంత్యాత్మకారణాదితచవత్సృతే-
అతోజ్ఞాననిష్ఠస్యాపికర్తృకుర్వతోదేహయాతాపినసేత్సృతి-యతోజ్ఞా
ననిష్ఠస్యాపిప్రియమాణశరీరస్యయావత్సాధనసమాప్తిమహాయజ్ఞాదినిత్య
నైమిత్తికంకమావశ్యంకర్తవ్యం-యతశ్చకర్తృయోగేప్యాత్మనోఽకర్తృ
త్వభావనయాత్మయాథాత్మ్యనుసంధానమంతర్భూతంయతశ్చప్రకృతి
సంసృష్టస్యకమయోగస్సుశకౌఽప్రమాదశ్చ అతోజ్ఞాననిష్ఠాయోగ్య
స్యాపిజ్ఞానయోగాంతర్గతయోగోజ్ఞాయాః-తస్మాత్త్వంకర్తృయో
గమేవకుర్విత్యభిప్రాయః॥

అ॥ ఏవంతిహారవ్యార్జనాదేఃకర్తృణోఽహంకారమమకారాదిస
ర్వేంద్రియవ్యాకులతాగర్భత్యేనాస్యపురుషస్యకమవాసనయాబంధ
నంభవిష్యతీత్యత్రాహ॥

మూ, {యజ్ఞాథాత్మగర్తృణోన్యత్రలోకోయంకర్తృబంధనః॥ త
{దర్శంకర్తృకాంతేయమక్తసంగస్సమాచర ౧౯॥ ...*}

భా॥యజ్ఞాదిశాస్త్రీయకమశేషభూతాద్వివ్యార్జనాదేఃకర్తృణోఽన్య
త్రాత్మీయప్రియోజనశేషభూతైకర్తృణీక్రియమాణేఽయంలాకఃకర్తృబంధ

నోభవతి - అతస్త్వం యజ్ఞాథం ప్రవ్యార్జనాదికం కర్తవ్యమాచర - తతా
ప్రప్రయోజనసాధనతయాయస్సంగః - తస్మాత్సంగాన్తు క్తస్తత్సమాచర
ఎవంము క్తసంగేనయజ్ఞాద్యర్థతయాకర్తవ్యత్రీయమాణే - యజ్ఞాదిభిర్య
భిరారాధితః పరమపురుషోఽస్మానాదికాలప్రవృత్తకర్తవాననా ముద్భి
ద్యావ్యాకులాత్మానలోకసంపదాతీత్యర్థః॥

అ॥ యజ్ఞశిష్టేనైవసర్వపురుషార్థసాధననిష్ఠానాంశరీరధారణకర్తవ్య
తామయజ్ఞశిష్టేనశరీరధారణంకుర్యతాంవోషంచాహ॥

మూ. { + సహాయజ్ఞైః ప్రజాస్సృష్టౌపురోవాచప్రజాపతిః । అనే }
{ సప్రసవివ్యధ్వమేషవో స్త్విష్టకామధుక్ ॥ ౧౦ ॥ ... * }

భా॥ * పరివిశ్వస్యత్యాదిశ్రుతేర్నిగుపాధికః ప్రజాపతిశబ్దః సర్వే
శ్వరంవిశ్వస్యప్రప్టరంవిశ్వాత్త్వంపరాయణంనారాయణమాహ - పు
రానర్గకాలేసభగవాన్ ప్రజాపతిరనాదికాలప్రవృత్తాదిసంసర్గవివశా
ఉపసంహృతనామరూపవిభాగా స్వస్త్రిస్స్రీలీనాస్సకలపురుషార్థాన
హోశ్చైతనేతరకల్పః ప్రజాస్సమీక్ష్య పరమకారుణికస్తదుజ్జీవయష
యాస్వారాధనభూతయజ్ఞనిర్వృత్యయజ్ఞైఃసహతా స్సృష్టైవము
వాచ - అనేనయజ్ఞేనప్రసవివ్యధ్వంత్రవోష్పద్ధింకురుధ్వం - ఏషవోయ
జ్ఞః పరమపురుషార్థలక్షణమోఽయోఖ్యస్యకామస్య తదనుగుణానాం చకా
మానాంప్రపూరయతాభవతు॥ ౧౦ ॥ అ॥ కథం.

మూ. { దేవాభావయతానేనతేదేవాభావయంతువః । పరస్ప }
{ రంభావయంతశ్చేయః పరమవాప్యక ॥ ౧౧ ॥ ... * }

భా॥ అనేనదేవతారాధనభూతేనదేవాభావచ్ఛరీరభూతా మదా
త్తకానారాధయత* అహంహిసర్వయజ్ఞానాంభోక్తాదప్రభురేవచేతిహి
వత్కృతే-యజ్ఞేనారాధితాస్తేదేవామదాత్తకాఃస్వారాధనాపేక్షితాన్న
పానాదికైర్యుక్తైకపుష్టంతు - ఏవంపరస్పరంభావయంతఃపరంశ్రేయో
మోఽయోఖ్యమవాప్యక॥

౧౧

+ సహాయజ్ఞాభిపాతోబహుమనశీకొశేషునదృశ్యతే - శ్రీమత్త్వాగ్న
ర్యచంద్రికాయాంచసహాయజ్ఞేరితిపాఠపవోపాత్తః.

మూ. { ఇష్టాభాగావాహనోదేవాదాస్యంతేయజ్ఞభావితాః | తై }
 { ర్దత్తానప్రదాయోభ్యోయోభుజ్జేస్తేనవసః || ౧౨ || ... }

భా॥ యజ్ఞభావితాః యజ్ఞేనారాధితాః - మదాత్మకాదేవాః యజ్ఞేనోభ్య
 గావాదాస్యంతే - ఉత్తరోత్తరారాధనాపేక్షితాకా సర్వానోభ్యగా
 వాదాస్యంతే తత్సర్వం - స్వారాధనార్థతయా తైర్దత్తాభాగాతే
 భ్యోఽప్రదాయయోభుజ్జే - చోరవివసః - చార్యంహినామతస్యదీయేత
 త్ప్రయోజనాయైవపరిక్లేపేవస్తుని స్వకీయతాబుద్ధిం కృత్వా తేనస్వాత్మ
 పోషణం - అతోస్యనపరమపురుషార్థానహతామాత్రం అపితునిరయ
 గామిత్వంచభవిష్యతీత్యభిప్రాయః || ... || ౧౨

అతదేవవివృణోతి

మూ. { యజ్ఞశిష్టాశినస్సంతోముచ్యంతేనర్వకిచ్ఛిప్తేః | తేత్వ }
 { ఘంభంజతేపాపాయేవచంత్యాత్మకాః శాత్ || ౧౩ || }

భా॥ ఇంద్రాద్యాత్మనావస్థితపరమపురుషారాధనార్థతయైవ ప్రవ్యా
 ణ్యపాదాయ వివచ్య తైర్వభావస్థితంపరమపురుషమారాధ్యతచ్ఛిష్టాశ
 నేనయేశరీరయాత్రాంకుర్వతే, తేత్వనాదికాలోపాజితైః కిచ్ఛిప్తైరాన్య
 యాథాత్మ్యావలోకనవిరోధిభిస్సర్వైర్ముచ్యంతే - యేతుపరమపురుషే
 శేంద్రాద్యాత్మనా స్వారాధనాయదత్తానాన్యార్థతయోపాదాయ వి
 వచ్యాశ్చ - తేపాపాన్యానోఽఘమేవభుంజతే - అఘపరిణామిత్వాదఘ
 మిత్వచ్యతే - ఆత్మవలోకనవిముఖాః సరకాయైవపదంతే || ౧౩ || ... *

అపునరపిలోకదృష్ట్యాశాస్త్రదృష్ట్యాచసర్వస్యయజ్ఞమూలత్వం దశక

యజ్ఞాభాగావాహనోదేవాదాస్యంతే తత్సర్వం - పరమపురుషార్థలక్షణం మో
 తుంసాధయతాంవః యేజ్ఞాభాగాస్తాభాగాః పూర్వపూర్వయజ్ఞ
 భావితాదేవాదాస్యంతే తత్సర్వం క్వచిత్సోదృశ్యతే -

అఘపరిణామిత్వాత్ - అఘహేతుత్వాదిత్యర్థః - ఆత్మార్థం పదమాన
 స్యసూర్వకిచ్ఛిప్తవృత్త్యభావాదాత్మభలోకనవైముఖ్యం - ఉత్తరోత్త
 రకిచ్ఛిచహేతుత్వాచ్చపునరపి పాప్రితిః * కేవలాఘోభవతి కేవలాదీ
 తి వచనాభిప్రేతమాహ - సరకాయైవేతి || నపునరైహికాయాముష్మికా
 యవాసుఖయోభావః -

యిత్యాదుజ్ఞానువతః సన్యావశ్యకార్యతా మననువతః నై వోషం చాహా ॥

మూ॥ { అన్నాద్భవంతిభూతాని పజన్యాదన్నసంభవః । యజ్ఞా
ద్భవతివర్జన్యోయజ్ఞః కర్మసముద్భవః ॥ ౧౪ ॥ కర్మబ్ర
హ్మ్యాద్భవంవిద్ధిబ్రహ్మేక్షురసముద్భవం । తస్మాత్సర్వగ
తంబ్రహ్మనిత్యంయజ్ఞేప్రతిష్ఠితం ॥ ౧౫ ॥ ఏవంప్రవర్తితం
చక్రం నానువతఃయతీహయః । అఘాయుర్నిద్రాయారా
మోమోఘంపార్థసజీవతి ॥ ౧౬ ॥ ... }

భా॥ అన్నాత్సర్వాణిభూతాభవంతి, పజన్యాచ్ఛాన్నసంభవశ్చిత్తేన
ర్వలోకసాక్షికం-యజ్ఞాత్పజన్యోభవతీతిచశాస్త్రేణావగమ్యతే*అగ్నా
పాస్త్రాహుతిస్సన్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే। ఆదిత్యాజ్ఞాయితేవృష్టి రిత్యాది
నా। యజ్ఞశ్చద్రివ్యార్జనాదికర్తృవ్యాపారరూపకర్మసముద్భవః-కర్మ
చబ్రహ్మ్యాద్భవం+అత్రచబ్రహ్మశబ్దనిర్దిష్టంప్రకృతిపరిణామరూపంశ
రీరం*తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయత ఇతిహిబ్రహ్మశబ్దేన
ప్రకృతిర్నిర్దిష్టా, ఇహోపి*మమయోనిర్మహద్భ్రహ్మైవైతివత్సృతే- అతఃక
ర్మబ్రహ్మ్యాద్భవమితిప్రకృతి పరిణామరూపశరీరోద్భవం కర్మేత్యు
క్తంభవతి, బ్రహ్మేక్షురసముద్భవమిత్యత్రాక్షురశబ్దః ద్విష్టోజీవాత్కా, అన్నపా
నాదినాతృప్తాక్షురాధిష్ఠితంశరీరంకర్మణేప్రభవతి-కర్మసాధనభూతం
శరీరమక్షుర సముద్భవం, తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ సర్వాధికారిగతంశరీ
రంనిత్యంయజ్ఞేప్రతిష్ఠితం- యజ్ఞమూలమిత్యర్థః- ఏవంపరమపురుషేణ
ప్రవర్తితమిదంచక్రం-అన్నాత్ భూతశబ్దనిర్దిష్టాని సజీవానిశరీరాణి-
పజన్యాదన్నం-యజ్ఞాత్పజన్యః-యజ్ఞశ్చకర్తృవ్యాపారరూపా త్కా
మణః-కర్మచసజీవాచ్ఛరీరాత్-సజీవంశరీరంపునరన్నాదిత్యన్యోన్య
కార్యకారణభావేనచక్రవత్పరివర్తమానమహసాధనేవర్తమానోయఃకర్మ
యోగాధికారీజ్ఞానయోగాధికారివానానువతఃయతీనప్రవతఃయతి-య

కీపర్జన్యశబ్దేనాత్రీపర్జన్యకార్యంవర్షంలక్ష్యతే- *అగ్నావిత్యాదౌవృ
ష్టేరన్నంతతఃప్రజాశ్చిత్తయమంబోలోకసిద్ధాంశత్వాదనుపాత్తిః
+అత్రచే-చశ్శంకానివృత్తౌ

జ్ఞశిష్టేన దేహధాన్యమకుర్వన్ సోఽఘాయస్కవతి - అఘాగంభామైవయ
స్యా యురఘపరిణతం వోభయరూపం వా సోఽఘాయః - అతపవేంద్రియా
రామోభవతినాత్మా రామః - ఇంద్రియాణ్యేవాస్యోద్యానానిభవంతి - అ
యజ్ఞశిష్టవర్ధిశదేహమనస్వైనోద్రిక్తరజస్తమస్సూతావలూకనవిముఖ
తయా విషయభౌగైకగతీర్థవతి - అతోజ్ఞానయోగాదాయతమానోపిఃస్ఫు
లప్రయత్నతయా మోఘంపాథానజీవతి ॥ ౧౬

అ॥ అసాధనాయతాత్మదర్శనస్యముక్తస్యైవ మహాయజ్ఞాదివశాత్ శ్ర
మోచితకర్మానారంభిత్యాహ ॥

మూ. { యస్తాత్మరతిరేవస్యాదాత్మత్వప్రశ్నమానవః । ఆత్మస్యే
వచసంతుష్టస్తస్యకార్యంకవిద్యతే ॥ ౧౭ ॥ నైవశస్యకృతే
నాథోనాకృతేనేహకశ్చన । నచాస్యసర్వభూతేషుకశ్చి
దర్థవ్యపాశ్రయః ॥ ౧౮ ॥ శిష్టానసక్తస్సతతంకార్యంకర్ష
నమాచర । అసక్తోహ్యచరణకర్షచరమాప్నోతిపూరుషః ॥ }

భా॥ యస్తజ్ఞానయోగకర్మయోగసాధననిరపేక్షః - స్వతపవాత్మర
తిరాత్మాభిముఖః - ఆత్మనైవతృప్తా నాన్నపానాదిభిరాత్మవ్యతిరిక్తైః - ఆ
త్మస్యేవచసంతుష్టోనోద్యానసృక్చందనగీతవాదిత్రస్తతాదౌ - భారణపోష
ణభౌగ్యాదికంసర్వమాత్మైవయస్యతస్యాత్మదర్శనాయకతవ్యంకవిద్య
తే - స్వతపవసర్వదాదృష్టాత్మస్వరూపత్వాత్ - అతపవతస్యాత్మదర్శనా
యకృతేనతత్సాధనేనాథాఃనకించిత్ప్రియోజనం - అకృతేనాత్మదర్శన
సాధనేనకశ్చిదనథాః - అసాధనాయతాత్మదర్శనత్వాత్ - స్వతపవాత్మవ్య
తిరిక్తసకలాచిద్వస్తువిముఖస్యాస్యసర్వేషుప్రకృతిపరిణామవిశేషేషా
కాశాదిభూతేషుసకార్యేషుకశ్చిత్ప్రియోజనతయావ్యపాశ్రయః య
తస్తద్విముఖీకరణాయ సాధనారంభః - సహిముక్తవయస్తాదసాధ
నాయతాత్మదర్శనస్యైవసాధనాప్రవృత్తిః - యస్తాత్మసాధనేప్రవృత్త
స్యాపిసుతకత్వాదప్రమాదత్వాదంతర్గతాత్మయాథాత్మ్యానుసంధాన
త్వాచ్చజ్ఞానయోగినోపిమాత్రయాకర్మానువృత్త్యపేక్షత్వాచ్చకర్మ
యోగపవాత్మదర్శననిర్వృత్తైశ్చ శిష్టాదసంగపూర్వకం కార్య

మిత్యేవసతతం యావదాత్మప్రాప్తి కమైవ సమాచర - అసక్తః కా
ర్యమితి వత్సమాణాకర్తృత్వానుసంధానపూర్వకంచ కమాచరకపు
రుషఃకమయోగేనై వవరమాప్నోతి ఆత్మానంప్రాప్నోతీత్యథః॥౧౯॥

మూ. క్రమణైవహిసంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః ।

భా॥యతోజ్ఞానయోగాధికారిణోపి కర్మయోగ పవాత్స దర్శనేశ్రీ
యాక అతపవహిజన కాదయోరాజడయోజ్ఞానినామగ్రీసరాఃకమ
యోగేనై వసంసిద్ధిమాస్థితాః ఆత్మానంప్రాప్తవంః॥ ... *

అ ॥ పవంప్రథమముముతోజ్ఞానయోగా నర్హతయా కమయో
గాధికారిణఃకమయోగపవకార్యభిక్తుక్తు జ్ఞానయోగాధికారిణోపి
జ్ఞానయోగాతఃకమయోగ పవశ్రీయానితిసహతుకముక్తం - ఇదా
సంపిశిష్టతయావ్యవదేశ్యస్య సర్వథాకర్మయోగపవకార్యభిక్తువ్యతే -

మూ. { లోకసంగ్రహమేవాపిసంపశ్యకర్తుమహాసీ ॥
అం॥యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠస్తతదేవేతరోజనః । సయ
త్ప్రమాణంకురుతేలోకస్తదనువర్తతే ॥౨౦॥... * }

భా॥కీలోకసంగ్రహంపశ్యన్నపికమైవకర్తుమర్హసి - శ్రేష్ఠఃకృన్న
శాస్త్రజ్ఞతయానుస్థాతృతయాచప్రథితోయద్యదాచరతి-తదేవేవా కృ

త్విత్వసీత్యనేనకర్మయోగై కానుష్ఠానకారణమర్జునస్యవైశిష్ట్యం ద్యోశ్య
తే ॥ శ్రేష్ఠ ఇతి * ప్రశస్యస్యతః ఇత్యనుశాసనాత్ ప్రశస్య తమభివ్యథః -
తచ్ఛాస్త్ర ప్రశస్త తమశ్చ ననుష్ఠాతృణా మను విధేయా నుష్ఠాన
తోపయోగీతిమత్వా-తానకృత్సవిదోమందాకృత్సవిన్నవిచాలయే
దితి వత్సమాణంచానుసంధాయ కృత్సశాస్త్రజ్ఞతయా అనుష్ఠాతృత
యాచప్రథితభిక్తుక్తం-అకృత్సవిదోనుష్ఠాతుః కృత్సవిత్వై ప్యనను
ష్ఠారుభయాకార వత్వైవ్యప్రసద్ధస్యానువిధేయానుష్ఠానతా నాస్తీతి త
ద్వ్యవచ్ఛేదాయ పదత్రయం- సయత్ప్రమాణంకురుతభివ్యథసయచ్ఛా
స్త్రంప్రమాణీకరోతితదనువర్తతేలోకభివ్యథిన్నర్థే తదనువర్తనస్య తద
ధానుష్ఠానరూపత్వాదర్థతఃపునరుక్తిస్సాన్యతే - కురుతభివ్యథతద్భుగ్యత ఇ
త్యప్రసద్ధనేతవ్యం- లోకసంగ్రహమేవాపిసంపశ్యకర్తు మహాసీతి

త్సవిజ్ఞనోప్యాచరతి. అనుష్ఠీయమానమపి కమః శ్రేష్ఠాయత్పరీమాణం
యదంగయుక్తమనుతిష్ఠతి-తదంగయుక్తమేవాకృత్సర్వం లోకానుతిష్ఠతి-అ
తోలోకరత్నార్థం శిష్టతయా ప్రథితేన శ్రేష్ఠేన స్వవర్ణాశ్రమోచితం కమః
సకలం సర్వదానుష్ఠేయం - అన్యథా లోకనాశనశ్చింతంపాపజ్ఞానయో
గాదప్యేనం ప్రచ్యావయేత్ || ౨౧ || ...

మూ. { నమేపాథా స్థికర్తవ్యతీక్షణలోకేషుకించనా నాన }
{ వాస్తవవాస్తవ్యంవతః పవచకమణి || ౨౨ || ... * }

భా|| స్థితమేనర్వేశ్వరస్యావాస్తవమస్తకామస్యసర్వజ్ఞస్యసత్యసం
కల్పస్య త్రిమూలోకేషుదేవమనుష్యాదిరూపేణ స్వచ్ఛందతోవతమాన

పూర్వవాక్యేచకర్తమర్హసీత్యేతావన్నాత్రముక్తం-శ్రుతిస్త్రుత్యాదికమ
పి ప్రమాణికర్తమర్హసీత్యనువన్యస్తంయెనతదర్థమిదముచ్యతే-యద్యదా
చరతీత్యంగిస్థనుష్ఠేయస్యరూపేణ్నిష్ఠే తత్ప్రకారేణ పేక్షితేబుభుత్వా
జాయతే - ఆతస్తదభిధానమేవోచితమితిభిప్రాప్యైతం యత్పరీమాణం
యదంగయుక్తమిత్యుక్తం- పరీమాణశబ్దోత్పాదకపరః- అనుష్ఠేయకర్త
స్వరూపస్యచావధిరంగం|| తదంగయుక్తమితి! ననుయచ్ఛబ్దేనాంగేణ్నిష్ఠే
తచ్ఛబ్దేనకథమంగివరామర్యః-ఇథం - యదంగయుక్తమనుతిష్ఠతితదాచర
తీత్యుక్తతదంగమాచరతీత్యవప్రతిః|| అంగస్యచాంగిపృథగ్భవాయోగా
దర్థతస్తదంగవిశిష్టమితిసిద్ధం||

*

౩ (నమేశ్చత్యాది) సర్వేశ్వరస్యేతి - శ్రుతిస్త్రుతీహిమమైవాజ్ఞా,
సాచాన్వైరనువర్తనీయా, సహిమేనియంత్రంతరమస్తి, యదధీనప్రత్య
వాయభయాత్ కుర్యామితిభావః । అవాస్తవమస్తకామస్యేతి - నచ
మేసంకల్పమాత్రాదసాధ్యమితఃపూర్వమభిలాషదశామాత్రావన్నంప్ర
యోజనమస్తి, యదుపాయతయాకర్తకర్తవ్యమితిభావః । సర్వజ్ఞస్యన
త్యసంకల్పస్యేతి-నాపిమేకర్తవశ్యానాదేవమనువ్యతిరక్త్యాంసజాతీయ
తయావతీర్ణస్యాపితేషామివజ్ఞానసంకౌచఇచ్ఛావ్రతిఘాతోవాస్తి-య
న్నిపుత్యర్థంకర్తకార్యమిత్యాశయః- త్రిమూలోకేష్విత్యతాన్తసిద్ధంవి
శేషమధ్యాహ్నత్యాహ దేవమనుష్ఠేయం|| ఉక్తంభగవతావరాశరేణ *

సమస్తశక్తిరూపాణిరేణురోతిజనేశ్వర! దేవతీకృష్ణనుష్యాఖ్యా చేష్టా

స్వకీంద్రపరికర్తవ్యమస్మి, యతోఽనవాప్తంకమణాఽవాప్తవ్యంనకిం
దప్యస్మి- అథాపిలోకరత్నామైకమణ్యవవరై॥ ౨౦

మూ. { యదిహ్యహంనవ రైయంజాతుకమణ్యతందితః మను
వత్త్వానువతం తేమనుష్యాః పార్థసర్వశః॥ ౨౩॥ ఉత్పి
దేయురిమేలో కానకుగ్యాంకమణచేదహం । సంకరస్య
చక తాస్యాముపహన్యామి మాః ప్రజాః॥ ౨౪॥ }

భా॥ + అహంసర్వేశ్వరస్య సంకల్పః స్వసంకల్పకృతజగదుదయ
విభవలయలీలశ్చందతోజగదుపకృతిమర్త్యజాతోపి మనుష్యేషుశిష్టజనా
గ్రేసరవనుదేవ్యహౌవతీర్ణస్తపకులోచితేకమణ్యతందితస్సర్వదా
యదినవ రైయం మనుశిష్టజనాగ్రేసరవనుదేవసూచోర్వత్సాంకృత్యమి
దశ్చిష్టాః- సర్వప్రకారేణాయ మేవధమణ్యతందిత - తేవస్యక
తావ్యాననుస్థానే నాకరణే ప్రత్యవాయేనచాత్మా నమలభ్యానిరయగామి
నోభవేయః - అహంకులోచితంకమణచేతుః- ర్యామేవమేవసర్వేశిష్ట
లో కానదాచారాయ తదమణ్యశ్చయాః అకరణాదేవోత్పిదేయుర్మిష్ట
భవేయః- శాస్త్రీయాచారాననుపాలనాత్సర్వేషాంశిష్టకులానాం సంక
రస్యచకర్తాస్యాం- అతవివేమాః ప్రజాః ఉపహన్యాం - ఏవమేవత్వమపిశి
ష్టజనాగ్రేసరపాండవతనయో యునిష్ఠిరానుజోఽజ్ఞానస్సృయదిజ్ఞాన
నిష్ఠాయామధికరోషి- తతస్త్యదాచారానువర్తివోఽకృత్యవిదశ్చిష్టాము
ముక్షువః స్వాధికారనుజానంతః కర్తృనిష్ఠాయాం నాధికుర్వంతోవిసశ్యే
యః- అతోవ్యవదేశ్యేనవిదుషాకర్తైవకర్తవ్యం॥ ౨౪

వతి స్వలీలయాః జగతాముపకారాయ నసాకమణిమిత్తజేత్యాది । నాన
వాప్తమవాప్తవ్యమిత్యేతతో కతావ్యాభావే అపేక్షితహేతుపరతయా
వ్యాఖ్యాతి-యత ఇతి॥ అథాపీతిచకారస్యాశ్చః-

+ ప్రార్థనాశ్చోకస్త్రీనులోకేష్యితినిదైశాత్ సర్వావతారవరః-అయం
తుమనుష్యాభిదహనాత్కృష్ణావతారాసాధారణః-తస్మాదహమితినిదైశ
స్యో ఈశ్వరస్వభావసమద్భిరకృష్ణావతారాసాధారణాకారవిషయతా
మాహ- సర్వేశ్వరశ్చత్యాదిభిః

మూ॥ { సత్తాః కమణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వంతి భారతః । కుర్యా
ద్విద్వాంస్తథా ॥ సత్తప్తీర్షణ్యోకసంప్రహం ॥ ౨౫ ॥ నబుద్ధి
భేదంజనయేదజ్ఞానాం కమణ్యసంగినాం । జోషయేత్సర్వక
మాణివిద్వాక్యాయత్తస్సమాచరక ॥ ౨౬ ॥ ... *

భా॥ అవిద్వాంసః ఆత్మన్యకృత్స విదంకమణిసత్తాః కర్మణ్యవజ్జనీయ
సంబంధా ఆత్మన్యకృత్స విత్తయా తదభ్యాసరూప జ్ఞానయోగై ననధిక్య
తాః కమణ్యయోగాధికారిణః కర్మయోగమేవయథా ఆత్మదర్శనాయ కుర్వ
తే- తథా ఆత్మన్యకృత్స విత్తయా కర్మణ్యసక్తోజ్ఞానయోగాధికారయో
గోపివ్యవదేశ్యశ్శిష్టో లోకరత్నోధాంస్వాచారే శిష్టలోకానాంధర్మనిష్ఠ
యంచీకీర్తుః- కమణ్యయోగమేవకుర్యాత్ అజ్ఞానామాత్మన్యకృత్స విత్త
యాజ్ఞానయోగోపాదానాశక్తానాం ముముక్షూణాం కర్మసంగినామనా
దికమణ్యవాసనయా కర్మణ్యోపనియతేత్వేన కమణ్యయోగాధికారిణాంకర్మ
యోగాదన్యదాత్మావలోకనసాధనమస్తీతి నబుద్ధిభేదంజనయేత్ - కింత
హ్యోత్తమకృత్స విత్తయాజ్ఞానయోగశక్తోపి పూర్వోక్తనీత్యా కమణ్య
యోగపవజ్ఞానయోగనిరపేక్ష ఆత్మావలోకనసాధనమతిబుద్ధ్యా యుక్తః
కర్తవ్యాచరక సర్వకర్మస్వకృత్స విదాంసో పీఠంజనయేత్ ॥ ౨౬

అ ॥ కర్మయోగమనుతిస్తతో విదూషో విదుషశ్చ విశేషం ప్రదర్శయక
ర్మయోగాపేక్షితమాత్మనోఽకర్మత్వానుసంధానప్రకారముచదివేతి ॥

మూ॥ { ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కమాణి సర్వశః । అహం
కారవిమూఢాత్మాకతాహమితి మన్యతే ॥ ౨౭ ॥ తత్త్వ
విస్తుమహాబాహుగుణకమణ్యభాగయోః । గుణాగుణై
శ్చువతకంతభితిమత్వానసజ్జతే ॥ ౨౮ ॥ ... *

భా॥ ప్రకృతే గుణై స్సత్వాదిభిః స్వానురూపంక్రియమాణాని కర్మా
ణిప్రతిఅహంకారవిమూఢాత్మాహంకర్తృతిమన్యతే- అహంకారేణ విమూ

పూర్వోక్తరీత్యేత్యపిదృశ్యతే- ౩ జోషయేదిత్యధాపీఠంజ
నయేదితి జుష్టిపీఠసేవనయోరతిథాతుః- కమణ్యసంగిణః పురుషా సర్వక
మాణిజోషయేదిత్యన్వయః

భక్తిజ్ఞానస్యాసావహంకార విమూఢాత్మా - అహంకారోనామ్యుచిత
హమధైర్యకృతావహమభిమానః తేనాజ్ఞాతాత్మస్వరూపోగుణకమస్వ
హంకరైతిమన్యతభిర్యథః - గుణకర్మవిభాగయోస్సత్త్వాదిగుణ విభాగే
తత్తత్కర్మవిభాగేవతత్త్వవిత్ గుణాస్సత్త్వాదయః స్వగుణేశు స్వేషుకా
ర్షేషునర్తంతభిమత్త్వాగుణకర్మస్వహంకరైతినసజ్జతే॥ ౨౮

మూ. {ప్రకృతేగుణసమ్మూఢాస్సజ్జంతేగుణకమస్సు । తాన }
{కృత్సృష్టివిదామందాకృత్సృష్టివిదావిచాలయేత్॥౨౯॥*}

భా । అకృత్సృష్టివిదాస్సృష్టదర్శనాయప్రవృత్తాఃప్రకృతినసంసృష్టత
యాప్రకృతేన్దుజైర్యథావస్థితాత్మనిసమ్మూఢాఃగుణకర్మసుక్రియాస్వే
వసజ్జంతేనతద్వివిక్తాత్మస్వరూపే- అతస్తేజ్ఞానయోగాయనప్రభవంతీతి
కర్మయోగవివేచనాదుకారః- ఏవంభూతాన్స్తామందానకృత్సృష్టివిదాః
కృత్సృష్టిత్ స్వయంజ్ఞానయోగావస్థానేననవిచాలయేత్, తేకిలకుందాఃశ్రే
ష్ఠజనాచారానువర్తినః కమయోగాదుత్థితమేనంసృష్ట్యకర్మయోగాత్
ప్రచలితమనసోభవేయః- అతఃశ్రేష్ఠస్వయమపికర్మయోగే తిష్ఠన్నా
త్మయాథాత్మజ్ఞానేనాత్మనోఽకర్మత్వమనుసందధానః - కర్మయోగవి
చార్యావలోకనీరిపేక్షసాధనమితిదర్శయిత్వా తానకృత్సృష్టివిదాజోష
యైదిత్యర్థః- జ్ఞానయోగాధికారిణోపిజ్ఞానయోగాదస్యైవజ్ఞానస్వయం
ఘోర్యమేవోక్తం - అతోవ్యవజేశ్యలోకసంగ్రహయేతమేవకుర్యాత్-
ప్రకృతివివిక్తాత్మస్వభావనిరూపణేనగుణేశుకర్మత్వమారోప్యకర్మానుష్ఠా
నప్రకారఉక్తః †గుణేశుకర్మత్వానుసంధానంచేదం- ఆత్మనోనస్వరూ
పప్రయత్నమిదంకర్మత్వంఅపితుగుణసంపరకృతమితిప్రాప్తాప్రాప్త
వివేకేనగుణకృతమిత్యనుసంధానం ౨౯

౪ అనహమధైర్యకృతావహమభిమానభి- ఏతేనాహంకారశబ్దస్వల
భూతతద్భావేద్విప్రత్యయేన వ్యుత్పత్తిర్దశితాఅజ్ఞాతస్వరూపభి - వి
మూఢభక్తిస్వరూపం యస్యసఃవిమూఢాత్మా- దిశోముహ్యాయురిత్యా
దివత్ విమూఢశబ్దోత్రమోహవిషయసమానాధికరణభిభావః॥

† అచేతనానాంకథంజ్ఞానదికీర్షాప్రయత్నలక్షణంత్యైత్వమితిశం
కావ్యుదాసాయాహ॥గుణేష్వతి॥ ఇదంవత్సవమాణం

అ || ఇదానీమాత్మనాంపరమపురుషశరీరతయాత్మనియామ్యోత్పస్య
రూపనిరూపణేనభగవతిపురుషోత్తమేసర్వాత్మభూతే గుణకృతంచకర్తృ
త్వమారోప్యకర్తృతావ్యతోచ్యతే.

మూ. { మయిసర్వాణికర్తాణిసన్న్యస్యాధ్యాత్మచేతసా | నిరా }
{ శీర్షిర్మమోభూత్వాయుధ్యస్యవిగతజ్వరః || ౩౦ || ... * }

భా|| మయిసర్వేశ్వరేసర్వభూతాంతరాత్మభూతేసర్వాణికర్తాణ్య
ధ్యాత్మచేతసాసన్న్యస్య - నిరాశీర్షిర్మమశ్చవిగతజ్వరోయుద్ధాదికం స
ర్వంచోదితంకర్తృమరుష్వ - ఆత్మనియచ్ఛేతప్రదధ్యాత్మచేతఃఆత్మస్వరూ
పవిషయేణశ్రుతితతసిద్ధేనజ్ఞానేనేత్యర్థః* అంతఃప్రతిష్ఠశ్చాస్తాజనానాగ్ స
ర్వాత్మా*అంతఃప్రవిష్టౌకర్తారమేతం*యతత్మనితిష్ఠన్నాత్మనోంతరోయ
మాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరంయతత్మానమంతరోయమయతి సతతజ్ఞా
త్తర్వామ్యమృతశ్చేవమాద్యాఃశ్రుతయః పరమపురుషప్రవర్తకం త
చ్చరీరభూతమేనమాత్మానంపరమపురుషంచప్రవర్తయితారమాచక్షతే
స్తృతయశ్చ*ప్రశాసితారంసర్వేషామిత్యాద్యాః*సర్వస్యచాహంహృ
దిసన్నివిష్టోమత్తేస్తృతిజ్ఞానమపోహనంచ*ఈశ్వరసర్వభూతానాం
హృదైశేష్ఠనతిష్ఠతి|భామియేనసర్వభూతాని యంత్రాహుధాని మాయ
యేతివత్సృతే, అతామచ్చరీరతయామత్ప్రవర్త్యత్వస్వరూపానుసంధా
నేన-సర్వాణికర్తాణిమయైవక్రియమాణానీతి మయిపరమపురుషేసన్న్య
స్యతానిచ కేవలంమదారాధనానీతికృత్వాతస్మిలేనిరాశీతతపవత్రకర్తృ
ణిమమతారహితోభూత్వావిగతజ్వరోయుద్ధాదికంకురుష్వస్వకీయేనా
త్మనాకర్త్రాస్వకీయైశ్చోపకంఠై స్సన్విరాధనైకప్రయోజనాయ పరమ

గ్నియదీశ్వరేకర్పిత్యం సన్న్యస్తం కథంతహి యుధ్యస్వేతిజీవంక
ర్పితయానిదిశ్యతే, యద్యసానిరాశీకథంపరమపురుషారాధనరూపే
పికమణిప్రవతేన, యదిచక్షుమహస్సకథంమమేదంక మేత్యేబుధ్య
మానంకమహాకుగ్యాత్, యదిచస్వచ్ఛాపారంనానుసంధతై నదాత్యాగ
రూపవ్యాపారమపినమన్యేత, గతశ్చవిగతజ్వర ఇత్యప్యనుపపన్న మిత్యా
శంక్యాహ-స్వకీయేనాత్మనాకర్త్రేతి-స్వశేషభూతేన జనేనప్రయోజ్య
కర్తైత్యర్థః|| కారయతీతి - సర్వేశ్వరః స్వేష్ఠంసర్వంస్వయమేవక

పురుషస్సర్వేశ్వరస్సర్వశేషీస్వయమేవస్వకమాణి కారయతీత్యనుసం
ధాయ కమఃసుమమతారహితఃపాశ్రీనేనానాదికాలప్రవృత్తానంత పా
వసం దయేనకథమహంభవిష్యామి త్వేవంభూతాంతర్లవ్విముక్తిః-ప
రమపురుషవచ కమఃభిరారాధితో బంధాన్మోచయిష్యతీతి సుఖనకమః
యోగమేవకురుష్వేత్యథఃఃతమీశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరంతందై
వతానాంపరమంచదైవతం*వతింవిశ్వస్య*వతింవతీనామిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం
హిసర్వేశ్వరత్వంసర్వశేషీత్వంచ-ఈశ్వరత్వంనియంతృత్వం-శేషీత్వం
వతిత్వం॥౩౦॥

...

...

*

అ॥ అయమేవసాక్షాదుపనిషత్సారభూతోథఃశ్చ త్యాహ॥

మూ. { యే మేమతమిదంనిత్యమనుతిష్ఠంతిమానవాః । శ్రీధా }
{ వంతోఽనసూయంతోముచ్యంతేతేషికర్తుభిః ॥ ౩౧ ॥ }

భా॥ యేమానవాశ్శాస్త్రాధికారిణోఽయమేవశాస్త్రార్థః శ్చ త్యేతన్వై
మతంనిత్యతథానుతిష్ఠంతి-యేచాననుతిష్ఠంతోవ్యస్తీశాస్త్రార్థేశ్రద్ధ
ధానాభవంతి-యేచాశ్రద్ధధానాఅప్యేవం శాస్త్రార్థోనసంభవతీతి నా
భ్యసూయంతి-అస్తిశామహాగుణేశాస్త్రార్థే దోష మనావిమూర్త్యంతో
భవంతీశ్యథః-తేసర్వేబంధహతుభిరనాదికాలారబ్ధైస్సర్వైః కమఃభి
ముచ్యంతే-తేషికమఃభిరనిత్యపితౄణాదేహాంవృథకకరణం-శ్చదానీమనసు
తిష్ఠంతోవ్యస్తీశాస్త్రార్థేశ్రద్ధధానాఅనభ్యసూయవశ్య శ్రద్ధయాచాన
సూయయాచక్షీణపాపాలిది రేణేమమేవశాస్త్రార్థమనుష్ఠాయ ముచ్యం
తీత్యథఃః ౩౧॥

...

...

*

అ॥ భగవదభిమతమాపనిషదమథఃపననుతిష్ఠతాపశ్రద్ధధానానామ
భ్యసూయతాంచదోషమాహ॥

మూ. { యే త్వేతదభ్యసూయంతోనానుతిష్ఠంతిమేమతం । సర్వ }
{ జ్ఞానవిమూఢాంస్తావిద్ధి నష్టానచేతసః ॥ ౩౨ ॥ ... * }

భా॥ యే త్వేతత్సర్వమాన్యవస్తుమచ్ఛరీరతయా మదాధారం మచ్ఛే
షభూతంమదేకప్రవర్తకమితి మేమతంనానుతిష్ఠంతి-నైవమనుసంధాయ
సర్వాణికమాణికుర్వతే యేచనశ్రద్ధతే యేచాభ్యసూయంతోవర్తం

తుంశక్తోపి స్వశేషభూతజీవానాంశాస్త్రవశ్యత్వతస్ఫలభోక్తృత్వా
దిసిద్ధ్యథఃఃతాకమఃకారయతీతిభావః

తే. తా. సర్వేషు జ్ఞానేషు విశేషేణ మూఢాంస్తత ఏవ నష్టానచేతసో విద్ధి
చేతః కార్యం హి వస్తుయాథాత్మ్యనిశ్చయః తదభావాదచేతసో విపరీతజ్ఞా
నాన్సర్వత్రవిమూఢాశ్చ॥ ... ౩౨.

అ॥ పంచప్రకృతినంసగీణస్తద్గుణోదేకకృతం కర్మత్వం తద్వపర
మపురుషాయ త్తమిత్వనుసంధాయ కమయోగ యోగ్యేన జ్ఞానయోగ
యోగ్యేన చ కమయోగస్య సుశకత్వా దప్రమాదత్వా దంతగతత్వా
జ్ఞానతయానిరపేక్షత్వాదితరస్యదుశ్శకత్వాత్ సప్రమాదత్వాత్ శరీర
ధారణాద్యథేతయా కమాపేక్షత్వాదయోగవచకత్వః వ్య
వదేశ్యస్య తు విశేషతస్స ఏవ కళవ్యతిచోక్తం, అతః పరమధ్యాయ శేష
ణజ్ఞానయోగస్యదుశ్శకతయా సప్రమాదతావ్యతే॥

మూ. { సద్గుణంచేష్టతేస్వస్యాః ప్రకృతేజ్ఞానవాసవి । ప్రకృ }
{ తిం యాంతి భూతాని నిగ్రహః కింకరిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ ... * }

భా॥ ప్రకృతిః విక్తమీదృశమాత్మస్వరూపంతదేవకీసర్వచానుసంధేయ
మితచతాస్త్రాణీప్రతిపాదయంతీతి జ్ఞానవాసవిస్వస్యాః ప్రకృతేః ప్రాచీన
వాసనాయాస్సద్గుణప్రాకృతవిషయేష్యేవ చేష్టతే-కుతః, సకృత్తిం యా
తి భూతాని అచిత్సంస్పృష్టజంతవోఽనాదికాలప్రసృతవాసనామేవ యాం
తి, తాని వాసనానుయాయాని భూతాని, శాస్త్రకృతోనిగ్రహః కింకరిష్యతి.

అ॥ ప్రకృత్యనుయాయీత్వప్రకారమాహ॥

మూ. { ఇంద్రియస్వేంద్రియస్యాథే రాగద్వేషా వ్యవస్థితాః ? }

భా॥ శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియస్యాథే శబ్దాదౌ వాగాదికమేంద్రియ
స్య చాథేవచ నాదౌ ప్రాచీనవాసనాజనితతదనుబుభూషా రూపో రాగోఽవ
ర్జనీయో వ్యవస్థితః తదనుభవే ప్రతిహతే చావర్జనీయో యోద్వేషో వ్యవస్థితః

౩ సర్వదేతి- ఆఫలావాప్తేరిత్యర్థః॥

శాస్త్రకృతృతి- అనాదికాలప్రసృతాచిత్సంసర్గకృతాపరోక్షార్థభం
గురదేహోత్పత్తిభిః జనితామత్యంతప్రచితాంవాశనామద్యతనపరోక్షశా
స్త్రజన్యజ్ఞానం సహజైవనిరోద్ధంతూషమిత్వభిప్రాయః- నిగ్రహాతి- ని
యమనమిత్వర్థః॥

ద్రి తా వేపంజ్ఞానయోగాయాయతమానంనియమిత సర్వేంద్రియోస్వపశే
కృత్వా ప్రసహ్యస్వ కా ర్యేషు సంయోజయతః- తతశ్చాయ మాత్మస్వరూ
పానుభవవిముఖోవిసజ్జ్ఞోభవతి॥ ... *

మూ. తయోర్నవశమాగచ్ఛేత్తైహ్యస్యపరిపంథినా ॥ ౩౪ ॥

భా! జ్ఞానయోగారంభేణ రాగద్వేషవశ మాగమ్య నవిసశ్యేత్ - తా రా
గద్వేషోహ్యస్యదుర్జయో శత్రూజ్ఞానాభ్యా సంవారయతః ॥ ౩౪ ॥ ... *

మూ { శ్రేయాః స్వధర్మో విగుణః పరధర్మ త్వనుష్ఠితాత్ । స్వ }
{ ధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయమావహః ॥ ౩౫ ॥ ... }

భా! అతస్సు శకతయా స్వధర్మభూతః కర్మయోగో విగుణోఽప్యప్ర
మాదగర్భః- ప్రకృతిసంస్పృష్టస్యదుర్మకతయా పరధర్మభూత్ జ్ఞానయో
గాత్సగుణాదపి-కందిత్యా-లమనుష్ఠితాత్ సప్రమాదాచ్ఛ్రేయాః స్వే
నైవోపాదాతుంయోగ్యతయా స్వధర్మభూతేకర్మయోగైవర్తమానస్యై
కస్త్విజన్మన్యప్రాప్తసలతయా నిధనమపి శ్రేయః ॥ అనంతరాయ హతత
యాఽనంతరజన్మన్యప్యవ్యాకులకర్మయోగారంభసంభవాత్ - ప్రకృతి
సంస్పృష్టస్యస్వేనైవోపాదాతుమశక్యతయా-పరధర్మభూతోజ్ఞానయో
గః ప్రమాదగర్భతయాభయావహః ॥ ౩౫ ॥ ... *

మూ { అర్జున ఉవాచ ॥ అథ కేన ప్రయుక్తో యం పాపం చరతి పూరు }
{ షః ॥ అనిచ్ఛన్నపి వాష్ట్యేయబలాదివ నియోజితః ॥ ౩౬ ॥ }

భా ॥ అథాయం జ్ఞానయోగాయ ప్రవృత్తిః పురుషః స్వయం విషయా
ననుభవితుమనిచ్ఛన్నపి కేన ప్రయుక్తో విషయానుభవరూపం పాపం బలా
న్నియోజిత ఇవ చరతి ॥ ౩౬ ॥

శ్రితతః కమితశంకాయాం సదృశంచేష్టత ఇత్యనేనైకీకృత్యానుసంధ
ధానస్తాస్పృశ్యార్థమాహ ॥ తా వేపమితి ॥ ఏవం-ఉక్తవా సనానుయాయిత్య
ప్రకారేణేత్యర్థః.

అనంతరాయహతతయేతి-ఇంద్రియాణామనుభూతసజాతీయవిషయ
సమర్పణేన కర్మయోగస్వరూపస్యాత్యంత విచ్ఛేదా భావాదిత్యర్థః ।
అవ్యాకులత్వమత్రావికలత్వం ॥

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥ కామచిక్షక్రిధపవరజోగుణసముద్భవః॥
{ మహాశనోమహాపాపాస్త్య విధ్వేనమహవైరిణం... ॥ ౩౭ ॥ }

భా॥ అసోద్యువాభిభవరూపేణవర్తమానగుణమయప్రకృతిసంస్పృష్టస్యజ్ఞానా
నాయారభ్యస్యరజోగుణసముద్భవఃప్రాచీనవాసనాజనితః శబ్దాదివిషయః
కామోమహాశనఃశత్రుః ఓపయోష్వేనమాకర్షతి- ఎవమివప్రతిహతగతిః
ప్రతిహతిహేతుభూతచేతనాకా ప్రతిక్రిధరూపేణపరిణతోమహాపాపాస్త్య
పరహింసాదిషుప్రవర్తయతి - వినంజోగుణసముద్భవంసహజం జ్ఞాన
యోగవిరోధినంవైరిణంవిధి॥ ౩౭

మూ. { ధూమేనావ్రియతేవహ్నిర్యథాదర్శ్యమలేనచ॥ యథో॥
{ లేచనావృతోగర్భస్తథాతేనేదమావృతం॥ ౩౮॥ ... * }

భా॥ యథాధూమేనహ్నిరావ్రియతే యథాదర్శ్యమలేనయథా
చోలేచనావృతోగర్భః-తథాతేనకామేనేదంజంతుజాతమావృతం॥ ౩౮॥

అ॥ అవరణప్రకారమాహ॥

మూ. { ఆవృతంజ్ఞానమేతేనజ్ఞానోనిత్యవైరిణా॥ కామరూపే॥
{ నికాంతేయదుష్పూరేణా॥ లేనచ॥ ౩౯॥ ... }

భా॥ అస్యజంతోఃజ్ఞానోజ్ఞానస్వభావస్యాత్మవిషయంజ్ఞానమేతేనకా
మకారేణవిషయవ్యామోహజననేన నిత్యవైరిణా ఆవృతం దుష్పూరేణ
ప్రాప్త్యనహఃఓపయోణ-అనలేనచవర్యాప్తిరహితేన॥ ౩౯॥ ... *

జ్ఞానాయారభ్యస్యత్యత్ర భుక్తాబ్రాహ్మణా ఇతివత్కథారీక్షః-
స్యకామరూపశబ్దస్య స్వేచ్ఛాగృహీతరూపత్వేసిద్ధేః తద్భ్రమివ్యుదాసా
యోక్తం, కామకారేణేతి, యోగైర్లబ్ధకలంభావరాహిత్యమనలశబ్దార్థః
* తృష్ణాఖిరగాధేయండుష్పూరాకేనపూర్యతే॥ యామహద్భిరపిక్షిప్తైః
పూరణైరేవఖిన్యతఇత్యుక్తప్రకారేణాయోగ్యమదులభేషుప్రవృత్తి
హేతుత్వండుష్పూరశబ్దవిషయమితిపాప్రాయోగోక్తం దుష్పూరేణ
ప్రాప్త్యనహఃవిషయోణ-అనలేనచవర్యాప్తిరహితేన॥ యద్వా, అనల
శబ్దోఽగ్నివర్యాయః కామేగాణః-నహ్యగ్నేర్విషయవిభాగఃవర్యాప్తిర్యా
స్యాత్ తన్వదితిభావః-

అ॥ కైరువకరణైరయంకామలత్వానమధిష్ఠతీర్త్యత్రాహ.

మూ. { ఇందియాణీమనోబుద్ధిరస్యాధిష్ఠానమువ్యతే॥ ఏతై ర్వి }
 { మోహాయ త్యక్షణానమావృత్యదేహీనః॥ ౪౦ ॥ ... }

భా॥ అధిష్ఠ త్యేభిరయంకామలత్వానమతీంద్రియాణీమనోబుద్ధిరస్యా
 ధిష్ఠానం-ఏతై రిందియమనోబుద్ధిభిః కామాధిష్ఠానభూతై ర్విషయప్రవృత్తై
 ర్దేహీనంప్రకృతీసంస్పృష్టంజ్ఞానమావృత్యవిమోహాయతి వివిధంమోహ
 యతి-అత్తజ్ఞానవిముఖంవివయానుభవవరంకరోతీర్త్యధః॥ ౪౦ ॥ ... *

మూ. { తస్మాత్త్వమిందియాణ్యాదౌనియమ్యభర్తృతర్షభః॥ పా }
 { ప్లానంప్రజహిహ్యేనంజ్ఞానవిజ్ఞాననాశనం॥ ౪౧ ॥ ... }

భా॥ యస్మాత్సర్వేందియవ్యాపారోపరతిరూపేజ్ఞానయోగేప్రవృ
 త్తస్యాయంకామరూపశృత్రుః విషయాభిముఖ్యకరణేనాత్మని వై ముఖ్యం
 కరోతి, తస్మాత్ ప్రకృతిసంస్పృష్టతయైంద్రియవ్యాపారప్రవిణస్తమదౌ
 మోక్షోపాయారంభసమయపవేంద్రియవ్యాపారరూపే కర్మయోగే
 ఇందియాణీనియమ్యేనంజ్ఞానవిజ్ఞాననాశనం-అత్తస్యరూపవిషయస్యజ్ఞా
 నస్యతద్వివేకవిషయస్యచనాశనం పాప్తానంకామరూపం వై రిణంప్రజ
 హినాశయ॥ ౪౧ ॥ ... *

అ॥ జ్ఞానవిరోధిమప్రధానమాహ

మూ. { ఇందియాణీవరాణ్యాహురింద్రియైభ్యఃపరంమనః॥ మన }
 { సప్తవరాబుద్ధిర్యోబుద్ధేః పరతస్తుసః॥ ౪౨ ॥ ... }

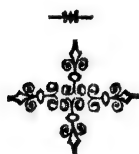
భా॥ జ్ఞానవిరోధే ప్రధానానీంద్రియాణ్యాహుః-యత ఇంద్రియైషువిష
 యవ్యాప్యతేషు అత్తజ్ఞానంసప్రవర్తతే- ఇంద్రియైభ్యఃపరంమనః-ఇం
 ద్రియేషామపరతేష్వపిమనసేవిషయప్రవృత్తే అత్తజ్ఞానంసభవతి- మనసస్తు
 వరాబుద్ధిః- మనసేవృత్త్యంతరవిముఖే విపరీతాధ్యవసాయప్రవృత్తౌ స
 త్యాం జ్ఞానంసప్రవర్తతే- సర్వేషుబుద్ధిపర్యంతేషామపరతేష్వపిచ్ఛాప
 ర్యాయఃకామో రజస్సుముద్భవోవర్తతేచేపివై తానీందియాదీన్యపి
 న్యవిషయేవర్తయిత్వా అత్తజ్ఞానంసరుణ్ధి-తదిదమువ్యతే-యోబుద్ధేఃపర
 తస్తుసత్తి-బుద్ధిరపియఃపరస్సకాశాధ్యధః॥ ... ౪౨

మూ, { ఏవఁబుద్ధైఃపరఁబుద్ధ్యాసంస్తభ్యాత్సానమాత్సనా । జహి
శత్రుంపహంబాహూతావరూపంధురాసదమితి ॥౪౩॥
ఇతిశ్రీభగవద్గీతామాహాత్మబ్రహ్మవిద్యాఽయోగ
శాస్త్రైశ్రీకృష్ణార్జునసంవాదేకమయోగోనామతృతీ
యోధ్యాయః ॥ శ్లోకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః- ...* }

భా॥ ఏవఁబుద్ధైఃపరఁకామంజ్ఞాఃయోగఃరోధినంవైరిణంబుద్ధ్యాఆ
త్సానంమనఃఆత్సనాబుద్ధ్యాకమయోగేనవస్థాప్య-ఏనంకామరూపంధు
రాసదంశత్రుంజహినాశయేతి ॥ ... ౪౩

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే

తృతీయోధ్యాయః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యచతుర్థాధ్యాయప్రారంభః

అ॥ తృతీయే ధ్యాయే ప్రకృతిసంస్కృత్యముముక్తౌ స్సహసాక్షానయోగే
 ౭నధికారాత్ కర్మయోగవివకార్యః జ్ఞానయోగాధికారిణోవ్యక్తత్వ
 త్వానుసంధానపూర్వకకర్మయోగవివశ్రేయానితి సహతుకముక్తం,
 విశిష్టతయావ్యవదేశ్యస్యతు విశేషతఃకర్మయోగవివకార్య ఇతిచోక్తం
 చతుర్థేనేదానీమన్వైవకర్మయోగస్యనిఖిలజగదుద్ధారణాయనున్వంత
 రాదావేవోపవిష్టతయాకర్తవ్యతాందృఢయిత్యాంతర్గతజ్ఞానతయా
 ౭స్యైవజ్ఞానయోగాకారతాంప్రదన్యకర్మయోగస్యరూపంతద్భేదాః
 కర్మయోగేజ్ఞానాంతస్యైవప్రాధాన్యంచోచ్యతే, ప్రసంగాచ్చభగవ
 దవతారయాధాత్మ్యముచ్యతే ॥ ... *

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥ ఇనుంవివస్వతేయోగంప్రోక్తవానహ
 నువ్యయం । వివస్వాత్మనవేపాశ్రమమనురిత్యైకవేద్య
 వీత్ ॥౧॥ ఏవంపరంపరాపాశ్రమమంరాజర్షయోవిదుః ।
 సకాలేనేహమహతాయోగోనన్వఃపరంతవ ॥౨॥ సవీవా
 యంనుయాతేద్యయోఃప్రోక్తఃపురాతనః । భక్తాసమేన
 భాచేతిరహస్యంహ్యేతమత్తమం ॥౩॥ ... * }

భా ॥ యోయం తవోదితోయోగః సకేవలం యుద్ధప్రోత్సాహనాయె
 దానీమనితఇతినమంతవ్యం, మన్వంతరాదావేవ నిఖిలజగదుద్ధారణాయవ
 రహపురుషార్థలక్షణమోక్షసాధనయేనుం యోగమహమేవ వివస్వతే
 ప్రోక్తవాత్, వివస్వాంశ్చనునవే మనురిత్యైకవ ఇత్యేవం సంప్రదా
 యపరంపరమప్రాశ్రమమంయోగంపూర్వేరాజర్షయోవిదుః - స
 మహతాకాలేనతత్తచ్చోక్త్యుబుద్ధిహంద్యాద్విసష్టప్రామోక్షాత్ - స
 ఏవానుభవీకస్యరూపః - పురాతనోయోగః సఖ్యేనాతిమాత్రభక్త్యా
 చమామేవప్రసన్నయతే-మయాప్రో సవరికరస్సవిస్తరముక్తఇత్య

ధాః - మదస్యేనకేనాపిజ్ఞాతుంవక్తుంచాశక్యం, యత్యనం వేదాంతోది
తముత్తమంరహస్యంజ్ఞానం॥౩॥ ... *

అ॥అస్మిన్ప్రసంగేభగవదవతారయాథాత్మ్యాయథావత్ జ్ఞాతుమ
జ్ఞానఉవాచ.

మూ. { అర్జునఉవాచ ॥ అవరంభవతోజన్మపగుఃజన్మనివస్య }
{ తఃకథమేతద్విజానీయాంత్యమాదౌప్రోక్షవానితి॥౪ }

భా॥కాలసంఖ్యయాఅవరం-అప్రజ్ఞప్త నమకాలంహిభవతోజన్మ-ఓం
స్వతత్పజన్మ- కాలసంఖ్యయావరంఅప్రాపింశతివతుక్యగసంఖ్యాసంఖ్యా
తం-త్వమేవాదౌప్రోక్షవానితకథమేతదసంభాషనీయం యథాక్షణంజా
నీయాం । ననుజన్మాంతరేణాపివక్తుంశక్యం జన్మాంతరకృతస్యమహతాం
ప్రృతిశ్చయుజ్యత్యతి, నాత్రకశ్చిద్విరోధః, నచాసౌవత్సరమేనంవసుదేవ
తనయంసర్వేశ్వరంసజానాతి, యపివంవత్సరాక్షణంబ్రహ్మవరంధామవ
విత్రంపరమంభవాత్ । పురుషంశాశ్వతందివ్య మాదిదేవమజంవిభుం ।
అహుస్త్యామృష యస్సర్వే దేవషిణానారదప్రథా । అసితో దేవలో
వ్యాసస్త్వయంచైవబ్రహ్మీహత్యతి, యుగష్ఠిరరాజసూయాదిషు భీష్మా
దిభ్యశ్చాసక్యచ్ఛుతంకృష్ణఎవహిలోకానా ముత్పత్తిరపిచాప్యయఃకృ
ష్ణస్యహిక్యతేభూతమిదంవిశ్వంచరాచరమిత్యేవమాదిషుకృష్ణస్యహిక్య
త్యతి-కృష్ణస్యశేషభూతమిదంకృష్ణంజగదిత్యధః । అత్రోవ్యతే, జా
నాత్యేవాయంభగవంతంవసుదేవసూనుంపాదః - జానతోవ్యజానత్య
వవృద్ధతోఽయమాశయః - నిఖిలహయప్రత్యసీకకల్పాణైకతానస్యస
ర్వేశ్వరస్యసర్వజ్ఞస్యసత్యసంకల్పస్యావాప్తసమస్తామస్యకర్మప
రవశదేవ మనుష్యాది సజాతీయం జన్మకిమింద్రజాలాదివన్నిధ్యా ఉతస
త్యం, సత్యత్యేచకథం జన్మప్రకారః కిమాత్మకోఽయంచేహః కశ్చజన్మ
హేతుః, కదాచజన్మ, కిమథాంచజన్మైతిపరిహారప్రకారేణప్రశ్నాకో
విజ్ఞాయతే॥౪॥ ... *

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥బహూనిమేవ్యతేతానిజన్మానీవచా }
{ ర్జున । తాన్యహంవేదసగ్వానీనత్వ వేద్యహం నవ ॥౫॥ }

భా॥ అనేనజన్మనస్సత్యత్వము క్తం* బహునిమేవ్యతీతానిజన్మానీతి
చ నాత్-తవచేతదృష్టాంతరయోపాదానాచ్చ॥౫॥ ...

అ॥ అవతారప్రకారందేహయాభావ్యజన్మహేతుంచాహ.

మూ. { అజోపిసన్నవ్యయాత్తాభూతానామీశ్వరోపిసకః । ప్రకృత్యై
{ తింస్వావధిస్తాయసంభవామ్యాత్మమాయయా॥... ౬ ॥ }

భా॥ అజత్వావ్యయత్వసర్వేశ్వరత్వాదిసర్వపారమేశ్వరప్రకారమ
హదేవస్వాంత్రకృతిమధిస్తాయాత్మమాయయాసంభవామి-ప్రకృతిస్స
భావః-స్వమేవస్వభావమధిస్తాయస్సైవైవరూపేణస్వచ్ఛయా సంభ
వానీశ్వరః-స్వస్వరూపంహి*అదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్*తయ
తమస్యరజసఃపరాకే*యవిహేంతరాదిత్యేహిగిర్ణయఃపురుషః*తస్మిన్
యంపురుషోనునోమయః-అమృతోహిరణ్మయః*సర్వేనిమేషాజజ్జిరే
మృతఃపురుషాదధి*భారూపస్సృజ్యసంకల్పాకాశాత్తా*సర్వకర్తా
ర్వకామస్సర్వగంధస్సర్వరసః*మాహారజతంవాసత్త్యాదిశ్రుతిసిద్ధం
అత్తమాయయా-అత్మీయయామాయయామాయావయసంజ్ఞానమి
జ్ఞానపర్యాయోన్రమాయాశబ్దః-తథాచాభియుక్తప్రయోగః*మాయ
యాసతతంవేత్తిప్రాణీనాంచశుభాశుభమితి-అత్మీయనజ్ఞాననాత్మస
తప్తేనేత్యథః-అతోపహతపాప్త్యాదిసమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వ
సర్వమైశంస్వభావమజహత్-స్వమేవరూపందేవమనుష్యాదిసజాతీయ
సంస్థానంకర్తనాత్మసంకల్పేనదేవాదిరూపసంభవామి-తదిదమాహ
*అజాయమానోబహుధావిజాయత్యతిశ్రుతిః-ఇతరపురుషసాధారణం
న్మాగుర్వదేవాదిరూపేణస్వసంకల్పేనోక్తప్రక్రియయాజాయత్యత్యర్థ
*బహునిమేవ్యతీతానిజన్మానితవచార్థున తాన్యహంవేదసర్వాణి*తద
త్తానంసృజామ్యహం*జన్మకర్మచమేదిన్యమేవంయోవేత్తితత్త్వతత్త్వ
పూర్వాపరావిరోధాచ్చ॥౬॥ ...

అ॥ జన్మకాలమాహ

మూ { యదాయదాహిధర్మఃస్యద్దానిగ్భవతిభారత। అభ్యుత్థాన
{ మధర్మిస్యతదాత్మానంసృజామ్యహం॥... ౭ ॥ }

భా॥ నకాలనియమోఽస్త్యత్సంభవస్య - యదాయదాహిధమకస్యవే
దోదితస్యచాతుర్వణ్యకాతురాశ్రియ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితస్య కతకవ్య
స్యగ్ధానిర్భవతి-యదాయదాచతద్వివర్యయస్యా ధమకస్యాభ్యుత్థానం -
తదాఽహమేవస్వసంకల్పేనోక్తైస్తకారేణాత్మానంసృజామి॥ ౭॥ ...*

అ॥ జన్మసంప్రయోజనమాహ ॥

మూ. { పరితాగ్రాణాయసాధూనాంపినాశాయచదుష్యతాం । ధ)
{ ర్మసంస్థాపనాథాయ సంభవామియగేయగే... ॥ ౮ ॥ }

భా॥ సాధవఉక్తలక్షణధమకశీలా వైష్ణవాగ్రేసరా మత్సమాశ్రి
యణేప్రవృత్తామన్నానుకమకస్యరూపాణాం వాఙ్మనసా గోచరతయా
మద్దేశనాదృతే స్వాత్మధారణప్రోపణాది కమలభమానాః క్షణమాత్ర
కాలం కల్పసహస్రీంమన్వానాః ప్రశిథిల సర్వగాత్రా భవేయిరితి మ
త్స్వరూపచేష్టితావలోకనాలాపాదిదానేన తేహంపరితాగ్రాణాయతద్విప
రీతానాంవినాశాయచక్షీణస్యవైదికస్యధమకస్యమదారాధనరూపస్యా
రాధ్యస్వరూపప్రదగ్ధనేనస్థాపనాయచ దేవమనుష్యాదిరూపేణ యగ
యగసంభవామికృతతేత్రితాదియగవిశేషనియమోపినాస్తీత్యథః॥ ౮॥

మూ. { జన్మకమకమేదివ్యమేవం యోవేత్తితత్త్వః । త్యక్త్వా
{ దేహంపునర్జన్త నైతిమామేతిసోజ్ఞానం... ॥ ౯ ॥ }

భా॥ నివంకమకమూలహయత్రిగుణప్రకృతిసంసర్గరూపజన్మరసి
తస్యసర్వేశ్వరత్వసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వాదిసమస్తకల్యాణగుణోపే
తస్య సాధుపరితాగ్రాణమత్సమాత్రయణైకప్రయోజనం దివ్యమపాకృ
తం మదసాధారణంమమజన్మచేష్టితంచతత్త్వతోయోవేత్తిసవత్కమా
నందేహంపరిత్యజ్యపునర్జన్మనైతిమామేవప్రాప్నోతి - మదీయదివ్యజన్మ
చేష్టితయాథాత్మ్యజ్ఞానేనవిధ్వస్తసమస్తమత్సమాశ్రియగ విరోధిపా
ప్నోత్సన్నేవజన్మనియతోదితపికారేణమామాశ్రిత్యమదేకపియోమదేక
చిత్తోమామేవప్రాప్నోతి ॥ ౯ ॥ ...

... *

అ॥ తదాహ॥

మూ. { వీతరాగభయక్రోధా మన్మయామా ముపాశ్రితాః । బహ)
{ వోజ్ఞానతపసాపూతామద్భావమాగతాః॥... ॥ ౧౦ ॥ }

భా || మదీయజన్మకర్మతత్త్వజ్ఞానాఖ్యసతపసాపూతాబహవవీవం సంవృత్తిః-తథాదశ్రుతిః* తస్యధీరాఃపరిజానంతియోనిమితి-ధీరాఃధీమతామగ్రేసరావతస్యజన్మపరికారంజానంతీత్యర్థః||౧౦|| . . . *

మూ. {యేయథామాంప్రపద్యంతేతాంస్తథైవభజామ్యహం|మమవత్త్వానువర్తంతేమనుష్యాఃపార్థసర్వశః||౧౧|| *}

భా || నకేవలందేవమనుష్యాదియాపేణావతీర్యమత్సమాశ్రయణాపేతౌణాం పరిత్యాగంకరోమి-అపితు యేమత్సమాశ్రయణాపేతౌయథా యేనప్రకారేణస్వాపేతౌనురూపంమాంసంకల్ప్యప్రపద్యంతేసమాశ్రయంతే-తాప్రతితథైవతత్సనీపితప్రకారేణభజామిమాందర్శయామి-కిమత్రబహునా,సర్వేమనుష్యాఃమద్భనువర్తంతేకమనోరథామమవర్తమత్స్యభావంసర్వంయోగినాంవాఙ్మనసాగోచరమపిస్వకీయైశ్చతురాచికరణైస్సక్వశస్త్విపేక్షితైస్సర్వప్రకారైరమభూయానువర్తంతే||

అ || ఇదానీంప్రాసంగికంపరిసమాప్యప్రకృతస్యకర్మయోగస్యజ్ఞానాకారితాప్రకారంవర్తంతథావిధికర్మయోగాధికారిణోదుర్లభత్వమాహ||

మూ. {కాంతఃతఃకర్మణాంసద్ధియజంతభవాదేవతాః|క్షిప్రంహిమానుషేలోకేసద్ధిస్థవతికర్మజా||౧౨|| }

భా || స్తీసర్వ ఏవపురుషాః కర్మణాంఫలంకాంతమాణాః ఇంద్రాదిదేవతామాత్రంయజంతేఆరాధయంతి-నతు కశ్చిదనభిసంహితఫలః ఇంద్రాదిదేవతాత్వభూతిం సర్వయజ్ఞానాంఖోక్తారంమాంయజతే-కుత ఏతత్, యతఃక్షిప్రమప్తిన్నేవమానుషేలోకేకర్మజాపుత్రపశ్వన్నాద్యాదిసద్ధిస్థవతి-మనుష్యలోకశబ్దఃస్వగాదీనామపిత్రదర్శనార్థః-సర్వవివలోకకాః పురుషాఃఅక్షీణానాదికాలప్రవృత్తానంతపాపసంచయతయాఅపివెకినఃక్షిప్రస్థలాకాంతీణఃపుత్రపశ్వన్నాద్యస్వగాద్యర్థతయాసర్వాణికర్మాణీంద్రాదిదేవతారాధనమాత్రాణిమర్శంతే-నతుక

క్షిత్తకర్మణాంసద్ధిమగ్యత్ర కర్మస్వయావసద్ధిశంకాఖ్యదాసా యోక్తం ఫలమితి ||

శ్చిన్మసారోద్విగ్నహృదయో ముముక్షురు క్తలక్షణం కర్తయోగం మహా
రాధసభూతమారభతత్తత్పథః॥ ౧౨

అ॥ యథోక్తకర్మయోగాగంభః రోధిపాపక్షయహేతుమాహ ॥

మూ॥ { చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్తృభాగశః తస్య }
{ కర్తారమపి మాంబద్ధ్యకర్తారమవ్యయం ॥ ౧౩ ॥ ... * }

భా॥ చాతుర్వర్ణ్యప్రముఖం బ్రహ్మాదిప్రబంధగ్రంథం కృత్సంజగత్
సత్త్వాదిగుణవిభాగేన తదనుగుణశమాదికర్మవిభాగేన చ విభక్తం మ
యా సృష్టం - సృష్టిగ్రహణం ప్రదర్శనార్థం - మయైకరత్నతే మయైవ
చోపసంప్రాయతే - తస్య విచిత్రసృష్ట్యాడేకకర్తారమవ్యకర్తారం మాంబద్ధి॥

అ॥ కథమిత్యుక్తాహ॥

మూ॥ నమాంకర్మాణి లింపంతి న మేకర్మ ఫలే స్పృహః ।

భా॥ యతత్తమానవిచిత్రసృష్ట్యాదీనికర్మాణి నాం లింపంతి - నమాం
సంబద్ధంతి - నమశ్చియ్యుక్తాని దేవమనుష్యాది వైదిత్ర్యాణి సృజ్యా
నాంపుణ్యపాపరూపకర్మవిశేషప్రయుక్తానీత్యర్థః - అతః ప్రాప్తాప్రా
ప్తవివేకేన విచిత్రసృష్ట్యాదేనాహంకర్తా-యతత్త్వ - సృష్టేః యైత్రజ్ఞాః
సృష్టిలబ్ధకరణకలైవిరాః సృష్టిలబ్ధంభోగ్యజాతం ఫలసంగాదిహేతుస్వక
మానుగుణంభంజతే - సృష్ట్యాదికర్మఫలే చ తేహ మేవ స్ఫుహేతి నమే
స్పృహః - తథాహమాత్రకారః * వైషమ్యవైఘ్నేన సాపేక్షత్వాదితి
తథాచ భగవాంపరాశరః * నిమిత్తమాత్రమేవాయం సృజ్యానాం సగ
కర్మాణి ప్రధానకారణీభూతాయతోవై సృజ్యశక్తయః॥ నిమిత్తమాత్రం
ముక్త్యేనం నాన్యత్కరించదపేక్షతే॥ నీయతే తపతాం శ్రేష్ఠస్వశక్త్యా వస్తువ
స్తుతామితి॥ సృజ్యానాం దేవాదీనాం యైత్రజ్ఞానాం సృష్టేః కారణమాత్ర

త సత్త్వాదిమూలత్వాత్సర్వవ్యాపారాణాం తదనుగుణేత్వక్తం * త
మక్ష్మాద్రైరజఃక్షత్రై బ్రహ్మణే సత్త్వముత్తమమిత్యాదిగుణవిభాగః
* బ్రహ్మణక్షత్రియవిశామిత్యాదికర్మవిభాగః - శమాదికమేతి - శమా
దికమనుష్ఠేయమిత్యర్థః॥ + ఫలసంగాదిహేతుశబ్దోబహువ్రీహితత్పు
రుషయోరన్యతరేణ స్వకర్మవిశేషకః, ఫలసంగాదిహేతుభిరితివాపాతః

మేవాయంపరమపురుషః- దేవాదివైచిత్ర్యే శ్రుతప్రధానకారణం సృజ్యభూతతేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మశక్తయపవ- అతోనిమిత్తమాత్రం ముక్త్యా సృష్టేః కర్తారం పరమపురుషం ముక్త్యాభివృద్ధ్యైత్రజ్ఞవస్తుదేవాదివిచిత్రభావే నాన్యదపేక్షతే-స్వగతప్రాచీనకర్మశక్త్యైవహిదేవాదివస్తుభావంసీయత ఇత్యర్థః ॥ ... *

మూ॥ ఇహమాంయోఽభిజానాతికర్మభిర్నసబధ్యతే ॥౧౪॥

భా ॥ ఏవముక్తైనప్రకారేః సృష్ట్యైదేకకర్తారమప్యకర్తారం సృష్ట్యాదికర్మఫలసంగరహితం చయోమామభిజానాతి సకర్మయోగారంభపిరోధిభిః ఫలసంగాదిహేతుభిః ప్రాచీనకర్మభిర్నసంబధ్యతే ముచ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౪

మూ॥ { ఏవంజ్ఞాత్వాకృతంకర్మపూర్వైర్విరపిముముక్షుభిః కురు }
{ కర్మేవతస్మాద్వ్యంపూర్వైః పూర్వతరంకృతమ్ ॥౧౫॥ }

భా॥ ఏవంమాంజ్ఞాత్వావిముక్తపాపైః పూర్వైర్విరపిముముక్షుభిరుక్తలక్షణంకర్మకృతం - తస్మాద్వ్యముక్తప్రకారమద్విషయజ్ఞానవిధూతపాపః పూర్వైర్విరపిస్తవ్యన్వాదిభిఃకృతంపూర్వతరంపురాతనం తదానీమేవమయోక్తంచత్యుమాణాకారంకర్తైవకురు ॥ ౧౫

అ॥ వత్సయమాణస్యకర్మణోదుష్టానతామాహ ॥

మూ॥ { కింకర్మకిమకర్మేతివయోప్యత్రమోహితాః తత్తైర్కర్మ }
{ ప్రవత్యోమియజ్ఞాత్వామోత్యసేఽశుభాత్ ॥ ౧౬॥ }

భా॥ ముముక్షుణాఽనుష్ఠేయంకర్మకీంరూపంఅకర్మచకిం అకర్మేతికర్మకారాన్యనోయథాన్యజ్ఞానముచ్యతే అనుష్ఠేయంకర్మతదంతర్గతంజ్ఞానంచకింరూపమిన్యభయత్రకవయోవిద్వాంసోపిమోహితాః యథావన్నానంతి-ఏవమంతగతజ్ఞానంయత్ర-కర్మతత్తైప్రవత్యోమి । యత్ జ్ఞాత్వాఽనుష్ఠాయాశుభాత్ సంసారబంధాన్త్యేత్యసే । కర్తవ్యకర్మజ్ఞానంచ్యనుష్ఠానఫలం ॥ ౧౬

అ ॥ కుతోస్యదుష్టానతేవ్యత్రాహ ॥

మూ॥ { కర్మణోహ్యపిబోధవ్యంబోధవ్యంచవికర్మణః । అక }
{ మ్మణశ్చబోధవ్యంగహనాకర్మణోగతిః ॥౧౭॥...* }

భా || యస్తాన్మృతసాధనభూతేకర్మస్వరూపేబోధవ్యమస్తి - వికర్మణిచ- నిత్యవైమిత్తికకామ్యరూపేణతత్సాధనప్రవ్యాజనాద్యాకారేణ చ వివిధతామూపన్నంకర్మవికర్మ-అకర్మణిజ్ఞానేబోధవ్యమస్తి - గహనాదుజ్ఞానాముమత్సౌంకర్యమణిగతిః - వికర్మణిబోధవ్యం నిత్యవైమిత్తికకామ్యప్రవ్యాజనాదౌకమణి ఫలభేదకృతంవైవిధ్యంపరిత్యజ్యమోక్షైకఫలతయైకశాస్త్రార్థత్వానుసంధానం- తదేతద్వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేత్యత్రైవోక్తమితిసేవాప్రపంచ్యతే ||

౧౭

అ || కర్మాకర్మణోర్బోధవ్యమాహ ||

మూ. { కర్మణ్యైకమయఃపశ్యేదకర్మణిచకమయః | సబు }
{ ధిమాన్మనుష్యేషుసయ్యుక్తఃకృత్సృజకమకృత్ || ౧౮ || }

భా || అకమేశబైనాత్రకమేతత్ ప్రస్తుతమాన్యజ్ఞానమువ్యతే - కమణిక్రియమాణవివాత్సజ్ఞానంయః పశ్యేత్ - అకర్మణిచాన్యజ్ఞానే చ తమన ఏవ యఃకమపశ్యేత్ | కిముక్తంభవతి | క్రియమాణమేవకర్మాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానేనజ్ఞానాకారం యఃపశ్యేత్ తచ్చజ్ఞానంకర్మణ్యంతరగతతయాకర్మాకారం యఃపశ్యేదిత్యుక్తంభవతి - క్రియమాణోహికమణికర్మభూతాన్యయాథాత్మ్యానుసంధానేనతమభయం సంపన్నంభవతి-ఏవమాన్యయాథాత్మ్యానుసంధానగర్భంకర్మయఃపశ్యేత్ సబుద్ధిమాకృత్సృజకమిత్ వనుష్యేషుసయ్యుక్తః మోక్షాయాహుః, సేవకృత్సృజకమకృత్ కృత్సృజకాస్తార్థకృత్ || ౧౮ || *

అ || ప్రత్యక్షేణక్రియమాణస్యకర్మణోజ్ఞానాకారతాకథమువపద్యత్యశ్యతాహ ||

మూ. { యస్యసర్వేసమారంభాఃకామసంకల్పవజ్జితాఃజ్ఞానా }
{ గ్నిదగ్ధకమాణంతమామయఃపండితంబుధాః ... || ౧౯ || }

భా || యస్యముమత్సౌంకర్యేప్రవ్యాజనాది లౌకికకర్మపూర్వకనిత్యవైమిత్తికకామ్యరూపకమసమారంభాః కామవజ్జితాఃఫలసంగరహితాఃసంకల్పవజ్జితాశ్చ ప్రకృత్యాతద్వైశ్వానమేకకృత్యానుసంధానంసంకల్పఃప్రకృతిః యుక్తాత్మస్వరూపానుసంధానయ్యుక్తయా

తస్మాత్సాతాః త మేవంకమకమగ్వాణంపండితంకర్మాంతగతాత్మయాథా
త్వజ్ఞానాగ్నినాదగ్ధప్రాచీనకర్మాణమాహుస్తత్త్వజ్ఞాః అతః కమణో
జ్ఞానాకారత్వముపపద్యతే ||౧౯|| ... *

అ॥పతదేవవివృణోతి॥

మూ. { త్యక్త్వాకమణఫలానంగంత్యత్వప్రానిరాశ్రయః! కమణో
ణ్యభిప్రవృత్తోపి నైవకిందితగ్రోతసః || ... ||౨౦|| }

భా॥కమణఫలనంగంత్యక్త్వానీత్యత్వప్రానిత్యేస్వాత్మస్యైవ తృప్తినిరా
శ్రయఃఅస్థిరప్రకృతావాశ్రయబుద్ధరహితోయః కర్మాణికరోతి సకర్మ
ణ్యాభిముఖ్యేన ప్రవృత్తోపి నైవకిందితగర్మకరోతి కర్మాపదేశేన జ్ఞానా
భ్యాసమేవకరోతీత్యర్థః॥౨౦|| ... *

అ॥పునరపికర్మణ్యజ్ఞానాకారతైవవిశోధ్యతే॥

మూ. { నిరాశీర్యతదితాత్మ్యాశ్యక్తసర్వపరిగ్రహః! శారీరం
కేవలంకమకమర్వనాప్తోపికిల్బిషం || ... ||౨౧|| }

భా॥నిరాశీర్నిగత ఫలాభిసంధిః - యతదితాత్మ్యా యతదిత్తమ
నాః- త్యక్తసర్వపరిగ్రహఃఆత్మైకప్రయోజనతయాత్రకృతప్రాకృతవస్తు
నిమనుతారహితః- యావజ్జీవంకేవలంశారీరమేవకమకమర్వకీల్బిషం
సంసారం నాప్తోతి జ్ఞానసాధ్యవధానరహితకేవలకమయోగేనైవం
రూపేణాత్మనంపశ్యతీత్యర్థః॥౨౧|| ... *

మూ. { యన్మచ్చాల్పభాసంశుష్టోద్వంద్వతీతోపమత్సరః! సమ
స్సిద్ధావసీద్ధావకృత్వాపిసనిబధ్యతే || ... ||౨౨|| }

భా॥యన్మచ్చాల్పభాసంతశరీరధారణహేతువస్తుసంశుప్తః - ద్వంద్వతీతః
యావత్సాధనమోప్త్యవర్జనీయశీతోష్ణాదిసహః- విమత్సరఃఅనిష్టోపనిపాత
హేతుభూతస్యకర్మకరూపణేనపరేషువిగతమత్సరః- సమస్సిద్ధావసీద్ధావ
యన్మచ్చాదికమణు జయాదిసిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమచిత్తః కమైకావకృత్వాపిజ్ఞా
ననిష్టాంవినిపిసనిబధ్యతే నసంసారంప్రతిపద్యతే॥౨౨|| ... *

మూ. { గతసంగస్యముక్తస్యజ్ఞానావస్థితచేతసః! యజ్ఞాయావ
రతఃకమణసహగ్నిప్రవీలియతే || ... ||౨౩|| }

భా॥ ఆత్మవిషయజ్ఞానావస్థితమనన్వేననిగత తదితరనంగస్య తతప
వనిభిలవరిగ్రహవినిముక్తస్య ఉక్తలక్షణ యజ్ఞాదికమన్ నిర్వృత్తయేవ
తమానస్యపురుషస్య బంధహేతుభూతం ప్రాచీనంకమన్ సమగ్రంప్రవి
యతీయతే నిశ్శేషంక్షీయతే॥ ... ౨౩.

అ॥ ప్రకృతి వియక్తాత్మ స్వరూపానుసంధానయుక్తతయా కమన్
జ్ఞానాకారత్వముక్తం, ఇదానీంసర్వస్య సవరికరస్యకమన్ఃపరబ్ర
హ్మభూతపరమపురుషాత్మకత్వానుసంధాన యుక్తతయా జ్ఞానాకారత్వ
మాహ॥

మూ॥ {బ్రహ్మేర్పణంబ్రహ్మహవిర్బ్రహ్మగ్నోబ్రహ్మణాహుతం॥
{బ్రహ్మైవతేనగంతవ్యంబ్రహ్మకమన్సమాధినా॥౨౪॥*}

భా॥ బ్రహ్మేర్పణమితిహవిర్విశేష్యతే - ఆర్పణతేననేత్యర్పణంసు
గాది-తత్ బ్రహ్మకార్యత్వాద్బ్రహ్మ-బ్రహ్మయస్యహవిర్పణం తత్
బ్రహ్మేర్పణం-బ్రహ్మహవిః బ్రహ్మేర్పణంహవిఃస్వయంవబ్రహ్మభూతం
బ్రహ్మగ్నోబ్రహ్మభూతేగ్నోబ్రహ్మణాకర్తాహుతమితిసర్వంకమన్
బ్రహ్మత్వకతయా బ్రహ్మమయమితి యస్సమాధతై నబ్రహ్మకమన్
మాధిః తేనబ్రహ్మకమన్సమాధినా బ్రహ్మైవగంతవ్యం- బ్రహ్మత్వకత
యాబ్రహ్మభూతమాత్మస్వరూపంగంతవ్యం- ముముక్షుణాక్రియమాణంక
ర్తృపరబ్రహ్మత్వకమేవేత్యనుసంధానయుక్తతయా జ్ఞానాకారంసాక్షా
దాత్మావలోకనసాధనం నజ్ఞాననిష్ఠావ్యవధానేనేత్యర్థః॥ ౨౪.

అ॥ ఏవంకమన్జ్ఞానాకారతాంప్రతిపాద్యకర్మయోగభేదానాహ

మూ॥ దైవమేవాపరేయజ్ఞం యోగినఃపర్యుపాసతే ।

భా॥ దైవందేవార్పణరూపంయజ్ఞమపరేకర్మయోగినః పర్యుపాసతే
సేవంతే-తత్రైవనిష్ఠాంకుర్వంతీత్యర్థః॥ ... *

మూ॥ బ్రహ్మగ్నోవపరేయజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి॥౨౫॥

భా॥ అపరేబ్రహ్మగ్నోయజ్ఞంయజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి- అత్రయజ్ఞశబ్దో
హవిస్సుగ్గాదియజ్ఞసాధనైవర్తతే, బ్రహ్మేర్పణంబ్రహ్మహవిరిత్యాయేన
యాగహేతుమయోర్నిష్ఠాంకుర్వంతి ... ౨౫.

మూ॥ శ్రీతాగ్రీడిసీంద్రియాణ్యస్తే సంయమాగ్నిషుజుహ్వతి ।

భా॥ అన్యేశోగ్రీతాగ్రీడినామింద్రియాణాం సంయమనేప్రయతంతే॥

మూ॥ శబ్దాదీన్విషయానన్యేషింద్రియాగ్నిషుజుహ్వతి ॥౨౬॥

భా॥ అన్యేయోగినః ఇంద్రియాణాం శబ్దాదివిషయప్రవణతానివారణే ప్రయతంతే॥ ౨౬

మూ॥ { సర్వాణీంద్రియకర్మాణిపాణికర్మాణిచాపరే ఆత్మనం }
 { యమయోగాగ్నిజుహ్వతిజ్ఞానదీపితే ॥౨౭॥ ... * }

భా॥ అన్యేజ్ఞానదీపితే మనస్సంయమయోగాగ్నౌ సర్వాణీంద్రియకర్మాణిప్రాణికర్మాణివిజుహ్వతి - మనసఇంద్రియప్రాణికర్మప్రవణతానివారణేప్రయతంతత్తత్సంధాః॥ ౨౭

మూ॥ { ద్రివ్యయజ్ఞాత్తపోయజ్ఞాయోగయజ్ఞాత్తథావరే స్వాధ్యా }
 { యజ్ఞానయజ్ఞాత్పయతయస్సంశితవ్రతాః ॥ ౨౮॥ }

భా॥ కేచిత్కర్మయోగినోద్రవ్యయజ్ఞాః-న్యాయతోద్రవాణ్యుపాయదేవతార్చనేప్రయతంతే, కేచిచ్ఛదానేషు కేచిచ్ఛయాగేషు కేచిచ్ఛమోషేషు కేచిచ్ఛేషేషు ద్రవ్యయజ్ఞాః, కేచిత్తపోయజ్ఞాః కృచ్ఛ్చాచాంద్రాయణోపవాసాదిషుస్థాంకుర్వంతి, యోగయజ్ఞాశ్చావరే పుణ్యతీర్థపుణ్యస్థానప్రాప్తిషుస్థాంకుర్వంతి । ఇహయోగశబ్దః కర్మానిష్ఠాభేదప్రకరణాత్తద్విషయః-కేచిత్ స్వాధ్యాయాభ్యాసపరాః, కేచిత్తద

గీనసుదేవతార్చనయాగాదేః పూర్వమేవోక్తత్వాత్ నిరర్థకంపునర్వచనమితిచేన్న, ద్రవ్యశబ్దస్యసాధారణత్వేన దానస్యాపి సంగ్రహాత్ పూర్వంచతస్యానుక్తత్వేనాపేక్షరుక్త్యాత్ । తహిదానయజ్ఞాఇతివిశిష్యవక్తవ్యం-తదపిన-అర్చనదానయాగమోషయజ్ఞానాంచతుర్ణామపి తపోయజ్ఞాదిభ్యోవ్యావృత్తావాంతరసంగ్రహకసూచనార్థతయాన్యాయాజితద్రవ్యసాధ్యత్వజ్ఞాపనార్థతయాచసామాన్యశబ్దోపయోగాత్-తదేతదభిప్రేతోక్తం - ఏతేనర్వేద్రవ్యయజ్ఞాఇతి యోగయజ్ఞాఇత్యత్రయోగస్సంయోగః ప్రాప్తిరిత్యర్థః - సాచారపుణ్యతీర్థాద్యభిగమనతన్నివాసాదిరూపావివక్షితేత్యభిప్రాయేణాహ॥ పుణ్యతీర్థే॥

భాజ్ఞానాధ్యాసపరాః-యతయో యతసశీలాః - సంశితవ్రతాః దృఢ
సంకల్పాః॥ ౨౮

మూ. { అపానేజుహ్వతిపాగ్రిణం ప్రాణేపానంతథాపరే । పాగ్రిణా
పానగతీరుధ్వాప్రాణాయామపరాయణాః॥ ౨౯॥ అపరేసి
యతాహారాః ప్రాణాప్రాణేషుజుహ్వతి । }

భా॥ అపరేకమయోగినః ప్రాణాయామేషునిష్ఠాంకుర్యంతి - తేవ
తివిధాః పూరకరేచకకుంభకభేదేన-అపానేజుహ్వతిపాగ్రిణమితి పూర
కః, ప్రాణేపానమితిరేచకః, పాగ్రిణాపానగతీరుధ్వా పాగ్రిణాపాగ్రిణే
షుజుహ్వతీతికుంభకః, ప్రాణాయామపరేషుత్రిష్వప్యసుషజ్యతేనియతా
హారాశ్చితి॥

మూ. { సర్వేష్యేతేయజ్ఞః దోయజ్ఞశ్చపితకల్పః॥ ౩౦॥ యజ్ఞః
శిష్టేమృతభుజోయాంతిబ్రహ్మసనాతనం॥ }

భా॥ ద్రవ్యయజ్ఞప్రభృతిపాగ్రిణాయామపర్యంతేషు కమయోగభేదేషు
స్వసమీహితేషుప్రవృత్తావితేసర్వే*సహాయజ్ఞైః ప్రజాస్మృత్యైశ్చభిహి
తమహాయజ్ఞపూర్వకనిత్యనైమిత్తికకమయోగపయజ్ఞవిదః తస్మిన్తాః -
తతఏవక్షపితకల్పః-యజ్ఞశిష్టేమృతేన శరీరధారణం కుగ్వంతపవకర్త
యోగేవ్యాపృతాః సనాతనంబ్రహ్మయాంతి . ౩౦౪

మూ॥ నాయంలోకస్త్యయజ్ఞస్యకుతోన్యఃకురుసత్తమ॥ ౩౧

భా॥ అయజ్ఞస్యమహాయజ్ఞాదిపూర్వకనిత్యనైమిత్తికకమయోగహిత
స్య నాయంలోకః సప్రాకృతలోకః ప్రాకృతలోకసంబంధిధర్మార్థ
కామాభ్యఃపురుషార్థోనసేధ్యతికుతశ్చిలోన్యోమోక్షాభ్యః పురుషార్థాః
పరమపురుషార్థతయామోక్షస్యప్రస్తుతత్వాత్తదితరపురుషార్థోఽయం
లోకశ్చిన్దిశ్యతే సహిపాకృతః॥ ౩౧

మూ. { ఏవంబహుః ధాయజ్ఞావితతాబ్రహ్మనోముఖేకమజ్ఞా
న్నిధితానర్వానేవంజ్ఞాత్వావిమోక్ష్యసే॥ ౩౨॥ }

భా॥ ఏవంబహుప్రకారాఃకమయోగాఃబ్రహ్మనోముఖేవితతాః
అన్యయాధాత్వైవాప్తిసాధనతయాస్థితాః తానుక్తలక్షణానుక్తభే
దాకమయోగానర్వాకమజ్ఞాన్నిధి-అహరహరనుష్ఠీయమాన

శ్రీనివాసమైత్రీకమహావిధి - పంచాంగాయాధోక్షికకారణానుష్ఠా
యమోక్ష్యతే- ౩౨

అ॥ అంతఃతజ్జాననయాకర్మణోజ్ఞానాకారత్వముక్తం, తత్రాంతః
తజ్జానేకమణిజ్ఞానాంతస్యైవప్రాధాన్యమాహ ॥

మూ. { శ్రేయాద్రీవ్యసయాద్యజ్ఞాత్జ్ఞానయజ్ఞఃపరంతపాన }
{ ర్వంకమాఖిలంపార్థజ్ఞానేపరిసమాప్యతే ॥ ౩౩ ॥ }

భా॥ ఉభయాకారేకర్మణిద్రవ్యమయాదంతాత్జ్ఞానమయోంశశ్చే
యా - సర్వస్యకమణస్తదితరస్యచాఖిలస్యోపాదేయస్యజ్ఞానేపరిస
మాప్తేఃతదేవసర్వైఃసాధనైఃప్రాప్యభూతంజ్ఞానంకమాంతఃతత్వే
నాభ్యస్యతే- తదేవహ్యభ్యస్యమానంక్రమేణప్రాప్యదశాంప్రతిపద్యతే.

మూ. { తద్విధిప్రణిపాతేనపరిప్రశ్నేనసేవయా । ఉపదే }
{ త్వంతితేజ్ఞానంజ్ఞానసప్తద్విదర్శనః ॥ ౩౪ ॥ }

భా॥ తదాత్మవిషయంజ్ఞానమవినాశితుతద్విధిత్యారభ్యపమాతేభిహితే
త్యంతేనమయోపదిష్టం- తద్యుక్తకమణివర్తమానస్త్వం విపాకానుగు
ణంకాలేకాలేప్రణిపాతపరిప్రశ్నసేవాదిభిర్విశదాకారంజ్ఞానభ్యవిధి
సాక్షాత్కృతాత్మస్వరూపాస్తుజ్ఞానః ప్రణిపాతాదిభిస్సేవితాఃజ్ఞానబు
భుత్సయాపరితః పృచ్ఛతస్తవాశయమాలత్యజ్ఞానముపదేత్వంతి ॥ ౩౪ ॥

అ॥ ఆత్మయాథాత్మ్యవిషయస్యజ్ఞానస్య సాక్షాత్కారరూపస్యలక్షణ
మాహ॥

మూ. { యజ్ఞాత్వానపునర్నైహమేవంయాస్యసిపాండవ । యెన్ }
{ భూతాన్యశేషేణద్రవ్యస్యాత్మన్యథోమయి ॥ ౩౫ ॥ }

భా॥ యత్జ్ఞానంజ్ఞాత్వా పునరేవందేవాద్యాత్మాభిమానరూపంత
త్రైతంమమతాద్యాస్పదంచమోహంనయాస్యసి-యెనచదేవమనుష్య

శ్రీనివాసమైత్రీకమహావిధిస్యనంతరం- తానర్వానేపంచాంగైతిపా
ద్యత్యతే॥

ద్వాకారేణానుసంహితానిర్వహణభూతాని స్వాత్మస్వేవ ద్రిక్స్యసి -
యతస్తవాస్యేహంచ భూతానాం ప్రకృతివియుక్తానాం జ్ఞానైకాకారత
యాసావ్యం-ప్రకృతినంసర్గదోషవిర్ముక్తమాత్మస్వరూపం సర్వంసమ
మితి చవత్స్య తేః*నిర్దోషంహిసమంబ్రహ్మతస్మాద్భ్రహ్మణి తేష్టితాత్మి- అ
థోమయి-సర్వభూతాన్యతేషేణద్రిక్స్యసి-మన్వ్యరూపసామ్యాచ్యపరిశు
ద్ధస్యసర్వస్వాత్మవస్తునః*ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్యమమ సాధర్మ్యమాగతాత్మి
హివత్స్య తేఃతథా*తదావిద్వాత్పుణ్యపాపేభూయనిరంజనఃపరమంసా
మ్యముపైతీత్యేవమాదిషు-నామరూపవినిముక్తస్వాత్మవస్తునఃపరస్వరూ
పసామ్యమవగమ్యతే- అతఃప్రకృతివినిముక్తంసర్వమాత్మవస్తువరస్పరం
సమంసర్వేశ్వరేణవసమం॥

3౫

మూ. { అపిచేదసిపాపేభ్యస్సర్వేశ్వరభ్యఃపాపకృత్తమః|సర్వం }
{ జ్ఞానస్థవేనైవవృజినంసంతరివ్యసి॥ 3౬॥ }

భా॥ †యద్యపిసర్వేశ్వరభ్యఃపాపేభ్యఃపాపకృత్తమోసిసర్వంపూర్వా
ర్థితంవృజినరూపంసమప్రమాత్మవిషయజ్ఞానరూపస్థవేనైవసంతరివ్యసి॥

మూ. { యతైథాంసిసమిద్ధోగ్నిర్భస్మసాతుకురుతేర్జునఃజ్ఞానాగ్ని }
{ సర్వకమాణీభిత్తసాతుకురుతేతథా॥ 3౭॥ }

భా॥ సమ్యక్ప్రవృద్ధోగ్నిరింధనసంచయమివాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాన
రూపోగ్నిజీవాత్మగతమనాది కాలప్రవృత్తానంతకమఃసంచయం భ
స్మికరోతి॥

3౮

నిర్వహణభూతాని స్వాత్మనిద్రీక్స్యసి- ప్రకృతినంసర్గదోషవిషయతయాప్రతి
పన్నానిభూతానిపరిశుద్ధతయాజ్ఞాతేస్వాత్మనిదర్శనభూతేస్థాలీపులకా
దిన్యాయేనద్రక్ష్యసివ్యథః॥ ఆధారాధేయభావాద్యధ్ధాంతరవృథా
సాయప్రకృతాధైహేతుమాహ-యతస్తవేతి॥

† చేచ్ఛబ్జపర్యాయోయదిరపిశ్చసంహతౌయద్వివయా, తద్విష
యావత్రాపిచేదిత్యేతావితివ్యంజనాయ యద్యపీత్యక్తం| పాపకృత్తమశ
బ్జప్రతియోగిత్యాత్ పాపేభ్యశ్చిశబ్జఃపాపశిష్టపురుషవిషయః - పాప
మాత్రేనా, హేతౌపంచమి॥

మూ. { సహిజ్ఞానేనసదృశంపవిత్రమహవిద్యతే | తత్స్వ }
 { యంయోగసంసిద్ధఃకాలేనాత్మనివందతి | ౩౮ || }

భా || యస్మాదాత్మజ్ఞానేనసదృశంపవిత్రంశుద్ధికరమహజగతివస్త్యంత
 రంసవిద్యతే-తస్మాదాత్మజ్ఞానంసర్వంపాపంనాశయతీత్యర్థః । తత్తథావి
 ధంజ్ఞానంయథోపదేశమహరహరనుష్ఠీయమానజ్ఞానాకారకమయోగే
 నసంసిద్ధఃకాలేనస్వాత్మనిస్వయమేవలభతే || 38

అ॥ తదేవస్పష్టమాహ॥

మూ. { శ్రద్ధావాణలభతేజ్ఞానంతత్పరస్సంయతేంద్రియః | జ్ఞా }
 { నంలభ్యాపరాంశాంతిమచిరేణాధిగచ్ఛతి | ౩౯ || ... }

భా || + ఏవముపదేశాత్ జ్ఞానంలభాచోపదిష్టజ్ఞానవృద్ధాశ్రద్ధావాణల
 త్పరస్తత్రైవినియతమనాస్తదితరవిషయాత్సంయతేంద్రియోఽచిరేణక
 లేనోక్తలక్షణవిపాకదశావన్నంజ్ఞానంలభతే । తథావిధంజ్ఞానంలభ్యాః
 పరాంశాంతిమచిరేణాధిగచ్ఛతి పరంనిర్వాణమాప్నోతి || 39

మూ. { అజ్ఞశ్చాశ్రద్ధానశ్చసంశయాత్పావినశ్యతి | నాయం }
 { లోకౌస్థినిపరోనసుఖంసంశయాత్తనః || ౪౦ || ... }

భా || అజ్ఞఃఏవముపదేశలబ్ధజ్ఞానరహితఃఉపదిష్టజ్ఞానవృద్ధృపాయేచా
 శ్రద్ధానఃఅత్పరమాణఃఉపదిష్టేచజ్ఞానేసంశయాత్పావినశ్యయనునావిన
 శ్యతి నష్టోభవతి - అస్మిన్నపదిష్టేఅత్తయాథాత్మ్యవిషయేజ్ఞానే సంశ
 యాత్మనోఽయమపి ప్రాకృతోలోకౌనాస్థి-నవపరః ధర్మార్థకామరూ
 పపురుషాథాశ్చససిద్ధ్యంతి కుతోమోక్షభివ్యర్థః - శాస్త్రీయకమ
 సిద్ధిరూపత్వాత్సర్వేషాంపురుషాథానాం శాస్త్రీయకర్మజన్యసిద్ధేశ్చదే
 హతిరిక్తాత్మశ్చయపూర్వకత్వాత్ - అతస్సుఖలవభాగిత్యమాత్మనిసం
 శయాత్మనోనసంభవతి || 40

+ అజ్ఞశ్చాశ్రద్ధానశ్చేతివక్ష్యమాణత్వాదత్రాపిజ్ఞశ్శ్రద్ధావా
 శ్చేతివివక్షితమిజ్ఞానసార్థం తత్రతావృతభేదవ్యంజనార్థంశ్రద్ధోపత్తిః
 ధ్యథాంవోక్తం, ఉపదేశాత్ జ్ఞానంలభేతి॥

మూ, { యోగసన్న్యస్తకమాణంజ్ఞానసంఛిన్నసంశయః | ఆ }
 { శ్చవఃతంతకమాణిగబద్ధంతిధనంజయ || ౪౧ || ... }

భా || యథోపదిష్టయోగేనసన్న్యస్తకమాణంజ్ఞానాకారతావన్న
 కమాణం- యథోపదిష్టేనచాన్యజ్ఞానేనాన్యనిసంఛిన్నసంశయంతిత్వం
 తంవనస్వినండుపదిష్టాధైర్యధావస్థితమనసం బంధహితుభూతప్రాచీనా
 సంతకమాణిగబద్ధంతి || ౪౧

మూ, { తస్మాదజ్ఞానసంభూతంహృత్స్థంజ్ఞానాసీనాన్యనః | ఛి }
 { త్వేనంసంశయంయోగమాతిస్తోత్తిష్ఠభారత || ౪౨ || }
 { ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం }
 { యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే జ్ఞానయోగోనా }
 { మచతుర్థోధ్యాయః || ... .. } }

భా || తస్మాదనాద్యజ్ఞానసంభూతంహృత్స్థమాత్మవిషయంసంశయం
 మయోపదిష్టేనాన్యజ్ఞానాసీనాఛిత్వామయోపదిష్టం కమయోగమాతి
 త్త- తదర్థముత్తిష్ఠభారతేతి || ౪౨

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే
 చతుర్థాధ్యాయః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే గామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యే పంచమాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ || చతుర్థేధ్యాయే కర్మయోగస్యజ్ఞానాకారతా పూర్వకస్వ రూపభేదోజ్ఞానాంతస్యచప్రాధాన్యముక్తం, జ్ఞానయోగాధికారిణోపిక మయోగస్యాంతర్గతాత్మజ్ఞానత్వాదప్రమాదత్వాన్ముకరత్వాన్నిరపే తత్త్వాచ్ఛజ్ఞాయస్త్యంత్యతీయపహోక్తం, ఇదానీంకర్మయోగస్యాత్మ ప్రాప్తిసాధనత్వేజ్ఞాననిష్ఠాయాత్మైశ్వర్యకర్మయోగాంతర్గతాకర్మ త్వానుసంధానప్రకారందప్రతిపాద్యతమ్మలంజ్ఞానంచవిశేష్యతే || ...

అజ్ఞానఉవాచ || సన్న్యాసంకర్మణాంకృష్టపున
 మూ. { ర్యోగంచశంససి | యచ్ఛ్రేయపతయోరేకంతన్యై }
 { బ్రూహిసుశ్చిత్తం || ౧ || ... }

భా || కర్మణాంసన్న్యాసంజ్ఞానయోగంపునఃకర్మయోగంచశంస సి-పతదుక్తంభవతి, ద్వితీయేధ్యాయేముముత్యైఃప్రథమంకర్మయోగప వకార్యః కర్మయోగేనమృదితాంతఃకరణకషాయస్యజ్ఞానయోగేనాత్మ దర్శనంకార్యమితప్రతిపాద్య పునస్త్రీతీయచతుర్థయోజ్ఞానయోగాధికారదశాపన్నస్యాపి కర్మనిష్ఠేవజ్ఞాయసీనైవజ్ఞాననిష్ఠానిరపేతౌ అత్మ ప్రాప్తిసాధనమితికర్మనిష్ఠాంప్రశంససీతితత్త్రైతయోజ్ఞానయోగక ర్మయోగయోరాత్మప్రాప్తిసాధనభావే యదేకంసౌకర్యాచ్చైశ్వర్య చ్చశ్రేయఃశ్రేష్ఠమితిసునిశ్చితంతన్యైబ్రూహి ||

శ్రీభగవానువాచ || సన్న్యాసఃకర్మయోగశ్చని
 మూ. { శ్రేయసకరాపుభౌతయోస్తుకర్మసన్న్యాసాత్క }
 { మయోగోవిశిష్యతే || ౨ || ... }

భా || సన్న్యాసోజ్ఞానయోగఃకర్మయోగశ్చ - జ్ఞానయోగశక్త స్యాప్యభానిరపేతౌనిశ్చేయినకణ-తయోస్తుకర్మసన్న్యాసాత్ జ్ఞాన యోగాత్కర్మయోగపవవిశిష్యతే ||

అ॥ కురతశ్చ త్రాహ॥

మూ॥ {జ్ఞేయస్సనిత్యసన్మాన్యసీయోనద్వేష్టినకాంక్షతి । నిర్ద్వంధ్విన్ }
{ద్వోహిమహాబాహుయాసుఖంబంధాత్ప్రముచ్యతే॥ 3॥}

భా॥ యః కమయోగీతదంతగతాత్మానుభవత్యస్తస్తద్వ్యతిరిక్తంకి
మపినకాంక్షతి-తతపవకిమపినద్వేష్టి- తతపివన్యన్వసహశ్చ - సనిత్యస
న్మాన్యసీనిత్యజ్ఞాననిష్ఠశ్చతిజ్ఞేయః - సహిసుకరకమయోగనిష్ఠతయాసు
ఖంబంధాత్ప్రముచ్యతే॥ 3

అ॥ జ్ఞానయోగకమయోగయోరాత్మసాప్తిసాధనభావేన్యోన్య
నైరపేక్ష్యనూహ॥

మూ॥ {సాంఖ్యయోగోపృథగ్భూతాఃప్రవదంతీనపండితాః॥ ౪॥
{కమప్యాస్థితస్సమ్యగుభయోర్విందతేఫలం॥ ౪॥...}

భా॥ జ్ఞానయోగకమయోగోఫలభేదాత్ప్రృథగ్భూతౌయేప్రవదంతి
తేబాలాఃఅనిష్టన్నజ్ఞానాః-నపండితాః అకృత్యన్విదః - కమయోగో
జ్ఞానయోగమేవసాధయతిజ్ఞానయోగస్త్వేకత్యావలోకనం సాధయతీతి
తయోఃఫలభేదేనపృథక్త్వంవదంతీనపండితాశ్చత్యర్థః॥ ఉభయోరాత్మా
వలోకనైకఫలయోరేకఫలత్వేన ఏకమప్యాస్థితస్తనేవఫలంభతే॥ ౪

అ॥ ఏతదేవవివృణోతి॥

మూ॥ {యత్సాంఖ్యైఃప్రాప్యతేష్టానంతన్యోనైరపిగమ్యతేవికం }
{సాంఖ్యంచయోగంచయఃపశ్యతీసపశ్యతి॥ ౫॥... ..}

భా॥ సాంఖ్యైజ్ఞాననిష్ఠైః- యదాత్మావలోకనరూపంఫలంప్రాప్య
తే - తదేవకమయోగనిష్ఠైరపిప్రాప్యతే - ఏవమేకఫలత్వేనైకంవై
కల్పికంసాంఖ్యంచయోగంచయఃపశ్యతీసపశ్యతి- సవివచంతిత్యత్యర్థః॥ ౫

అ॥ ఇయావిశేషశ్చత్యాహ॥

మూ॥ {సన్మాన్యసీస్తుమహాబాహుయాదుఃఖమాప్తుమయోగతః॥ }
{యోగయక్తొమున్మిన్మన్వనచిరేణాధిగచ్ఛతి॥ ౬॥ ...}

భా॥ సన్మాన్యసీజ్ఞానయోగస్తుఅయోగతఃకమయోగాద్యతేహృ

శ్చకక్యమంజలిభిఃపాతుంవాతాశ్చత్యాదివత్ దుఃఖశబ్దస్యాత్రనపుంసకత్వం

పురుషశక్యః - యోగయుక్తః కమయోగయుక్తః - స్వయమేవమునిరా
 వ్యమనసశీలః - సుఖేనకమయోగంసాధయత్వానచిరేణాత్మేనైవకాలేన
 బ్రహ్మానిగచ్ఛతి అత్మానంప్రాప్నోతి - జ్ఞానయోగయుక్తస్తుమహతాదుః
 ఖనజ్ఞానయోగంసాధయతి దుఃఖసాధ్యత్వాదాత్మానంచిరేణప్రాప్నోతి
 త్యర్థః॥

మూ, { యోగయుక్తోవిశుద్ధాత్మావిజితాత్మాజితేంద్రియః॥ సర్వ }
 { భూతాత్మభూతాత్మాకుర్వన్నపినలిప్యతే॥ ౭॥ ... }

భా ॥ కమయోగయుక్తస్తుశాస్త్రీయేపరమపురుషారాధనరూపేవి
 శుద్ధైకమణివర్తమానః - తేనవిశుద్ధమనాః - విజితాత్మాస్వాభ్యుదైకర్మ
 నివ్యాపృతమనస్తేనసుఖేనవిజితమనాః - తతఏవజితేంద్రియఃకతురా
 వ్యనోయాధాత్మ్యానుసంధాననిష్ఠతయా సర్వభూతాత్మభూతాత్మా స
 ర్వేషాందేవాదిభూతానాంఅత్మభూతలత్మాయస్యాసా సర్వభూతాత్మ
 భూతాత్మా- అన్తయాధాత్మ్యమనుసంధానస్యహిదేవాదీనాం స్వస్య
 పైకాకారలత్మాదేవాదిభేదానాం ప్రకృతివరిణామవిశేషరూపతయాఅ
 త్మాకారత్వాసంభవాత్ - ప్రకృతివియుక్తస్సర్వత్ర దేవాదిదేహాషు
 జ్ఞానైకాకారతయానమానాకారఇతి నిర్దోషంహింసంబ్రహ్మైత్యనం
 తరమేవవత్సతే- సపవంభూతఃకమకుర్వన్నపి అనాత్మన్యాత్మాభిమా
 నేననలిప్యతేనసంబధ్యతే- అతోచిరేణాత్మానంప్రాప్నోతిత్యర్థః॥ ౭

అ॥ యతస్సౌకర్యాచైచ్ఛూక్యాచ్చకమయోగవశ్రేయా అతస్త
 దపేక్షితంశృణు॥

మూ, { నైవకించిత్కరోమీతియుక్తోమన్యేతతత్త్వవిత్॥వశ్యంవృత్త }
 { ణ్వౌస్పృశజిహ్వస్పృశ్చక్షుస్పృశ్చవంశ్చస్థనః॥ ౮॥ }
 { ప్రలపణవిస్ఫుజగృహ్లానుష్ఠిషస్థిమిషస్థిపి॥ ఇంద్రియా }
 { నీంద్రియాభేదానాంవర్తంతఇతిధారయత్॥ ౯॥ ... }

భా ॥ పవమాత్మతత్త్వవిత్ శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానేంద్రియాణి వాగాదీని
 చకమేంద్రియాణిపాణిణాశ్చస్వవిషయేషువర్తంతఇతిధారయత్ అను
 సంధానోనాహంకించిత్కరోమీతిమన్యేత - జ్ఞానైకస్వభావస్యనుమక

మఃమూలేంద్రియప్రాణసంబంధకృత మీదృశంకర్తృత్వంనస్వరూప
ప్రయుక్తమితిమన్యేతేత్యర్థః॥

మూ. { బ్రహ్మణ్యాధాయకమాణిసంగంత్యత్వాకరోతియః॥ ౧౧ }
{ వ్యతేనసహపేన పర్వపత్రమివాంభసా॥ ౧౦॥ ... }

భా॥ బ్రహ్మశబ్దేనప్రకృతిరిహమావ్యతేఃసుమయోనిర్మహద్భ్రువై
తిహివత్సృతే । ఇంద్రియాణాం ప్రకృతిపరిణామపశేషరూపత్వేన ఇంద్రి
యాకారేణావస్థితాయాంప్రకృతౌపశ్యంత్యభివ్యక్తినిత్యాదుక్తప్రకా
రేణకర్తృ బ్రహ్మణ్యాధాయఫలసంగంత్యత్వా నైవకించిత్ర-రోమీతియఃక
మాణికరోతి - సఃప్రకృతిసంస్పృష్టతయా పర్వమానోపి ప్రకృత్యాత్మా
భిమానరూపేణబంధహీతునాపాపేననలిప్యతే- పర్వపత్రమివాంభసా -
యథాపర్వపత్రసుంభసాసంస్పృష్టమపినలిప్యతేతథానలిప్యత ఇత్యర్థః॥ ౧౦

మూ. { కాయేననునసాబుధ్యాకేవలైరిందియైరపి । యోగి
{ సఃకర్తృకుర్వంతిసంగంత్యత్వాత్మశుద్ధయే॥ ౧౧॥ ... }

భా॥ కాయమనోబుద్ధీంద్రియసాధ్యంకర్తృస్వర్గాదిఫలసంగంత్యత్వా
యోగినాత్మవిశుద్ధయేకుర్వంతి - ఆత్మగతప్రాచీనకర్తృబంధవినాశాయకు
ర్వంతీత్యర్థః॥ ౧౧

మూ. { యుక్తఃకర్తృఫలంత్యత్వాశాంతిమాప్నోతి నైష్ఠికీం । అయు
{ క్తఃకామకారేణఫలేనక్తోనిబధ్యతే॥ ౧౨॥ ... }

భా॥ యుక్తఃఆత్మవ్యతిరిక్తఫలేష్వచవలః ఆత్మైకప్రవణః కర్తృఫలం
త్యత్వాకేవలమాత్మశుద్ధయేకర్మానుస్థాయనైష్ఠికీంశాంతిమాప్నోతి-స్థిరా
మాత్మానుభవరూపాంనిర్వృతిమాప్నోతి - అయుక్తఃఆత్మవ్యతిరిక్తఫలే
షుచవలః ఆత్మావలోకనవిముఖఃకామకారేణఫలేనక్తఃకర్మాణికుర్వకాని
త్యంకమభిగ్భవ్యతేనత్యసంసారిభవతి - అతఃఫలసంగరహితఇంద్రియా
కారేణ పరిణతాయాంప్రకృతౌకర్మాణిసన్న్యస్యఆత్మనోబంధమోచనా
యైవకర్మాణికుర్వీతేతుక్తంభవతి॥ ౧౨

అ॥ అథదేహకారేణపరిణతాయాంప్రకృతౌకర్తృత్వసన్న్యాసఉచ్యతే॥

మూ. { సర్వకమాణిమనసాసన్న్యస్యానైషఖంవశీ । న
{ వద్వా రేపురేదేహీనైవకుర్వన్నకారయః॥ ౧౩॥ }

భా || ఆత్మనః ప్రాచీనకర్మమూలదేహసంబంధప్రయుక్తమిదం కర్మ
 శాంకర్మత్వం నస్యరూపప్రయుక్తమితి వివేకవిషయేణమనసా సర్వా
 ణికమాణినవద్వా రేపురేనస్మిన్మదేహీస్వయంవశీదేహాధిష్ఠానప్రయు
 త్మమమర్షకదేహందనైవకారయఃసుఖమాప్తే || ౧౩

అ || సాక్షాదాత్మనస్సాన్యభావికరూపమాహ ||

మూ. {నకర్మత్వంనకర్మాణిలోకస్యసృజతిప్రభుః | నకమా
 ఫలసంయోగంస్యభావస్తుప్రవర్తతే || ౧౪ || ... }

భా || అస్యదేవతిర్యజ్ఞనువ్యస్థావరాత్మనాప్రకృతిసంసర్గేణవర్తమా
 నస్యలోకస్యదేవాద్యసాధారణంకర్మత్వంతత్తదసాధారణానికర్మాణిత
 త్తేతిర్మజ్ఞస్యదేవాదిఫలసంయోగంచలియంత్రభురకర్మవశ్యఃస్వాభావి
 కస్యరూపేణావస్థితత్వానసృజతిసోత్పాదయతికస్తస్మిన్-స్వభావస్తుప్ర
 వర్తతే-స్వభావఃప్రకృతివాసనా-అనాదికాలప్రవృత్తపూర్వపూర్వకర్మ
 జ్ఞాతదేవాద్యాకారప్రకృతిసంసర్గకృతతత్తదాత్మాభిమానజ్ఞాతవాస
 నాకృతమీదృశంకర్మత్వాదికంసర్వంనస్యరూపప్రయుక్తమిత్యర్థః || ౧౪

మూ. {నాదత్తైకస్యచిత్వాపంచనైవమకృతంచభుః | అజ్ఞానేనా
 వృతంజ్ఞానం తేనముహ్యంతిజంతవః || ... ౧౫ || }

భా || కస్యచిత్స్వసంబంధితయాఽభిమతస్యపుత్రాదేః పాపండుఃఖం
 నాదత్తేనాపనుదతి కస్యచిత్ ప్రతికూలతయాఽభిమతస్యమకృతంసుఖం
 చనాదత్తేనాపనుదతి - యతోఽయంచభుఃనక్వాచిత్కః | నదేవాదిదేవోద్య
 సాధారణదేశః - అతఏవనకస్యచిత్సంబంధీ నకస్యచిత్ ప్రతికూలత్వ - స
 ర్వమిదంచాసనాకృతం | ఏవంస్వభావస్యకథమియంచితవాసనోత్పత్త్య
 తే - అజ్ఞానేనావృతంజ్ఞానంజ్ఞానవిరోధినాపూర్వపూర్వకమణాస్యఫ
 లానుభవయోగ్యత్వాయఅస్యజ్ఞానమావృతంసంకుచితం తేనజ్ఞానావరణ
 రూపేణకర్మణాదేవాదిదేహసంయోగస్తత్తదాత్మాభిమానరూపమోహ
 శ్చజాయతే - తతశ్చతథాఃథాత్మాభిమానవాసనాతమచితకమణావాస
 నావవాసనాతోవిపరీతాత్మాభిమానః కమాకరంభశ్చోపపద్యతే ౧౫.

అ || సర్వంజ్ఞానస్తవేనైవవృజినంతంతరివ్యసంజ్ఞానాగ్నిస్సర్వకమా

నిభస్మసాతుకరుతేతథా * నహిజ్ఞానేన సదృశంపవిత్రమితిపూర్వోక్తం
స్వకాలేసంగమయతి

మూ. {జ్ఞానేనతుతదజ్ఞానంయేషాంనాశితమాత్మనాం | తేషామా}
 {దిత్యవజ్ఞానంప్రకాశయతితస్మిన్ | ... ౧౬ ||}

భా॥ ఏవంవత్ - మానేషుసర్వేష్వాత్మసుయేషామాత్మనాముక్తలక్షణే
నాత్మయాథాత్మ్యేవదేశజనితేన ఆత్మ విషయేణ ఆహారహరభ్యాసాధే
యాతిశయేననిరతిశయపవిత్రేఃజ్ఞానేనతజ్ఞానావరణంనాదికాలప్రవృత్తా
నంతకమఃసంచయరూపమజ్ఞానంనాశితం- తేషాంతత్వాన్నిభావికంపరం
జ్ఞానమపరిమితమసంకుచితమాదిత్యవత్సర్వంయథావస్థితం ప్రకాశయతి
§ తేషామితివిన్వష్టజ్ఞానానాంబహుత్వాభిధానాదాత్మస్వరూపబహుత్వం
* నత్యేవాహంజాతునాపమిత్యవక్రమావగత మత్రస్పష్టతరముక్తం-
+ నచేదంబహుత్వముపాధిక్యతం,విన్వష్టజ్ఞానానాముపాధిగంధాభావాత్
తేషామాదిత్యవజ్ఞానమితి వ్యతిరేకనిదేశాల్ జ్ఞానస్య స్వరూపానుబంధి

§ భేదవ్యవదేశబలాదవైతమతస్యోపక్రమవిరోధఃప్రాగ్నితః, మ
ధ్యేనుధ్యేపి సువివతాత్త్వికౌభేదస్పష్టముపదిశ్యతఇతి తస్యతాత్పర్యవిష
యతాందర్భయతి || తేషామితివిన్వష్టజ్ఞానానామితి || నహిదంబహుత్వం
ప్రాంతిసిద్ధముపాధిసిద్ధంవాచక్తుంశక్యమితిభావః ||

+ సత్యమిథ్యోపాధిక్యతభేదవాదినోర్భాసకర శంకరయోర్మతమ
నూద్యపరిహరతి || నచేదమితి || మిథ్యాభూతస్యాజ్ఞానాభ్యోపాదానస్యవి
నాశే తదుపాత్తమిథ్యాభూతాంతఃకరణాద్యుపాధేరపినివృత్తైరితి శంక
రంప్రతిహేత్వర్థః | ఇతరంప్రత్యజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యకర్తా దేర్వి నాశేత్స
మిత్తశరీరాద్యంతఃకరణాద్యుపాధినివృత్తైరిత్యర్థః | శంకరమతదూషణప్ర
సంగేతమక్తంజ్ఞానమాత్రేవాదందూషయితుంశుద్ధశాయాం జ్ఞానృత్వం
సిద్ధమితిదర్శయతి || తేషామితి || సంబంధవిషయతయాషష్ఠీవ్యతిరేకగచ్ఛేపి
వ్యతిరేకనిదైశాదిత్యుక్తం-విన్వష్టోపాధీనామాత్మనాంధర్మశయానిదైశాత్
జ్ఞానస్యస్వరూపానుబంధిత్వసిద్ధేరాగంతుకచైతన్యవాదోపనిరస్తః - ఆది
త్యశబ్దోత్రఆదిగ్యప్రభావః-ప్రభాద్వారేణైవాదిత్యస్య ప్రకాశకత్వా
త్ - ధర్మభూతజ్ఞానేవచైవద్యష్టాంతోభవితుమర్హతి ||

ధర్మత్వము క్తం- ఆదిశ్యాదృష్టాంతేనచ జ్ఞాతృజ్ఞానయోఃప్రభావభావ తోరివావస్థానంచ । తతపవసంసారదశాయాంజ్ఞానస్యకర్మణాసంకౌ చోమోక్షదశాయాంవికాసశ్చోపపన్నః ॥ ౧౬ ॥

మూ. { తద్బద్ధయస్తదాత్మానస్తన్నిష్ఠాస్తత్పరాయణాః ॥ గచ్ఛం }
 { త్యున రావృత్తింజ్ఞానఃసూతకల్పమాః ॥ ౧౭ ॥ }

భా॥ తద్బద్ధయఃతథావిధాత్మదర్శనాభ్యవసాయాః-తదాత్మానః తద్విషయమనసః-తన్నిష్ఠాఃతదభ్యాసనిరతాః- తత్పరాయణాఃతదేవపరమప్రయోజనమితిమన్వానాః । ఏవమభ్యస్యమానేనజ్ఞానేననిధూతప్రాచీనకల్పమాః - తథాఃధమాత్మానమపునరావృత్తిం గచ్ఛంతి । యదవస్థాదాత్మనఃపునరావృత్తిర్నవిద్యతే సతిత్వాతపునరావృత్తిః-స్వేనరూపేణావస్థితమాత్మానంగచ్ఛంతీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥

మూ. { విద్యావినయసంపన్నైబ్రాహ్మణేగవిహస్త్రిని శునివైవ }
 { శ్వపాకెచపండితాస్సమదర్శినః ॥ ౧౮ ॥ }

భా॥ విద్యావినయసంపన్నే - కేవలబ్రాహ్మణే - గోహస్తిశ్వశ్వచాదిష్యత్యంతవిషయాకారతయా ప్రతీయమానేష్వాత్మను పండితాః ఆత్మయాథాన్యవిదఃజ్ఞానై కాకారతయాసర్వత్ర సమదర్శినః-విషయాకారస్తుప్రకృతేర్నాత్మనః ఆత్మను సర్వత్రజ్ఞానై కాకారతయా సమభివేశ్యంతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥

మూ. { ఇహైవతై జితస్సగ్గోయేహంసామ్యేస్థితంమనః । ని }
 { దోషంహిసమంబ్రహ్మతస్సాస్త్రిహ్మణి తేస్థితాః ॥ ౧౯ ॥ }

భా॥ క్రితహైవసాధనానుష్ఠానదశాయామేవ తైస్సగ్గోజితః సంసారోజితః । యేహముక్తరీత్యాసర్వేష్వాత్మనుసామ్యేస్థితంమనః-దోషంహిసమంబ్రహ్మ- ప్రకృతిసంసర్గదోషవియుక్తతయానమమాత్మవస్తుహిబ్రహ్మ- ఆత్మసామ్యేస్థితాశ్చేద్భక్తిహ్మణిస్థితావివతే । బ్రహ్మస్థితిరేవహిసంసారజయః । ఆత్మనుజ్ఞానై కాకారతయాసామ్యమేవానుసందధానాముక్తావేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥

కృత్యైవైదేరతాగ్రనన్వయాత్సర్గశబ్దఃసృజ్యతఇతిపుష్పత్వైసంసారపరః

అ॥ యేనప్రకారేణావస్థితస్యకమయోగినస్సమక్షర్శనరూపోజ్ఞానవి
పాకోభవతితంప్రకారముపదిశతి

మూ. {నప్రహృష్యేత్ప్రియంప్రాప్య నోద్విజేత్ప్రాప్యచాప్రి
{యంస్థిరబుద్ధిరసమ్మూఢోబ్రహ్మవిద్యబ్రహ్మణిస్థితః ౧౨౦}

భా॥ యాదృశదేహస్థస్య ప్రాచీనకమయోగినయా యత్ప్రియంభ
వతియచ్ఛాప్రియం-తదుభయంప్రాప్యహఃపాద్యేగౌనకుర్యాత్-కథం,
స్థిరబుద్ధిః-స్థిరేతత్సనిబుద్ధిశ్చస్యసఃస్థిరబుద్ధిః-అసమ్మూఢః - అస్థిరేణశరీ
రేణస్థిరమాత్మానమేకీకృత్యమోహస్సమ్మోహస్తదహినః-తచ్ఛక్తం, బ్ర
హ్మవిద్యగిణిస్థితిః-స్థితిపదేశేనబ్రహ్మవిత్స-తస్మిన్బ్రహ్మణ్యభ్యాసయంతః-
ఏతదుక్తంభవతి, తత్త్వవిదాముపదేశేనఆత్మయాభావ్యవిద్యాత్వాత
త్రైవిధయతమానోదేహాభిమానం పరిత్యజ్యస్థిరరూపాత్మావలోకనప్రి
యానుభవేవ్యవస్థితః అస్థిరేప్రాకృతేప్రియాప్రియేప్రాప్య హర్షోద్వే
గౌనకుర్యాదితి ౨౦.

మూ. {బాహ్యస్సర్వేష్వసక్తాత్మావిందత్యాత్మనియస్సుఖంసత్ర
{హ్యయోగయుక్తాత్మాసుఖమక్షయమశ్నుతే ౨౧}

భా॥ ప్రపంచముకైసప్రకారేణబాహ్యస్సర్వేష్వాత్మవ్యతిరిక్తవిషయాను
భవేషుఅసక్తమనః- అంతరాత్మన్యేవయస్సుఖంవిందతీతిభవే- సప్ర
కృత్యభ్యాసంవిహాయ బ్రహ్మయోగయుక్తాత్మా బ్రహ్మభ్యాసయంతమ
నఃబ్రహ్మనుభవరూపమక్షయంసుఖంప్రాప్నోతి ౨౧.

అ॥ ప్రాకృతస్యభోగస్యసుత్యజతామాహ॥

మూ. {యేహిసంస్పర్శజాభోగాదుఃఖయోనయవివతేఆద్యంత
{వంతఃకాంతేయనతేషురమతేబుధః ౨౨}

భా॥ విషయేంద్రియస్పర్శజాః-యేభాగాదుఃఖయోనయస్తే దుఃఖోద
రాః-ఆద్యంతవంతఃఅప్పకాలవర్తినోహ్యుపలభ్యంతేనతేషుతద్యాధా
త్మ్యవిద్రమతే ౨౨.

స్వసన్నిత్యనేనఉపదేశజనితజ్ఞానమనూద్యవిశిష్టంవిజ్ఞానంవిధీయతఇతిసూ
చితం ప్రపంచంవిందతీత్యస్యసుఖమక్షయమశ్నుత ఇత్యంతోభేదదర్శనాయ
లభతేఇత్యుక్తం-అక్షయసుఖప్రారంభోయమితిభావః.

మూ. { శక్నోత్తిహేవయస్సోఘంపాక్సగీరవిమోక్షణాత్ | కా }
 { మక్రోధోద్భవంవేగంసయక్తస్ససుఖీనరః || ౨౩ }

భా || శరీరవిమోక్షణాత్ పాక్సగీ హైవసాధనానుష్ఠానదశాయామేవ ఆత్మానుభవప్రీత్యా కామక్రోధోద్భవంవేగంసోఘంనిరోద్ధం యశ్శక్నోత్తిహేయక్తః ఆత్మానుభవావ్యూర్తః - సఏవశరీరవిమోక్షణోత్తరకాలమాత్మానుభవైకసుఖస్సంపన్నస్యతే ౨౩.

మూ. { యోంతస్సుఖోంతరారామస్తథాంతజ్యోతిరేవయః | }
 { సయోగీబ్రహ్మనిర్వాణంబ్రహ్మభూతోధిగచ్ఛతి || ౨౪ || }

భా || యోబాహ్యవిషయానుభవంసర్వంవిహాయ అంతస్సుఖఃఆత్మానుభవైకసుఖః- అంతరారామఃఆత్మైకోద్యాసః - స్వగుణైరాత్మైవసుఖవధానో యస్యసతథోక్తః - తథాంతజ్యోతిరాత్మైకజ్ఞానోయోవతాతేసబ్రహ్మభూతోయోగీబ్రహ్మనిర్వాణమాత్మానుభవసుఖంపాప్నోతి ౨౪.

మూ. { లభంతేబ్రహ్మనిర్వాణమృషయఃక్షీణకల్మషాః | చిన్మ }
 { ద్వైధాయతాత్మానస్సర్వభూతహితేరతాః || ౨౫ || }

భా || చిన్మద్వైధాఃశీతోష్ణాదిద్వంద్వైర్విముక్తాః-యతాత్మానఃఆత్మస్యేవనియమితమనసః- సర్వభూతహితేరతాః ఆత్మవత్సర్వేషాంభూతానాంహితేష్వేవనిరతాః-మృషయఃనస్త్వారః ఆత్మవలొకనపరాః-యఏవంభూతాస్తైక్షీణాశేషాత్మప్రాప్తిరోధికల్మషాఃబ్రహ్మనిర్వాణంలభంతే ౨ || ఉక్తగుణానాంబ్రహ్మత్వంతసులభమిత్యాహ

మూ. { కామక్రోధవియక్తానాంయతీనాంయతచేతసాం | అభిలో }
 { బ్రహ్మనిర్వాణంవర్తతేవిజితాత్మనాం ౨౬ || }

భా || కామక్రోధవియక్తానాం యతీనాంయతసశీలానాంయతచేతసాంనియమితమనసాం విజితాత్మనాంవిజితమనసాం బ్రహ్మనిర్వాణంభుతోవత్తతే - ఏవంభూతానాంమాస్తస్థంబ్రహ్మనిర్వాణమిత్యర్థః ౨౬
 ౨ || ఉక్తంకమయోగంస్వలక్ష్మ్యభూతయోగశిరస్కమువసంహరతి ||

మూ. { స్వర్గాకృత్వా బహిర్బాహ్యం శ్చక్షుశ్చైవ వాంతరేభుః }
 వోః । ప్రాణాపానోసమాకృత్వా నాసాభ్యంతరచారిణౌ ॥
 ౨౭ ॥ యతేంద్రియమనోబుద్ధిర్మునిర్నిత్యపరాయణః । వి
 గతేచ్ఛాభయకౌఽధోయస్స దాముక్త పవనః ॥ ౨౮ }

భా ॥ బాహ్యోకవిషయస్వర్గాకృత్వా బహిఃకృత్వా బాహ్యేంద్రియవ్యాపారంసర్వముపసంహృత్య క్రియోగయోగ్యాసనేఽముజుకాయఉపవిశ్య చక్షుషీభుః పారంతరేనాసాగ్రే వన్యస్యనాసాభ్యంతరచారిణౌ ప్రాణాపానోసమాకృత్వా ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసౌ సమగతీకృత్వా ఆత్మావలోకనాదన్యత్ర ప్రవృత్త్యనహేంద్రియమనోబుద్ధిః తతపవ విగతేచ్ఛాభయక్రోధః మోక్షపరాయణః మోక్షైకప్రయోజనః మునిః ఆత్మావలోకనశీలః యస్సదా ముక్తపవ - సాధ్యదశాయామివసాధనదశాయామపి ముక్తపవనభృత్యధః ౨౮.

అ॥ ఉక్తస్యనిత్యనైమిత్తికమేతికరణవ్యతాకస్యకమయోగస్య యోగశిరసఃస్యసుశకతామాహ॥

మూ. { భౌక్తారంయజ్ఞతపసాంసర్వలోకమహేశ్వరం । సుహృదంసర్వభూతానాంజ్ఞాత్వామాంశాంతిమృచ్ఛతి ॥ ౨౯ ॥
 ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం
 యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే కర్మసన్న్యాస
 యోగోనామ పంచమోధ్యాయః ... * }

భా॥ యజ్ఞతపసాంభౌక్తారంసర్వలోకమహేశ్వరంసర్వభూతానాం

క్రితపవిత్ర్యాసన ఇతివత్సమాణాను సంధానేనయోగయోగ్యై త్యామ్యక్తం - చక్షురిత్యేకవచనం కరణాకారై క్యాదితి దర్శయితుం చక్షుషీభుత్వక్తం । సంప్రేత్యనాసికాగ్రమితివత్సమాణేననాసాగ్రన్యస్తలోపన ఇత్యాదిప్రకరణాంతరోక్త్యాచ భువోరంతరేకృత్వేత్యస్య వికార్యమాహ ॥ నాసాగ్రఇతి ॥ నాసాభ్యంతరసంచారమాత్రస్యస్వతసిద్ధస్యవిధేయత్వాయోగాత్ సమాకృత్వేత్యేతదేవవిధేయమితిదర్శయితుం నాసాభ్యంతరచారిణౌ ప్రాణాపానావిత్యనువాదః

సుహృదం మాంజ్ఞాత్వా శాంతిమృచ్ఛతి - కమయోగకరణవసమఖమ్
 చ్ఛతి సర్వలోకమహేశ్వరం సర్వేషాం లోకేశ్వరాణామపీశ్వరం* ।
 మీశ్వరాణాం పరమమ్ హేశ్వరమితి హి శ్రూయతే - మాం సర్వలోకవ
 హేశ్వరం సర్వసుహృదంజ్ఞాత్వా మదారాధనరూపః కర్తయోగఇతి సుఖే
 న తత్ర ప్రవతే త ఇత్యర్థః, సుహృద ఆరాధనాయ హి సర్వేషాం యతంతే ॥ ౨౯

ఇతి శ్రీ భగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీ మద్గీతా భాష్యే

పంచమోధ్యాయః.

—

అమితే రామానుజాయ నమః

క్రీ భగవత్సమానాధికరణతయా సర్వలోకప్రతిసంబంధికతయా చ మహా
 శ్వరశబ్దస్యాత్ర నరూఢివిశేషే వృత్తిరిత్యాహ ॥ సర్వేషాం లోకేశ్వరాణా
 మపీతి ॥ సర్వేషాం లోకానాం మహస్తమీశ్వరమిత్యేవ తు సమాసార్థః । తత్ర
 ప్రమాణమాహ ॥ తమీశ్వరాణామితి ॥ శ్రీతావపి మహేశ్వరశబ్దస్య సప్రతి
 సంబంధికత్వాత్ పరమత్వవిశేషణాచ్చ నరూఢిః - తద్వదతాపి సర్వశబ్దా
 సంకాచాన్తహత్వవిశేషణాచ్చ రుద్రాదిలోకేశ్వరాంతరవ్యవచ్ఛేదఉ
 క్తః* సర్వేశ్వరేశ్వరః కృష్ణఇతి హి స్మర్యతే ॥   ...   ... *

శ్రీమద్విశ్వకర్మసాగరము

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీమద్రీతాభాష్యే వస్తాభ్యాయ ప్రారంభః.

మూ. { శ్రీభగవానువాచ ॥ అనాశ్రితః కర్మఫలంకార్యంకర్తృకరోతి }
 యః । స సన్న్యాసీచ యోగీచ న నిర్గిర్నచాక్రియః ॥...౧. }

భా॥ ఉక్తః కర్మయోగస్స పరికరః, నీతిదానీంజ్ఞానయోగకర్మయోగ
 సాధ్యాత్మవలోకనరూపయోగాభ్యాసవిధిరుచ్యతే । తత్ర కర్మయోగ
 స్స నిరపేక్షసాధనత్వం ద్విధయితంజ్ఞానాకారః కర్మయోగోయోగశి
 రసోఽనూద్యతే । కర్మఫలంస్వగాదికమనాశ్రితః కార్యంకర్తృనుష్ఠాన
 మేవకార్యం సర్వాత్మనాఽస్త్వత్సుహృద్భూతపరమపురుషా రాధనరూపత
 యాకమైవమనుప్రయోజనంనతత్సాన్యంకించదితియః కర్మకరోతి స
 సన్న్యాసీచ జ్ఞానయోగనిష్ఠశ్చ-యోగీచ కర్మయోగనిష్ఠశ్చ- అత్మవ
 లోకనరూపయోగసాధనభూతోభయనిష్ఠఇత్యర్థః । న నిర్గిర్నచాక్రియః
 నచోదితయజ్ఞాదికర్మస్వప్రవృత్తః కేవలజ్ఞాననిష్ఠః- తస్యహిజ్ఞాననిష్ఠైవ
 కర్మయోగనిష్ఠస్యతూభయమస్తీన్యభిప్రాయః ౧.

అ॥ ఉక్తలక్షణకర్మయోగేజ్ఞానమవ్యస్తీత్యాహ

మూ. { యంసన్న్యాసఇతిప్రాహుర్యోగంతంవిధిపాండవనహ్య }
 { సన్న్యస్త సంకల్పయోగీభవతికశ్చన ॥ ... ౨ }

భా॥ యంసన్న్యాసఇతి జ్ఞానయోగఇతి ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమితి
 ప్రాహుస్తంకర్మయోగమేవవిధితదుపపాదయతి, నహ్యసన్న్యస్తసంక
 ల్పయోగీభవతికశ్చనేతి, ఆత్మయాథాత్మ్యమసంధానేనఅనాత్మనిప్ర
 వృత్తౌతావాత్మసంకల్పఃసన్న్యస్తఃపరిత్యక్తౌ యేనసన్న్యస్తసంకల్పః

యోగాభ్యాసవిధిరుచ్యతఇతి * యోగాభ్యాసవిధిర్యోగీ చతుర్థా
 యోగసాధనం । యోగసిద్ధిస్సన్న్యయోగస్య పారమ్యంవస్తృతచ్యతఇతిసం
 గ్రహశ్లోకే ప్రథమం యోగాభ్యాసవిధిరుపాదానాత్ అన్యేషాంచత
 దర్థతాత్ సపవప్రధానాథతయాసంగ్గహితఇతిభావః

అనేవంభూతః అసన్న్యస్తసంకల్పః-నహ్యుక్తైషు కర్మయోగీవ్యనేవం
భూతః కశ్చనకర్మయోగీభవతి * యస్యసర్వే సమారంభాః కామసంక
ల్పవజ్ఞితా ఇతిహ్యుక్తం ౨.

అ॥ కర్మయోగపవాప్రమాదేనయోగం సాధయతీత్యాహ

మూ. { ఆరురుక్షోమన్తేర్యోగంకర్మకారణమువ్యతే । యోగా }
{ రూఢస్యతస్యైవశమః కారణమువ్యతే॥ ... * ॥ ౩ }

భా॥ యోగమాత్మావలోకనంప్రాప్తమిచ్ఛోమన్తేః కర్మయో
గవివకారణమువ్యతే । తస్యైవయోగారూఢస్యప్రతిష్ఠితయోగస్యైవశమః
కర్మణివృత్తిః కారణమువ్యతే - యావదాత్మావలోకనరూపమోక్షోపా
ప్తి కర్మకార్యమిత్యర్థః ౩.

అ॥ కదాప్రతిష్ఠితయోగోభవతీత్యతలహ॥

మూ. { యదాహినేంద్రియార్థైషునకర్మస్వనువజ్ఞతే । సర్వసంక }
{ ల్పసన్న్యాసేయోగారూఢస్తదోవ్యతే॥ ... ౪ }

భా॥ యదాఽయంయోగీ త్యాత్మై కానుభవస్వభావతయా ఇంద్రియా
ర్థైష్వాత్మవ్యతిరిక్తపాక్రీకృత విషయేషు తత్సంబంధిషుచ కర్మసుక్తి నాను
వజ్ఞతే. నసంగమహాతి-తదాహినసర్వసంకల్పసన్న్యాసేయోగారూఢశ్చ
త్యువ్యతే-తస్మాదారురుక్షోర్విషయానుభవాహతయా తదననుషంగ
భ్యాసరూపః కర్మయోగవివయోగనిష్పత్తికారణం- అఘోవిషయానను
షంగభ్యాసరూపంకర్మయోగమేవారురుక్షుః కుర్యాత్ ౪

అ॥ తదేవాహ॥

మూ. { ఉద్ధరేదాత్మనాత్మానంనాత్మానమవసాదయేత్ । ఆత్మైవహ్యే }
{ త్సనోబంధురాత్మైవరిపురాత్మనః॥ ... ౫ }

భా॥ ఆత్మనామనసావిషయాననుషక్తైనమనసాఆత్మానముద్ధరేత్ - త
ద్వివరీతేనమనసాఆత్మానంనావసాదయేత్ - ఆత్మైవమనసవహ్యైశ్చనో
బంధుస్తదేవాత్మనోరిపుః ౫.

శ్రీ సంకంత్వజ్ఞినివర్తయతీత్యాదిషుప్రయోగైషుజాయమానస్యసంగ
స్యబలాన్వితవర్తనంపశ్రీయతే- అత్రేతునానువజ్ఞతత్కత్యుక్తం - సంగ
స్వయమేవనజాయతఇత్యర్థః-తతఃఫలితమాహ-నసంగమహాతీతి

మూ. { బంధురాత్మాన్యనస్తస్యయోనాత్మైవాత్మనాజితః । అనాత్మన)
 { స్తుశత్రుత్వేవరైతాత్మైవశత్రువత్ । ... ౬ }

భా॥ యోగపురుషణ స్వేనైవస్వమనో విషయేభ్యోజితం తన్ననస్త
 స్వబంధుః-అనాత్మనః-అజితమననః-స్వకీయమేవమనః స్వస్వశత్రువత్
 శత్రుత్వేవతే-తస్యస్వేయనవిచరితేవతే-తేష్యక్షణః । యథోక్తంభగ
 వతావరాశరేణాపి * మగపవమనుష్యాణాంకారణంబంధమోక్షయోః ।
 బంధాయవిషయాసంగిముక్త్యనిర్విషయంమనశ్చతి

అ॥ యోగారంభయోగ్యావస్థాచ్యతే

మూ. { జితాత్మనఃప్రశాంతస్యపరమాత్మాసమాహితః । శీతోష్ణసుఖ)
 { దుఃఖేషుతథామానావమానయోః ॥ ... ౭ }

భా॥ శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషుమానావమానయోశ్చ - జితాత్మనఃజితవన
 నః వికారరహితమననః-ప్రశాంతస్యమనసేవరమాత్మా సమాహితః స
 మ్యగాహితః స్వరూపేణావస్థితః-ప్రత్యగాత్మారోపరమాత్మైశ్చ్యతే
 తస్యైవప్రకృతత్వాత్-తస్యాపి పూర్వపూర్వావస్థాపేక్షయా పరమా
 త్మత్వాత్-అత్తావరంసమాహితశ్చతివాన్వయః

మూ. { జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మాకూటస్థః జితేంద్రియః । యుక్త)
 { త్తత్త్వచ్యతేయోగీసమలోష్టాత్మకాంచనః ॥ ... ౮ }

భా॥ జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా ఆత్మస్వరూపవిషయేజ్ఞానేన తస్యచప్ర
 కృతివిసజాతీయాకారవిషయేణ జ్ఞానేనచ తృప్తమనాః కూటస్థః దేవా
 ద్యవస్థాస్యనువతమానసర్వసాధారణజ్ఞానై కాకారత్వనిస్థితః-తతప
 వవిజితేంద్రియః-సమలోష్టాత్మకాంచనఃప్రకృతివిక్తస్వరూపనిష్ఠతయా
 ప్రాకృతవస్తుపశేషేషు భోగ్యత్వాభావాల్లోష్టాత్మకాంచనైషుసమప్ర
 యోజనోయఃకమయోగీసయుక్తత్తత్త్వచ్యతేఅత్తావలోకనరూపయో
 గాభ్యాసాహితత్త్వచ్యతే॥ అ॥ స్థితధావ

మూ. { సుహృత్ప్రితార్థదాసీనమధ్యస్థద్యేవ్యబంధుసాధవ్యపి)
 { వపాపేషుసమబుద్ధిర్విశిష్యతే॥ ... ౯ }

స్థి సమలోష్టాత్మకాంచనత్వచ్యతేనమూక్తపవాధః చేతనవిషయత
 యాప్రపంచ్యతత్తత్త్వభిప్రాయేణాహితథాచేతి-అపిచేత్యర్థః.

భా॥ వయోవిశేషానంగీకారేణస్వహితైషిణస్సుహృదః- నవయసోహితైషిణోమితాగ్ని-అరయోనిమిత్రతోఽనభేదచ్ఛవః-ఉభయహేత్యభావాత్ ఉభయరహితాఉదాసీనాః-జన్మతపవోభయరహితా నుద్యుష్టాః జన్మతపవానిష్టేచ్ఛవోద్వేష్యాః-జన్మతపహితైషిణోబంధవః-సాధవోధర్మశీలాః-పాపాఃపాపశీలాః-ఆత్మైకవ్రయోజనతయాసుహృద్విత్తాదిభిఃప్రయోజనాభావాద్విరోధాభావాచ్ఛతేషుసమబుద్ధి ర్యోగాభ్యాసాహాత్యేవిశిష్యతే

౯.

మూ, {యోగీయుంజీతసతమాత్మాచంద్రహసిస్థితః।
ఏకాకీయతచిత్తాత్మానిరాశీరపరిగ్రహః॥౧౦॥}

భా॥ యోగీఉత్తప్రకారకర్మయోగనిష్ఠః- సతతంఅహరహర్యోగకారే- ఆత్మానంయుంజీత ఆత్మానంయుక్తంకుర్వీత-స్వదర్శననిష్ఠంకుర్వీతత్యథాః- రహసిజనవజ్జితేనిశ్శబ్దేదేశేస్థితః- ఏకాకీ తతాగ్రహిణసద్వితీయః- యతచిత్తాత్మాన్యాయతచిత్తమనస్సుః-నిరాశీఃఆత్మవ్యతిరిక్తేకృత్సేవస్తునినిరపేక్షః-అపరిగ్రహః తద్వ్యతిరిక్తకష్టించ్చిదమమతారహితః॥ ౧౦.

మూ, {శుచాదేశేప్రతిష్ఠాప్యస్థిరమాసనమాత్మనః॥నాత్యుచ్చిత్రతంనాతినీచంచేలాజినకుశోత్తరం ॥ ౧౧ ॥ తత్రైకాగ్రంమనఃకృత్యాయతచిత్తైంద్రియక్రియః । ఉపవిశ్యాసనేయుంజ్యాద్యోగమాన్మఃశుద్ధయే॥౧౨॥}

భా॥ శుచాదేశే - అశుచిభిఃపురుషైరసనిష్ఠితేఅపరిగ్రహితేచాశుచిభిర్వస్తుభిరస్పృష్టేచ పవిత్రభూతేదేశే + దార్వాదినిమితం - నాత్యుచ్చిత్రతంనాతినీచం- కుశాజినచేలోత్తరమాసనంప్రతిష్ఠాప్య తస్మిన్ననఃప్ర

క్రి ఆత్మశబ్దనమనసోఽభిధానేపితస్యైవచింతాయాపవృత్త్యపేక్షయాచిత్తశబ్దత్యభిప్రాయానామ్॥ యతచిత్తమనస్సౌభతి.

+ స్థిరత్వేహేతుద్దార్వాదినిమితత్వం-తహికరీపత్వాత్ప్రమత్వాథాంచేలం-తత్రాపినిస్తరంగత్వాథాంశుద్ధ్యర్థంచాజినం- సవ్యసోపరిశుద్ధ్యర్థంసతోద్వైషాధ్యంవకుశాః- కుశాజినచేలోత్తరమితి కశ్చిద్భావ్యపాతః-తథాసత్యుత్తరోత్తరమార్దవసిద్ధ్యర్థమితిమంతవ్యం - విపశితౌత్రక్రమశ్చేలాదీనామితిచశాంకరం - కేచిత్త్వవ్యవస్థితక్రమత్వమూఘః -

సాదకర్యేసాపాశ్రయఉపవిశ్య ఆవ్యాకులమేకాగ్రంమనఃకృత్వాయత
చిత్రేంద్రియక్రియఃసర్వాత్మనోవసంహృతచిత్రేంద్రియక్రియః - ఆత్మవి
శుద్ధయేబంధనివృత్తయే యోగంయుంజ్యాత్ ఆత్మావలూకనంకుర్వీత॥౧౬

మూ. { సమంకాయశిరోగ్రీవంధాయన్నచలంస్థిరంసంపే }
క్షుణ్ణాసికాగ్రంస్యందిశశ్చానవలోకయ॥ ౧౩॥ ప్ర
శాంతాత్మచిగతభీష్టాచారిప్రతేష్ఠితః । మనస్సం
యమ్యమద్భిత్వైయక్తఆసీతవత్పరః ॥ ౧౪ ॥ .....

భా ॥ కాయశిరోగ్రీవం సమమచలం సాపాశ్రయతయాస్థిరంధార
యః - దిశశ్చానవలోకయ॥ - స్వనాసికాగ్రంసంపేక్ష్యప్రశాంతా
త్మచిత్వంతరివృత్తమనాఃచిగతభీష్టాచారిప్రతేష్ఠితమనస్సంయమ్యమ
ద్భిత్వైయక్తఆవహితోమత్పరఆసీత - మామేవచింతయాన్నాసీత ॥ ౧౪.

మూ. { యుంజన్నేవంసదాత్మానంయోగీనియతమానసః । శాం }
తింనిర్వాణపరమాంమత్సంస్థామధిగచ్ఛతి ॥ ౧౫॥ ... }

భా ॥ ఏవంమయిపరస్మిన్ప్రహ్లాదీపురుషోత్తమేమనసశ్శుభాశ్రయే
సదాత్మానంమనోయుంజన్నియతమానసఃమత్స్వర్ణవవిత్రీకృతమానసత
యానిశ్చలమానసః - మత్సంస్థాంనిర్వాణపరమాంశాంతిమధిగచ్ఛతి - ని
ర్వాణకాష్టాదూపాంమత్సంస్థాంమయిసంస్థితాంశాంతిమధిగచ్ఛతి॥ ౧౫॥

అ॥ ఏవమాత్మయోగమారభమాణస్యనోనైమల్యహేతుభూతాం
మనసోభగవతిశుభాశ్రయేస్థితిమభిధాయాన్యధపియోగోపకరణమాహ.

మూ. { నాత్యశ్చతస్తుయోగోస్తినచైకాంతమనశ్చతః । నచా }
తిస్యప్తశీలస్యజాగ్రతోనైవచాజుఃస॥ ౧౬॥ యుక్తా
హరఃపహరస్యయక్తచైష్ట్యకమృసు । యుక్తస్య
పావనబోధస్యయోగోభవతిదుఃఖహః ॥ ౧౭॥ ... }

భా ॥ అత్యశ్చనానశనేయోగఃరోధినీ, అతివిహారవిహారౌచ, తథా
౭తిమాత్రస్యన్నజాగర్యే, తథాచాత్యాయాసానాయాసౌ, మితాహర
విహరస్యమితాయాసస్యమితస్వపావనబోధస్యసకలదుఃఖహంబంధనాశ
నోయోగస్సంపన్నోభవతి॥

౧౭

౩ సాపాశ్రయఉపవిశ్యేతి-అన్యథాపాశ్చాత్యధారణప్రయత్నస్సమా
ధివిరోధీస్యాదితిభావః.

మూ. { యదావినియతంచిత్రమాత్మన్యేవావతిష్ఠతేనిస్సమై }
 { హస్సర్వకామేభ్యోయిక్తత్యుత్పత్తయేతదా॥ ౧౮॥ }

భా. యదాప్రయోజనవిషయంచిత్రమాత్మన్యేవవినియతంచిత్రేషేషా
 నియతం-నిరతిశయప్రయోజనతయాతత్త్రైవినియతంనిశ్చలమవతిష్ఠతే। త
 దా సర్వకామేభ్యోనిస్పృహస్సృక్ యిక్తత్యుత్పత్తయేయోగాహాక
 త్యుత్పత్తయే॥ ౧౮

మూ. { యథాదీపోనివాతస్థానేఽగతేసోపమాస్త్పతా।యో }
 { గి నోయతదిత్తస్యయుంజతోయోగమాత్మనః॥ ౧౯॥ }

భా. నివాతస్థాదీపోయథానేఽగతేనచలతి-అచలస్సప్రభప్తిస్థితి-య
 తదిత్తస్యనివృత్తసకలేతరమనోవృత్తైర్మోగినఃఆత్మనియోగంయుంజతఃఆ
 త్మస్వరూపస్యసోపమా, నివాతస్థతయానిశ్చలసప్రభదీపవన్నివృత్తసక
 లేతరమనోవృత్తితతయానిశ్చలజ్ఞానప్రభఆత్మాత్మతీకృత్యధః॥ ౧౯

మూ. { యతోపరమతేదిత్తంనిరుద్ధంయోగసేవయా।యత్ర }
 { చైవాత్మనాత్మానంపశ్యన్పాత్సనితువ్యతి॥ ౨౦॥ సుఖ }
 { మాత్యంతికంయత్తద్భుద్ధిగాగ్రహ్యమతీంద్రియం।వేత్తి }
 { యత్రనచైవాయంస్థితశ్చలతిత్వతః॥ ౨౧॥ యంల }
 { భ్యాచాపరంలాభంమన్యతేనాధికంతతః । యస్మిన్కాస్థి }
 { తోనమఃఖనగుణాపివిచాల్యతే॥ ౨౨॥ తంవిద్యాద్ధః }
 { ఖసంయోగవియోగంయోగసంజ్ఞితం । సనిశ్చయేన }
 { యోక్తవ్యోయోగోఽనిర్విణ్ణచేతసా॥ ౨౩॥ ... }

భా. యోగసేవయాహేతునాసర్వత్రనిరుద్ధంచిత్రం యత్రయో
 గేఉపరమతే అతిశయితసుఖవిదమతిరమతే - యత్రచయోగే ఆత్మనా
 మనసాఆత్మానంపశ్యన్ అన్యనిరపేక్షమాత్మన్యేవతువ్యతిష్ఠియత్తదతీం
 ద్రియమాత్మబుద్ధ్యేకగాగ్రహ్యమాత్యంతికంసుఖం యత్రచయోగేవేత్తిఆ
 సభవతి-యత్రచయోగేస్థితఃసుఖాతిరేకేణతత్త్వతస్తద్భావాన్నచలతి-
 యంయోగంలభ్యామోగాద్విరతస్తమేవకాంక్షమాణోనాపరంలాభం

§ యదేవవిధంసుఖంతద్యత్రవేత్తీకృత్యయః- యదాపిండితంప్రసి
 ఙ్గత్యశయాక్షాంతదిత్యేవాక్షః॥

మన్యతే- యస్మింశ్చయోగేస్థితోవిరతోపిగుణవత్పుత్ర వియోగాదినాగు
రుణాపిదుఃఖాననవిచాల్యతే-తందుఃఖసంయోగవియోగం దుఃఖసంయో
గప్రత్యసీకాకారం యోగశబ్దాభిధేయం విద్యాత్, సవివంశూపోయోగ
జిత్యారంభదశాయాం నిశ్చయేనానిర్విణ్ణచేతనాహృష్టచేతనా యోగో
యోక్తవ్యః॥ ౨౩

మూ. { సంకల్పప్రభవాకామాంప్ర్యక్త్వాసర్వాసశేషతః |
మనసైవేంద్రియగ్రామంవినియమ్యసమంతతః || ౨౪ ||
శనైశ్చనైరుపరమేద్భుద్ధ్యాధృతిగృహీతయా | ఆత్మసం
స్థంమనఃకృత్వా నకించిదపిచింతయేత్ || ౨౫ || ... }

భా || స్మరణజాస్సంకల్పజాశ్చేతిద్వివిధాఃకామాః-స్మరణజాశ్చీతా
ష్టాదయః సంకల్పజాఃపుత్రీతైత్రాదయః- తత్ర సంకల్పప్రభవాఃస్వ
రూపేనైవత్యక్తుంశక్త్యాః- తాసర్వాకామససైవతదనన్వయానుసంధా
నేనత్యక్త్వాస్మరణజేష్వవజనీయేషు తన్నిమిత్తహపోద్వేగాత్యక్త్వా స
మంతతఃసర్వస్సాద్వివయాత్సర్వమింద్రియగ్రామంవినియమ్యశనైశ్చనై
ర్ధృతిగృహీతయావివేకవిషయయాబుద్ధ్యాసర్వస్సాదాత్మవ్యతిరిక్తదుపర
మ్యాత్మసంస్థంమనఃకృత్వా నకించిదపిచింతయేత్ || ౨౫

మూ. { యతోయతోనిశ్చరతిమనశ్చంచలమస్థిరం | తత
స్తతోనియమ్యైతదాత్మన్యేవవశంనయేత్ || ౨౬ || }

భా || చలన్వభావతయాఆత్మన్యస్థిరంమనః యతోయతోవిషయ ప్రా
వణ్యహేతోర్భహిర్నిశ్చరతి | తతస్తతోయత్ననమనోనియమ్యాత్మన్యేవా
తిశయితనుఖభావనయావశంనయేత్ || ౨౬

మూ. { ప్రశాంతమనసంహ్యేనంయోగినంసుఖముత్తమం | ఉ
పైతిశాంతరజసంబ్రహ్మభూతమకల్మషం || ౨౭ || ... }

భా || ప్రశాంతమనసంతత్సన్నిశ్చలమనసంతత్సన్యస్తమనసం- తతప
వహతోద్ధానేషకల్మషం - తతపవశాంతరజసంవిసప్తరజోగుణం- త
తపవబ్రహ్మభూతంస్వస్వరూపేణావస్థిత మేనంయోగినం- ఆత్మానుభవ
రూపముత్తమంసుఖముపైతి- హేతిహేతో - ఉత్తమసుఖరూపత్వాదాత్మ
స్వరూపస్వత్యభః || ౨౭

మూ, { వివంయుంజకాసదాత్మానంయోగీవిగతకల్మషః | సు }
 { ఖనబ్రహ్మసంస్పర్శగుత్యంతంసుఖమశ్నుతే || ౨౮ || }

భా || ఏవముక్తప్రకారేణాత్మానంయుంజకా తేనైవవిగతప్రాచీనస
 మస్తకల్మషోబ్రహ్మసంస్పర్శంబ్రహ్మనుభవరూపంసుఖమత్యంతమపరిమ
 తంసుఖేనానాయాసేనసదాశ్నుతే || ౨౮

అ|| అథయోగవిపాకదశాచతుష్ప్రకారోచ్యతే ||

మూ, { సర్వభూతస్థమాత్మానంసర్వభూతానిచాత్మని | ఈక్షు }
 { తేయోగయుక్తాత్మాసర్వత్ర సమదశః సః || ౨౯ || ... }

భా || స్వాత్మనః పరేహంచ భూతానాం ప్రకృతివియుక్తస్వరూపా
 కాంజ్ఞానై కాకారతయాసామ్యాద్వైషమ్యస్య చ ప్రకృతిగతత్వాద్యోగ
 యుక్తాత్మాప్రకృతివియుక్తైష్వాత్మసుసర్వత్రజ్ఞానై కాకారతయాసమద
 ర్శనః - సర్వభూతస్థంస్వాత్మానంసర్వభూతానిచస్వాత్మనీక్షుతే - సర్వ
 భూతసమానాకారంస్వాత్మానంస్వాత్మసమానాకారాణిచసర్వభూతా
 పశ్యతీత్యర్థః - ఏకస్మిన్నాత్మనిదృష్టై సర్వస్వాత్మవస్తునస్తత్సామ్యాత్సర్వ
 మాత్మవస్తుదృష్టంభవతీత్యర్థః * సర్వత్ర సమదర్శనత్వేతి వచనాత్ * యో
 యంయోగస్త్యయాపోక్త స్వామ్యేనేత్యనుభాషణాచ్చ*నిర్దోషంహిస
 మంబ్రహ్మైతివచనాచ్చ || ౨౯

మూ, { యోమాంపశ్యతినర్వశీత్ర సర్వం చ మయిపశ్యతి | తస్యా }
 { హంనప్రణశ్యామి సచ మేనప్రణశ్యే || ౩౦ || ... }

భా || తతోవిపాకదశాపన్నోమనుసాధమ్యముపాగతః * నిరంజనః
 పరమంసామ్యమువైతీత్యుచ్యమానం సర్వస్వాత్మవస్తునోవిధూతపుణ్యపా
 పస్యస్వరూపేణావస్థితస్య మత్సామ్యంపశ్యేత్ యస్సర్వత్రాత్మవస్తుని
 మాంపశ్యతి సర్వమాత్మవస్తుచమయిపశ్యతి , అన్యోన్యసామ్యాదన్యతరద
 ర్శనేనఅన్యతరదపీదృశమితిపశ్యతి తస్యస్వాత్మరూపంపశ్యతోఽహంతత్సా
 మ్యాన్నప్రణశ్యామి సాదశః సముపయామి - మమాపిమాంపశ్యతోమత్సా
 మ్యాన్ స్వాత్మానంమమనువలొకయకాసదాదర్శనముపయామి || ౩౦ ||

అ || తతోపి పాకదశామాహ ||

మూ. { సర్వభూతస్థితంయోమాంభజత్యేకత్వమాస్థితః | స)
{ ర్వథావతకమానోపిసయోగీమయివతకతే || ౩౦ || }

భా || యోగదశాయాం సర్వభూతస్థితంమామసంకుచితజ్ఞానై కాకారతయా
రతయాఏకత్వమాస్థితః ప్రాకృతభేదపరిత్యాగేనసదృశంయోభజతే -
సయోగీవృత్తానకాలేపియథాతథావతకమానఃస్వాత్మనంసర్వభూతా
నిచపశ్యేత్వయివతకతే మామేవపశ్యతి - స్వాత్మనిసర్వభూతేషుచస
ర్వదామత్సన్యమేవపశ్యతీత్యర్థః || ౩౦

అ || తతోపి కాస్తామాహ ||

మూ. { అత్యైవమ్యేనసర్వత్ర సమంపశ్యతియోగ్జ్ఞానసుఖం)
{ వాయదివాదుఃఖంసయోగీపరమోమతః || ౩౧ || }

భా || స్వాత్మనశ్చాన్యేషాంచాత్మనామసంకుచితజ్ఞానై కాకారతయా
వమ్యేనస్వాత్మనిచాన్యేషుచసర్వత్రవతకమానం పుత్రజన్మాదిరూపంసు
ఖం తన్మరణాదిరూపంచదుఃఖమసంబంధసామ్యాత్మమంయఃపశ్యతి - పర
పుత్రజన్మమరణాదిసమంస్వపుత్రజన్మమరణాదికంయఃపశ్యతీత్యర్థః - స
యోగీపరమోయోగకాస్తాంగతోమతః || ౩౧

మూ. { అజ్ఞానరూపాచ || యోయంయోగస్త్యయాప్రోక్తస్సామ్యే
{ నమధునూదన | ఏతస్యాహంసపశ్యతిమిచంచలత్వాత్ స్థితింస్థి
రాం || ౩౨ || చంచలంసామనఃకృష్ణప్రమాథిబలవద్వృథం | త
స్యాహంనిగ్రహమన్యేవాయోరివసుదుఃఖరం || ౩౩ || }

భా || యోగయందేవహసుష్యాదిభేదేనబీవేశ్వరభేదేనచాత్యంతభిన్న
తయైతావంతంకాలమనుభూతేషుసర్వేషాన్మనుజ్ఞానై కాకారతయాపర
స్పరసామ్యేనాకమేవపశ్యతయాచేశ్వరసామ్యేనసర్వత్రసమదర్శనయా
పోయోగస్త్యయాప్రోక్తః - ఏతస్యయోగస్యస్థిరాంస్థితింసపశ్యతిమి -
మనసశ్చంచలత్వాత్ - తథాహ్యనవరతాభ్యస్తవిషయేష్వపిస్వతవివచం
చలంపురుషేణైకతావస్థాపయతుమశక్యం మనఃపురుషంబలాత్ ప్రమా
థ్యదృఢమన్యత్రచరతి - తస్యస్వాభ్యస్తవిషయేష్వపిచంచలస్వభావస్య
మనసస్తద్విపరీతాకారాత్సనిసాపయతునిగ్రహంప్రతిహలగతేమేవాహ

వాతస్యవ్యజనాదినేవస్థదుష్కారమహంమన్యే-మనోనిగ్రహేనాపాయో
వక్తవ్యత్తత్యభిప్రాయః॥ ౩౪

మూ. { అర్థగవానువాచ॥ అసంశయంమహాబాహుమనోదుర్ని
గ్రహంచలం । ఆభ్యాసేనతుకాంతేయవైరాగ్యేణచగృహ్య
తే॥ ౩౪॥ అసంయతాత్మనాయోగోదుష్ప్రపత్తిమేమతిః । వ
శ్యాత్మనాతుయతతాశక్తోఽవాప్తుముపాయతః॥ ౩౬॥ }

భా ॥ చలస్వభావతయామనోదుర్నిగ్రహమేవేత్యత్ర ససంశయః-త
థాప్యాత్మనోగుణాకారత్వాభ్యాసజనితాభిముఖ్యేనాత్మవ్యతిరిక్తేషుదో
షాకారత్వదశేనజనితవైత్యప్యైవచకథంచిద్గ్రహ్యతే॥ అసంయతాత్మ
నాఅజితమనసామహతాపిబలేనయోగోదుష్ప్రపవ - ఉపాయతస్తువ
శ్యాత్మనాపూర్వోక్తేనమదాధానరూపేణాంతగతతజ్ఞానేనకమణాజి
తమనసాయతమానేనాయమేవసమదర్శనరూపోయోగోఽవాప్తుంశక్యః.

అ । అథ సేహాభిక్రమనాశోస్తీత్యాదావేవశ్చురం యోగమాహా
త్వ్యం యథావచ్ఛేతుమజానఃపుచ్చతి స్థ అంతర్గతాత్మజ్ఞానతయా
యోగశిరస్సూతయాచహికమయోగస్య మాహాత్వ్యంత్రోదితం, త
చ్చయోగమాహాత్వ్యమేవ॥

మూ. { అర్జునఉవాచ॥ అయతీశ్వర్థయోపేతోయోగాచ్చలితమాన
సః॥ అప్రాప్యయోగంసంసిద్ధికాంగతింకృష్టగచ్ఛతి॥ ౩౬॥ కచ్చి
నోభయవిభ్రష్టశ్చిన్నాభ్రామివనశ్యతి॥ అప్రతిష్ఠామహాబా
హువిమూఢోబ్రహ్మణఃపథి॥ ౩౭॥ ఏతంమేసంశయం
కృష్ణచ్ఛేస్తుమహాస్యశేవతః । త్వదన్యస్సంశయస్యాస్య
చ్ఛేత్తానహ్యుపపద్యతే॥ ౩౮॥ ... }

స్వనమ సేహాభిక్రమనాశోస్తీత్యాదౌకర్తయోగస్యమాహాత్వ్యముక్తం
అతీతుతస్థలభూతస్యాత్మావలోకనరూపయోగస్య, అతఃకథమేవంశ్చుర
మేవేత్యుక్తం, తతాగ్రహం అంతర్గతేతి॥ తతఃకమన్యత్రాహ ॥ తచ్ఛేతి॥
యోగాంకురభూతాత్మజ్ఞానగర్భతయాపుష్కలయోగస్వరూపసాధనత
యాచహికమయోగస్యమాహాత్వ్యంత్రోదితం, తతశ్చ యోగోపాధి
కేతదంగభూతకమయోగమాహాత్వ్యే అభిహితే అంగిభూతయోగ మా
హాత్వ్యమేవోక్తం భవతీతిభావః

భా॥ శ్రద్ధయా యోగే ప్రవృత్తిదృఢత రాభ్యాస రూపయతనవైకల్యే
నయోగ సంసిద్ధి మప్రాప్య యోగాచ్చలితమానసః కాంగతింగచ్ఛతి - ఉభ
యవిభ్రాంతోఽయంభిన్నాభిమివకచ్చిన్ననశ్యతి - యథామెఘశకలః పూ
ర్వస్తాన్భూహతోమెఘాచ్చిన్నః పరంబృహంతంమెఘమప్రాప్యమధ్యే
విసప్తోభవతితదైవకచ్చిన్ననశ్యతి । కథముభయవిభ్రష్టతా, అప్రతిష్టోవి
మూఢోబ్రహ్మణఃపథీతి । యథావస్థితంస్వగాఢాదిసాధనభూతంకర్మఫలా
భిసంధిరహితస్యాస్యపురుషస్యస్వఫలసాధనత్వేనప్రతిష్ఠానభవతీత్యప్రతి
ష్ఠః-ప్రకాశితేబ్రహ్మణఃపథివిమూఢః తస్మైగృహఃప్రమ్యుతః-అతఉభయ
విభ్రష్టతయాకిమయంనశ్యత్యేవ ఉతననశ్యతి । తమేనంసంశయమశేషత
శ్చేత్తుమహాని - స్వతఃప్రత్యక్షేణయగవత్సర్వం సర్వదాపశ్యతస్తస్య
త్తోన్యసంశయస్యాస్య శ్చేత్తనహ్యుపపద్యతే॥

౩౯

మూ. {శ్రీభగవానువాచ॥పార్థనైవేహనామత్రవినాశస్తస్య}
{విద్యతే।నహికల్యాణకృతశ్చిద్వర్గతంతాతగచ్ఛతి॥౪౦}

భా॥ శ్రద్ధయా యోగే ప్రకాశితస్య తస్మాత్ ప్రమ్యుతస్యేహచాము
త్రచవినాశోనవిద్యతే-పాకృతస్వగాఢాదిభోగానుభవే బ్రహ్మానుభవే
చాభిలషితానవాప్తిరూపఃప్రత్యవాయాభ్యానిష్టోపాప్తిరూపశ్చవినాశోన
విద్యతేఇత్యథః-నహినిరతిశయకల్యాణరూపయోగకృత్ కచ్చితాత్ర
యేపిదుగతింగచ్ఛతి

౪౦.

అ॥కథమయంభవిష్యతీత్యత్రాహ॥

మూ. {ప్రాప్యపుణ్యకృతాంలోకానుషిత్యాశాశ్వతీస్సమాః।}
{శుచీనాశ్రీమతాంగేహయోగభ్రష్టోభిజాయతే,౪౧}

భా॥ శ్రీయజ్ఞాతీయభోగాభికాంక్షయా యోగాత్ ప్రమ్యుతోఽయమతిపు
ణ్యకృతాంప్రాప్క్వాలోకాంప్రాప్య తజ్ఞాతీయానతికల్యాణభోగా
యోగమాహాన్య్యాదేవభుంజానోయావత్తద్భోగతృష్ణావసానంశాశ్వతీ

శ్రీసర్వేషాంమాత్రయాపుణ్యకృత్త్వసద్భావేపి కేమచిత్పుణ్యకృచ్ఛిజ్ఞ
త్రయోగస్తైషామతిశయతపుణ్యకృత్త్వనిబంధనఇత్యాహ ॥ అతిపుణ్యకృ
తామితి-

స్సమాస్తతోమిత్యాతస్మిన్ భోగే విత్పప్తః శుచీనాంశ్రీమతాం యోగో
పక్రమయోగ్యానాంకులేయోగోపక్రమేభ్యస్తోయోగమాహత్మ్యజ్ఞా
యతే ... .. ౪౧.

మూ. { అథవా యోగినామేవకులేభవతిధీమతాం నితద్ధిమర్ల }
{ భతరం లోకే జన్మయదీశ్వరం ... ౪౨ }

భా॥ పరిపక్వయోగశ్చలితశ్చేత్ యోగినాంధీమతాంయోగం కుర్వ
తాంస్వయమేవయోగోపదేశక్షమాణాంకులేభవతి తదేతదుభయవిధం
యోగయోగ్యానాంయోగినాంచకులేజన్మ, లోకేపాక్రమతానాం దుర్ల
భతరం-పతన్తుయోగమాహత్మ్యకృతం ౪౨.

మూ. { తత్ర తంబుద్ధిసంయోగం లభతే పార్వదైహికం | యతః }
{ తేచతతోభూయస్సంసిద్ధౌ కురునందన॥ ౪౩॥ పూర్వా }
{ భ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోపిసః | ... }

భా॥ తత్రజన్మనితమేవపార్వదైహికం యోగవిషయంబుద్ధిసంయో
గం లభతే-తతస్సు ప్రత్రబుద్ధవచ్ఛాయస్సంసిద్ధయతే- యథానాంతరా
యమాతోభవతితథాయతే- తేనపూర్వాభ్యాసేనపూర్వేయోగవిష
యేణాభ్యాసేనయోగభ్యస్తోహ్యవశోపియోగవిష హ్రియతే-ప్రసిద్ధం
హ్యేతద్యోగమాహత్మ్యమిత్యర్థః ౪౩.

మూ॥ జిజ్ఞాసురపియోగస్య శబ్దబ్రహ్మతీవతః తే॥ ౪౪॥

భా॥ అపరీవృత్తయోగోయోగేజిజ్ఞాసురపితతశ్చలితమానసః పునరపి
తామేవజిజ్ఞాసాంప్రాయ కమయోగాదికం యోగవస్తుస్థాయ శబ్దబ్ర
హ్మతీవతః తే-శబ్దబ్రహ్మ, దేవమనుష్యవృద్ధివ్యంతరిక్ష స్వగాది శబ్దాభి
లాషయోగ్యంబ్రహ్మ ప్రకృతిః-ప్రకృతిబంధాద్విముక్తోదేవమనుష్యాదిశ
బ్దాభిలాషానహంజ్ఞానానందైకతానమాత్మానం ప్రాప్నోతీత్యర్థః॥

మూ. { ప్రయత్నాద్యతమానస్తుయోగీ సంశుద్ధకిర్బిచః | అనే }
{ కజన్మ సంసిద్ధస్తతోయాతివరాంగతిం॥ ౪౫ }

భా॥ యతవిషంయోగమాహత్మ్యంతతో-నేకజన్మాజితపుణ్య సంప
యైః సంశుద్ధకిర్బిచః సంసిద్ధస్సంజాతః ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ
చలితోపిపునఃవరాంగతియాత్యేవ ౪౫.

అ॥ అతిశయితపురుషార్థనిష్ఠతయా యోగినస్సర్వస్వాదాధిక్యమాహ

మూ. { తపస్విభ్యోఽధికాయోగీజ్ఞానిభ్యోపిమతోధికః కమిభ్యశ్చాధికాయోగీతస్మాద్యోగీభవాజ్ఞానః ॥ ౪౬ ॥ }

భా॥ కేవలతపోభిగ్యుః పురుషార్థసాధ్యతే ఆత్మజ్ఞానవ్యతిరిక్తజ్ఞానైశ్చ యః, యశ్చ కేవలైరశ్వమేధాధిభిః కర్మభిః, తేభ్యస్సు ర్వేభ్యోఽధికపురుషార్థసాధనత్వాద్యోగస్య, తపస్విభ్యోజ్ఞానభ్యః కమిభ్యశ్చాధికాయోగీ-తస్మాద్యోగీభవాజ్ఞానః ౪౬

అ॥ తదేవం వరవిద్యాంగభూతం ప్రజాపతివాక్యోవిరం ప్రత్యగాన్యదగ్ధనముక్తం, అథవరవిద్యాం ప్రస్తోతి

మూ. { యోగినామపి సర్వేషాం ముగ్ధతేనాంతరాన్తనాశ్రద్ధావాణభజతేయోమాంసమేయుక్తతమోమతః ॥ ౪౭ ॥
ఇతిశ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే యోగార్థ్యాసయోగోనామ షష్ఠోధ్యాయః ॥ ... .. * }

భా॥ యోగినామితి పంచమ్యధేషస్థి - సర్వభూతస్థమాత్మానమిత్యాది నావతుర్విధాయోగినః ప్రతిపాదితాః - తేష్వనంతరగతతాద్వత్వమాణస్యయోగినోనగధాకరణైషస్థిసంభవతి - అపి సర్వేషామితి సర్వశబ్దనిర్దిష్టాస్తపస్విప్రభృతయః - తత్రాప్యైకేనన్యాయేన పంచమ్యథోగ్యహీతవ్యః యోగిభ్యోపి సర్వేభ్యోవత్క్యమాణోయోగీయుక్తతమః - తదపేక్షయా అవరత్వే తపస్విప్రభృతీనాం యోగినాంచనకశ్చిద్విశేషఇత్యర్థః - మేర్వపేక్షయా నర్హపాణామివ యద్యపి సమపేష్యవ్యోగ్యమ్యానాధికభావోవిద్యతే తథాపి మేర్వపేక్షయా అవరత్వనిర్దేశశస్సమానః - మత్ప్రియత్వాతిరేకణానస్యసాధారణస్వభావతయా ముగ్ధతేనాంతరాన్తనామనసా (బాహ్యంతరసకలవృత్తి విశేషాశ్రయభూతం మనోహ్యంతరాత్మా - అత్యర్థమప్రియత్వేన మయావినా ఆత్మధారణాలభాత్ ముగ్ధతేన మనసా) శ్రద్ధావాణాంత్యథ మత్ప్రియత్వేన తుణమాత్ర విశ్లేషాగహతయా మత్ప్రిప్తిప్రవృత్తౌత్వరావాణాయోమాంభజతే - మాం - విజిత్రానంతభోగ్యభాక్తౌవగభోగోపకరణభోగస్థానపరిపూర్ణ నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలం అస్ఫుష్టైశ్చేషదోషానవధికాశ్రయజ్ఞానబలైశ్చ సర్వవీగ్యశ

క్రితేజఃప్రభృత్యసంఖ్యైకల్యాణగుణగణాధిం స్వాభిమతానురూపైక
రూపాదింత్యదివ్యాద్భుతనిత్యనిరవద్యనిరతియాజ్వల్య సౌందర్యసౌగం
ధ్యసౌమమార్యలావణ్యయావనాద్యసంతగుణనిధివివృతాపం వాఙ్మనసా
పరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావ మపారకారుణ్యపాశీల్యవాత్సల్యాదార్యమ
హేలూదధిమనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యం ప్రణతాతిహరమాశ్రి
తవాత్సల్యైకజలధి మఖిలమనుజనయనవిషయతాంగత మజహత్స్వస్వ
భావం వసుదేవగృహైవతీణమనగధికాతిశయ తేజసా నిఖిలంజగద్భా
సయంత మాత్మకాంత్యావిశ్వమాప్యాయయంతం-భజతే సేవతే- ఉపా
స్తత్కత్యథః । సమేయుక్తతమోనుతఃససర్వేభ్యశ్శ్రేష్ఠతమ ఇతిసర్వం
సర్వదాయథావస్థితంస్వతపవసాతౌతుకర్షణ అహంమన్యే ౪౭.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే
వర్ణోధ్యాయః.

ప్రథమపట్యంసంపూర్ణమ్

—

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

శ్రీమద్రామానుజాయనమః

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యే సప్తమాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ | ప్రథమేనాధ్యాయమత్రోన పరమపాశ్రయభూతస్యపరస్యబ్ర
హ్మణోఽనవద్యస్యనిఖిలజగదేకకారణస్య సర్వజ్ఞస్య కీ సర్వభూతస్యస
త్యసంకల్పస్య హహావిభూతేః శ్రీమతౌనారాయణస్యప్రాప్త్యపాయభూ
తంతదుపాసనంచత్తం తదంగభూత మాత్మజ్ఞానపూర్వక కర్మానుష్ఠాన
సాధ్యంప్రాప్తిఃప్రత్యగాత్మనోయాధాత్వదర్శనముక్తం, ఇదాసీంసుధ్య
మేనపత్రోనపరబ్రహ్మభూతపరమపురుషస్యరూపంతదుపాసనంచభక్తి
శబ్దవాద్యముచ్యతే, తదేతదుత్తరత్రయతఃప్రవృత్తిర్భూతానాయెనస
ర్వమిదంతతం | స్వకర్మకాంతమభ్యర్చ్యసిద్ధివిందతిమానవత్యత్యారభ్య
*విముచ్యనిర్ముక్తమశ్శంతోబ్రహ్మభూతాయాకల్పతే | బ్రహ్మభూతఃప్ర
సన్నాత్మానశోచతినకాంతతి | సమస్సర్వేషుభూతేషుమద్భక్తిం లభతే
పరామితిసంక్షిప్తవత్కృతే | ఉపాసనంతుభక్తిర్భూపావన్నమేవపరప్రా
ప్త్యపాయభూతమివేదాంతవాక్యసిద్ధం* తమేవవిదిత్వాతిమృత్యుమే
తి*తమేవవిద్వానహృతతహభవతీత్యాదినాభిహితంవేదనం,* అత్వాత్మా
అరేక్షప్రవో... నిదిధ్యాసితవ్యః *అత్వానమేవలోకముపాసీత*నత్వశు
ద్ధాభుగ్రీవాస్త్రుతిఃస్త్రుతిలంభేసర్వగ్రంథీనాంవిప్రమోక్షః* భిష్యతేహృ
దయగ్రంథిశ్చిద్యంతేసర్వసంశయాఃక్షీయంతేచాస్యకర్మాణిచస్త్రికద్య
ప్తేపరావరే ఇత్యాదిభిరైకాధ్యాత్మ్యైతిసంతానరూపందర్శనసమానా
కారంధ్యానోపాసనశబ్దవాద్యమిత్యవగమ్యతే | పునశ్చ*నాయమాత్మా

కీసర్వభూతస్య-పరాంతర్యామితయాసర్వశరీరకస్యేత్యర్థః*సర్వం
సమాప్తోషితతోససర్వఇతిహివత్కృతి. + శ్రోతవ్యమంతవ్యత్యే
తయోస్తురాగప్రాప్తశ్రీనివాసుననానువాదరూపత్వాత్తస్మరిత్యాగేనద్ర
ప్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యఇతివిధ్యంతేఉపాస్తాః.

ప్రవచనేనలభ్యోనమేధయానబహునాశ్చుతేన-యమేవైషవృణుతేతేనల
భ్యస్తస్యైషఆత్మావివృణుతేతనూస్వామితివిశేషణాత్ పరేణాత్మనావ
రణీయతాహేతుభూతం స్మర్యమాణవిషయస్యాశ్చ్యర్థప్రియత్వేనస్వయ
మవ్యత్యర్థప్రియరూపంస్మృతినంతానమేవోపాసనశబ్ద వాచ్యమితిహినిశ్చీ
యతే। తదేవహిభక్తిరిత్యుచ్యతే* స్నేహపూర్వమనుభ్యానంభక్తిరిత్యభి
ధీయతఇత్యాదివచనాత్ - అతః*తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతి, నాన్యః
పంథాఅయినాయవిద్యతే* నాహంవైదైర్నతపసానదానేనసచేజ్యయా ।
శక్యపిపంవిధోదృష్టుందృష్టవానసిమాంయథా ॥ భక్త్యైర్వక్తవ్యయాశక్య
అహమేవంవిధోజానన్జ్ఞాతుం దృష్టుంచతత్త్వేనప్రవేష్టుంచపరంతపేత్య
నయోరేకార్థత్వంసిద్ధంభవతి। తత్రనస్తమేతావదుపాస్యభూతపరమ
పురుషస్వరూపయాథాత్మ్యంప్రకృత్యాతత్త్విరోధానంతన్నిచృత్తయేభగ
వద్భగవత్పురుషాసకవిధాభేదోజ్ఞానినశ్చేస్త్వంచాచ్యతే॥

శ్రీభగవానువాచ॥ మయానస్తమనాఃపార్థయో
మూ. { గం యుంజన్తదాశ్రయః । అసంశయం సమగ్రం }
మాంయథాజ్ఞాస్యసితచ్ఛృణు॥౧॥ ... *

భా ॥ మయాభిముఖ్యేననస్తమనాఃమత్ప్రియత్వాతిరేకేణ మత్స్వ
రూపేణగుణైశ్చచేష్టితేనమద్విభూత్యా విశ్లేషేనతితత్త్వణాదేవ విశీర్య
మాణస్వభావతయామయిసుగంధంబద్ధమనాఃమదాశ్రయఃతథాస్వయం
చమయావినావిశీర్యమాణతయామదాశ్రయః మదేకాధారఃమద్యోగం
యుంజన్తయోక్తుంప్రవృత్తోయోగవిషయభూతంమామసంశయంసిస్సం
శయంసమగ్రంసకలంయథాజ్ఞాస్యసియేనజ్ఞానెవోక్తేనజ్ఞాస్యసి తత్త్వా
నమవహితమనాఃశృణు॥

మూ. { జ్ఞానం తేహంసవిజ్ఞాన మిదంపత్యాయ్య శేషతః । య
జ్ఞాత్వా నేహభూయోన్యత్ జ్ఞానవ్యయవశిష్యతే ॥ ౨ }

భా ॥ అహం తేమద్విషయమిదంజ్ఞానంవిజ్ఞానేనసహా శేషతోపత్యాయ
విజ్ఞానంపివిక్తాకారవిషయంజ్ఞానం - యథాహంమద్వ్యతిరిక్తాత్మనుస్తవి
దవిద్యస్తుజాతా స్మృతిబహుయప్రత్యగీకతయా2 నపధికాతితయాసంఖ్య
యకల్యాణగుణగణానంతమహావిభూతితయాదవివిక్తపైనవివిక్త విషయ

జ్ఞానేన సహ మత్స్వరూపవిషయజ్ఞానం వత్సోమి - కింబహునా యత్ జ్ఞానం జ్ఞాతా మయి పునః స్యత్ జ్ఞాతవ్యం నావశిష్యతే॥

అ॥ వత్స మాణస్యజ్ఞానస్య మహ్నివతా మాహ॥

మూ. { మనుష్యాణాం సహ సేషుకశ్చిద్వ్యతతిస్థయే । య }
{ తతా మపి సిద్ధానాం కశ్చిన్నాం వేత్తి తత్త్వైః ॥ ౩ ॥ }

భా ॥ మనుష్యాశ్చాస్త్రిధికారయోగ్యాః తేషాం సహ స్రేషుకశ్చిదేవసిద్ధిపర్యంతం యత తే । సిద్ధిపర్యంతం యత మానానాం సహ సేషుకశ్చిదేవమాంబుదిత్వా మత్తస్థిస్థయే యత తే । మద్విదాం సహ స్రేషుకశ్చిదేవతత్త్వతో యథావస్థితం మాం వేత్తి - న కశ్చిదిత్యభిప్రాయః * సహ సాక్షాన్ముదులభః మాంతు వేదనకశ్చ నేతిహి వత్స॥

మూ. { భూమిరాపి ౭ నలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవచ । }
{ అహంకారశ్చ తీయం మేభిన్నా ప్రకృతిరప్తధా ॥ ౪ ॥ }

భా ॥ అస్య విచిత్రానింతభాగ్యభోగోపకరణభాగస్థాన రూపేణావస్థితస్య జగతః ప్రకృతిరియం గంధాదిగుణకపుణ్యప్రైజో వాయ్వాకాశాదిరూపేణ మనః ప్రభృతీంద్రియ రూపేణ మహదహంకారరూపేణ చాప్తధాభిన్నా మదీయేతి విధి॥

మూ. { అవరేయమిత స్త్వన్యాం ప్రకృతిం విధి మేవరాం । జీవ }
{ భూతాం మహాబాహుయాయేదంధార్య తేజగత్ ॥ ౫ ॥ }

భా ॥ ఇయం మమాపరా ప్రకృతిః, ఇత స్త్వన్యామితో ౭ చేతనాయా శ్చేతనభాగ్యభూతాయాః ప్రకృతే ర్విసజాతీయాకారాం జీవభూతాం పరాంతస్యాభోక్తృత్వేన ప్రధానభూతాం చేతనరూపాం మదీయాం ప్రకృతిం విధి - యయేదమచేతనం కృన్మింజగధార్యతే॥

మూ. { ఏతద్వోనిభూతాని సర్వాణీత్యుపధారయ । అ }
{ హంకృత్స్వస్య జగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా ॥ ౬ ॥ }

భా ॥ ఏతచ్ఛేతనాచేతనసమష్టిరూప మదీయ ప్రకృతిద్వయయోనిని బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతాన్యుచ్ఛావచభావేనావస్థితాని చిదవిన్దిశాగ్రాణి మదీయాని సర్వాణి భూతానీత్యుపధారయ - మదీయ ప్రకృతిద్వయయోనినిహితాని మదీయాన్యేవ - తథా ప్రకృతిద్వయయోనిత్వేన కృత్స్వస్య జగతః త

యోర్వయోరపి మద్యోనిత్యేన మదీయత్యేనచ కృత్సన్యజగతఃఅహ
మేవప్రభవోఽహమేవచప్రళయోఽహమేవచ శేషీత్యుపధారయ | త
యోశ్చిదదిత్సనుష్టిభూతయోఃప్రకృతిపురుషయోరపిపరమ పురుషయో
నిత్యంశుక్రిష్టృతిసిద్ధం*సహనవ్యక్తలీయతే అవ్యక్తమక్షరేలీయతే అ
క్షరంతమసీలీయతే తమఃపరేదేవ ఏకీభవతి * విష్ణోస్సర్వరూపాత్పరతా
దితేద్యేగాపేప్రధానంపురుషశ్చవిప్ర || ప్రకృతిర్వాసుయాఖ్యాతావ్య
క్తావ్యక్తస్వరూపిణీపురుషశ్చాప్యభావేతాలీయతేపరమాత్మని | పరమా
త్మాచసన్దేహమాధారఃపరమేశ్వరః | విష్ణునామాసవేదేషువేదాంతే
మచగీయతఇత్యాదికాహిశుక్రిష్టృతయః||

౬

మూ॥ మన్తఃపరతరంనాన్యత్ కిందిన స్తిధనంజయ||

భా || యథాసర్వ కారణస్యాపిప్రకృతిద్వయస్యకారణత్వేన సర్వాచే
తనవస్తుశేషిణశ్చేతనస్యాపిశేషిత్వేనకారణతయాశేషితయాచాహంపర
తరః-తథాజ్ఞానశక్తిబలాదిగుణయోగేనచాహమేవపరతరః-న త్రోన్యత్
మద్వ్యతిరిక్తంకిందిత్ జ్ఞానబలాదిగుణాంతరయోగిపరతరంనాస్తి ||

మూ॥ మయిసర్వమిదంప్రేతంసూత్రేమునిగణాభవ॥౭॥

భా || సర్వమిదందిదదిద్వస్తుజాతంకార్యావస్థంకారణావస్థంచమచ్ఛ
రీరభూతంసూత్రేమునిగణవదాన్తతయాఽన్ధితే మయి ప్రేతమాశ్రితం
*యస్యపుణివీశరీరం...యస్యాత్మాశరీరంపరసర్వభూతాంతరాత్మాఽవ
హతపాప్కాదివ్యోదేవకొనారాయణత్యాత్మశరీరభావేనావస్థానంచజ
గద్భ్రష్టాణోరంతర్యామిబ్రాహ్మణాదిమసిద్ధం||

౭

అ || అతస్సర్వస్యపరమపురుషశరీరత్వేనాత్మభూత పరమపురుషప్ర
కారత్వాన్నర్వప్రకారఃపరమపురుషపవానస్థితఇతిసర్వైశ్చజ్ఞైస్తస్యైవా
భిధానమితి తత్తత్సమానాధికరణ్యేనాహ||

మూ॥ { రసోహమపుకాంతేయప్రభాస్తిశశిసూర్యయోః|
ప్రణవస్సర్వవేదేషుశబ్దఃఖసారుషంసృషు || ౮ ||
పుణ్యోగంధఃపుణివ్యాంచతేజశ్చప్తివిభావసా |
జీవనంసర్వభూతేషుతపశ్చాప్తిరపస్విషు || ౯ || }

మూ. { బీజం మాంసం సర్వభూతానాం విద్ధి పాథః సనాతనం |
బుద్ధిర్బుద్ధిమతావస్తి తేజస్తేజస్వినామహం || ౧౦ |
బలం బలవతాం చాహం కామరాగవిజితమ్ |
ధర్మావిరుద్ధో భూతేషు కామోస్తి భరతర్షభ || ౧౧ || }

భా || ఏతే సర్వే బలక్షణాభావానుత్తపవోత్పన్నాః మచ్ఛేషభూతాః
మచ్ఛరీరతయామయ్యేవావస్థితాః - అతస్తత్త్వీకారోఽహమేవావస్థితః ||

అ || కిం శిష్యాభిధీయతే.

మూ. { దేవైః సాత్త్వికాభావారాజసాస్త్రావసాశ్చయై |
మత్తపవేతాన్నిద్ధినత్వహం తేషు తేషు || ౧౨ || }

భా || సాత్త్వికారాజసాస్త్రావసాశ్చజగతిదేహత్వే నేంద్రియత్వేన
భాగ్యత్వేన తత్తద్దేతుత్వేన చావస్థితాయేభావాస్తాః సర్వాః మత్తపవో
త్పన్నాః విద్ధి తేషు చ్ఛరీరతయామయ్యేవావస్థితా ఇతి చ | సత్వహం తేషు -
నాహంకదాచిదపితదాయత్తస్థితిః అన్యత్ప్రాయత్తస్థితిత్వే పిశరీరస్యక
రీరేణాత్మసస్థితావప్యవకారోఽద్యతే - మమతు తైర్నకశ్చిత్తథావిధిప
కారః కేవలీలై వప్రయోజనమిత్యర్థః ||

౧౨

మూ. { త్రిభిర్గుణవయైర్భావైరేభిస్సర్వమిదం జగత్ | మో |
హితం నాభిజానాతి మామేభ్యః పరమవ్యయమ్ || ౧౩ || }

భా || తదేవంచేతనాచేతనాత్మకం కృష్ణం జగన్మదీయం కాలేకాలేషు
త్తపవోత్పన్నతే మయి చ ప్రలీయతే మయ్యేవావస్థితం మచ్ఛరీరభూతం
మదాత్మకంచేత్యహమేవకారణావస్థాయాం కార్యావస్థాయాంచ సర్వశ
రీరతయా సర్వప్రకారోఽవస్థితః - అతః కారణత్వేన శేషిత్వేన చ జ్ఞానాద్య
సంఖ్యాయకల్యాణగుణానైశ్చాహమేవసర్వైః ప్రకారైః పరతరోఽహం
ఽన్యతేనాపికల్యాణగుణాణేన పరతరం న విద్యతే - ఎవంభూతం మాంత్రీ
భ్యసాత్త్వికారాజసతామసగుణవయేభ్యోభావేభ్యః పరం మదసాధార
ణైః కల్యాణగుణానైస్తత్తద్భ్యంతాప్రకారైశ్చ పరమమత్యుష్టతమమ
వ్యయం సదైకరూపమపితైరేవ త్రిభిర్గుణవయైర్మహీనతరైః తుగధ్వంస
భిః పూర్వకమానుగుణదేహాంద్రియభాగ్యత్వేనావస్థితైః పదార్థైః మాకా
హితంచేవ తేర్యజ్మనుష్యస్థాపరాత్మనాఽవస్థితమిదం జగన్నాభిజానాతి || ౧౩

అ || కథంస్వతపవానవధికాతిశయానందేన త్యేనదైకరూపే లోకికవ
స్తుభోగ్యతాప్రకారై శోత్సృష్టతమత్వయిస్థితేవ్యత్యంతనిహీనేషుగుణ
మయైవ్యస్థితేషుభావేషు సర్వస్యభోక్తృవగ్గోస్యభోగ్యత్వబుద్ధి రుపజా
యతత్త్వత్రాహ||

మూ|| దైవీ హ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా||౧౩౩||

భా || మమైషాగుణమయీసత్త్వరజస్తమోమయీమాయాయస్తా
దైవీ- సేవేనక్రీడాప్రవృత్తినమయైవనిమితా - తస్మాత్సర్వైర్మురత్య
యాదురతిక్రమా - అస్యాఃమాయాశబ్దవాచ్యత్వమానురరాక్షసాస్త్రా
దీనామివవిచిత్రకార్యకరత్వేనయథాదశతతోభగవతాతస్యరక్షార్థంబ
క్రముత్తమం|ఆజగమసమాజ్ఞప్రంజ్వలామాలినుదర్శనః| తేనమాయా
సహస్రంతద్భుంబరస్యాశుగామినా| బాల్యగక్షతాదేహమైకైకశ్యేన
సూదితమిత్యాదౌ| అతోమాయాశబ్దోనమిథ్యాభావాదీ- ఐంద్రజాలి
కావిష్వపికేనదివ్యం త్రోషధాదినామిథ్యాభావయానాః పారమార్థి
క్యావబుద్ధైరుత్పాదకత్వేనమాయాపీతిప్రయోగః - తథామంత్రావ
ధాదిరేవచతత్రమాయా- సర్వప్రయోగేష్యనుగతస్యైకస్యైవశబ్దార్థ
త్వాత్ - తత్రమిథ్యాభేషుమాయాశబ్దప్రయోగోమాయాకార్యబుద్ధివి
షయత్వేనావచారికః, మంత్రాశ్రోశంతీతివత్ - ఏషాగుణమయీపారమా
ర్థికీభగవన్తాయైవమామాయాంతుప్రకృతింపింద్యాన్తాయినంతుమహేశ్వర
మిత్యాదివ్యభిధీయతే| అస్యాః కాగ్యంభగవత్స్వరూపతేరోధానంస్వస్వ
రూపభోగ్యత్వబుద్ధిశ్చ- అతోభగవన్తాయయామోహితంసర్వం జగద్భ
గవంతమనవధికాతిశయానందస్వరూపంనాభిజానాతి|| ౧౩౪

అ || మాయాపి మోహనోపాయమాహ||

మూ|| మామేవయేప్రపన్యంతేమాయామేతాంతరంతి తే||౧౩౫||

భా || ధీ మామేవసత్యసంకల్పంపరమకారుణికమనాలోచితవిశేషాశే

ధీ యచ్ఛాసనాదలంఘనీయంనిగళనంతిన్నివృత్తింపితేనైవకార్యాన
త్వస్యేనేతిమామేవేత్యవధారణాభిప్రాయంవ్యంజయతి, సత్యసంకల్పమితి
నహిబంధవిషయవనంకల్పస్సత్యః-అపితు మోక్షవిషయోపీతిసంపదప్రపద
నీయత్తిభావః.

పలాకశరణ్యంయేశరణంప్రపద్యంతేతపతాంమదీయాంగుణమయీమా
యాంతరంతి- మాయామృత్యుజ్యమామెనోపాసతత్సర్వధా॥ ౧౪

అ॥ కిమితిభగవదుపాసనాపాదినీం భగవత్ప్రపత్తింసర్వేనమర్చ
తత్సత్వత్రాహ॥

మూ॥ { నమాండుష్కృతినోమూఢాః ప్రివద్యంతేనరాధమాః । }
{ మాయయాపహృతజ్ఞానాఅసురంభావమాశ్రితాః॥౧౫॥ }

భా॥ మాండుష్కృతినోపావకమాణోదుష్కృతతారతమ్యవృత్తు
ర్విధానప్రపద్యంతే - మూఢానరాధమామాయయాపహృతజ్ఞానాఅ
సురంభావమాశ్రితాఇతి॥ మూఢాః విపరీతజ్ఞానాఃపూర్వోక్తప్రకారేణ
భగవచ్ఛేషతైకరసమాత్మానంభాగ్యజ్ఞాతంచ స్వశేషతయా మన్యమా
నాః-నరాధమాఃపామాన్యేనజ్ఞాతేషమత్స్వరూపేషదౌష్టుఖ్యానహాః -
మాయయాపహృతజ్ఞానాః- మద్విషయంమదైశ్వర్యవిషయంచజ్ఞానంప్ర
స్తుతంయెహంతదీసంభాసనాపాదినీభిః కూటయుక్తీభిరపహృతం తేతథా
క్తాః- అసురంభావమాశ్రితాః మద్విషయంమదైశ్వర్యవిషయంచజ్ఞానం
సుదృఢముపపన్నంయెహంద్వేషయైవభవతి తఅసురంభావమాశ్రితాః-ఉ
త్తరోత్తరాఃపాపిష్ఠతమాః॥ ౧౫

మూ॥ { చతుర్విధాభజంతేమాంజనాసుకృతినోజ్ఞాన । }
{ ఆర్తోజ్ఞానురథార్థిజ్ఞానీచభరతషభ॥ ౧౬॥ }

భా॥ సుకృతినోపున్యకమాణోమాంశరణముపగవ్యమామేవభజం
తే- తేవసుకృతతారతమ్యేనచతుర్విధాః - సుకృతగరియస్త్యేనప్రపత్తి
వై శేష్యాదుత్తరోత్తరాధికతమాభవంతి- ఆర్తఃప్రతిష్ఠాహీనఃప్రప్తైశ్వ
ర్యఃపునస్తత్ప్రాప్తికామః - అథార్థిఅప్రాప్తైశ్వర్యతయావిశ్వర్యకామః
తయోముఖభేదమాత్రివిశ్వర్యవిషయతయైక్యాదేకపవాధికారః - జ
జ్ఞానుః ప్రకృతివియుక్తాస్త్యస్వరూపావాప్తీచుః- జ్ఞానమేవాస్యస్వరూ
పమితిజ్ఞానురిత్యుక్తం - జ్ఞానీచక్షితస్త్యన్యాంప్రకృతింధిమెవరామ
త్వాదినాభిహితభగవచ్ఛేషతైకరసాత్మస్వరూపవిత-ప్రకృతిఃయుక్త
కేవలాత్మస్వపర్యవస్యక భగవంతం ప్రేక్షుంభగవంతమెవవరణపా
స్యంమన్వానః॥ ౧౬

మూ. { తేహంజ్ఞానీనిత్యయు క్షపకభక్తిర్విశిష్యతే । ప్రి }
 { యోహిజ్ఞానినోత్యథమహంసచమమప్రియః॥౧౭ }

భా ॥ తేహంజ్ఞానీనిత్యతే- కుతః, నిత్యయు క్షపకభక్తిరితిచ - తస్య హిమదేకప్రాప్యస్యచుయాయోగోనిత్యః- ఇతరయోస్తుయావత్స్వాభిలషితప్రాప్తిమయాయోగః। తథాజ్ఞానినోమయ్యేకప్రిన్నేనభక్తిః, ఇతరయోస్తుస్వాభిలషితేతత్సాధనత్వేనమయిచ, అతస్సవనిత్యతే॥కించ, ప్రియోహిజ్ఞానినోత్యథమహం- అత్రార్థశబ్దోభిధేయవచనః, జ్ఞానినోహంయథాప్రియః తథామయాసర్వజ్ఞేనసర్వశక్తీనాపృథిధాతుంనశక్యత ఇత్యథః- ప్రియత్వస్వేయత్తరహితత్వాత్ - యథాజ్ఞానినామగ్రేసరిత్యప్రస్తోదస్యసత్త్వానక్తమతిఃకృష్టేదత్యమానోమహూరగైఃసవివేచాన్తవోగాత్రంతస్కృత్యాప్తోదసంస్థితఇతి, సోపితతైవమమప్రియః॥

మూ. { ఉదారాస్సర్వపవై తేజ్ఞానీత్వాత్తైవమేమతః॥ఆస్థిత }
 { సస్సహియుక్తాత్తమామేవానుత్తమాంగతిం ॥ ౧౮ ॥ }

భా ॥ సర్వపవై తేమామేవోపాసత ఇత్యుదారాఃవదాన్యాః- యేమత్తోయతిగ్రంధిదపిగృహ్లాంతి తేహిమమసర్వస్వదాయినః । జ్ఞానీత్వాత్తైవమేమతః- తదాయుత్తధారణోహమితిమన్యే । కస్మాదేవం, యస్మాదయంమయావినాన్త్యధారణాసంభావనయా మామేవానుత్తమం ప్రాప్యమాస్థితఃఅతస్తేనవినామమాప్యాన్త్యధారణంనసంభవతి తతోమమాప్యాత్సహిసః॥

౧౮

మూ. { బహూనాంజన్మనామంతేజ్ఞానవాణ్మాంప్రవశ్యతే । }
 { వాసుదేవస్సర్వమితిసమహాత్మాసుదుర్లభః॥ ౧౯ ॥ }

భా ॥ నాల్పసంఖ్యాసంఖ్యాతానాంపుణ్యజన్మనాం ఫలమిదంయన్మచ్చేషతైకరసాత్మయాథాన్యజ్ఞానపూర్వకం మత్ప్రసదనం అపితు బహూనాంజన్మనాంపుణ్యజన్మనామంతే అవసానే వాసుదేవశేషతైకరసాహంతదాయుత్తస్యరూపస్థితిప్రవృత్తిస్స, సచానంభ్యయైఃకల్యాణగుణగణైఃవరతరత్నిజ్ఞానవాణ్భూత్వా వాసుదేవపవ మమవరమప్రాప్యం ప్రాప్తకంచాన్యదపియన్తవోరథవతి- సవపమమతత్సర్వమితి మాంప్రపద్యతే మామపాస్తే సమహాత్మామహామనాఃసుదుర్లభఃదుర్లభతరోలోకే । వాసు

దేవస్సర్వమిత్యస్యాయమేవార్థః * ప్రియోహిజ్ఞానినోత్యర్థమహం * ఆ
స్థితస్సహియుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాంఽతిమితీ ప్రకృమాత్ - జ్ఞాన
వాంశ్చాయము క్తలక్షణపవ - అస్యైవపూర్వోక్తజ్ఞానిత్వాత్ * భూమి
రావశ్యత్యార్థభ్యః*అహంకారభ్యతీయం మేభిన్నాప్రకృతిరష్టథా అపరేయ
మితస్త్వన్యం ప్రకృతింవిధిమేపరాం జీవభూతామితిహి చేతనాచేతన
స్య ప్రకృతిద్వయస్యపరమపురుషశేషతైకరసతోక్తా*అహంకృత్సంస్వ
జగతఃప్రభవఃప్రళయస్తథా । మత్తఃపరతరంశాన్యత్కించదస్తీధనంజ
యెత్యార్థభ్యః*యేచైవసాత్వికాభావారాజసాస్తామసాశ్చయే । మత్తప
వేతితాన్విధిసత్వహంతేషుతేమయీతిప్రకృతిద్వయస్యకార్యకారణోభ
యావస్థస్య పరమపురుషాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిత్వం పరమపురుష
స్యచసర్వైఃప్రకారైస్సర్వస్యైవరతత్వముక్తం- ఆతస్సపవాత్రజ్ఞా
నిత్యుచ్యతే

౧౯.

అ॥తస్యజ్ఞానినోదుర్లభత్వమేవోపపాదయతి ॥

మూ. { కామైస్సైస్సైహ్మతజ్ఞానాఃప్రపద్యంతేఽన్యదేవతాః । తం ।
తంనియమమాస్థాయ ప్రకృత్యానియతాస్స్వయా॥౨౦॥ }

భా ॥ సర్వవివహితాకికాఃపురుషాః స్వయాప్రకృత్యా పాపవాసన
యాగుణమయభావవిషయయానియతాః నిత్యాన్యతాఃతైస్సైస్సైవాస
నానురూపైర్గుణమయైరేవకామైరిచ్ఛావిషయభూతైః హృతమత్స్వరూప
విషయజ్ఞానాఃతత్తత్కామసిద్ధ్యర్థమన్యదేవతాఃమద్వ్యతిరిక్తాః కేవలేం
ద్రాదిదేవతాః తంతనియమమాస్థాయ తత్తద్దేవతాపిశేషమాశ్రయీణ
నాసాధారణంనియమమాస్థాయప్రపద్యంతే- తావివాశ్చిత్కార్యయంతే.

మూ. { యోయోయాంయాంతనుంభక్తఃశ్రీధయార్చితమిచ్ఛుః
తితస్యతస్యాచలాంశ్రద్ధాంతామేవవిదిధాన్యహం॥౨౧॥ }

భా ॥ తాఅపి దేవతామదీయాస్తనవః * యఆదిత్యేతస్థకాయమాది
త్యోనవేదయస్యాదిత్యశ్శరీరమిత్యాదిత్రుతిభిః ప్రతిపాదితామదీయాస్తన
వశ్యత్యజాన్మన్వపి యోయోయాంయాంమదీయామింద్రాదికాంతనుంభ
క్తఃశ్రీధయార్చితమిచ్ఛుఃతితస్యతస్యానానోపి మత్తనువిషయైవాశ్రీధ

త్యహమనుసంధాయ తామేవాచలాంసర్విఘ్నాంవిదధాన్యహం॥౨౧॥

మూ. { సతయాశ్రద్ధయాఽయుక్తస్తస్యారాధనమీహతేలభః }
 { తేచతతఃకామాన్మయైవవిహితాహితా॥౨౨ }

భా॥ సతయార్విఘ్నయాశ్రద్ధయాఽయుక్తస్తస్యేంద్రాదేవారాధనం ప్రతీహతే - తతోమత్తనుభూతేంద్రాది దేవతారాధనాత్ తానేవహిస్వాభిలషితాకామాన్మయైవవిహితాభవతే। యద్యప్యారాధనకాలే ఇంద్రాదయోమదీయాస్తనవః తతేవ తదర్చనంచమదారాధనమితి నజానాః, తథాపితస్యవస్తుతోమదారాధనత్వాదారాధకాభిలషితమహమేవవిదధామి॥

౨౨.

మూ. { అంతవత్తుఫలం తేహంతర్భవత్యల్పమేధసాం । దేవాన్ }
 { దేవయజోయాంతిమద్భక్తాయాంతిమామపి... ౨౩॥ }

భా॥ తేహమల్పమేధసామల్పబుద్ధీనామింద్రాదిమాత్రయాజినాంతదారాధనఫలమల్పమంతవచ్ఛభవశ్చ, కుతః, దేవాదేవయజోయాంతియత ఇంద్రాదిదేవాతద్యాజినోయాంతి - ఇంద్రాదయోహిపరిచ్ఛిన్నభోగాః పరిమితకాలవర్తినశ్చ తతస్తత్సాయుజ్యంపాప్రాప్తైస్సహప్రచ్యవంతే- మద్భక్తాఅపితేహమేవ కనకాణాం మదారాధనరూపతాంజ్ఞాత్వాపరిచ్ఛిన్నఫలసంగంత్యక్త్వా మత్ప్రీణనైకప్రయోజనాః మాంప్రాప్నువంతి- నచపునర్నివర్తంతే* మాముపేత్యశుకాంతేయపునర్జన్మనవిద్యత ఇతిహివత్సృతే

౨౩.

అ॥ ఇతరేతుసర్వసమాశ్రయణీయత్వాయమమమనుష్యాదివ్యవతాగమవ్యకించితకరంకుర్వంతీత్యాహ॥

మూ. { ఆవ్యక్తంవ్యక్తిమాపన్నంనశ్యంతేమామబుద్ధయః । ప }
 { రంభావమజానంతోమమావ్యయమనుత్తమం॥౨౪॥ }

నీకేవలేంద్రాదియాజినాంతస్తదభిలషితతత్సాయుజ్యాదికమేవహిభగవాన్ప్రయచ్ఛతి- సాయుజ్యంచసమానభాగత్వమేవ-తత ఇంద్రాదిభాగస్యపరిమితస్వరూపత్వాద్పరిమితకాలవర్తిత్వావృతత్సమాన్యస్తదుపానకభోగోపితథాః గవనభవేదితిభావః

భా॥ సర్వైః కమభిరా రాధ్యోహం సర్వేశ్వరోవాజ్ఞససాపిచ్ఛే
ద్యస్సరూపస్య భావః పరమకారుణ్యాదాశ్రితవాత్సల్యాచ్చ సర్వసమాక్ర
యణీయత్వాయాజహత్స్వ భావపవనసుదేవసూనురవతీర్ణతతి మమైవంప
రంభావమవ్యయం న సుతేమ మజానంతః పాక్రీకృతరాజసూను సమాసమి
తః పూర్వమనభివ్యక్తమిదానీంకమవశాజ్ఞన్తువిశేషం పాక్రీవ్యవ్యక్తిమా
వన్నంపాక్రీష్టంనామబుద్ధయోమన్యంతే-అతామాంనాశ్రయంతేనకర్మ
భిరా రాధయంతి చ ౨౪

అ॥ కుసవంసప్రకాశ్యతత్త్వత్రాహ॥

మూ॥ { నాహం ప్రకాశస్సర్వస్య యోగమాయాసమావృతః ।
మూఢోయం నాభిజానాతిలోకౌమామజమవ్యయం॥ ౨౫ }

భా॥ తైత్తిర్జ్ఞాసాధారణమనుష్యత్వాదిసంస్థానయోగాభ్యుచాయ
యాసమావృతోహంస సర్వస్య ప్రకాశః । మయిమనుష్యత్వాది సంస్థాన
దర్శనమాత్రేణ మూఢోఽయం లోకో మామతివాప్య్యం ద్రకమాణ మ
తిసూర్యాగ్నితేజస ముపలభ్యమానమవ్యజమవ్యయం నిఖిలజగదేకకార
ణం సర్వేశ్వరం మాం సర్వసమాశ్రియణీయత్వాయ మనుష్యత్వసంస్థాన
మాస్థితం నాభిజానాతి ౨౫

మూ॥ { వేదాహంసమతీతానివశమానానిచార్జున । భవిష్యా
ణిదభూతానిమాంతు వేదనకశ్చన॥ ౨౬ }

భా॥ అతీతానివతమానాన్యనాగతానిదసర్వాణిభూతాన్యహంవే
దజానామి-మాంతు వేదనకశ్చన-మయానుసంధీయమానేషు కాలత్రయ
వతిషుభూతేషుమామేవంఽధంచాసుదేవం సర్వసమాశ్రియణీయత్వా
యావతీర్ణం విదిత్వామామేవసమాశ్రియన్నకశ్చిదుపలభ్యతత్త్వత్రాహః॥
అతోజ్ఞానీసుదులభవిచ ౨౬

తథాహి॥

మూ॥ { ఇచ్ఛాద్వేషసముత్థేన ద్వంద్వమోహనభారత । సర్వ
భూతానిసమ్మోహం సర్వైయాంతివరంతప॥ ౨౭ }

భా॥ ఇచ్ఛాద్వేషభ్యాంసముత్థితేనశీతోష్ణద్వంద్వభ్యానమోహన
సర్వభూతాని సర్వైర్జన్తకాలపవసమ్మోహంయాంతి - ఏతదుక్తంభవతి

గుణమయేషు సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వేషు పూర్వపూర్వజన్మనియద్విషయావి
 చ్ఛాద్వేషావభ్యస్తా తద్వా ససయా పునరపి జన్మకాలఏవ తదేవద్వంద్వా
 ఖ్యమిచ్ఛాద్వేష విషయత్వేన సముత్థితం భూతానాం మోహసంభవతి, తే
 న మోహేన సర్వభూతాని స మ్మోహం యాంతి - తద్విషయేచ్ఛాద్వేషస్వ
 భావానిభవంతి సమత్సంశ్లేషవియోగసుఖదుఃఖస్వభావాని । జ్ఞానీతుమ
 త్సంశ్లేషవియోగై కసుఖదుఃఖస్వభావః, న తత్స్వభావం కిమపి భూతం
 జాయత ఇతి॥ ... .. ౨౬.

మూ. { యేషాంత్యంతగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణాం । తే }
 { ద్వంద్వ మోహాన్మూర్ఖైః భజంతే మాం దృఢవ్రతాః ॥ ౨౭ ॥ }

భా॥ యేషాంత్యనేకజన్మాన్జితేనోత్కృష్టపుణ్యసంచయేన గుణమయద్వంద్వం
 ద్వేచ్ఛాద్వేష హేతుభూతం మదాన్ముఖ్యః పరోధి చానాదికాలవ్రవృత్తం
 పాపమంతగతం ఖీణం । తే పూర్వోక్తై ససుకృతతారతమ్యేన మాంశరణమ
 నుప్రపద్య గుణమయాన్తోహం ద్వినిముక్తాః జరామరణమోక్షాయ మహాతే
 నైశ్వర్యాయ మత్ప్రప్తయేచ దృఢవ్రతాః దృఢసంకల్పాః మామేవ భ
 జంతే ౨౭.

అ ॥ తత్ర త్రియాణాం భగవంతం భజమానానాం జ్ఞాతవ్యం శేషానుపా
 దేయాంశ్చ ప్రస్తాతి ॥

మూ. { జరామరణమోక్షాయ మామా శ్రీశ్యయతంతియే । తే బ్ర }
 { హ్మతద్విదుఃకృత్సమన్తాత్మకమణాఖిలం ॥ ౨౮ ॥ }

భా॥ జరామరణమోక్షాయ ప్రకృతివియక్తాత్మస్వరూపదర్శనాయ
 మామా శ్రీశ్యయతంతే తే తద్బ్రహ్మదుఃఖధ్యాత్మచకృత్సమవిదుః
 కర్మణాఖిలం విదుః॥ ౨౮

మూ. { సాధిభూతాధిదైవం మాం సాధియజ్ఞంచయే విదుః । ప్రయా }
 { గతా లేపిచ మాం తే విదుర్యుక్తచేతసః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీభగవద్గీ }
 { తా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యా యాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృ }
 {ష్ణార్జునసంవాదే విజ్ఞానయోగోనామ సప్తమోధ్యాయః ॥ }

భా॥ అత్ర యథాతి పునర్నిదేశాత్ పూర్వోద్గిష్టేభ్యోన్యే ౨౯

కారిణోజ్ఞాయంతే-సాధిభూతంసాధిదైవంమామైశ్వర్యార్థినోయేవిదురి
త్యేతదనువాదస్వరూపమప్యప్రాప్తార్థత్వాద్విధాయకమేవ-తథాసాధి
యజ్ఞమిత్యపి త్రయాణామధికారిణామవిశేషేణవిధీయతే అర్థస్వాభా
వ్యాత్ త్రయాణాంహిత్యవైమిత్తికరూపమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానమవర్జ
నీయం। తేచప్రయాణకాలేపిస్వప్రాప్యానుగుణంమాంఽవిదుః। తేచేతిచ
కారాత్పుర్వజరామరణమోక్షాయయతమానాశ్చప్రయాణకాలేవి
దురితసముచ్ఛేదయంతే। అనేనజ్ఞానినోఽప్యర్థస్వాభావ్యాత్సాధియజ్ఞంమాంఽవి
దుఃప్రయాణకాలేపిస్వప్రాప్యానుగుణంమాంఽవిదురిత్యుక్తంభవతి॥ ౩౦

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీమద్గీతాభాష్యే
సప్తమోధ్యాయః.

శ్రీరామానుజాయనమః

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

శ్రీరస్తు

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యే అష్టమాధ్యాయ ప్రారంభః

అ॥ సత్తమేవరస్య బ్రహ్మణోవాసుదేవస్యోపాస్యస్య నిఖిలచేతనా
 చేతనవస్తు శేషిత్వంకారణత్వమాధారత్వంసర్వశరీరతయాసర్వప్రకార
 త్వేనసర్వశబ్దవాచ్యత్వంసర్వనియంతృత్వంసర్వైశ్వకల్యాణగుణగణై
 ప్రస్యైవపరతరత్వంసర్వరజస్తమోమయైదేహేంద్రియత్వేన భోగ్య
 త్వేనచావస్థితైర్భావైరనాదికాలప్రచృత్తదుష్కృతప్రవాహహేతుకై
 ప్రస్యతిరోధానం అత్యుత్కృష్టసుకృతహేతుక భగవత్ప్రవత్త్వాదతన్నివ
 తానం సుకృతతారతమ్యేనచ ప్రపత్తివై శేష్యైదైశ్వర్యాక్షరయాథా
 త్యభగవత్ప్రాప్త్యపేక్షయోపాసకభేదంభగవంతంపేప్రసీరిత్యయు
 క్తతయైకభక్తితయాచాత్యర్థపరమపురుషప్రియత్వేనశ్రేష్ఠ్యం దుర్లభ
 త్వంచ ప్రతిపాద్యమపం త్రయాణాంజ్ఞాతవ్యోపాదేయభేదాంశ్చ క్రిపా
 ప్రాప్తిం । ఇదానిమప్తమేప్రస్తుతాజ్ఞాతవ్యోపాదేయభేదావావివక్షి॥

మూ, { ఆర్జునఉవాచ ॥ కింతద్బ్రహ్మ కినుధ్యాత్మంకింకర్తృపురుషో }
 { త్తమః । ఆధిభూతంచకింప్రోక్తమధిదైవంకిముచ్యతే ॥ ౧ ॥ }
 { అధియజ్ఞఃకథంకౌత్రదేహేప్రిన్యధుసూదన । ప్రయాణ }
 { కాలేచకథంజ్ఞేయోసినియతాన్త్యభిః ॥ ... ౨ }

భా॥ జరామరణమాయేభగవంతమాశ్రిత్య యతమానానాంజ్ఞా
 తవ్యతయోక్తంతద్బ్రహ్మధ్యాత్మంచకథాచకిమితిచక్రవ్యం । ఐశ్వర్యాధి
 నాంజ్ఞాతవ్యమధిభూతమధిదైవంచకింప్రయాణాంజ్ఞాతవ్యోధియజ్ఞశబ్ద
 నిదిప్రశ్నకఃతస్యచాధియజ్ఞభావఃకథం ప్రయాణకాలేవైభిఃప్రీతిభిరియ
 తాన్త్యభిఃకథంజ్ఞేయోసి॥ ౨

౩ ప్రాప్తావీదిత్యపికతిపయకౌశేషపారః

మూ. { శ్రీవిభగవానువాచ॥ అక్షరంబ్రహ్మపరమంస్వ
భావోధ్యాత్మమువ్యతే । భూతభావోద్భవకరో
విసగః కమః సంజ్ఞితః॥ ... 3 }

భా॥ తద్భ్రహ్మైతి నిర్దిష్టంపరమమక్షరం- నక్షరతీత్యక్షరంతై
శ్రజ్ఞసహస్త్రిరూపం - తథావశ్రుతిః* ఆవృక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమ
సలీయతేఇత్యాదికా - పరమమక్షరంప్రకృతివినిర్ముక్తాత్మస్వరూపం -
స్వభావోధ్యాత్మమువ్యతే - స్వభావఃప్రకృతిః - అనాత్మభూతమా
త్మనిసంబధ్యమానంభూతసూక్ష్మతద్వాసనాదికం పంచాగ్నివిద్యాయాం
జ్ఞాతవ్యతయోదితం, తదుభయం ప్రాప్యతయాత్యాజ్యతయాచముము
క్షుభిర్జ్ఞాతవ్యం-భూతభావోద్భవకరో విసగః కమః సంజ్ఞితః - భూత
భావోమనుష్యాదిభావః - తదుద్భవకరోయోవిసగః *పంచమ్యామా
హుతావాపః పురుషవచసోభవంతీతి శ్రుతిసిద్ధోయోషిర్సంబంధజఃసక
మః సంజ్ఞితః తచ్చాపిలం సానుబంధముద్వేజనియతయాపరిహరణీయత
యాచముముక్షుభిర్జ్ఞాతవ్యం- పరిహరణీయతాచానంతరమేవవత్కృతే *
యదిచ్ఛంతోబ్రహ్మచర్యంచరంతీతి॥ ... 3

మూ { అధిభూతంక్షరోభావఃపురుషశ్వాధిదైవతం।అధియ
జ్ఞోహమేవాతదేహదేహభృతాంవర॥ ౪ }

భా॥ విశ్వర్యాధిసాంజ్ఞాతవ్యతయానిర్దిష్టమధిభూతం క్షరోభావఃవి
యదాదిభూతేషువత్తమానస్తత్పరిణామవిశేషః క్షరణస్వభావోవిలక్ష
ణశ్శబ్దస్పృశాదిస్సాశ్రయః - విలక్షణాస్సాశ్రయాశ్శబ్దస్పర్శరూపరస
గంధాఃవిశ్వర్యాధిభిఃప్రాప్త్యానైరనుసంధేయాః- పురుషశ్వాధిదై
వతం అధిదైవతశబ్దనిర్దిష్టఃపురుషఃఅధిదైవతందైవతోపరివర్తమానం
ఇంద్రప్రజాపతిప్రభృతికృత్సదైవతోపరివర్తమానః ఇంద్రప్రజాపతి
ప్రభృతీనాంభోగ్యజాతాద్విలక్షణశబ్దాదేర్భోక్తాపురుషః- సాచభూక్తృ
త్వావస్థావిశ్వర్యాధిభిఃప్రాప్యతయానుసంధేయా।అధియజ్ఞోహమే
వ-అధియజ్ఞశబ్దనిర్దిష్టోహమేవ- అధియజ్ఞఃయజ్ఞైరారాధ్యతయావత్తమా
నః-అత్రేంద్రానామమదేహభూతే అన్యతయావస్థితోహమేవ యజ్ఞ

రా రాధ్యభి మహాయజ్ఞాదినిత్యనైమిత్తికానుష్ఠానవేళాయాం ప్రయాణా మధికారిణామనుసంధేయమేతత్ ॥ ౪

మూ. { అంతకాలేదమామేవస్తరణముక్త్యాః లెబరంఽయఃప్ర }
 { యాత్సమద్భవంయాతినాస్త్యత్ర సంతయః ॥ ౫ ॥ }

భా ॥ ఇదమపిత్రయాణాంసాధారణంఅంతకాలేదమామేవస్తరణక
 లెబరంత్యక్త్యాయఃప్రయాతినమద్భవంయాతి - మమయోభావఃస్వభా
 వఃతంయాతితదాసీంయథామామనుసంధతైతథాపిథాకారోభవతీత్యర్థః,
 యథా ఆవిభరతాదయస్తదాసీంస్తర్యమాణస్యసజాతీయాకారా స్సం
 భూతాః ॥ ...

అ ॥ స్త్రుతస్సవిషయసజాతీయాకారతాపాదన మంత్యప్రత్య
 యస్యస్వభావభిసుస్పష్టమాహ ॥ ...

మూ. { యంయంవాపిస్తరణభావంత్యజత్యంతేకలెబరంఽంతం }
 { మేవైతికాంతేయసదాతద్భవభావః ॥ ... ౬ }

భా ॥ అంతేఅంతకాలేయంయంవాపిభావంస్తరణకలెబరంత్యజతితం
 తంభావమేవమరణానంతరమేతి- అంత్యప్రత్యయశ్చపూర్వభావిత విష
 యవివజాయతే ॥ ...

మూ. { తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుమామనుస్తరయ్యవశమయ్య }
 { ర్పితమనోబుద్ధిర్కామేవైవ్యవ్యసంతయః ॥ ... ౭ }

భా ॥ యస్మాత్ పూర్వకాలాభ్యస్తవిషయపవాంత్యప్రత్యయోజా
 యతే తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుప్రయాణాదహరహమామనుస్తర ఆ
 హరహరనుస్తృతికరంయుద్ధాదికంవత్సాశ్రమానుబంధి శుశ్రిష్టృతిచోది
 తంనిత్యనైమిత్తికంచకమకమరు - ఏవముపాయెనమయ్యర్పితమనోబుద్ధి
 రంతకాలేదమామేవస్తరణ యథాభిలషిత ప్రకారంమాం పాస్య
 సిన్సనాత్రసంతయః ॥ ...

కనిస్సంశయేషు సర్వేషుత్యంవసఃవై హరిః ససంశయా హేతుబ
 లానాద్భవస్యతిమాధవభిత్వాదివదసంశయ ఇత్యప్యజ్ఞాననిశేషణ త్వ
 పిఫలితమాహ ॥ నాత్ర సంతయభి ॥ *

అ || ఏవంసామాన్యేనస్వప్రాప్యవాప్తిరంత్యప్రత్యయాధీనేత్యక్వాతదథంత్రయాణాముపాసనప్రకారభేదం వత్తుముపక్రమతే-తత్రైశ్వర్యాధినా ముపాసనప్రకారం యథోపాసనమంత్యప్రత్యయప్రకారంచాహ ||

...

...

*

మూ. { ఆభ్యాసయోగయుక్తేనచేతసానాన్యగామినాః | పరమం }
{ పురుషందివ్యంయూతిపాథానుచింతయన్ || ... ౮ }

భా || అహరహరభ్యాసయోగాభ్యాంయుక్తతయానాన్యగామినాచేతసాంతకాలే పరమంపురుషందివ్యంచాం వత్తుమాణప్రకారం చింతయన్మామేవయాతిదిభరతస్సగత్వప్రాప్తివదై శ్వర్యపరిష్టతయోమత్సమానాకారోభవతి - ఆభ్యాసోనిత్యవైమిత్తికావిరుద్ధేషుసర్వేషుకాలేషుమనసోపాస్యసంశీలనంయోగస్త్వహరహర్యోగకాలేనుష్ఠీయమానం యథోక్తలక్షణముపాసనం ||

...

౯

మూ. { కవింపుగాణమనుశాసితారమణోరణీయాంసమనుష్టరే }
{ ద్యః | సర్వస్యధాతారమచింత్యరూపమాదిత్యవర్ణంతమ }
{ సఃపరస్తాత్ || ౯ || ప్రయాణకాలేమనసాఽచలేనభక్త్యాయు }
{ క్తయోగబలేనమైష భువోమః-ధ్యేపాణిమావేశ్యస }
{ మ్యక్సతంపరంపురుషమప్రోదివ్యం || ... ౧౦ }

భా || కవింసర్వజ్ఞంపురాణంపురాతనం అనుశాసితారంవిశ్వస్యప్రశాసితారం- అణోరణీయాంసంజీవాదపిసూక్ష్మతరంసర్వస్యధాతారం సర్వస్యప్రప్టారంచింత్యరూపంసక బేతరవిసజాతీయ స్వరూపం - ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ ఆప్రాకృతస్వాసాధారణ దివ్యరూపంతమేవం భూత మహరహరభ్యసమానభక్తియుక్తయోగబలేనారూఢసంసారతయాచివలేనమనసాప్రయాణకాలేభువోమః-ధ్యేపాణిమావేశ్యసంస్థాప్యతత్రభూమిధ్యే దివ్యంపురుషంయోనుష్టరేత్ సతమేవోపైతితద్భావంయూతి- తత్సమానైశ్వర్యోభవతీత్యర్థః ||

౧౦

అ || అథక్తేవల్యాధినాంప్రరణప్రకారమాహ ||

మూ. { యదక్షరంవేదవిదోవదంతివిశంతియద్యతయోవీతరా }
{ గాః | యదిచ్ఛంతోబ్రహ్మచర్యంవరంతితత్తేవదంసం }
{ గ్రహేణప్రవక్ష్యే || ... ౧౧ }

భా || యదక్షరంఅష్టాలత్యాదిగుణకంవేదసిదోవదంతివీతరాగాశ్చయ

తయోయదక్షరంపిశంతి - యదక్షరంపాప్రమిదృఢంతోబ్రహ్మచర్యంచ
రంతి తత్పదంసంగ్రహణతేప్రవత్యై- పద్యతేగమ్యతేచేతసేతిపదం- త
నిజులవేదాంతవేద్యంమన్వనూపమక్షరంయథోపాస్యంతథాసంత్యేప
ణప్రవత్యైమీత్యర్థః॥ ... ౧౧

మూ. { సర్వద్వాదాణి సంయమ్య మనోహృదిరుధ్యచ | మూర్ధ్నాఽపి
ధాయాత్మనః ప్రాణమాస్థితోయోగధారణాం॥౧౨॥ ఓమి
త్యేకాక్షరంబ్రహ్మవ్యాపారస్తామనుష్టరక్ | యఃప్రయాతి
త్యజ్జడేహంసయాతిపరమాంగతిమ్ ॥ ౧౩ }

భా॥ సర్వాణితోత్రాదీనీంద్రియాణిజ్ఞానద్వారభూతానిసంయమ్య
స్వవ్యాపారేభ్యోపనివర్త్యహృదయకమలనివిష్టేమయ్యక్షరే మనోనిరు
ధ్యయోగాభ్యాంధారణామాస్థితఃసుయ్యేవనిశ్చలాంఘ్రిమాస్థితఃఓమిత్యే
కాక్షరంబ్రహ్మమద్యాచకంవ్యాపారక్ వాచ్యంమామనుష్టరక్ ఆత్మనః
ప్రాణంమూర్ధ్నాఽపిధాయదేహంత్యజ్జడేహంసయాతిసయాతిపరమాం
గతిం- ప్రకృతిఃకైంమత్సమానాకారమపునరావృత్తిమాత్మానంపా
ప్తోతీత్యర్థః*యస్ససర్వేషుభూతేషు నశ్యశ్చునవిశ్యతి | అవ్యక్తాక్షరశ్చ
త్యక్తప్రమామఃపరమాంగతిమిత్యనంతరమేవవత్స్యతే॥ ౧౩

అ | ఏవమైశ్వర్యాధికనఃతైవల్యాధికనశ్చస్వపాప్ర్యానుగుణంభ
గవదుపాసనప్రకారఉక్తః - అథజ్ఞానినోభగవదుపాసన ప్రకారంపా
ప్రేప్రకారంచాహ॥ ... *

మూ. { అనన్యచేతాస్సతతంయోమాంస్తరతినిత్యశః | తస్యా
హంసులభఃపార్థనిత్యయుక్తస్యయోగినః॥ ౧౪ }

భా॥ నిత్యశోమాముద్యోగప్రభృతిసతతంసర్వకాలమనన్యచేతాయః
స్తగతి - అత్యర్థమప్రియత్యేనమత్స్నేహత్యావినాత్మధారణమలభమానో
నరతిశయప్రియాంస్తృతింయఃకరోతి-తస్యనిత్యయుక్తస్యనిత్యయోగం
కాంక్షమాణస్యయోగినోఽహంసులభః అహమేవప్రాప్యేనమద్భావవి
శ్వర్యాదికః, సుప్రావశ్యతద్వియోగమసహమానోఽహమేవతంవృణే
మత్ప్రిప్త్యనుగుణోపాసనవిచారంతద్విరోధినిగసనమత్యర్థమప్రియ
త్వాదికంచాహమేవదదామీత్యర్థః*యమేవైషవృణుతేతేనలభ్య ఇతిహి

+ నరతిశయప్రియంమాయఃస్తృతిశ్చిత్తాత్మకః

క్రూయతే వక్ష్యతే చ * తేహం సతతయక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం |
దదామి బుద్ధియోగంతం యేన మాముపయాంతి తే * తేహ మేనానుకంపాద్ధ
మహామజ్జానజంతమః | నాశయామ్యాన్తభావస్థోజ్ఞానదీపేన భాస్వతేతి || ౧౪

అ || అతః పరమధ్యాయ శేషేణ జ్ఞానసంకై వల్యాధి నశ్చపు నరావృత్తి
మైశ్వర్యాధినః పునరావృత్తిం చాహ ||

మూ. { మాముపేత్య పునర్జన్మదుఃఖాలయ నశాశ్వతం | నాపున్ |
{ వంతి న హంత్యానస్సంసిద్ధిం పరమాంగతాః || ౧౫ }

భా || మాంపాప్రీత్య పునర్నిఖిలదుఃఖాలయ మస్థిరం జన్మ నత్రాపున్వం
గి- యతః తే మహాత్మానో మహానునసః - యథావస్థితమత్స్వరూపజ్ఞానా
ఆశ్చర్యమప్నియిత్వేన మయా వినాన్తధాగణ మలభమానా మయ్యాసక్త
మనసో మదాశ్రయీ మాముపాస్య పరమసంసిద్ధిరూపమాప్రాప్తాః || ౧౫

అ || విశ్వర్యగతిం పాప్రాప్తానాం భగవతం పాప్రాప్తానాం చ పునరావృత్తా
వపునరావృత్తై వ హేతు మసంతరమాహ ||

మూ. { ఆ బ్రహ్మభవనాల్లో కాపునరావర్తి నోరున | మా |
{ ముపేత్య తుకాం తేయ పునజన్మన విద్యతే || ౧౬ }

భా || బ్రహ్మలోకపర్యంతా బ్రహ్మాండోదరవర్తి నస్సర్వే లోకాభా
గైశ్వర్యాలయాః పునరావర్తినః వినాశినః - అతః విశ్వర్యగతిం పాప్రాప్తా
నాం పాప్రీత్య స్థానవి నాశాన్వినాశిత్య మవర్జనీయం - మాం సర్వజ్ఞం సత్యసం
కల్పం నిఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయలీలం పరమకారుణికం సదైకరూపం ప్రా
ప్తానాం వినాశప్రసంగా భావాత్ తేహం పునజన్మన విద్యతే || ౧౬

అ || బ్రహ్మలోకపర్యంతానాం లోకానాం తదంతర్వర్తి నాం చ పర
మపురుషసంకల్పకృతా ముత్పత్తివి నాశకాలవ్యవస్థా మాహ ||

మూ. { సహస్రయుగపర్యంతమహార్యద్భ్రష్టాలోకదుఃఖాత్రిం
యుగసహస్రాంతాం తేహూరాత్రవిదోజనాః ||
౧౭ | అవ్యక్తాద్వ్యక్తయస్సర్వాః ప్రభవం శ్యహరా
మే | రాత్యాగమే ప్రలీయంతే | త్రైవిద్యక్తసంజ్ఞికై
౧౮ || భూతగ్రామస్సపవాయం భూత్వా భూత్వా ప్ర
లీయతే | రాత్యాగమే ౭౪౪ పార్థ ప్రభవశ్యశ్శా
రాగమే ||

భా || యోగుః సమ్యక్ వివర్తమానః తానాం మత్సంకల్పకృతా మేనా
రాత్రవ్యవస్థా విదోజనాః తే బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య యదహ స్తవృతు
ర్యుగసహస్రాని సానం విదుః - రాత్రిం చ తథా దూపాంత త్ర బ్రహ్మణోఽ
హరాగమనమయ్యైత్రిలోక్యాంతర్వర్తినోఽదేహేంద్రియ భౌగ్యభోగ
స్థానరూపావ్యక్తయశ్చతుర్ముఖదేహవస్థాదవ్యక్తాత్ ప్రభవంతి తత్రై
వావ్యక్తావస్థావిశేషే చతుర్ముఖదేహారాత్యాగమనమయే ప్రలీయం
తే - సపవాయంకమవశ్యో భూతగ్రామోఽహరాగమే భూత్వా భూత్వా
రాత్యాగమే ప్రలీయతే - పునరవ్యహరాగమే ప్రభవతి తథావపశతా
వసానరూపయుగసహస్రాంతై బ్రహ్మలోకవర్త్యంతాలోకాః బ్రహ్మచ *
పృథివ్యపుష్పప్రలీయతే ఆపస్తైజసిలీయంత ఇత్యాదిక్రమేణ అవ్యక్తాక్షరతమః
వర్తంతం మయ్యేవ ప్రలీయంతే ఏవం మద్వ్యతిరక్తస్య కృత్సస్య కాలవ్య
వస్థయా మత్తడృష్టతైర్ముఖైః ప్రళయాచ్ఛేత్సత్తి విశాతయోగిత్వమవర్ణ
నీయమిత్యైశ్వర్యగతిం ప్రాప్తానాం పునరావృత్తిరపి హార్యా - మాముపే
తానాంతు పునరావృత్తిప్రసంగః ||

...

౧౯

అ || అథ కైవల్యం ప్రాప్తానామపి పునరావృత్తిరవిద్యత ఇత్యాహ ||

మూ. { పరస్తస్మాత్తుభావోన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్సనాతనః | యి
స్స సర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సున వి నశ్యతి || ౨౦ || అవ్యక్తోఽ
క్షర ఇత్యుక్తస్తమా హుః పరమాంగతిం | యం ప్రాప్య నసి
నతః | తే తద్ధానవరమం మమ || ... ౨౧ }

భా || తస్మాదవ్యక్తాదచేతనప్రకృతీరూపాత్పురుషార్థతయా పరఉత్కృ
ష్టోభావోఽన్యోజ్ఞానై కాకారతయా తస్మాద్విసృజాతీయః అవ్యక్తః కేనచి
త్ప్రమాణేన నవ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తః - స్వసంవేద్యస్వాసాధారణాకార ఇత్య
ర్థః - సనాతనః ఉత్పత్తివి నాశానహితయా నిత్యః - యస్స సర్వేషు వియదా
దిభూతేషు సకారణేషు సకార్యేషు వి నశ్యత్సు తత్ర తత్ర స్థితాపి న వి నశ్య
తి, సోఽవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్తః * యైత్యక్షరమనిదేశ్యమవ్యక్తం పర్య
పాసతే * కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యత ఇత్యాదిమ - తం వెదవిదః పరమాంగతిమా
హుః అనుమేవ * యః ప్రయాతి త్యజదేహం సయాతి పరమాంగతి మిత్వ
త్రుపరమగతిశ్చ నిర్దిష్టోఽక్షరః ప్రకృతినంసర్గవియక్తస్వరూపేణావస్థితః

త్యైత్యర్థః యమేవంభూతం స్వరూపేణావస్థితం ప్రాప్యననివర్తంతే త
 వ్యమవరమంధామపరంభయమనస్థానం అచేతనప్రకృతిరేకంభయమనస్థా
 నం, తత్సంస్పృష్టరూపాజీవప్రకృతిద్వితీయం నియమనస్థానం అచిత్సంస
 గ్గణియుక్తంస్వరూపేణావస్థితంముక్తస్వరూపం పరమంభయమనస్థాన
 మిశ్యర్థః-తచ్చాపునరావృత్తిరూపం - అథవాప్రకాశవాచీధామశబ్దః -
 ప్రకాశశ్చేహజ్ఞానమభిప్రేతం-ప్రకృతిసంస్పృష్టాల్ పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానరూ
 పాదాత్మ్యోఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానరూపతయాముక్తస్వరూపంపరంభామ॥౨౧

అ॥జ్ఞానినఃపాశ్రయంతుతస్మాదత్యంతవిభక్తమిత్యాహ॥

మూ. {పురుషస్సవరఃపార్థభక్త్యైలభ్యస్త్యసన్యయాఽయస్యాం} ॥౨౨॥
 {తస్థానిభూతానియేనసర్వమిదంతతమ్}

భా॥* మత్తఃపరతరంనాన్యత్కొందిదస్తిధనంజయఃమయిసర్వమిదంప్రో
 తంసూతే॥మణిగణాశ్చ* మామేభ్యఃపరమవ్యయమిత్యాదినానిర్దిష్ట
 స్యయస్యాంతస్థానిసర్వాణిభూతాః, యేనచపరేణపురుషేణసర్వమి
 దంతతం- సవరఃపురుషః*అనన్యచేతాస్సతతమిత్యనన్యయాభక్త్యైలభ్యః॥

అ॥అథాత్మయాథాత్మ్యవిదఃపరమపురుషనిష్ఠస్యచసాధారణీమర్పిరాది
 కాంగతిమాహ । ద్వయోరప్యర్పిరాదికాగతిశ్చుత్తౌత్రుతా, సాచాపునరా
 వృత్తిలక్షణా, యథావంచాగ్నివిద్యాయాం*తద్యత్థం విమర్శ్యచేమేఽర
 ణ్యశ్రద్ధాతపశ్చత్యుపాసతేతేఽర్చిషమభిసంభవంశ్యర్పిషోఽహరిత్యాదౌ
 అర్పిరాదికయాగతస్య పరబ్రహ్మపాప్తిరపునరావృత్తిశ్చాత్మాత్మా
 *సపనాకబ్రహ్మగమయతి ఏతేనప్రతిపద్యమానాశిమంమానవమావర్తం
 నావర్తంతతి॥నచప్రజాపతివాక్యాదౌశ్చుతపరవిద్యాంగభూతాత్మప్రా
 ప్తివిషయేయం*తద్యత్థంవిదురితిగతేశ్చుతిః* యేచేమేరణ్యశ్రద్ధాతపశ్చ
 త్యుపాసతశ్చతిపరవిద్యాయాఃపృథక్కుశ్చివైయథ్యాత్ - పంచాగ్నివిద్యా
 యాంచ*శ్చితితువంచమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసాభవంతీతి*రమ
 ణీయచరణాఃకఫూయచరణాశ్చతిపుణ్యపాపహతుకౌమనుష్యాదిభావోఽ
 పామేవభూతాంతరసంస్పృష్టానాం, అత్తనస్తుతత్పరిష్వంగమాత్రమితి
 చిదచిత్తోర్వివేకమభిధాయ*తద్యత్థంవిదుః... తేర్చిషమభిసంభవంతి.
 శిమంమానవమావరణంనావరణంతశ్చితివిచిత్రేచిదచిద్వస్తునిత్యాశ్చుత

యాపాప్యతయావయత్థంవిభునైర్పిరాదినాగచ్ఛంతినవపునరావర్తం
తత్తత్సక్తమితగమ్యతే, ఆత్మయాథాత్మ్యవిదఃపరమపురుషనిష్ఠస్యచ సవ
నాబ్రహ్మగమయతీతి బ్రహ్మపాప్రివచనాదవిద్వీయుక్తమాత్మవస్తు
బ్రహ్మాత్మకతయాబ్రహ్మశేషతైకరసమిత్యనుసంధేయం-తత్క్రొశున్యా
యావప్సరశేషతైకరసత్వంచ*యత్యని తిష్ఠ...యస్యాత్మాశరీరమి
త్యాదిశ్రుతిసంధం॥ ...

మూ. { యత్రకాలేత్యనావృత్తిమావృత్తింనైవయోగినః॥ప్ర
యాతాయాంతితంకాలంవత్సౌమిభరతపఞ్చ ॥౨౩
అగ్నిర్యోతిరహశ్శుక్లక్షణాసాఉత్తరాయణంతత్రప్ర
యాతాగచ్ఛంతిబ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనాః॥ ౨౪ }

భా॥ అత్ర కాలశబ్దోమాగఃస్వాహఃప్రభృతిసంవత్సరాంతకాలాభి
మానిదేవతాభూయస్త్రయామాగోపలక్షణార్థః- యస్మిన్మాగేప్ర
యాతాయోగినోఽనావృత్తింపుణ్యకమాణశ్చావృత్తిం యాంతితంమా
గఃవత్సౌమీగ్యథఃభిఅగ్నిజ్యోతిరహశ్శుక్లః క్షణాసాఉత్తరాయణ
మితిసంవత్సరాదీనాంప్రదర్శనం॥ ౨౪

మూ. { ధూమోరాత్రిస్తథాకృష్ణః క్షణాసాక్షణాయనం ।
{ తత్రచాన్ద్రమసంజ్యోతిర్యోగీపాప్యనివర్తతే॥ ౨౫ }

భా॥ ఏతద్ధూమాదిమార్గస్తపితృలోకాదేఃప్రదర్శనం- అత్రయోగి
శబ్దఃపుణ్యకర్మసంబంధివిషయః ౨౫

మూ. { శుక్లకృష్ణేగతీహ్యేతేజతశ్చాశ్వతేమతే॥ఏకయాయా
{ త్యనావృత్తిమన్యయావర్తతేపునః॥ ౨౬ }

భా॥ శుక్లాగతిరర్పిరాదికా కృష్ణాచధూమాదికా - శుక్లయాఽనావృ
వృత్తింయాతి కృష్ణయాతుపునరావర్తతే- ఏతేశుశుక్లకృష్ణేగతీజ్ఞానినాం
ద్వివిధానాంపుణ్యకర్మాణాంచశ్రుతాశాశ్వతేమతే* తద్యత్థంవిదుర్యే

గ్నాగ్నిజ్యోతిరితి- అగ్నిరూపజ్యోతిరిత్యర్థః- తేనదేవయానప్రథమప
ర్యప్థార్పివత్స-అతపవాగ్నిజ్యోతిహర్షిన్నదేవతాత్వం కాలాభిమాని
విశేషితత్వంచవదంతఃప్రత్యుక్తాః

చేమరణ్యశ్రద్ధాతపశ్చిత్తుపాసతే తేర్పిషమభిసంభవంతి అథయశ్చమెగా
మశ్చష్టాపూలేదత్తమిత్తుపాసతే తేధూమమభిసంభవంతీతి- ౨౬

మూ. { నైతేస్సతీపాథజానకయోగీముహ్యతికశ్చనః | త }
{ స్వాత్సర్వేషుకాలేషుయోగయక్తోభవాజ్ఞానః || ౨౭ }

భా॥ ఏతౌమాగ్దౌజానకయోగీప్రియాణకాలేకశ్చనసముహ్యతి - అపి
తుస్వైవదేవయానేనవధాయాతి - తస్మాదహరహరచ్చిరాదిగతిచింత
నాఖ్యయోగయక్తోభవ॥ ౨౭

అ॥ అథాధ్యాయద్వయోదిత శాస్త్రార్థవేదనఫలమాహ.

మూ. { వేదేషుయజ్ఞేషుతపస్సుచైవదానేషుయత్పుణ్యఫలం }
{ పరిదిష్టమ్ | అత్యేతితత్సర్వమిదంవిదిత్వా యోగీవరం }
{ స్థానముపైతిచాద్యమ్ || ౨౮ || ఇతిశ్రీభగవద్గీతాసూపనిష }
{ త్సుబ్రహ్మపిద్యాయాంయోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసం }
{ వాదేఆత్మరపరబ్రహ్మయోగోనామాష్టమోఢ్యాయః || }

భా॥ ఋగ్యజుస్సామాధర్వరూపవేదాభ్యాసయజ్ఞతపోదానప్రభృ
తిషుసర్వేషుపుణ్యేషుయత్ఫలంనిర్దిష్టం, ఇదమధ్యాయద్వయోదితం భగవ
న్వాహాన్త్యంవిదిత్వాతత్సర్వమత్యేతి- ఏతద్వేదనసుఖాతిరేకేణతత్సర్వం
త్యుణవత్సన్యతే-యోగీజ్ఞానీచభూత్వాజ్ఞానిసఃప్రాప్యంవరమాద్యంస్థానము
ప్రేతి॥ ౨౮

ఇతిత్రైవిభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీమద్గీతాభాష్యే

అష్టమోఢ్యాయః.

భగవతేశ్రీభాష్యకారాయనమః

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

శ్రీమద్రీతాభాష్యేనవమాధ్యాయ ప్రారంభః.

శ్రీభగవానువాచ॥ ఇదంతుతేగుహ్యతమంప్రవత్యోమ్నీ
 మూ. { నసూయవే । జ్ఞానంవిజ్ఞానసహితంయజ్ఞాత్యామోక్ష్య }
 { సేఽశుభాత్ ॥ •

భా॥ ఉపాసకభేదనిబంధనావశేషఃప్రతిపాదితాః, ఇదానీముపాస్య
 స్యవరమపురుషస్యమాహాత్మ్యం జ్ఞానినాంచ విశేషంవిశోధ్య భక్తిరూప
 స్యాపాపనస్యస్వరూపముచ్యతే। ఇదంతుతేగుహ్యతమం భక్తిరూపము
 పాసనాఖ్యంజ్ఞానంవిజ్ఞానసహితం ఉపాసనగతవిశేషజ్ఞానసహితం అన
 సూయవే తే ప్రవత్యోమి-మద్వివయంసక లేతరవిసజాతీయమపరిమిత
 ప్రకారంమాహాత్మ్యంశ్రుత్వా పవమేవసంభవతీతిమన్వానాయతేప్రవ
 త్యోమీత్యథః-యత్ జ్ఞానమనుష్ఠానవర్యంతం జ్ఞాత్వామత్పప్రిప్తివిరో
 ధినఃసర్వస్త్వదశుభాన్మోక్ష్యసే॥

మూ. { రాజవిద్యారాజగుహ్యంపవిత్రమిదముత్తమం। ప్రత్య }
 { త్సావగమంధర్మ్యంసుసుఖంకతుమవ్యయమ్ ॥౨॥ }

భా॥ రాజవిద్యా-విద్యానంరాజా-రాజగుహ్యంగుహ్యనాంరాజా-రా
 జ్ఞాంవిద్యేతివారాజవిద్యా-రాజానోహివిస్తీర్ణా-గాధమనసః-మహామ
 నసామియంవిద్యేత్యథః-మహామనసపవనగోపనీయగోపనశుశలా ఇతితే
 మామేవగుహ్యమిదముత్తమంపవిత్రం మత్పప్రిప్తివిరోధ్యశేష కల్మషాప
 హం ప్రత్యత్సావగమం అవగమ్యతఇత్యవగమోవివయఃప్రత్యక్షభూతో
 ౭వగమోవివయోయస్యజ్ఞానస్యతత్ప్రత్యత్సావగమం- భక్తిరూపేనో
 పాసనేవోపాస్యమానో౭హంతదానీమేవోపాసితుఃప్రత్యక్షతాముపగ
 తోభవామీత్యథః-అథాపి ధన్యంధర్మాదనపేతం-ధర్మత్వంహిని
 శ్చేయిససాధనత్వంస్వరూపేనైవాత్యర్థప్రియత్యేనతదానీమేవమద్దర్శ
 నాపాదనతయావస్వయంనిశ్చేయిసరూపమపినిరతిశయినిశ్చేయిసరూ

పాత్యంతికమత్పాప్రిప్తిసాధనమిత్యర్థః స్థితపవనుసుఖంతతుం- సు
సుఖోపాదానంత్యర్థప్రియత్వేనోపాదేయం-అవ్యయమక్షయం- మ
త్పాప్రిప్తిసాధయిత్యాపిస్వయంనక్షీయతే-ఏవంరూపముసాసనం కుర్వ
తోమత్ప్రిదానేకృతేపినకించిత్యుతంమయాస్యేతిమెపగతిభాతీత్యర్థః॥

మూ. { అశ్రద్ధధానాఃపురుషా ధర్మస్యాస్యపరంతపః | అప్రా }
{ వ్యమాంనివతం తేమృత్యుసంసారవత్కృణి ॥ ౩ ॥ }

భా॥ అస్యాపాసనాఖ్యస్యధర్మస్య నిరతిశయప్రియమద్విషయతయా
స్వయంనిరతిశయప్రియరూపస్యపరమనిశ్చేయస రూపమత్పాప్రిప్తిసాధ
నస్యావ్యయస్యాపాదాన యోగ్యదశాంపాప్రిప్త్యా శ్రద్ధధానాః విశ్వాస
పూర్వకత్వరారహితాః పురుషాః మామపాప్రిప్త్య మృత్యురూపేసంసా
రవత్కృణితిరావతం తే-అపూమామహదివమాశ్చర్వమిత్యర్థః॥ ౩॥

అ॥ శృణుతావత్పాప్రిప్త్యభూతస్య మమాచింత్యమహిమానం॥

మూ. { మయాతత మిదంసర్వం జగదవ్యక్తమూర్తినా । మ }
{ త్స్థానిసర్వభూతానిసచాహంతేవ్యవస్థితః॥ ౪ ॥ నచమ }
{ త్స్థానిభూతాని పశ్యమేయోగమైశ్వరం । భూతభృ }
{ న్నచభూతస్థా మమాత్మాభూతభావనః ॥ ... ౫ }

భా॥ ఇదంచేతనాచేతనాత్మకంకృత్యం జగదవ్యక్తమూర్తినా అప్ర
కాశితస్వరూపేణమయాంతర్యామిణాతతం- అస్యజగతోధారణార్థం
నియమనార్థంచశేషితేనవ్యాప్తమిత్యర్థః-యథాంతర్యామిబ్రాహ్మ
ణేశ్శయఃపృథివ్యాంతిష్ఠః...యంపృథివీనవేదశ్శయఃఅత్తనిష్ఠః...యమా
త్మానవేదేతచేతనాచేతనవస్తుజాతైరదృష్టేనాంతర్యామిణా తత్రితత్ర
వ్యాప్తిరుక్తా- తతోమత్స్థానిసర్వభూతానిసర్వాణిభూతానిమయ్యంత
ర్యామిణిస్థితాని-తత్రైవ బ్రాహ్మణేశ్శయస్యపృథివీశరీరంయఃపృథివీమం
తరోయమయతిశ్శయస్యాత్మాశరీరంయతత్త్వానమంతరోయమయతీతిశరీర

శీకర్తుంసుసుఖం-కరణేసుసుఖమిత్యర్థః- సుసుఖస్యతులనంతరక్రియా
కమీభావభగ్రిమప్యదాసాయాహ ॥ సుసుఖోపాదానమితి॥ ఉపసగ్గ-సు
ఖశబ్దయోరత్రాధిపేతమాహ॥ అత్యర్థేతి॥

త్యేనాయామ్యత్వ ప్రతిపాదనా తదాయ తైస్థితినియమనే ప్రతిపాదితే
 నేపిత్వంచ-సచాహంలేవ్యవస్థితః-అహంతునతదాయ తైస్థితిః- మత్స్థి
 తాతైర్నకశ్చిదుపకారభిత్వభావః- నవమత్ స్థానిభూతాని-నఘటాదీనాంజ
 లాదేరివమమధారకత్వంకథం-మత్సంకల్పేన। పశ్యనుమైశ్వరంయోగం
 అన్యత్రమత్రవిదసంభావనీయంనుదసాధారణమాశ్చర్యం యోగంపశ్య
 త్ సాయోగః,భూతభృన్నచభూతస్థామమాత్మాభూతభావనః - సర్వే
 హంభూతానాంభర్తృహంనచ తైఃకశ్చిదపిమమోపకారః- మమాత్మైవ
 భూతభావనః మమమనోమయస్సంకల్ప ఏవభూతానాంభావయితాధార
 యితానియంతాచ॥

అ॥సర్వస్యాస్యస్వసంకల్పాయ తైస్థితిప్రవృత్తిత్వేనిదర్శనమాహ॥

మూ॥ {యథాకాశస్థితోనిత్యంవాయుస్సర్వత్రగోమహాఃతథా}
 {సర్వాణిభూతానిమత్స్థానీత్యుపధారయ ॥ ...౬}

భా॥యథాకాశేఅనాలంబనేమహావాయుఃస్థితస్సర్వత్రగచ్ఛతి-
 సతువాయుర్నిరాలంబనోనుదాయ తైస్థితినిత్యవశ్యాభ్యుపగమనీయోమ
 యైవధృతభివిజ్ఞాయతే-ఏవమేవసర్వాణిభూతానితైరదృష్టేనుయిస్థితా
 నిమయైవధృతానీత్యుపధారయ-యథాహుర్వేదవిదః* మేఘోదయస్సా
 గర-సన్నివృత్తిరివోర్విభాగస్సన్నిధితానివాయోః । విద్యుద్విభంగోగతి
 రుష్ణగత్సైర్విజ్ఞోర్విచిత్రఃప్రభవంతిమాయాభి-విష్టోరనన్యసాధారణాని
 మహాశ్చర్యాణీశ్వరభావః-శుభిరపి*ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనే గార్తి
 సూర్యచంద్రమసౌందర్యతౌత్తిష్ఠతః *భీమాస్తాద్వాతఃపవతే,భీమోదేతిసూ
 ర్యః, భీమాస్తాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చేత్యాదికా॥

అ॥సః తేతరనిరపేక్షస్యభగవతస్సంకల్పాత్సర్వేహంస్థితిఃప్రవృత్తిశ్చో
 క్తా, తథాతత్సంకల్పదేవసర్వేహముత్పత్తిప్రళయావసీత్యాహ॥

మూ॥ {సర్వభూతానికాంతేయప్రకృతించింతిమామికాంక}
 {అక్షయేపునస్తానికల్పావసృజావ్యహం ౭}

భా॥స్థావరజంగమాత్మకాని సర్వాణిభూతాని మ్మామికాంమచ్ఛరీర
 భూతాంప్రకృతించింతమశృద్ధివాచ్యంనామరూపవిభాగానన్దాం కల్పక్షయే

చతుర్ముఖావసాససమయోనుత్సంకల్పద్వాంతి-తాన్యేవభూతానకల్పదౌ
పునర్విసృజామ్యహం|యథాహవనుః*అసీదిదంతమోఘాతం*సాభిధ్యా
యశరీరాత్స్వదితి| శుశ్రిరపి*యస్యావ్యక్తంశరీరమిత్యాదికా* అవ్య
క్తమక్షరేలీయతే,అక్షరంతమసీలీయతే*తమఅసీత్తమసాగూఢమగ్రేప్ర
కేతమితి||

మూ. {ప్రకృతింస్యావప్తభ్యవిసృజామిపునఃపునః| భూత|
{గ్రామమిమంకృత్సమవశంప్రకృతేర్వశాత్||౮}

భా||స్వకీయాంవిచిత్రపరిణామినీంప్రకృతిమవప్తభ్యాప్తధాపరిణమయ్యే
మంవతుర్విధం దేవతికృజ్జనువ్యస్థావరాత్తుకంభూతగ్రామం మదీయా
యామోహిన్యాగుణమయ్యాః ప్రకృతేర్వశాదవశం పునఃపునః కాలేకా
లేవిసృజామి||

అ||పవంతస్త్రివిషమసృష్ట్యాదీనికర్మాణినైర్మృత్యాద్యాపాదనేనభగ
వంతంబధ్నంతీత్యత్రాహ||

మూ. {నవమాంతానికర్మాణినిబధ్నంతిధనంజయ | ఉదాసీ |
{నవదాసీనమసక్తంతేమకమాను||

భా||నవతానివిషమసృష్ట్యాదీనికర్మాణిమాంసిబధ్నంతి-మయినైర్మృ
త్యాదికంనాపాదయంతి-యతఃతైత్త్రజ్ఞానాం పూర్వకృతాన్యేవకమా
ణిదేవాదివిషమభావహేతవః అహంతుతత్రవైషమ్యేఅసక్తఃతత్త్వాదా
సీనవదాసీనః|యథాహనూత్రీకారః * వైషమ్యేనైర్మృత్యేనసాపేక్ష
త్వాత్*నకమావిభాగాదితచేన్నానాదిత్వాదితి||

మూ. {మయాధ్యక్షేణప్రకృతిస్సయతేసచరాచరం| హేతు|
{నానైవకాంతేయజగద్ధిపరివర్తితే

భా || తస్మాత్తైత్త్రజ్ఞకమానుగుణంమదీయాప్రకృతిస్సత్యసంక
తేనమయాఽధ్యక్షేణతాసచరాచరంజగత్సూయతే-అనేనతైత్త్రజ్ఞ
కమానుగుణమదీక్షణైవహేతునాజగత్పరివర్తత్యతిమత్స్వమ్యంసత్య
సంకల్పత్వంనైర్మృత్యాదిదోషరహితత్వమిత్యేవమాదికం మమవసుదే
వసూనోరైశ్వరంయోగంపశ్యాయథాహత్రుతిః*అస్మాన్మాయూ సృజతే

విశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః*మాయాంతుప్రకృతింవి
ద్యాన్త్యయినంతుమహేశ్వరమితి॥ ౧౦

మూ. { అవజానంతిమాంమూఢామానుషీంతనుమాశ్రితః॥పరం }
{ భావమజానంతోమమభూతమహేశ్వరం॥ ౧౧ }

భా॥ ఏవంమాంభూతమహేశ్వరంసర్వజ్ఞంశత్యసంకల్పం నిఖిలజగ
దేకకారణంపరమకారుణికతయాసర్వసమాశ్రయణీయత్వాయమాను
షీంతనుమాశ్రితంస్వకృతైఃపాపకమఁభిరూఢాఅవజానంతిప్రాకృ
తమనుష్యసమంషన్యంతే-భూతమహేశ్వరస్యమమాపారకారుణ్యేదా
ర్యసౌశీల్యవాత్సల్యబంధనం మనుష్యత్వసమాశ్రయణలక్షణమిమం ప
రంభావమజానంతోమనుష్యత్వసమాశ్రయణమాత్రేణమామితరసజాతీ
యంమత్వాతిరసుగ్రన్తంతీత్యర్థః॥ ౧౧

మూ. { మోఘాశామోఘకర్తాణోమోఘజ్ఞానాపిచేతసః । రా }
{ క్షసీమాసురీంచైవప్రకృతింమోహిసీంతైతాః ॥ ౧౨ }

భా॥ మమమనుష్యత్వేపరమకారుణ్యాదిపరత్వతిరోధానకరీంరాక్షసీ
మాసురీంచమోహిసీంప్రకృతిమాశ్రితాఃమోఘాశామోఘవాంఛితాఃని
ష్ఫలవాంఛితాఃమోఘకమాణఃమోఘారంభాః మోఘజ్ఞానాఃసర్వేషు
మదీయేషువరావరేష్వధైషువిపరీతజ్ఞానతయానిష్ఫలజ్ఞానాఃవిచేతసఃత
థాసర్వత్రవిగతయాథాత్మ్యజ్ఞానాః మాంసర్వేశ్వరమితరసమంషు
త్వామయితృతుమిచ్ఛంతియదద్దిశ్యంభాసుగ్రన్తతేతత్సర్వం
మోఘంభవతీత్యర్థః॥ ౧౨

మూ. { మహాత్మానస్తుమాంపార్థదైవీంప్రకృతిమాశ్రితాః॥భ }
{ జన్త్యనన్యమనసోజ్ఞాత్వాభూతాదిమవ్యయం॥౧౩॥ }

భా॥యేతుస్వకృతైఃపుణ్యసంవయైఃమాంశరణముపగమ్యవిధ్వస్తస
మస్తపాపబంధాదైవీంప్రకృతిమాశ్రితా మహాత్మానస్తైభూతాదిమవ్య
యం వాఙ్మనసాగోచరనామకమఁస్వరూపం పరమకారుణికతయా పా
ధుపరిత్రాణాయమనుష్యత్వేనావతీణం మాంజ్ఞాత్వా2నన్యమనసో
మాంభజంతేమత్ప్రియత్వాతిరేకేణమద్భజనేనవినా మనసశ్చిత్తనశ్చ
బాహ్యకరణానాంవిధారణమభినానామద్భజనైకప్రయోజనాభజంతే

మూ. { సతతం కీర్తయంతో మాం యతః తత్పద్మధ్రుతాః | సమ }
 { స్యంతశ్చ మాంభక్త్యానిత్యయుక్తా ఉపాసతే | ౧౪ }

భా॥ అన్యథా నష్టియత్వేన మతీ-తా నయతనసమసా-రైర్వి నాత్మ
 తాణుమా శ్రేష్ఠ్యాన్త ధారణ మలభమానాః మద్గుణపశేషవాచీని మన్నా
 మానస్తృత్యాపులకాంచితసర్వాం గామాషాగర్గదకం తానారాయణకృ
 స్తవాసుదేవే త్యేవమాచీని సతతం కీర్తయంతః తద్దైవయతంతో మతరర్క
 స్వర్పనాదికేషు తదుపకారకేషు భవననందనవనకరణాదికేషు దృఢసంక
 ల్పాయతమానాభక్త్యా రావనమితమనోబుధ్యభిమానపదద్వయకరద్వయ
 శిరోభిగ్రస్తాం దైరచింతితపాంసుకదృమశరరాదికేధరాతలే దండవన్మృ
 ణీవతంతః సతతం మాం నిత్యయుక్తానిత్యయోగం కాంక్షమాణా ఆత్మాంతం
 మద్దాస్యవ్యపసాయిన ఉపాసతే॥ ౧౪

మూ. { జ్ఞానయజ్ఞేన చాప్యన్యేయజంతో మాముపాసతే | ప }
 { కత్వేన పృథక్తైస్సనజహుధావిశ్వతోముఖం | ౧౫ }

భా॥ అన్యేషిహ హత్వానః పూర్వోక్తైః కీర్తనాదిభిః జ్ఞానాభ్యోనయ
 జ్ఞేన వయజంతో మాముపాసతే | కథం, బహుధాపృథక్తైస్సనజగదాకారే
 ణిశ్వతోముఖం విశ్వప్రకారమవస్థితం మామేకత్యేనోపాసతే | ఏతదు
 క్తంభవతి-భగవావాసుదేవపవనావరూపవిభాగానద్వ్యాసూక్త్యవిదచి
 ద్వస్తుశరీరస్థానత్యసంకల్పీ వివిధవిభక్తనామరూపస్థూలచిదచిద్వస్తుశ
 రీరస్సామితి సంకల్ప్య సపకపవదేవతిర్యక్తునుష్యస్థావరాఖ్యవిచిత్రజగ
 చ్చరీరోఽవతీతతత్వత్యనుసందధానాశ్చ మాముపాసతేతి॥ ౧౫

అ॥ తథాహి- విశ్వశరీరోఽహమేవావస్థితతత్వాహ॥

మూ. { అహంక్రతురహం యజ్ఞః స్వధాహవహమాషధం | మం }
 { తోహవహమేవాజ్యమహమగ్నిరహం హుతం | ౧౬ }

భా॥ అహంక్రతుః అహంజ్యోతిష్టామాదికక్రతుః - అహమేవమహా
 యజ్ఞః అహమేవపితృగణపుష్టిదాస్వధాబోషధంహవిశ్వాహమేవఅహ
 మేవచమంత్రః అహమేవచాజ్యం-ప్రదర్శనార్థమిదంసోమాదికంచహవిర
 హమేవేత్యర్థః అహమాహవసీయాదికాగ్నిహోమామశ్చోహమేవ॥ ౧౬

మూ. { పితాహమస్యజగతోమాతాధాతాపితామహః | వే }
 { ద్యంపవిశ్రమోంకారఋక్సామయుజురేవచ || ౧౭ }

భా || అస్యస్థావరజంగమాశ్చకస్యజగతస్తత్రతత్రపితృత్వేనమాతృత్వేనధాతృత్వేనపితామహత్వేనచవత్సమానోఽహమేవ అత్రధాతృశబ్దోమాతాపితృవ్యతిరిక్తేఉత్పత్తిప్రయోజకేచేతనశేషేవతత్తే - యతిః - ఇంద్రేదవేద్యంపవిశ్రంపావసంతదహమేవ - వేదకశ్చవేదబీజభూతః ప్రణవోహమేవ - ఋక్సామయుజురాశ్చకౌవేదశ్చాహమేవ || ౧౭

మూ. { గతిర్భుక్తాప్రభుస్సాక్షీనివాసశ్శరణంసుహృత్ | ప్ర }
 { భవప్రళయస్థాననిధానంబీజనవ్యయం || ౧౮ || }

భా || గమ్యత ఇతి గతిః తత్రతత్రప్రాప్యస్థానమిత్యర్థః భుక్తాధారయితాప్రభుశ్శాసితాసాక్షీసాక్షాద్గ్రహినివాసోవాసస్థానం బేత్వాదిశరణంభిష్టస్యప్రాప్తకతయాఽనిష్టస్యనివారణతయాచసమాశ్రయణీయశ్చేతనశ్శరణంసచాహమేవ - సుహృత్ సహితైషీ - ప్రభవప్రళయస్థానంయస్యకస్యయత్రనుత్రచిదుత్పత్తిప్రళయయోర్యత్ స్థానంతదహమేవనిధానం నిధీయత ఇతినిధానముత్పాద్యముపసంహార్యంచాహమేవేత్యర్థః - అవ్యయః బీజంతత్రతత్రవ్యయరహితంయతా - రణంతదహమేవ || ౧౮

మూ. { తపామ్యహమహంవర్షంనిగృహ్లామ్యగృహ్లామిచ | అ }
 { మృతంచైవమృత్యుశ్చసదసచ్ఛాహమర్జున || ౧౯ }

భా || అగ్న్యదిత్యాదిరూపేణాహమేవతపామి - గ్రీష్మాదావహమేవవర్షంనిగృహ్లామి - తథావర్షానుచాహమేవోత్పాదామి - అమృతంచైవమృత్యుశ్చ - యెనజీవతిలోకోయేనచమియతేతదుభయమహమేవ | కిమత్రబహునోక్తేన - సదసచ్ఛాహమేవ - సద్యద్వతత్తేఅసద్యదతీతమనాగతంవసర్వావస్థావస్థితచిదచిద్వస్తుశరీరతయాతత్తత్ప్రకారోహమేవావస్థితఇత్యర్థః - ఏవంబహుధాపృథక్తైవవిభక్తనామరూపావస్థితకృత్సృజగచ్ఛరీరతయాతత్ప్రకారోహమేవావస్థిత ఇత్యేకత్వజ్ఞానేనానుసందధానాశ్చమాముపాసతే || ౧౯

అ | వివంమహాత్మనాంజ్ఞానినాంభగవదనుభవైకభౌగానాంవృత్తముక్త్యైతేషామేవవిశేషందర్శయితుమజ్ఞానాంకామకామానాంవృత్తమాహః

మూ. { త్రైవిద్యామాంసామపాః పూతపాపాయజ్ఞైరిష్ట్యాస్య
 ర్గతిం ప్రార్థయంతే । తే పుణ్యమాసాద్యసురేంద్రలోకమ్
 శ్చంతిదివ్యాన్ దివిదేవభోగాన్ ॥ ౨౦ ॥ తే తంభక్త్యాస్య
 గన్లోకం విశాలం క్షీణే పుణ్యేషు ర్త్యలోకం విశంతి । ఏ
 వంత్రయీధర్మమనుప్రవన్నా గతా గతం కామకామా
 లభంతే ॥ ... .. ౨౧ }

భా ॥ ౧ ఋగ్యజుస్సామదాపాస్త్రీసోవిద్యాస్త్రీవిద్యం కేవలం త్రివి
 ద్యనిష్ఠాస్త్రైవిద్యః నతు త్రయ్యంతనిష్ఠాః త్రయ్యంతనిష్ఠాహి మహత్త్వా
 నః పూర్వోక్తప్రకారేణ నిఖలవేదవేద్యం మామేవజ్ఞాత్వాఽతిమాత్ర మ
 ద్భక్తికారితీతనాదిభిక్షానయజ్ఞేనచ మదేకపాప్రీత్యా మామేవోపాస
 తే- త్రైవిద్యాస్తువేదప్రతిపాద్యకేవలేంద్రాదియాగశిష్టసోమాన్ పిబంతః
 + పూతపాపాస్వగ్గాదిప్రాప్తివిరోధిపాపాహ్నుతాస్తైః కేవలేంద్రాది
 దైవత్యతయాఽనుసంహితైర్యజ్ఞైర్వస్తుతస్తదాప్రిపంచమామిష్ట్య తథావస్థి
 తంచామజానంతఃస్య గన్తో ప్రార్థయంతే- తే పుణ్యం దుఃఖాసంభిన్నం సు
 రేంద్రలోకం ప్రాప్య తత్రదివ్యాన్ దేవభోగానశ్చంతి తే తం విశాలం స్వ
 గన్లోకం భక్త్యా తదనుభవహేతుభూతే పుణ్యే క్షీణే పునరపి మర్త్యలోకం
 విశంతి- ఏవం త్రయ్యంతనిష్ఠజ్ఞానవిధురాః కామ్యస్వగ్గాదికామాః కేవలం
 త్రయీధర్మమనుప్రవన్నాః గతా గతం లభంతే- అల్పస్థిరస్వగ్గాదీనను
 భూయపునః పునర్నివర్తంత ఇత్యర్థః ॥ ౨౧

అ ॥ మహత్త్వానస్తునిరతిశయస్త్రియరూపమచ్ఛింతనం కృత్వా మామనవ
 ధికాతిశయానందం ప్రాప్య నపున రావర్తంత ఇతి తేహం విశేషందర్శయతి ॥

మూ. { అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యోజనాః పర్యుపాసతే । తే }
 { హం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహేమ్యహం ॥ ౨౨ ॥ }

౧ ద్విగుసమాసత్వాత్త్రివిద్యమిత్యేకవద్యావః - నపుంసక త్వేఅకా
 రాంతోత్తరపదోద్విగుస్త్రీయంభావ్యత ఇత్యస్య పాతాదిభ్యః ప్రతి
 షేధోవక్తవ్యఇత్యపవాదః - తదగ్ధీతేతద్వేదేత్యణ్విత్వయవివక్షయాహ
 త్రివిద్యనిష్ఠా ఇతి ॥

+ పాపస్య పూతత్వం నామ నిరస్తత్వం- తదేవ హి పురుషస్య పూతత్వ
 మిత్యభిప్రాప్యోగపాపాహ్నుతా ఇతి నిర్దేశః- పాపాహ్నుతా ఇత్యర్థః,

భా || అనన్యః అనన్యప్రయోజనాః మచ్చింతసేవినాశ్చ భారణాలా
భాన్మచ్చింతసే కప్రయోజనామాంబింతయంతోయే యహాత్మానోజనాః ప
ర్యుపాసతే సర్వకల్యాణగుణాన్వితం సర్వవిభూతియుక్తం మాంపరితః పా
సతే ఆన్యూనముపాసతే - తేహంనిత్యాభియుక్తానాం మయినిత్యాభియో
గంకాంక్షమాణానాం అహంమత్ప్రీతిలక్షణం యోగమపునరావృత్తి
రూపంక్షేమంవవహామి || ౨౨

మూ. { యేత్వన్యదేవతాభక్తాయజంతే శ్రద్ధయాన్వితాః | తే }
{ పిమామేవకాంతేయయజంత్యవిభిషూర్వకం || ౨౩ || }

భా || యేత్వింద్రాదిదేవతాభక్తాః కేవలశ్రయ్యాస్తాః శ్రద్ధయాన్వితాః
ఇంద్రాదీన్యజంతే తేపిపూర్వకై సన్యాయే సర్వస్య మచ్ఛరీరత
యామదాత్మకత్వేనేంద్రాదివిశజ్ఞానాంవమద్యాదిత్వాద్వస్తుతోమామేవ
యజంతే అపిత్యవిభిషూర్వకంయజంతే - ఇంద్రాదీనాం దేవతానాంకర్తృ
స్వారాధ్యతయా అన్యయంయథా వేదాంతవాక్యాని * చతుర్హితారో
యశ్రసంపదంగచ్ఛంతిదేవైరిత్యాదీనివిదధతి-సతత్పూర్వకంయజంతే, వే
దాంతవాక్యజాతంహి పరమపురుషశరీరతయావస్థితానామింద్రాదీనా
మారాధ్యత్వంవిదధదాత్మభూతస్యపరమపురుషస్యైవ సాక్షాదారాధ్య
త్వంవిదధతి- చతుర్హితారోగ్నిహూత్రదశామూర్ణమాసాదీనికర్తృ
ణీయశ్రవరమాత్మన్యాత్మతయావస్థితేనత్యేవతచ్ఛరీరభూతైరింద్రాదిదే
వైస్సంపదంగచ్ఛంతి- ఇంద్రాదిదేవానామారాధనాన్యేతానికమాణీ
తీమాంసంపదంగచ్ఛంతీత్యర్థః || ౨౩

అ || అతస్త్వేవిద్యాఇంద్రాదిశరీరస్య పరమపురుషస్వారాధనాన్యే
తానికమాణీ ఆరాధ్యశ్చసవివేచినజానంతి తేవపరిమితఫలభాగినశ్చ్యవన
స్వభావాశ్చభవంతి-తదాహ ||

మూ. { అహంహి సర్వయజ్ఞానాంభాక్తావప్రభురేవదన్ || }
{ తుమామభిజానంతితత్వేనాతశ్చ్యవంతి తే || ౨౪ || }

భా || ప్రభురేవద-తత్రతత్ప్రళయప్రదాతాచాహమేవేత్యర్థః || ౨౪ ||

అ || అహమహుహదిదంవై చిత్క్రియదేకస్మిన్నేవకమాణీవతామా
నాఃసంకల్పమాత్రభేదేనకేదదత్త్యల్పఫలభాగినశ్చ్యవనస్వభావాశ్చభ

వంతికైవదనానవధి కౌతిశయానందవరవ పుగువప్రాప్తి రూప ఫలభాగినోఽ
పునరావృత్తినశ్చభవంతీ త్యాహ॥

మూ. { యాంతి దేవ ప్రతాదేవాకపిత్యాయాంతిపితృ ప్రతాః }
{ భూతానియాంతిభూతేజ్యాయాంతిమద్యాజినోపమాం }

భా॥ వ్రతశబ్దస్సంకల్పవాచీ-దేవప్రతాః దగ్ధపూణకమాసాదిభిః కర్మభి
రింద్రాదీకాయజామహా ఇతీంద్రాదియజనసంకల్పాయై తి ఇంద్రాదీకా
దేవాకాయాంతి-యేవపితృయజ్ఞాదిభిః పితృకాయజామహా ఇతిపితృయ
జనసంకల్పాయై పితృకాయాంతి-యేచయక్షురక్షుఃపితౄచాదీని భూతాని
యజామహా ఇతిభూతయజనసంకల్పాయై భూతానియాంతి-యేతుతైరేవ
యజ్ఞైర్దేవపితృభూతశరీరకంపరమాత్మనంభగవంతం వాసుదేవయజా
మహాఇతిమాంయజంతే తేమద్యాజినోమామేవయాంతి- నేవాదిప్రతాః
దేవాదీకాప్రాప్త్యై స్సహపరిమితంభోగంభుక్త్వా తేహంవినాశకాలేతై
స్సహవిస్తేభవంతి-మద్యాజినస్తుమామనాదినిధనంసర్వభం సత్యసంక
ల్పం అనవధికౌతిశయాసంఖ్యైయకల్యాణగుణగణమహిమాదధివనవధి
కౌతిశయానందంప్రాప్త్యనపునర్నివర్తంత్యత్యక్షః

౨౫

అమద్యాజినాయమపివిశేషోస్తీ త్యాహ

మూ. { పత్రంపుష్పంఫలంతోయంయోమేభక్త్యైప్రయచ్ఛతి }
{ తదహంభక్త్యవహృతమశ్నోమిప్రయతాత్మనః ॥ ౨౬ }

భా॥ సర్వసులభంపత్రంవాపుష్పంవా ఫలంవాతోయంవాయోభ
క్త్యైమేప్రయచ్ఛతి అభ్యర్థమప్త్రియియైవ తస్మిదానేన వివాత్సభా
రణసులభమానతయాతదేకప్రయోజనో యోమేపత్రాదికం దదాతి త
స్యప్రయతాత్మనస్తస్మిదానైకప్రయోజనత్వరూపశుద్ధియై క్తమనసః
తత్తథావిధభక్త్యవహృతం అహం సర్వేశ్వరోనిఖిలజగదుదయవిభవ
లయలీలోఽవాప్తనమస్తరామస్సత్యసంకల్పైః నవధికౌతిశయాసంఖ్యై
యకల్యాణగుణగణస్సాత్త్వావికానవధికౌతిశయానంద స్వానుభవేతకా
మానోపమానోరథవధిమూరవతికాప్రియంప్రాప్త్యేవాశ్నోమి - యథోక్తం
మోక్షుష మేకాయాఃక్రియాస్సంప్రయక్తాస్సృరేకాంతగతబుద్ధిభిః॥ లా
స్సర్వాశ్చిరసాదేవఃప్రతిగృహ్యతవై స్వయమితి॥

౨౬

అ|| యస్మాత్ జ్ఞానినాం మహాత్మనాం వాఙ్మనసా గోచరోఽయం విశేషః
తస్మాత్త్వంచ జ్ఞానీభూత్వోక్తలక్షణభక్తిభారావసమితాత్మాత్మీయః కీర్తక
నయత సార్వసప్రణామాదికం సతతం కుర్వాణో లోకికం వై దికం చ సత్కృత్యై
మత్రికం కర్మ చేథం కుర్విత్యాహ ||

మూ. { యత్కరోషి యదశ్నసి యజ్ఞాహూషిదదాసి యత్ | }
{ మత్తవస్యసి కాంతేయ తత్కురుష్వమదపణమ్ || ౨౭ }

భా|| యదైహయా తా శ్రేష్ఠభూతం లోకికం కర్మ కరోషి - యచ్చ దేహ
ధారణాయాశ్నసి - యచ్చ వై దికం హూమదానతపః ప్రభృతినీత్యవై
మత్రికం కర్మ కరోషి - తస్మిన్మదస్పృణం కురుష్వ - అగ్న్యతత్సర్వ
ణం సర్వస్య లోకికస్య వై దికస్య చ కర్మణః కర్తృత్వంభూత్వత్వం
రాధ్యత్వంచ యథామయి సమర్పితం భవతి తథామరు - ఎతదుక్తం భవతి
యాగదానాదిష్వరాధ్యతయా ప్రతీయమానానాం దేవాదీనాం కర్మణక
న్తుర్భోక్తుస్తవచ సదీయతయా మత్సంకల్పాయ త్తస్వరూపస్థితీప్రవృత్తి
తయా చ న య్యైవ పరమశేషిణి పరమకర్తారిత్యాంచ కర్తారంభూక్తారమా
రాధకమారాధ్యంచ దేవతాజాతమా రాధనంచక్రియాజాతం సర్వం సవ
గ్మయ-తవ మన్నియావ్యతాపూర్వకమశ్చేషతై కరసతామారాధ్యై
వైచిత్ర్యై భావగర్భతాపత్యర్థప్రీతియై క్రొనుసంధ్యై స్వతి ౨౭

మూ. { శుభాశుభఫలై రేవం మోక్ష్యసే కర్మణః బంధనైః | సన్నాత్రి }
{ సయోగయతాత్మావిముక్తా ముపైవ్యసి || ౨౮ }

భా|| ఏవం సన్నాత్రి సాఖ్యయోగయై క్తమనా ఆత్మనం మశ్చేషతావ
న్నియామ్యతై కరసంకర్మచ సర్వంచ దారాధనమనుసందధానో లోకిక
వై దికంచ కర్మ కర్వణ శుభాశుభఫలై రసంతైః పాదీన కర్మాభ్యై
గ్బంధవైర్మత్ప్రీతిచిరోధిస్సర్వై మోక్ష్యసే - తైర్విముక్తా ముపై
వ్యైవ్యసి || ౨౮

అ|| మమేమం పరమమతిలోకం స్వభావం శృణు.

మూ. { సమోహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోప్రిగప్రియః | మై }
{ భజంతి తు మాంభక్త్యాచయితే తేషుచావ్యహం || ౨౯ }

భా|| రేవతి ర్యజ్ఞమన్యస్థావరాన్మనాసస్థితేషు జాతితత్త్వకారతస్స

భావతాజ్ఞానతత్త్వంతోత్కృష్టపకృష్టరూపేణవర్తమానేషుసర్వేషు
భూతేషుసమాశ్రయణీయత్వేనమోహం-అయంజాత్యాకారస్వభావ
జ్ఞానాదిభిర్నికృష్టతినచాశ్రయణేనమేద్యేష్యస్తి-ఉద్యేజనీయతయా
సత్యాజ్యోస్తి-తథాసమాశ్రితత్వాతిరేకేణజాత్యాదిభిరత్యంతోత్కృ
ష్టోయమితి తద్యుక్తతయా సమాశ్రయణే నకన్విష్ప్రియోస్తి నసంగ్రా
హ్యాస్తి అపిత్యత్యధఃపత్నియత్వేనమద్భజనేపినాన్యధారణాలా
భాన్యద్భజనైకప్రయోజనా యేమాంభజంతే - తెజాత్యాదిభిరుత్కృ
ష్టాపకృష్టావామత్సమాసగుణవద్యధానుఖంమయ్యేవవర్తంతే-అహమ
పితేషుమదుత్కృష్టేష్వివవర్తే॥ ౨౯

అ॥ తత్తాస్మి.

మూ. { అపిచేస్తుదురాచారోభజతేమామనన్యభాక్ సాధు }
{ రేవసమంతవ్యసన్యగ్యవసితోహిసః॥ ౩౦ }

భా॥ తత్రతత్రజాతిపితేషేజాతానాంయస్సమాచారఉపాదేయఃపరిహర
ణీయశ్చ తస్మాదతివృత్తోప్యక్తప్రకారేణ మామనన్యభాక్ భజనైక ప్ర
యోజనోభజతేచేత్ సాధురేవసః వైష్ణవాగ్రైసరపపసమంతవ్యఃబహు
మంతవ్యః పూర్వోదైస్సమాశ్రయధః-కుతపతత్, సన్యగ్యవసితోహి
సః-యతోస్యవ్యవసాయస్ససమీచీనః - భగవాన్ నిఖిలకడేకకారణ
భూతఃపరంబ్రహ్మనారాయణశ్చరావరపతిరస్తత్స్వమీ మమగురుర్త్వమ
సుహృత్ మమపరమంభోగ్యమితిసర్వైర్దుష్ప్రిహోఽయంవ్యవసాయస్తేన
కృతఃతత్కార్యంచానన్యప్రయోజనంసరంతరంభజనంతస్యాస్తి - అత
స్సాధురేవబహుమంతవ్యశ్చ-అస్మిన్వ్యవసాయేతత్కార్యేచోక్తప్రకా
రభజనేసంపన్నేసతితస్యాచారవృత్తిక్రమస్సల్పవైకల్యమితి నతావతా
ఽనాదరణీయః అపితుబహుమంతవ్యపవేత్యధః॥ ౩౦

అ॥ నను* నావిరతోదుశ్చరితాన్నాశాంతోనాసమాహితః, నాశాంత
మానసోవాపిప్రజ్ఞానేనైనమాపుయాదిత్యాదిశ్రుతిః ఆచారవృత్తిక్రమ
ఉత్తరోత్తరభజనోత్పత్తిప్రవాహంనిరుద్ధీశ్యతాహి॥

మూ. { ఓపరింభవతిధర్మత్వాత్తాశశ్చచ్చాంతినిగచ్ఛతి. కాం }
{ తెయప్రిజానీహినమేభక్తఃప్రణశ్యతి ౩౧ }

భా॥ మత్స్యగ్రంథకారితానన్యప్రయోజనమద్భుజనేన ధూతపాపత
యోవసమూలోన్మానలితరజస్తమోగుణః క్షిప్రం ధర్మాత్కాభవతి క్షీప్ర
మేవవిరోధరహితసపరికరమద్భుజనైకమనాభవతి- ఏవంకూపభజనమేవ
హి ధర్మస్యాస్యపరంతపేతు్యుః ॥ మేధర్మశబ్దోదతం- శశ్వచ్ఛాంతినిగ
చ్ఛతి- శాశ్వతీమపునరావతినింమత్ప్రతివిరోధ్యాచారనివృత్తింగచ్ఛ
తి- కాంతేయత్వమేవాప్తిన్నతే ప్రతిజ్ఞాంతురు- మచ్ఛక్తా వుపకాంతో వి
రోధ్యాచారమితోపిననశ్యతి అపితుమద్భుక్తిమాహాత్మ్యేనసర్వం విరోధ
జాతంనాశయిత్వా శాశ్వతీంవిరోధనివృత్తిమధగమ్యక్షిప్రంపరిపూర్ణాభ
క్షీర్ణవతి॥ ౩౦

మూ॥ { మాంహిపార్థవ్యపాశీశ్యయోపిన్యూపావయోనయః॥ (స్త్రీ)
యోవైశ్యస్తథాశూద్రాస్తైపియాంతిపరాంగతిం ॥ ౩౧ }
కింపునర్భాస్త్రాణాంపుణ్యాభక్తారాజపయస్తథా ॥ అని
శ్యమనుఖంలొక మినుంప్రావ్యభజస్వమాం ॥ ౩౩ }

భా॥ (స్త్రీ)యోవై శ్యశూద్రాశ్చపావయోనయోపిమాంవ్యపాశీత్య
పరాంగతియాంతి- కింపునఃపుణ్యయోనయో బ్రాహ్మణారాజపయస్తథా
మద్భుక్తిమాస్థితాః ॥ అతస్త్యంరాజపిరస్థిరంతావత్రయాభి హతతయా
అనుఖంచేనులొకంపాశ్యవతమావోమాభజస్వ॥ ౩౩

అ॥ భక్తిస్వరూపమాహ

మూ॥ { నన్యనాభవమద్భుక్తౌమద్యాజీమాంసమనుగ్రహాః ॥
మేవైవ్యసీయైవమాత్మానంమత్పరాయణః ॥ ౩౪ }

ఓంతస్సదితి శ్రీమద్భగవద్వీరకావ్యము

పరబ్రహ్మవిద్యామాంయోగభాస్త్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

రాజవిద్యారాజగుహ్యయోగోనామ నవమోధ్యాయః.

భా॥ మత్స్యనాభవ-మయిసర్వేశ్వరేనిఖలహేయప్రత్యసీకకల్యాణైక
తానేసర్వజ్ఞైసత్యసంకల్పేనిఖలజగదేకకారణై వాన్విక బ్రహ్మణిపురుషో
త్తమేపుండరికదళానులాయతాత్మైస్సచ్ఛనీలజేమూతసంకాశే నీయుగ
పదుదితదికరసహస్రసదృశతేజసీలావణ్యామృత మహిమాదధాపుదా
రహీనరవనుద్బాహవత్కున్ద్యలపీతాంబరేలినులకిరీటమకరకుండల హారకే

యూరకటకభూషితే - అపారకారుణ్యసౌశీల్యసౌందర్యమాధుర్య గాంభీ
ర్యోదార్యవాత్సల్యజలధావనాలోచితవశేషశేషలోకశరణ్యే సర్వస్వా
మిని తైలధారావదపిచ్ఛేదేననిష్ఠానాభవతదేవవిశిష్ట-మద్భక్తః అత్య
ర్థమత్మీయి త్వేనయ్యక్తమ్ త్వేనాభవేత్యర్థః పునరపివిశిష్ట-మద్యాజీతన
పథికాతీతయప్రియమదనుభవకారితమన్యజనపరోభవ - యజనంనామ ప
రిపూణ-శేషవృత్తిః - ఔషచారికసాంస్పృశికాభ్యవహారికాదినకలభాగ
ప్రదానరూపోహియాగః - యథామదనుభవజనతనిరపథికాతీతయప్రీతి
కారితమన్యజనపరోభవసి-తథామత్తనాభవేత్యర్థః క్తంభవతిపునరపి తదేవ
విశిష్ట-మాంసమస్కరు-అనపథికాతీతయప్రియమదనుభవకారి తాత్యర్థ
ప్రియాశేషశేషవృత్తావపర్యవస్య మయ్యంతరాత్మన్యతిమాత్మప్రహ్ని
భావవ్యవసాయంకురు మత్పరాయణః అహమేవపరమయనం యస్యాసౌ
మత్పరాయణః - మయావినాత్మధారణాసంభావనయామదాశ్రయ ఇత్య
ర్థః - ఏవమాత్మనంయ్యక్తమ్ మత్పరాయణత్వమేవమనవధికాతీతయప్రీ
త్యామదనుభవసమర్థం మనఃప్రాప్త్యమామేవైష్యసి - ఆత్మశబ్దోహ్యత్ర
మనోవిషయః - ఏవంరూపేణమనసామాంధ్యాత్వామామనుభూయమా
మిష్టేహులనమస్కృత్యమత్పరాయణోమామేవప్రాప్త్యసీత్యర్థః - తదే
వంలొకీకానిశరీరధారణార్థావైదికానిచనిత్యనైమిత్తికానికమాణి మ
త్ప్రీతయేమచ్ఛేషతైకరసోమయైవకారిత ఇతికుర్వన్ సతతంమత్కీర్తన
యతనమస్కారాదికాప్రీత్యాకుర్వాణోమన్నియామ్య నిఖిలజగత్త
చ్ఛేషతైకరసమితిచానునందధానోఽత్యర్థప్రియమద్భగణంచానుసంధా
యాహరహరు క్తలక్షణమిదముపాసనముపాదదానోమామేవప్రాప్త్యసి॥

ఇతిప్రీతిభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభ్యాష్యే

నవమో ధ్యానః

శ్రీభగవద్రామానుజయోగినేనమః

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

శ్రీయైనమః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమద్గీతాభాష్యే దశమాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ॥ భక్తియోగస్ససరికరణక్తః, ఇదానీంభక్త్యుత్పత్తియేతద్విప్లవంభగవతోనిరంతుశ్చైశ్వర్యాఃకల్యాణగుణగణానంత్యంకృత్యుత్పత్తిఃసర్వజగతస్తద్భరీతయాతదాత్మకత్వేనతత్త్వైవర్త్యత్వంవప్రపంచ్యతే॥ ... *

మూ॥ { శ్రీభగవానువాచ । భూయవివమహాబాహుశ్శృణు }
మెవరమంచదః । యతైహంప్రీయమాణాయవత్సామి
హితకామ్యయా॥ ... }

భా॥ మనుమాహాత్మ్యంశ్రుత్వాప్రీయమాణాయతే మద్భక్త్యుత్పత్తివిప్లవరూపహితకామనయాభూయోమన్మాహాత్మ్యప్రపంచవిషయమేవపరమంచోయద్వత్సామి తదవహితమనాశ్శృణు॥ ౧

మూ॥ { నమేవిదుస్సరగణాః ప్రభవంనమహాషయః । అహం }
మాదిహిదేవానాంమహాషీణాంచసర్వశః॥౨॥ }

భా॥ సురగణామహాషయశ్చతేంద్రియార్థదర్శివోధికతరజ్ఞానాపిమేప్రభవంప్రభావంనవిదుః-మమనామకర్తృత్వరూపస్వభావాదికం న జానంతి- యతస్తైహందేవానాంమహాషీణాంచసర్వశోహమాదిః - తే హంస్వరూపస్యజ్ఞానశక్త్యాదేశ్చాహమాదిః - తేహందేవత్వదేవభూషిత్యాదిహేతుభూతపుణ్యాసుగుణంమయాదత్తంజ్ఞానంపరిమితం అతస్తైవరిమితజ్ఞానామత్స్వరూపాదికంయథావన్నజానంతి॥ ౨

అ॥ తదేతద్దేవాద్యచింత్యస్వయాభాక్త్యుపేషయజ్ఞానం భక్త్యుత్పత్తివిరోధిపాపవిమోచనోపాయమాహ॥

మూ॥ { యోమామజమనాదించవేత్తిలోకమహేశ్వరం । అ }
సమస్తాభస్సుమత్యైమసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥౩॥ }

భా ॥ సజాయత ఇత్యజః అనేన వికారి ర్న వ్యాదచేతనాత్తస్సంస్కృష్టా
త్సంసారిచేతనాద్భవిసజాతీయత్వము క్తం సంసారిచేతనస్య హికమకృ
తాచిత్సంసరోజన్మ - అనాదిమిత్యనేనపదేనాదిమతోఽజాన్మత్తాన్మనోవి
సజాతీయత్వము క్తం - ముక్తాన్మనోహ్యజత్వమాదిమత్ తస్య హేయసం
బంధస్య ప్రాగ్భవృత్తత్వాత్తదహా తాస్తి - అతోఽనాదిమిత్యనేనతదన
హాతయాతత్ప్రత్యసీకతోవ్యతే* నిరవద్యమిత్యాదిభుత్వాచ్యవసంహే
యసంబంధప్రత్యసీకస్య రూపతయాతదనహాంమాం లోకమహేశ్వరం
లోకేశ్వరాణామపీశ్వరం మత్యేవ్యసమ్మూఢోయోవేత్తి - ఇతరసజా
తీయతయైకీకృత్యమాహస్సమైహాఃతద్రహితోఽసమ్మూఢః-సమద్భుత్వ
త్వత్తిఃరోధిభిస్సవైఃపాపైఃప్రముచ్యతే- ఏతదుక్తంభవతి, లోకేశనను
ష్ఠ్యాణాంరాజాఇతరమనువ్యసజాతీయః కేనచిత్-మణాతదాధిపత్యం
ప్రాప్తః - తథాదేవానామధిపతిరపితథాంతాధిపఃరపీతరసంసారిసజా
తీయః తస్యాపిభావనాత్రయాంతగతత్వాత్*యోబ్రహ్మణఃఏదథా
తీతిశ్చ- తథా న్యేపియేకేవనాణిమాలైశ్వర్యంప్రాప్తాః-అయం
తులోకమహేశ్వరః-కార్యకారణావస్థాదచేతనాద్భద్రాన్మత్తాచ్యచేతనా
దీశితవ్యాత్సవస్సాన్నిభుంహేయప్రత్యసీకానవధికాతశయాసంఖ్యాయ
కల్యాణైకతానతయా నియమనైకస్వస్వభావతయావ విసజాతీయఇతీ
తరసజాతీయతామోహరహితోయోమాంవేత్తినసవైఃపాపైఃప్రము
చ్యతఇతి॥

...

...

...

3

అ॥ వివంస్వస్వభావానుసంధానేనభక్త్యుత్తిరోధిపాప నిరసనం
పరోధినిరసనాదేవాథ తోభక్త్యుత్తిం చప్రతిపాద్య వైవైశ్వర్యస్వక
ల్యాణుణుగణప్రపంచానుసంధానేనభక్తిఃవృద్ధిప్రకారమాహ॥

మూ. { బుద్ధిజ్ఞానమనమైహాఃక్షమాసత్యందమశ్వవః | సు
ఖందుఃఖంభవోభావోభయంచాభయమేవచ ॥ ౪ ॥
అహింసాసమతాతుష్టిస్తపోదానయశోఽయశః | భ
వంతిభావాభూతానాంమత్తవపృథగ్విధాః ॥ ౫ ॥ }

భా॥ బుద్ధిమనసోనిరూపణసామర్థ్యం-జ్ఞానంవిదవిద్వస్తువిశేషవిష
యోనిశ్చయః- అనమైహాః పూర్వగృహీతాన్మతాదేర్విసజాతీయేశు

క్షిప్తాదిస్త్రాసజాతీయతాబుద్ధినివృత్తిః, క్షమామనోవికారహేతౌ సత్యవి
కృతమనస్త్యం-సత్యం యథాదృష్టవిషయం భూతహితరూపం వచనం తద
నుగుణామనోవృత్తిరిహాభిప్రేతా, మనోవృత్తిప్రకరణాత్-దమోబాహ్యక
రణానామనర్థవిషయేభ్యోనియమనం-శమోంతఃకరణస్య తథానియమనం-
సుఖమాత్మానుకూలానుభవః-దుఃఖంప్రతికూలానుభవః-భవోభవనం అ
నుకూలానుభవహేతుకం మనసోభవనం-అభావః ప్రతికూలానుభవహేతు
కొమనసోఽపాదః-భయంతిగామినోదుఃఖస్య హేతుదర్శనజం దుఃఖం-త
న్నివృత్తిరభయం-అహింసాపరదుఃఖాహేతుత్వం-సమతా ఆత్మనిఘ్నా
త్సవిషయేషు చాథానథయోస్సమమతిత్వం-తుష్టిః సర్వేషామృత్యు
దృష్టేషుతోషస్య భావత్వం-తపః శాస్త్రీయోభోగసంకోచరూపః కాయ
క్షైశః-దానంస్వకీయభోగ్యానాం పరస్మై ప్రతిపాదనం-యశోగుణవత్తా
ప్రథా-ఆయశోనైగుణ్యప్రథా-కీర్త్యకీర్త్యనుగుణమనోవృత్తిపితే
హేతతోక్తా, మనోవృత్తిప్రకరణాత్-తపోదానేచతథా-ఏవమాద్యా
స్సర్వేషాం భూతానాం భావాః ప్రవృత్తినివృత్తిహేతిహేతుమనోవృత్తయో
మత్తేవ మత్సంకల్పాయతాభవంతి॥

౫

అ॥ సర్వస్య భూతా తస్య సృష్టిస్థిత్యై ప్రవర్తయితారశ్చ మత్సంక
ల్పాయత ప్రవృత్తయశ్చ తాహ॥

మూ॥ { మహాషణ్యస్సప్తపూర్వే చ త్వారోమనవప్రథాః మ }
{ ద్భావా మానసా జాతాయేషాం లోకాః ప్రజాః ॥ ౬ }

భా॥ పూర్వే సప్తమహాషణ్యోఽతీతమన్వంతరేయేభ్యగ్వాదయస్స
ప్తమహాషణ్యో నిత్యసృష్టి ప్రవర్తనాయ బ్రహ్మణోమనస్సంభవాని
త్యస్థితి ప్రవర్తనాయ యేచ సావణీకానామ చ త్వారోమనవః స్థితాః -
యేషాం సంతానమయేలోకే జాతా ఇమా స్సర్వాః ప్రజాః ప్రతిక్షణమాప్ర
ళియాదపత్యా నాముత్పాదకాః పాలకాశ్చ భవంతి-తేభ్యగ్వాదయోమన
వశ్చ మద్భావాః మమయోభావః స ఏవ యేషాం భావస్తేషు ద్భావాః మత్స
తేస్థితాః-మత్సంకల్పసవత్త్రిశత్యర్థః॥

౬

మూ॥ { ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమయోవెత్తి తత్త్వతః సో }
{ ల్వికంప్యేనయోగేన యుజ్యతే నాత్ర సంశయః ॥ ౭ ॥ }

భా॥ విభూతిరైశ్వర్యం-ఏతాం సర్వస్య మదాయత్సృష్టిస్థితి ప్రవృ

త్తిరూపాంవిభూతింనుమహేయప్రత్యసీకకల్యాణగుణరూపంయోగంవ
యస్తత్త్వతోవెత్తి సోఽవికంప్యేనా ప్రకంప్యేన భక్తియోగేన యు
జ్యతేనాత్రసంశయః। మద్విభూతివిషయంకల్యాణగుణవిషయంవజ్ఞానం
భక్తియోగవధానమితిస్వయమేవద్రీక్ష్యసీత్యభిప్రాయః ౭

అ॥విభూతిజ్ఞానవిపాకరూపాంభక్తివృద్ధిందర్శయతి॥

మూ. {అహంసర్వస్యప్రభవోమత్తస్సర్వప్రవతకతే। ఇతి}
 {మత్త్యాభజంతేమాంబుధాభావసమన్వితాః। ౮}

భా॥అహంసర్వస్యవిచిత్రబిదబిత్ప్రపంచస్యప్రభవఃఉత్పత్తికారణం
సవకంమత్తవివప్రవతకతఇతీదంమమస్యాభావకంనిరంకుశైశ్వర్యంసౌ
శీల్యసౌందర్యవాగ్మల్యాదికల్యాణగుణగణయోగంవ మత్త్యా బుధాజ్ఞాని
నోభావసమన్వితా మాంసవకకల్యాణగుణాన్నితంభజంతే । భావోమ
నోన్మత్తిపిశేషః మయిష్టహయాశవోమాంభజంతఇత్యర్థః ౮

అ॥కథం

మూ. {మద్భిత్తామగ్గతప్రాణాబోధయంతఃపరస్పరం। కథ}
 {యంతశ్చమాంసిత్వంతుప్యంతిచరమంతిచ॥ ౯}

భా॥మద్భిత్తాఃమయివిష్టమసః-మగ్గతపాఠాః మగ్గతజీవితా మ
యావినాన్నధారణమలభమానాఇత్యర్థః। మైస్సైస్విరనుభూతామదీ
యాకగుణాకపరస్పరంబోధయంతో మదీయాదివ్యాని రమణీయానిక
మాణివకథయంతస్తుప్యంతిచరమంతిచ - వత్తరస్తద్వచనేనా నన్యప్ర
యోజనేన తుప్యంతి శ్రీతారశ్చతచ్ఛ్రవణేనాసాధికాతిశయ ప్రియేణ
రమంతే॥ ౯

మూ. {తేహంసతతయక్తానాంభజతాంప్రీతిపూర్వకందదా}
 {మిబుద్ధియోగంతయేనమాముపయాంతి॥ ౧౦}

భా॥తేహంసతతయక్తానాం మయిసతతయోగమాశంసమానానాం
మాంభజమానానామహంతమేవబుద్ధియోగంవిపాకదశాపన్నం ప్రీతిపూ
ర్వకందదాన్నియేనతేమాముపయాంతి ౧౦

మూ. { తేహమేవానుకంపాథమహమజ్ఞానజంతమః! నాశ }
 { యామ్యాత్మభావస్థోజ్ఞానదీపేనభాస్వతా॥ ౧౧ }

భా॥ తేహమేవానుగృహీథమహమాత్మభావస్థస్థైహం మనోవృత్తౌ
 విషయతయావస్థితౌమదీయాకల్యాణగుణగణాంశ్చావిష్కరవణ మ
 ద్విషయజ్ఞానాభ్యునభాస్వతాదీపేనజ్ఞానవిరోధిపాత్రివీనకమ౯ రూపాజ్ఞా
 నజంమద్యవ్యతిరిక్తవిషయపాత్రివణ్యరూపం పూర్వాభ్యస్తం తమోనాశ
 యామి॥ ౧౧

అ॥వివంసుకలేతరవిసజాతీయం భగవదసాధారణశృణ్వతాంనిరతిశ
 యానందజనకంకల్యాణగుణగణయోగంతదైశ్వర్యవితతించ శుత్ర్వాత
 ద్విస్తారంగోక్తుకానుః అజానఉవాచ

మూ. పరంబ్రహ్మపరంధామపవిత్రంపరమంభవాత్॥౧౧౪

భా॥ * పరంబ్రహ్మపరంధామపరమంపవిత్రమితియంశుత్రయోవదం
 తి సహిభవాత్*యతోవాగ్నిమానిభూతానిజాయంతే, యేనజాతానిజీ
 వంతి, యత్ప్రియంశృభిసంవిశం?, తద్విజిజ్ఞాసస్వ, తద్బ్రహ్మతి*బ్ర
 హ్మవిదాపోన్నతపరం*సయోహవైతత్పరంబ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవ భవతీతి
 తథా పరంధామ, ధామశబ్దోజ్యోతిర్వచనః-పరంజ్యోతిః*అథయదతః
 రోదివోజ్యోతిడివ్యతే * పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్ఠ
 ద్యతే*తందేవాజ్యోతిహంజ్యోతిః॥తథాచ- పరమంపవిత్రం పరమంపాప
 నం స్మృతురశేషకర్మచక్లెషవి నాశకరం చ * యథాపుష్కరపలాశల
 పోనగ్లివ్యంతపంమేవంవిదిపాపంకమ౯ నగ్లివ్యతే* తద్యథేషికాతూలన
 గ్నోప్రోంప్రమాదైవగోహస్యసర్వేపాప్తానఃప్రమాయంతే* నారా
 యణపరంబ్రహ్మతత్త్వంనారాయణఃపరః । నారాయణపరోజ్యోతిరాత్మా
 నారాయణఃపరః-ఇతిసీశుత్రయోవదంతి ౧౧౪

మూ. { పురుషంశశ్వతందివ్యమాదిదేవమజంవిభుం॥౧౨॥ఆ }
 { హుస్త్యామృషయస్సర్వేదేవదినాకరదస్తథా॥ అసి }

భా॥ ఋషయశ్వసర్వే పరావరతత్త్వయాథాత్మ్యవిదస్త్యామేవశ
 శ్వగందివ్యంపురుషమాదిదేవమజంవిభుమాహుః॥ తతైవదేవపితర్నా

దః అసితో దేవలోవ్యాసశ్చ*ఏష నారాయణశ్చ గ్రహాక్షా రాణావనిశే
తనః। నాగపర్యంకమున్నుజ్యహ్యగతోమధురాంపురీం॥పుణ్యాద్వారవతీత
త్రయిత్రాస్త్రైమధుసూదనః। సాక్షాద్దేవః పురాణోసాసహిధమ౯స్సనా
తనః॥యే వ వేదవిదోవిప్రాయే చాధ్యాత్మవిదోజనాః। తేవదంతిన హత్త్వానం
కృష్ణంధమ౯ంసనాతనం॥పరిత్రాణాంహిగోవిందః పవిత్రంపరముద్యతేపు
ణ్యానామపిపుణ్యోసా మంXళానాంవనంXశం॥ త్రైలోక్యం పుండరీకా
క్షోదేవదేవస్సనాతనః। ఆదైహారిరచింత్యాత్తతత్రైవ మధుసూదనః ॥
తథా॥యత్రినారాయణోదేవఃపరమాత్మాసనాతనః। తత్రీకృత్సంజగ
త్పర్థతీథాన్యాయతనానిచ॥ తత్ప్రయంతర్వరంబ్రహ్మతత్త్వీర్థం తత్ప్రపో
వనం॥తత్రీదేవమ౯యస్సిద్ధాస్సవేదైఃపతపోధనాః॥అవిదేవోమహాయో
గీయత్రాస్త్రైమధుసూదనః। పుణ్యానామపితత్ప్రయంతమాభూతైసంశయో
త్రైవై ॥కృష్ణఏవహిలోకానాముత్పత్తిరపిచాప్యయః। కృష్ణస్యహిక్వతేభూ
తమిదఃవిశ్వంచరాదరమిత్రథాస్వయమేవబ్రహ్మపిచ* భూమిరాపాన
లోవాయుఃఖంకునోబుద్ధిరేవచ। అహంకారశత్రీయస్త్రిభిన్నాప్రకృతేర్వ
దేత్వాదినా అహంసమ౯స్సప్రభవోమత్తస్సర్వప్రవత౯తత్త్వంతేన ॥

మూ. { సర్వమేతద్యథావస్థితవస్తుకథనం మన్యే సప్రశంసాద్యభి
ప్రాయం। యన్మాంప్రత్యనన్యసాధారణమనివధికాతిశయం స్వాభావం
తవైశ్వర్యం కల్యాణగుణానన్యంచవదసి- అతోభగవన్నిరతిశయజ్ఞాన
శక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజసానిధే- తేవ్యక్తింవ్యంజనప్రకారం నిహివరిమి
తజ్ఞానాదేవాదానవాశ్చవిదుః॥ ౧౪ }

భా ॥ అతస్సర్వమేతద్యథావస్థితవస్తుకథనం మన్యే సప్రశంసాద్యభి
ప్రాయం। యన్మాంప్రత్యనన్యసాధారణమనివధికాతిశయం స్వాభావం
తవైశ్వర్యం కల్యాణగుణానన్యంచవదసి- అతోభగవన్నిరతిశయజ్ఞాన
శక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజసానిధే- తేవ్యక్తింవ్యంజనప్రకారం నిహివరిమి
తజ్ఞానాదేవాదానవాశ్చవిదుః॥ ౧౪

మూ. { స్వయమేవాత్మనాత్మానంవేత్థత్వంపురుషోత్తమః ।
భూతభావనభూతేశ దేవదేవజగత్పతే ॥ ౧౫ ॥ }

భా॥ హేపురుషోత్తమఆత్మనాఆత్మానంత్యాంస్వయమేవస్వేనైవజ్ఞా
నేనవేత్థ - భూతభావన సర్వేషాంభూతానాముత్పదయితః- భూతేశస
ర్వేషాంభూతానాంనియంతః-దేవదేవ దైవతానామపిపరమదైవత- య

భాషనువ్యవృత్తిగఃపక్షిసరీసృపాదీసౌందర్యపాశీల్యాదికల్యాణగుణగణై
దైవతాన్యతీత్యవతః॥ తే, తథాతానిసర్వాణిదైవతాన్యపి తైస్తైగుణ
జైరతీత్యవర్తమాన జగత్పతే జగత్స్వామి॥ ౧౫

మూ. { వస్తుమహాస్యశేషేణదివ్యాహ్యోత్పత్తిభూతయః॥ యా }
భివిభూతిభిలోకానిమాంస్తస్యంవ్యాప్యతిష్ఠసి॥ ౧౬॥ }

భా॥ దివ్యాస్త్యదపాధారణోఽభూతయోయాః॥ తాస్త్యమేవాశేషే
ణవస్తుమహాసి-త్యమేఽవ్యంజయెత్త్యథాః- యాభిరనంతాభివిభూతిభి
ర్యైనియమనపశేషైర్ముక్త ఇమాలోకాంస్తస్యం నియంతృత్వేనవ్యా
ప్యతిష్ఠసి॥ ౧౬

మూ. { కథంవిద్యామహాయోగీత్వాంసదాపరిచింతయ॥ }
కేషుకేషుచభావేషుచింత్యోఽభగవత్తయా॥ ౧౭॥ }

భా॥ అహాయోగీభక్తియోగనిష్ఠస్థభక్త్యాత్వాంసదాపరిచింత
యోచింతయితుంప్రవృత్తశ్చింతనీయంత్యాం పరిపూజైశ్చర్యాది క
ల్యాణగుణగణంకథంవిద్యాం- పూర్వోక్తబుద్ధిజ్ఞానాదిభావవ్యతిరేకత్వ
నుక్తేషుకేషుకేషుచభావేషుమయానియంతృత్వేనచింత్యోసి॥ ౧౭

మూ. { విస్తరేణాత్మనోయోగంవిభూతించజనాదనాభూయః }
కథయత్ప్రప్రీహిశృణ్వతోనాస్తిమేఽవృతం॥ ౧౮॥ }

భా॥ అహంసర్వస్యప్రభవో మత్తస్సర్వంప్రవతతతత్తతి సంక్షేప
ణోక్తంతవప్రప్రృత్వాది యోగంవిభూతిని నియమనంచభూయోవిస్తరే
ణకథయ-శ్చయోచ్యమానం త్వత్సహాత్మ్యామృతం శృణ్వతోమేత్ప్రప్రీ
హి-సమాత్మప్రప్రీస్త్యయేవవిదితేత్యభిప్రాయః॥ ౧౮

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥ హంతతేకథయిష్యామివిభూతీరా }
త్వనశ్చుభాః । ప్రాధాన్యతఃకురుశ్రేష్ఠనాస్త్యంతో }
విస్తరస్యమే॥ ... ౧౯॥ }

భా॥ హకురుశ్రేష్ఠమదీయాః కల్యాణీర్విభూతీః- ప్రాధాన్యతస్తైక
థయిష్యామి-ప్రాధాన్యశబ్దేనోక్తా-పోషివత్తీతః- పురోధసాంచముఖ్యం
మామితిహివత్త్యతే-జగత్సర్వైశ్చైవఃకాశ్చనవిభూతీగ్నత్యైమి- విస్తరేణ
వస్తుంకోశ్చతుంచనశక్యతే, తాసామానంత్యాత్- విభూతిత్వంనామ నియా

మ్యత్వం- సర్వేషాం భూతానాం బుద్ధ్యాదయఃపృథగ్విధాభావామత్రప
వభవంతీత్యుక్త్యా* ఏతాంవిభూతింయోగంచమమయోవైత్తిగత్త్వేతి
ప్రతిపాదనాత్-తథాతత్రయోగశబ్దోద్దిష్టంప్రప్తృత్వాదికంవిభూతిశబ్దని
ర్దిష్టంతత్ప్రసేత్వత్వమితి పునశ్చ*అహంసర్వస్యప్రభవోమదైస్సర్వం
ప్రవర్తతే-ఇతిమత్వాభజంతేమాంబుధాభావసమన్వితాశ్చ్యుక్తం॥

అ॥ తత్రసర్వభూతానాంప్రవర్తనరూపస్థానసమాత్మతయావస్థా
యేతేషమథాం యోగశబ్దనిర్దిష్టం సర్వస్యసప్రేక్ష్యత్వంపాలయితృత్వం
సంహర్తృత్వంచేతిసుస్పష్టమాహ॥

మూ. { అహమాత్మగుడాకేశసర్వభూతాశయస్థితః॥అ }
{ హమాదిశ్చమధ్యంచభూతానామంతపవ ॥౨౦ }

భా॥ సర్వేషాంభూతానాంమమనిరీరభూతానాంఆశయేహృదయేఅ
హమాత్మతయావస్థితః - ఆత్మహినామశరీరస్యసర్వాత్మనాఅధారోస్థ
యంతాశేషీచ-తథావత్తులే*సర్వస్యచాహంహృదిసన్నివిష్టమదైస్త్వ
తిజ్ఞానవబోధనంచ * ఈశ్వరసర్వభూతానాం హృద్భాగనిత్యతి ।
భామయకాసర్వభూతానియంత్రీయాత్మానిమాయయేతి-శ్రూయతేచ
*యస్సర్వేషుభూతేషు*ప్రసన్నేభ్యోభూతేభ్యోంతరోయంసర్వాణి
భూతానినవిమః యస్యసర్వాణిభూతానిశరీరయస్సర్వాణిభూతాన్యం
తరోయమయతి ఏవతతత్త్వంతర్యామ్యవృత్తతి *యతత్త్వేతిప్రసన్నాత్మ
నోంతరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యతత్త్వనమంతరోయమ
యతి సతతత్త్వంతర్యామ్యవృత్తతిచ - ఏవంసర్వభూతానామాత్మత
యావస్థితోహంతేషమాదిమధ్యంచాంతశ్చ తేషాముత్పత్తిస్థితిప్రశయ
హేతురిత్యర్థః॥ ౨౦

అ॥ ఏవంభగవతఃస్వవిభూతిభూతేషుసర్వేష్యాత్మతయావస్థానంత
త్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిర్దేశహేతుంప్రతిపాద్యః భూతివిశేషాకా
సామానాధికరణ్యైవపదిశతి - భగవత్సాత్మతయావస్థితేహిసర్వేషదౌ
స్తస్త్వేవపర్యవస్యంతి-యథాదేవోమనుష్యఃపక్షిపృథుగిత్యాదయశ్చదౌ
శ్శరీరానిప్రతిపాదయంతః తత్తదాత్మైవపర్యవస్యంతి భగవతస్తత్తదాత్మ
తయావస్థానవేవతత్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిబంధనమితిః భూత్యవసం

హారేవత్కుతిఃసతదస్తివినాయత్సాన్త్యాయాభూతం చరాచరమితి సర్వే
మాంస్వేనావినాభావవచనాత్ - అవినాభావశ్చనియామ్యతయైతి మత్త
స్సగ్ధ్యంత్రవతఃతత్త్వపక్షమోదితం॥

మూ. { అదిత్యానామహంవిష్ణుజ్యోతిహంరవిరంశుమాన్ }
{ మరీచిర్నగుతామస్త్రినక్షత్రాణామహంశశీ ॥ ౨౧ ॥ }

భా ॥ ద్వాదశసంఖ్యాసంఖ్యాతానామాదిత్యానాంద్వాదశోయడ
త్రాప్తోవిష్ణుర్నామాదిత్యఃసోహం, జ్యోతిహంజగతిప్రకాశకానాంయోం
శుమాన్రవిరాదిత్యగణఃసోహం - మరుతాముత్రాప్తోమరీచిన్యసోహమ
స్త్రి-నక్షత్రాణామహంశశీ-నేయంనిధాన్తేషస్త్రి-భూతానామస్త్రిచేతనే
తివత్-నక్షత్రాణాంపతిర్వశ్చంత్రసోహమస్త్రి. ౨౧

మూ॥ వేదానాంసామవేదోస్త్రి

భా॥ వేదానాంఋగ్యజుస్సామాధర్వణాంయడత్రాప్తసామవేదసోహం

మూ॥ దేవానామస్త్రివాఘవిః॥

భా॥ దేవానామింద్రోహమస్త్రి.

మూ॥ ఇంద్రియాణాంమనశ్చాస్త్రి

భా ॥ ఏకాదశానామింద్రియాణాంయదుత్రాప్తంమనఃఇంద్రియంత
దహమస్త్రి ... ..

మూ ॥ భూతానామస్త్రిచేతనా॥ ౨౨॥

భా ॥ ఇయమపిసన్ధారణే - భూతానాంచేతనావతాంయాచేతనా
సాహమస్త్రి ౨౨

మూ ॥ రుద్రాణాంశంకరశ్చాస్త్రి

భా ॥ రుద్రాణామేకాదశానాంశంకరోహమస్త్రి

మూ॥ విత్తైశోయక్షరక్షసాం॥

భా॥ యక్షరక్షసాంవైశ్రవణోహం

మూ॥ వసూనాంపావకశ్చాస్త్రి

భా॥ వసూనామస్త్రానాంపావకాహం

మూ॥ మేరుశ్శిఖరిణామహం॥ ౨౩॥

భా॥ శిఖరిణాంశిఖరశోభినాంపర్వతానాంమధ్యేమేరురహం॥ ౨౩॥

మూ ॥ పురోద్ధసాంవముఖ్యంమాంపిద్ధిపార్థబృహస్పతిం॥

భా॥ పురోధసాముత్యైర్బ్రహ్మహస్తిర్యసోహమస్తి

మూ॥ సేనానీనామహంస్కందః

భా॥ సేనానీనాంసేనావతీనాంస్కందోహమస్తి

మూ॥ సురసామస్తిసాగరః॥౨౮॥

భా॥ సురసాంసాగరోహమస్తి॥౨౮॥

మూ॥ మహామీణాంభ్యగురహం

భా॥ మహామీణాంమరీచ్యాదీనాంభ్యగురహం

మూ॥ గిరామస్త్యైకమతురం।

భా॥ అద్ధాభిధాయైశ్శబ్దాగిరః తాసామేకమతురంప్రణవోహమస్తి

మూ॥ యజ్ఞానాంజపయజ్ఞోస్తి

భా॥ యజ్ఞానాముత్యైర్బ్రహ్మజపయజ్ఞోస్తి

మూ॥ స్థావరాణాంహిమాలయః॥౨౯॥

భా॥ పర్వతమాత్రాణాంహిమవానహం॥౨౯॥

మూ॥ అశ్వధస్సర్వవృక్షాణాం

భా॥ వృక్షాణాంపూజ్యోశ్వత్తోహం

మూ॥ దేవర్షీణాంవనారదః।

భా॥ దేవర్షీణాంనారదోహం

మూ॥ $\left\{ \begin{array}{l} గంధర్వాణాంచిత్రరథస్సిద్ధానాంకపిలోమునిః॥౩౦॥ \\ క్షీరేంద్రైశ్శ్రవసమశ్వానాంవిధిమామమృతోద్భవం। \\ విరావతంగజేంద్రాణాంనరాణాంవనరాధిపం॥౩౧॥ \\ ఆయుధానామహంవజ్రంధేనూనామస్తికామధుక్। \end{array} \right.$

భా॥ కామధుక్చివ్యాసురభిః॥౩౧॥

తా॥ ౩౦ అమృతోద్భవమితిత్వతఃప్రకర్షసూచనం- అమృతమత్రజలం- మధ్యమానావస్థాసుధైవవా-గజేంద్రశబ్దేనదిగ్గజావివక్షితాః తేషుప్రధానతయాదిక్పాలేశ్వరస్యశరీరవతేరోపవాహ్యాదిరావతః - అమృతోద్భవంచకాకాక్షిన్యాయాదైరావతేష్యన్వేషవ్యం-౨౧ ధంతరసామోద్భవన్వంవాత్రప్రవ్యం। నరాధిపశబ్దేనైవనిర్వాహకత్వలక్షణోత్తయస్సిద్ధః। ఆయుధానామిత్యర్వాచీనాయుధపరం- సుదర్శనాద్యపేక్షయా దధివ్యస్థి సంభవస్యవజ్రస్యాపిసృష్టత్వాత్। ధేనూనాందోష్ఠీణాం

మూ॥ ప్రజనశాస్త్రాన్నికందర్వః

భా॥ జననమౌతుఃకందర్వశాస్త్రమనున్తి

మూ॥ సర్వకామస్త్వివాసుకిః॥ ౨౮॥ అనంతశాస్త్రస్త్వివాగానాం

భా॥ సర్వాపకశిరసః-నాగాబముశిరసః

మూ॥ వరుణాయావసానుమాం

భా॥ యాదాంసిజలవాసినః-తేషాంవరుణోహం

మూ॥ పిశ్చానామగ్రమాచాస్త్రీయమగ్నంయమతామహం॥ ౨౯॥

భా॥ దండయతాంవైవస్వతోహం॥ ౨౯॥

మూ॥ ప్రహ్లాదశాస్త్రీదైత్యానాంకాలఃకలయతామహం

భా॥ అనర్థప్రేప్సుతయాగణయతాంమధ్యేకాలామృత్యుగమం

మూ॥ { మృగాణాంచమృగేంద్రోహంవైనతేయశ్చ }
{ పక్షిణాం ॥ ౩౦ ॥ పవనఃపవతామస్త్వి }

భా॥ పవతాంగమనస్త్వభావానాంపవనోహం

మూ॥ రామశ్చస్త్రభృతామహం

భా॥ శస్త్రభృతాంరామోహం అత్రశస్త్రభృత్వంవికూడి-అర్థాంతరాభావాత్-అదిత్యాదయశ్చత్రైత్రజ్ఞాఆత్మత్వేనావస్థితస్యభగవతశ్చ తీరతయాధమభూతాభిశస్త్రబృత్వస్థానీయాః॥

మూ॥ { యుషాణాంమకరశాస్త్రీప్రోతసామస్త్వివాహ్నవీ॥ ౩౧ }
{ సర్గాణామాదిరంతశ్చ మధ్యంత్రైవాహమజాన॥ }

భా॥ సృజ్యంతశ్చతీసర్గాఃతేషామాదికారణం-సర్వదాసృజ్యమానానాంసర్వేషాంప్రాణీనాంతత్రతత్రసప్రోహమేవేత్యథః॥ తథాంతః-సర్వదాసహియమాణానాంతత్రతత్రసంహతాఃరోష్యమామే॥ తథాచమధ్యంపాలనం-సర్వదాపాల్యమానానాంపాలయితారశ్చామామేవేత్యర్థః- ... ౩౧౪

మూ॥ అధ్యాత్మవిద్యావిద్యానాంవారఃప్రవదతామహం॥ ౩౨॥

భా॥ జల్పవిరండాదికుర్వతాంతత్వనిర్ణయాంప్రవృత్తౌవాదాయస్సోహం ... ౩౨

మూ॥ అక్షరాణామకారోష్ఠి

భా॥ అక్షరాణాంమధ్యేఅక్షరోవైసర్వావాగితి శ్రుతినిర్ణయస్సర్వవర్ణానాంప్రకృతిరకారోహం

మూ॥ద్వంద్వస్సమాసికస్యవ ।

భా॥ సామాసికస్సమాససమూహః తస్యమధ్యే ద్వంద్వసమాసో
హం-సహ్యభయపదార్థప్రధానత్వేనోత్కృష్టః

మూ॥అహమేవాక్షయఃకాలః

భా॥కలాముహూర్తాదిసుయోఽక్షయః కాలోహమేవ

మూ॥ధాతాహంవిశ్వతోముఖః॥౩౩॥

భా॥సర్వస్యస్త్రిష్టాహిరణ్యగర్భశ్చతుర్ముఖోహం॥౩౩

మూ॥మృత్యుస్సర్వహరశ్చాహం

భా॥సర్వప్రాణహరోమృత్యుశ్చాహం

మూ ఉద్భవశ్చభవివ్యతాం ।

భా॥ఉద్భవస్యమానానాముద్భవాభ్యంకమచాహం

మూ॥కీర్తిశ్శ్రీర్వాక్చనారీణాంస్త్యుతిశ్చైధాధృతిఃకుమా॥౩౪॥

భా॥ కీర్తిణాం శ్రీరహం-కీర్తిశ్చాహంవాక్చాహంస్త్యుతిశ్చాహంమే
ధాచాహంధృతిశ్చాహంకుమాచాహం॥౩౪॥

మూ॥బృహత్సమతిగౌసామాం

భా॥సామాంబృహత్సమాహం

మూ॥గాయత్రీధందసామహం ।

భా॥ధందసాంగాయత్రీహం

మూ॥మాసానాంమాగేశోహమృతూనాంకుసుమాకరః॥౩౫॥

భా॥కుసుమాకరోవసంతః॥౩౫॥

మూ॥ద్యూతంఛలయతామస్తితేజస్తైజస్సినాహహం ।

భా॥ఛలంకుర్వతాఞ్చలాస్పదేష్వతొదిలక్షణంద్యూతమహం

కీర్త్యాదయోనేహగుణవిశేషావివక్షితాః- తేహంపురుషేష్వప్యర్హితే
తత్వేననారీణామితివిశేషయోగాత్-నచనారీశబ్దోత్రస్త్రిలింగపదార్థా
మాత్రపరః, ముఖ్యబాధాభావాత్- అతోనారీవిశేషనిర్ధారణమేవక్రి
యతే- తత్రచక్రియవిపరీత్యనారీభ్యోతిశయితత్వాత్- సైవప్రథమావక్త
వ్యా-కీర్తిశ్శ్రీరితిపాఠక్రిమోఽథక్రిమేణబాధ్యత ఇత్యభిప్రాయేణశ్రీ
రహంకీర్తిశ్చాహమితివక్తం-ఏతాశ్చభగవదసాధారణశక్తయః-అన్యత్ర
తుతత్తదభిమానివిశేషాత్తత్తద్భజః-

మూ॥జయోస్త్రివ్యవసాయోస్త్రి

భా॥జేత్యాణాంజయోస్త్రి-వ్యవసాయినాంవ్యవసాయోస్త్రి

మూ॥సత్త్వంసత్త్వవతామహం॥౩౬॥

భా॥సత్త్వవతాంసత్త్వంహామనత్త్వం॥౩౬॥

మూ॥వృక్షీనాంవాసుదేవోస్త్రి

భా॥వసుదేవసూనుత్వమశ్రవిభూతిః-అథాఽంతరాభావాదేవ

మూ॥పాండవానాంధనంజయః॥

భా॥పాండవానాంధనంజయోజానోహం

మూ॥మునీనామవ్యహంవ్యాసః

భా॥మునయోమనసేనాథ-యాథాత్మ్యదర్శినః-తేహంవ్యాసోహం

మూ॥కపీనాముశనాకపిః॥౩౭॥

భా॥కవయోవిపశ్చితః॥౩౭॥

మూ॥దండోదమయతామస్త్రి

భా॥నియమాతిక్రమణైదండంకుర్వతాండోహం

మూ॥నీతిరస్త్రిజిగీషతాం॥

భా॥విజిగీషూణాంజయోపాయభూతానీతిరస్త్రి

మూ॥మానంచైవాస్త్రిగుహ్యేనాం

భా॥గుహ్యేనాంసంబంధిషుగోపనేషుమానమస్త్రి

మూ॥జ్ఞానంజ్ఞానవతామహం॥౩౮॥

భా॥జ్ఞానవతాంజ్ఞానంచాహం॥౩౮॥

మూ॥యచ్చాపీసర్వభూతానాంబీజంతదహమజానః॥

భా॥సర్వభూతానాంసర్వావస్థావస్థితానాంతత్తదవస్థాబీజభూతంప్రతీ
యమానమప్రతీయమానంచయత్తదహమేవ

మూ॥నతదస్తివినాయత్స్యన్యభూతంచరాచరం॥౩౯॥

భా॥భూతజాతంమయాఅత్తతయావస్థితేనవినాయత్స్యత్ నతదస్తి
అహమాత్మాగుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితభిప్రకృమాన్నతదస్తివినాయత్స్యన్యభూతంచరాచరమిత్యత్రాప్యత్తతయావస్థానమేవ
వివక్షితం॥ సవత్సవస్తుజాతంసర్వావస్థంమయాత్మభూతేనయ్యుక్తంస్యా

దీత్యర్థః క్రితనేనసర్వస్యాస్యసామానాధికరణ్యనిదేశస్యాత్తతయావస్థి
తిరేవహేతురితివక్రితయతి॥ ౩౯

మూ. { + నాంతో స్తిమమదివ్యానాంః భూతీనాంపరంతపః పష }
{ తూద్దేశతఃపోక్తివిభూతేర్విస్తరోవయా ॥ ౪౦ }

భా॥ మమదివ్యానాంకల్యాణీనాంవిభూతీనాంపరంతోనాస్తి - పషతువి
భూతేర్విస్తరోవయాకైశ్చిదుపాధిభిఃసంయోజితఃపోక్తిః ॥ ౪౦

మూ. { యద్యద్విభూతిమత్సన్వంశీమమాజితమేవవా తత్త }
{ దేవావగచ్ఛత్వంమమతేజోంశసంభవం॥ ౪౧ }

భా॥ యద్యద్విభూతిమదీశితవ్యసంపన్నంభూతజాతం - శ్రీమత్కాంతి
మత్ - ధనధాన్యసమృద్ధంవా-ఉజ్జితంకల్యాణారంభేమూఢ్యక్తం - త
త్తన్మమతేజోంశసంభవమిత్యవగచ్ఛ-తేజఃపరాభిభవనసామర్థ్యం - మ
మాచింత్యతక్తేనయమనతక్త్యేకదేశసంభవమిత్యర్థః॥ ౪౧

మూ. { అథవాజహునైతేనకింజ్ఞానేనతవాజానః విష్టభ్యా }
{ హమిదంకృత్సమేకాంశేనస్థితాజగత్ ॥ ౪౨ }

ఓంతత్పదితి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు

పరబ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

విభూతివిస్తరయోగోనామదశమోధ్యాయః

భా॥ జహునైతేనోచ్యమానేనజ్ఞానేనకింప్రియోజనం - ఇదంచినదివాత్స
కంకృత్సమేజగతా-ర్యావస్థంకారణావస్థంఘ్రాలం సూక్ష్మంచస్వరూప
సదృశవేస్థితావ్రవృత్తిభేదవయథామత్సంకల్పంనాతివతేత-తథామమ
మహిమోఽయుతాయుతాంశేనవిష్టభ్యాహమవస్థితఃయథోక్తంభగవతా
సరాశరేణయస్యాయుతాయుతాంశాంశేవిశ్వశక్తిరియంస్థితేతి॥ ౪౨॥

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే

దశమోధ్యాయః

క్రపక్రికటయతీత్యత్రపక్రికటితమితిక్రవత్పాఠః ॥ తా॥ ఉపక్రిమోపసం
హారయోరవినాభావకథనస్యభగవదభిప్రేతంప్రయోజనమాహ॥ అనేనేతి॥

తా॥ + నిశ్చేషవచనాశక్యతాంపాగ్నిగుక్తామేవస్తూరయతి॥ నాంతోస్థితేతి॥

శ్రీమద్వివేకానందాచార్యచరిత్రము

శ్రీయైనమః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీనాథీతాభాష్యే వికాదకాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ || పవంభ శ్రీయోగనిష్పత్తియైతద్వివృత్యయేవ సకలేతరవిలక్షణేన
స్వాభావికేనభగవదసాధారణేన కల్యాణగుణగణైససహభగవత్సర్వా
త్వత్వంతతపవత్తద్వ్యతిరిక్తస్యకృత్సృజితచిదాత్మకస్య వస్తుజాతస్య
తచ్ఛరీరతయాతదాయత్తస్వరూపస్థితప్రవృత్తిత్వంచోక్తం - తమేతుంభ
గవదసాధారణస్వభావం కృత్సృజిత తదాయత్తస్వరూపస్థితప్రవృత్తి
తాంచభగవత్సకాశాదుఃప్రత్యైవమేవేతినిశ్చిన్యతథాభూతంభగవంతం
సాత్మాత్మాత్మకామోజానడవాచ | తతైవభగవత్ప్రసాదాదనంతరం
ప్రత్యుతి * సర్వాశ్చర్యమయందేవవనంతంవిశ్వతోముఖః తత్రైకస్థం
జగత్కృత్సృజితప్రవిభక్తమనేకధేలిహివత్సృతే ||

మూ. { అన్వనడవాచ || వదనుగ్రహీయపరమంగుహ్యమధ్యాత్మసం }
{ జ్ఞితంయత్త్యయోక్తంవచస్తేనమోహేనయంవిగతౌమమః }

భా || దేహత్వాభిమానరూపమోహేనమోహితస్యమమానుగ్రహే
కప్రయోజనాయ పరమంగుహ్యంపరమంరహస్య వధ్యాత్మసంజ్ఞితం
త్వనీవత్కన్యంవచః సత్వేవాహంజాతునాసమిత్యాది తస్మాద్యోగీభవాన్జ్ఞ
నేత్యేతదంతం యత్త్యయోక్తం - తేనాయంమమాత్మవిషయోమోహ
స్ఫుర్వోవిగతౌమారతౌనరస్తః ||

అ || తథాచ ||

మూ. { భవాప్యయాహిభూతానాంశ్రుతౌపిస్తరణోమయాత్వ }
{ త్తఃకమలపత్రాక్షమాహాత్మ్యపిచావ్యయం || ౨ || }

భా || తథాస్తవప్రభృతినశమవగ్యంతేత్వద్వ్యతిరిక్తానాంసర్వేషా
భూతానాం త్వత్తఃపరమాత్మనోభవాప్యయాపుష్పత్తిప్రళయా విస్తా

శోమయాశుత్రోహి-కమలవతాక్ష తవావ్యయంఃత్వం సర్వచేతనాచే
తనవస్తుచేషిత్వంజ్ఞానబలాదికల్యాణగుణాజైస్తవైవవరతరత్వం సర్వా
ధాగత్వంచంతిత నిమిషితాదిసర్వప్రవృత్తిషు తవైవప్రవర్తయత్వత్వమి
త్యాద్యపరిమితమాహత్యైవశుక్రతం-హిశబ్దోపత్యమాణవిద్యతాద్య
తనార్థః॥ ౩

మూ. { ఏవమేతద్విధానత్వమాత్మానంపరమేశ్వర । త్ర }
{ ఘృమిచ్చామితేరూపమైశ్వరంపురుషోత్తమః ॥ ౩ ॥ }

భా. హేపరమేశ్వర ఏవమేతదిత్యవధృతంయథాన్వమాత్మానంబ్ర
హ్మ - పురుషోత్తమ ఆశ్రితవాస్సల్యజలధేనవైశ్వరంత్యదసాధారణం
సర్వస్యప్రశాసితృత్వేపాలయితృత్వే ప్రప్రప్తృత్వేనంహర్తృత్వేభర్తృ
త్వే కల్యాణగుణాకరత్వేవరతరత్వే సకలేతరవిసజాతీయత్వేఽపథితం
రూపంద్రష్టుంసాత్మానం-ర్తుమిచ్చామి॥ ౩

మూ. { మన్యసేయదితచ్ఛక్యంసయాత్రఘృమితిప్రభాః । యో }
{ గేశ్వరతతోమేత్వం దత్తయాత్మానమవ్యయం॥ ౪ ॥ }

భా. తత్సర్వస్యప్రప్రప్తృసర్వస్యప్రశాసితృసర్వస్యాధారభూతంత్య
దూప్రపంమయాత్రష్టుంశక్యమితియదిమన్యసే-తతోయోగేశ్వర-యోగో
జ్ఞానాదికల్యాణగుణయోగః*పశ్యమేయోగమైశ్వరమితిహివత్వతే-త్వ
ద్వ్యతిక్రీడస్యకస్యావ్యసంభావితానాం జ్ఞానబలైశ్వర్యవీర్యశక్తితేజ
సాంసంధేఃతత్త్వానంత్యామవ్యయంమేదర్శయ - అవ్యయమితీక్రియావిశేష
ణం- +త్వాంసకలంమేదర్శయేత్వర్థః॥ ౪

ఆ. ఏవంకాతూహలాన్వితేనహర్షగర్జదకంతెనపాఢైనపాఠ్రితోభ
గవాసువాచ॥

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥ పశ్యమేపార్థరూపాణిశతశోధసహస్ర }
{ శః । నానావిధానిదివ్యాని నానావర్ణాకృతీనిచ॥ ౫ ॥ }

భా. పశ్యమేసర్వాశ్రీయాణిరూపాణి - ఆధకతశస్సహస్రశశ్పనా
నావిధానినానాప్రకారాణిదివ్యాన్యపాఠ్రికృతాని నానావర్ణాకృతీనిశుక్ల
కృష్ణాదినానావర్ణానినానాకారాణిచపశ్య॥ ౫

+ తా॥ త్వాంసకలమితి-సమస్తగుణః*భూతివిగ్రహాదివిష్టరూపమిత్యర్థః

మూ. { పశ్యాదిత్యాన్యసూక్తుదాసశ్వినామరుతస్తథాబి }
 { హూన్యదృష్టపూర్వాణిపశ్యాశ్చర్యాణిభారత ॥ ౬ ॥ }

భా॥ మమైకస్మిన్మాపిపశ్యాదిత్యాన్యదాదృశ-పసూనష్టైరుద్రానే
 కాదశ-అశ్వినాద్వా-మరుతస్తైకొనపంచాశతం-ప్రదర్శనార్థమిదం- ఇ
 హజగతిప్రత్యక్షదృష్టేని శాస్త్రదృష్టేనివ యానివస్తూనితాని సర్వాణ్య
 న్యాన్యపి సర్వేషులొకేషుసర్వేషుచశాస్త్రేష్వదృష్టపూర్వాణిబహూ
 న్యాశ్చర్యాణిపశ్య ॥ ౬

మూ. { ఇహైకస్థంజగత్కృత్సం పశ్యాద్యసచరాచరం । }
 { మమదేహగుడాకేశయచ్చన్యద్ద్రిష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౭ ॥ }

భా॥ ఇహమమైకస్మిన్దేహతత్కృత్పేకస్థమేకదేశస్థంసచరాచరంకృ
 త్సంజగత్పశ్య-యచ్చన్యద్ద్రిష్టుమిచ్ఛసితదపేకదేహైకదేశవివపశ్య ॥

మూ. { సతుమాంశత్యుసేన్ద్రస్తుమనెనైవస్వచతుషా । ది }
 { వ్యంపదామితేచతుఃపశ్యమెయోగమైశ్వరం ॥ ౮ ॥ }

భా॥ అహంమమదేహైకదేశేసర్వంజగద్దర్శయిష్యామి - త్వంత్వనేన
 నియమితవరిమితవస్తుగాహిణాప్రాకృతేనస్వచతుషామాంశథాభూ
 తంసకలేతరవిసకాతీయసపరిమేయన్ద్రస్తుంసశత్యుసే-తవదివ్యసాప్రా
 కృతంమద్దర్శనసాధనంచతుర్దదామి-పశ్యమెయోగమైశ్వరం-మదసాధా
 రణంయోగంపశ్య మమానంతజ్ఞానాదియోగమనంతవిభూతియోగం చ
 పశ్యేత్సర్వధః ॥ ౮

మూ. { సంజయఉవాచ ॥ ఏవముక్త్యానతోరాజకామహాయో }
 { గేశ్వరోహరిః । దర్శయామాసపాధాన్య వరమఃకూ }
 { పమైశ్వరం ॥ ... .. ౯ ॥ }

భా॥ ఏవముక్త్యాసారభ్యేవస్థితః పార్థమాతులజోమహాయోగేశ్వరో
 హరిః-మహేశ్వర్యయోగానామైశ్వరః-వరబ్రహ్మభూతోనారాయణః - వ
 రమమైశ్వరంస్వాపాధారణంకూపంపాధాయపితృష్వసుః పృథాయాఃపు
 త్రాయదర్శయామాస- తద్వివిధవివిత్రనిఖిలజగదాశ్రయంవిశ్వస్య త్ర
 శాసితదృశాపం ॥ ౯

అ॥ తచ్చేద్యశం॥

మూ॥ { అనేకవక్త్రస్యసమనేకాద్యుత్తదర్శనం | అనేకవిద్యాభి
రణందివ్యానేకౌద్యతాయుగం॥ ౧౦॥ దివ్యమాల్యాంబర
ధరందివ్యగంధానులేపనం | సర్వాశ్చర్యమయందేవమ
నంతంవిశ్వతోముఖం॥ ౧౧ }

భా॥ దేవంద్యోతమానం - అనంతంకాలత్రయవర్తిజలజగదాశ్రి
యతయాదేశకాలపరిచ్ఛేదానర్హం - విశ్వతోముఖంవిశ్వదిగ్విర్తిముఖం
స్వోచితదివ్యాంబరగంధమాల్యాభరణాయుధాన్వితం॥ ౧౧

అ॥ తామేవదేవశబ్దనిర్దిష్టాంద్యోతమానతాంవిశేషః॥

మూ॥ { దివిసూర్యసహస్రస్యభవేద్యగపమర్తితా | యది
భాస్వద్యశీసాస్యాద్భాసస్తస్యహహత్తనః॥ ౧౨॥ }

భా॥ తెజసోపరిమితత్వదర్శనార్హమిదం - అక్షయతేజస్వరూప
మిత్యథః॥ ౧౨

మూ॥ { తత్రైకస్థంజగత్కృత్సంప్రభక్తమనేకధా |
అపశ్యద్దేవదేవస్యశరీరేపాండవస్తదా॥ ౧౩॥ }

భా॥ తత్తానంతాయామవిస్తారే అనంతబాహూదరవక్త్రినేత్రే అప
రిమితతేజసే - అపరిమితదివ్యాయుధాపేతే స్వోచితాపరిమితవిద్యభూష
ణేదివ్యమాల్యాంబరధరేదివ్యగంధానులేపనే అనంతాశ్చర్యమయందేవదేవ
స్యదివ్యే శరీరే అనేకధాప్రభక్తం బ్రహ్మదివిభదవిచిత్రదేవతిర్యక్త
నువ్యుష్టావరాదిభాక్తృవర్గపృథివ్యంతరిక్షస్వర్గపాతాళాలవతలసు
తలాదిభోగస్థానభోగ్యభోగోపకరణభేదభిన్నంప్రకృతిపురుషాత్మకంకృ
త్సంజగత్ * అహంసర్వస్యప్రభవోమస్తస్మిన్సంప్రవర్తతే * హంత
తేకథయిష్యామి విభూతీరాత్మనశ్యుభాః * అహమాగ్నగుడాకేశ సర్వ
సూతాశయస్థితః * ఆదిత్యానామహంవిష్ణురిత్యాదినా * నతదస్తివినాయ
త్సాన్త్రయాభూతం చరాచరంవిప్రభ్యాహమిదం కృత్సంమేకాంశేనస్తి
కోజగదిత్యంతేనోదితం - ఏకస్థంఏకదేశస్థం - పాండవోభగవన్నసాదల్భ
స్వర్గనానుగుణదివ్యచతురవశ్యత్॥ ౧౩

మూ॥ { తత్సంవిత్త్రయావిష్టోహృష్టరోమాధనంజయః | ప్రణ
మ్యశిరసాదేవంకృతాంజలిరభాషత॥ ౧౪ }

భా॥ తతోధనంజయోమహాశ్చర్యస్యకృత్సృజగతః స్వదేహైకదే
శేనాశ్రయభూతం కృత్సృస్య ప్రవతయితారంచాశ్చర్యతమానంత
జ్ఞానాదికల్యాణగుణగణం దేవందృష్ట్వావిత్తయావిష్టోహ్యప్రరోమాః శిరసా
దండవత్ప్రణమ్యకృతాంజలిరభాషత॥ ౧౪

మూ. { అజ్ఞానఉవాచ॥ పశ్యామి దేవాంస్తవదేవదేహీసర్వాం }
{ స్తథాభూతవిశేషసంఘాత్ప్రవృత్తీణామీశంకమలాసనస్థం }
{ మృషీంశ్చసర్వానురగాంశ్చచిన్వాత్ ॥ ౧౫ }

భా॥ దేవతవదేహీసర్వాదేవాపశ్యామి- తథాసర్వాత్ పాశ్చి
విశేషాణాంసంఘాత్-తథాప్రవృత్తీణాంవతుముఖమండాధిపతిం- తథేశం
కమలాసనస్థంకమలాసనేబ్రహ్మనిస్థితమీశం-తన్నతేవస్థితం- తథాదేవ
షిఃప్రముఖాత్సర్వాన్మషీః- ఉరగాంశ్చవాసుకితక్షణాదీప్రకా

మూ. { అనేకబాహూదరవక్త్రినేత్రం పశ్యామిత్వాంసర్వతో }
{ నంతరూపం । నాంతంనమధ్యంనపునస్తవాదిం పశ్యామి }
{ విశ్వేశ్వరవిశ్వరూప ॥ ౧౬ }

భా ॥ అనేకబాహూదరవక్త్రినేత్రం అనంతరూపంత్వాంసర్వత
పశ్యామి-విశ్వేశ్వర-విశ్వస్యనియంతః-విశ్వరూప విశ్వశరీర- యతస్త్య
మనంతః అతస్తవనాంతంనమధ్యంనపునస్తవాదింవపశ్యామి ॥ ౧౬

మూ. { కీరీటినంగదినంచక్రిణంచతేజోరాశింసర్వతోదీప్తిమంతం }
{ పశ్యామిత్వాదుర్నిరీక్షం సమంతాద్దీప్తా నలాకద్యుతి }
{ మప్రమేయం ॥ ౧౭ }

భా॥ తేజోరాశింసర్వతోదీప్తిమంతంసమంతాద్దుర్నిరీక్షం దీప్తా
నలాకద్యుతిమప్రమేయంత్వాంకీరీటినంగదినంచక్రిణంచపశ్యామి ॥ ౧౭

మూ. { త్వమక్షరంపరమంచేతవ్యంత్వమస్యవిశ్వస్యవరం }
{ నిధానం । త్వమవ్యయశ్శాశ్వతధమగోప్తా సనాత }
{ నస్త్యంపురుషోమతామే ॥ ౧౮ }

భా॥ ఉపనిషత్సు*ద్వేవిద్యేవేదితవ్యేతిత్యాదిషు వేదితవ్యతయానిర్దిష్ట
పరమమక్షరంత్వమేవ- అస్యవిశ్వస్యవరంనిధానం విశ్వస్యాస్య వరమ
ధారభూతస్త్యమేవ-త్వమవ్యయః వ్యయరహితః - యత్స్వరూపాయః

ణోయద్విభవశ్చత్వంతేనైవరూపేణసర్వదావతిష్ఠసే-శాశ్వతథమగో
ప్తాశాశ్వతస్యనిత్యస్యవైదికస్యధర్మస్యైవమాదిభిరవతారైస్త్యమేవ
గోప్తా-సనాతనస్త్యంపురుషోమతోమే*వేదాహమేతంపురుషంమహాం
తం* పరాత్పరంపురుషమిత్యాదిమాదితస్సనాతనపురుషస్త్యమేవేతిమే
మతఃజ్ఞాతః-యదుకులతిలకస్త్యమేవంభూతభదానీంసాక్షాత్కృతోమయే
త్యథేతి॥

౧౮

మూ. { అనాదిమధ్యాంతసంతవీర్యసంతబాహుంశశిసూర్య }
{ నేత్రంపశ్యామిత్యాదీప్తమతాశవక్త్రం స్వతేజసా }
{ విశ్వమిదంతపతం॥

౧౯

భా॥ అనాదిమధ్యాంతంఆదిమధ్యాంతరహితం- అనంతవీర్యం అనవధి
కాతిశయవీర్యం-వీర్యశబ్దఃప్రదర్శనార్థః- అనవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్చ
ర్యవీర్యశక్తితేజసాంనిధిమత్యథః-అనంతబాహుంఅసంఖ్యాయబాహుం
సోపప్రదర్శనార్థః-అనంతబాహూదరపాదవక్త్రాదికం-శశిసూర్యనేత్రం
శశివత్సూర్యవచ్ఛప్రసాదప్రతాపయక్తస్సర్వనేత్రం - దేవాదీనమకూ
లానమసాగరాదిమర్వాణాస్పృతిప్రసాదః తద్విపరీతానసురరాక్షసా
దీనప్రతిప్రతాపః * రక్షాంసభీతాదిశోద్రవంతిసర్వేనమస్యంతివసిద్ధ
సంఘాతిహింసత్వతేదీప్తమతాశవక్త్రంప్రదీప్తకాలానలవత్సంహారా
నుగుణవక్త్రం-తేజఃపరాభిభవసామర్థ్యం-స్వకీయేనతేజసా విశ్వమి
దంతపతంత్యాంపశ్యామి-ఏవంభూతంసర్వస్యప్రప్తారం సర్వస్యాధాగ
భూతంసర్వస్యప్రశాంతారంసర్వస్యసంహతారం జ్ఞానాద్యపరిమిత
గుణసాగరమాదిమధ్యాంతరహితమేవంభూతదివ్యదేహంత్యాం యథోప
దేశంసాక్షాత్కరోమీత్యథః॥ఎకస్త్రివిధ్యదేహానకౌదరాదికంకథం॥
ఇథముపపద్యతేఏకస్తాత్రాటిప్రదేశాదనంతపరిమాణామాధ్వముగ్రతా
యథోదితౌదరాదయః- అధశ్చయథోదితదివ్యపాదాః - తత్రైకస్త్రిన్ము
ఖానేత్రద్వయమితిచనఃరోధః॥

౧౯

అ ॥ ఏవంభూతంత్యాందృష్ట్వాదేవాదయోఽహంవప్రవృత్తితాభవా
మభిప్రాయా॥

మూ. { ద్వావాపుష్పివ్యోరిదమంతరంహి వ్యాప్తంత్యయైకేనదిశ
శ్చసంవాః | దృష్ట్యాద్భుతంరూపముగ్రంథవేదంలొకత్ర }
యంప్రవ్యథితంమహాత్మకా || ౨౦

భా॥ ద్విజబంధుప్రవీణబ్రహ్మభావపరితనానామధస్తనానాంవ లోకా
నాంప్రదర్శనార్థం-ద్వావాపుష్పివ్యోరంతరమవకాశః- యస్మిన్నవకా
శేసంవాః-లోకాస్త్రైస్సంహార్యోయమవకాశోదిశశ్చసర్వా స్వయైకేనవ్యా
ప్తాః-దృష్ట్యాద్భుతంరూపముగ్రంథవేదం- అనంతాయానువిస్తారమత్యద్భు
తమత్వగ్రింపరూపంబృష్ట్యాలోకత్రయంప్రవ్యథితం- యద్గదిదృశ్యయా
ఆగతేషుబ్రహ్మాదిదేవాసురపితృణాసిద్ధగంధర్వయక్షరాక్షసేషుద్రావికా
లానుమాలవధ్యుభయూపంలొకత్రయంసర్వంప్రవ్యథితంఅత్యంతభీతం-మ
హాత్మకాఅపరిచ్ఛేద్యమనోవృత్తేన ఏతేషా మవ్యజ్జనస్యేవవిశ్వాత్రయ
రూపసాక్షాత్కారసాధనందివ్యంచతుర్భుగవతాదస్తం- కిమర్థమితిచే
త్, అజ్ఞానాయస్యైశ్వర్యంసర్వంప్రదర్శయితుంఅత్యధముద్యతేదృష్ట్యా
ద్భుతంరూపముగ్రంథవేదంలొకత్రయంప్రవ్యథితంమహాత్మకానితి || ౨౦

మూ. { ఆమీహిత్యాసురసంఘావిశంతి కేచిద్భీతాః పాంజలయో
గృణంతి | స్వస్తీత్యుక్తామహాపి సిద్ధసంఘాస్తువంతి }
త్వాంస్తుతిభిఃపుష్కలాభిః || ౨౧

భా॥ ఆమీసురసంఘాః ఉత్కృష్టాస్త్యైవవిశ్వశ్రీయమవలోక్య హృష్ట

సీనసుదశాయామాసపాథాః యేతిహ్యుపక్రాంతంతత్కథం దేవాసు
రాదీనామపిమానుషవన్మాంసచతుషాంభగవద్విగ్రహ సాక్షాత్కార ఉ
చ్యతేతత్వత్రాహ॥ ఏతేషామవీతి॥ అజ్ఞానస్యశివ్యభూతస్య అత్యంతోపస
న్నస్యనిరతిశయభక్తైఃస్వవిగ్రహప్రకాశసంప్రాప్తం- తదర్థంచతస్యై
వదివ్యచతుర్దాస్తం-వత్సృతిదశదేవాఅవ్యవహాసస్యనిత్యందశశకాం
క్షిణిశతి-అతస్సామాన్యేనసర్వస్యజనస్యదివ్యచతుఃప్రదానేకారణంనవ
శ్యావశ్యభృషిప్రాయేణతంకతే॥ కిమర్థమితి॥ పరిహరతి॥ అజ్ఞానాయేతి॥ దే
వాదిదివ్యత్వాసంభవాత్ సర్వేషామవతారసాక్షాత్కారవత్సృతవిపా
కసన్నిపాతాత్-తేషుద్రావికామివమహాతామపిభయావహత్వాదినానిరం
కుతైశ్వర్యప్రకాశనేనప్రకృతోపయోగాచ్చదివ్యచతుర్దాశమితిభావః

మనసస్త్యత్సమిపంవిశంతి తేష్వేవకేదిదత్యుగ్రమత్యద్భుతంచతవాకా
రమాల్యభితాఃప్రాంజలయఃస్వజ్ఞానానుగుణంస్తుజీరూపాణివాక్యాని
గృణంతిఉచ్చాయంతి-అపరేమహాషిక సంఘాస్సిద్ధసంఘాశ్చపరావరత
త్వయాథాత్మ్యవిదః స్వస్తీశ్చుత్వా పుష్కలాభిర్భగవదనురూపాభిః
స్తుతిభిఃస్తువంతి॥ ౨౧

మూ. { గుద్రాదిత్యావసవాయేచసాధ్యావిశ్వేశ్వినామరుతశోచి }
{ స్త్రుచాశ్చగంధర్వయతూసురసిద్ధసంఘాపీతుంతేత్వాం }
{ విస్మితాశ్చైవసర్వే॥ ౨౨ }

భా॥ ఉత్పపాఃపితరః*ఉత్పభాగాహిపితరభిశ్చ్రితేః- ఎతేసర్వేవి
స్త్వయమావన్నాస్తాస్త్వంపీతుంతే॥ ౨౨

మూ. { రూపంమహతైబహువక్త్రినేత్రంసహాబాహుబ }
{ హువాహూరుపారంబహుదరంబహుదంష్ట్రాకరా }
{ శందృష్ట్యాలోకాఃప్రవృథితాస్తథాహం॥ ౨౩ }

భా॥ బహ్వీభిదణంష్ట్రాభిరతిభీషణాకారం లోకాఃపూర్వోక్తాః శ్రీని
కూలానుకూలమధ్యస్థాస్త్రివిధాస్సగ్ధవహాంచతచేదమీదృశం రూపం
దృష్ట్యతీవవృథితాభవానుః॥ ౨౩

మూ. { నభస్సృశందీప్తసనేకవణంవ్యాత్రాననందీప్తవిశాల }
{ నేత్రందృష్ట్యాహిత్యాప్రవృథితాంతరాత్మాధృతిం }
{ విందామిశమంచవిష్ణోః॥ ౨౪ }

భా॥ నభశ్శబ్దః*తదక్షరేపరమేవ్యోమః*అదిశ్యవణంతమసఃపరస్తా
త్*తయంతమస్యరజసఃపరాకె*యేలస్యాధ్యక్షఃపరమేవ్యోమన్నిత్యా
దిశుశ్రిసిద్ధతిగుణప్రకృత్యతీతపరమవ్యోమవాచీ- సవికారస్యప్రకృతిత
త్వస్యపురుషస్యచసర్వావస్థస్యకృష్ణస్యాశ్రియతయానభస్సృశమి
తివచనాత్-ద్యావాపృథివ్యోరిదమంతరంహివ్యాప్తమతిపూర్వోక్తత్వా
చ్చుదీప్తసనేకవణంవ్యాత్రాననందీప్తవిశాలనేత్రం త్వాందృష్ట్యాప్రవృ
థితాంతరాత్మలత్యంతభీతమనాధృతింసవిందామి దేహస్యధారణంసల
భే-మనసశ్చేందియాణాంచశమంసలభే- విష్ణోవ్యాపికసర్వవ్యాపినమతి

మాత్రేః త్యద్భుత మితి ఘోరంచ త్వాందృష్ట్యైః ప్రతిధిల సర్వావయవో
వ్యాకులేంద్రియశ్చభవామీత్యర్థః॥ ౨౪

మూ. {దంష్ట్రాక రాశానివ తేముఖానిదృష్ట్యైవకాలానలసన్నిభాని ।
దిశోనజానేనలభేచశర్మప్రసీదదేవేశజగన్నివాస॥ ౨౫ ॥}

భా॥ యుగాంతకాలానలవత్సర్వసంహారేప్రవృత్తాన్యతిఘోరాణి తవ
ముఖానిదృష్ట్యాదిశోనజానే సుఖించనలభే - జగతాం నివాస దేవేశ ప్ర
సన్నోదీవామీశ్వరాణామపిపరమమహేశ్వర- మంత్రప్రసన్నోభవ-
యథాహంత్రకృతింగతోభవామితథాకుర్వీత్యర్థః॥ ౨౫

అ॥ ఏవంసర్వస్యజగతఃస్వాయంత్రస్థితిప్రవృత్తిత్వందశయపాథక
సాంధీరాజవేషవృద్ధనామస్థితానాం ధారణరాష్ట్రాణాం యాధిష్ఠితే
ష్యసుప్రవిష్టానాంచాసురాంతానాంసంహారేణభూభారావతరణంస్యమ
నీషితంస్వేనైవకరిష్యమాణంపాథాకయదశయమాస । సవపార్థో
భగవతఃసృష్టృత్వాదికంసర్వైశ్వర్యంసామ్రాట్యత్యతస్మిన్నేవభగవతి
సర్వాత్మనిధాతారాష్ట్రాదీనాముపసంహరిమనాగతమపితత్ప్రసాదలబ్ధే
నదివ్యేనచతుషాపశ్యన్నిదంచోవాచ॥

మూ. {అమీసర్వేభుతరాష్ట్రైస్సృపుతాగ్రిస్సర్వైస్సహైవాప
నిపాలసంఘైః । భీష్మోద్యోహస్సతపుత్రస్తథాపౌత
హస్తదీప్తైరపియోధముఖైః॥ ౨౬॥ ఎక్తాగ్నితేత్వర
మాణావశంతిదంష్ట్రాక రాశానిభయానకాని కేచిద్వి
లగ్నాగతాంతరేషుసందృశ్యంతే చూర్ణితైరుత్తమాం
గైః॥ ౨౭ ॥}

భా॥ అమీభుతరాష్ట్రైస్సృపుతాగ్రిఃపర్యోధనాదయస్సర్వేభీష్మోద్యోహ
స్సతపుత్రైఃకణిశ్చతస్పతీయైరపిపాలసమూహైస్సర్వైరస్తదీప్తై
రపికైశ్చిద్యోధముఖైస్సహత్వరమాణాదంష్ట్రాక రాశానిభయానకాని
తవవక్త్రాగ్నివిదాశాయవిశంతి- తత్ర కేచిచ్ఛూర్ణితైరుత్తమాంగైర్దశనాం
తరేషువిలగ్నాసందృశ్యంతే॥ ౨౭

మూ. {యథానదీనాంబహవోంబువేగాస్సముద్రమేవాభిము
ఖాన్రవంతి । తథాతవామీసరలోకవీరావశంతివక్త్రాగ్ని
సాగ్నిశ్చోదయంతి॥ ౨౮ ॥}

మూ. { యథాప్రదీప్తజ్వలనంపతంగావిశంతినాశాయసమ్యు
ద్ధవేగాః । తతైవనాశాయవిశంతి లోకాస్తవాపివ
క్రూణిసమృద్ధవేగాః॥ ౨౯ }

భా॥ ఏతే రాజలోకాబహవోనదీనామంబుప్రవాహాఃసముద్రమివప్ర
దీప్తజ్వలనమివచశలభాస్తవవక్త్రాణ్యభి విజ్వలంతి స్వయమేవశ్వరమా
ణాఆత్మనాశాయవిశంతి॥ ౨౯-౩౦

మూ. { లేలిహ్యసేగ్రసమానస్సమంతాల్లోకాకాసమగ్రా
స్వదనైజ్వలద్భిః । తేజోభిరాపూర్వజగత్సమగ్రం
భాసస్తవోగ్రాఃప్రతపంతపిష్ఠా॥ ౩౦ }

భా॥ రాజలోకాకాసమగ్రాజ్వలద్భిర్వదనైగ్రసమానఃకోప
వేగేన తదుద్ధిరావసక్తమోష్ఠపుటాడికం లేలిహ్యసే పునఃపునర్లహనంక
రోపి- తవాతిఘోరాభాసోఽత్మయఃతేజోభిస్స్వకీయైః ప్రకాశైర్జగత్స
మగ్రీమాపూర్వప్రతపంతి॥ ౩౦

మూ. { ఆఖ్యాహిమేకాభవానుగ్రియాపి నమోస్తుతేదేవవర
ప్రసీద । విజ్ఞాతుమిచ్ఛామిభవంతమాద్యంతహిప్ర
జానామితవపివృత్తిం । ౩౧ }

భా॥ *దర్శయాత్పానవ్యయమితితవైశ్వర్యంనిరంకుశంసాత్మాత్మ-
తుఃప్రాధికతేన భవతానిరంకుశమైశ్వర్యందర్శయతాఽతిఘోరరూప
మిదమావిమర్శతం- అతిఘోరరూపఃకోభవాకేకతుఃప్రవృత్తఇతిభ
వంతంజ్ఞాతుమిచ్ఛామి-తవాభిప్రీతాంప్రవృత్తినజానామి- ఏతదాఖ్యా
హిమే-నమోస్తుతేదేవవరప్రసీద-నమస్తైస్తుసర్వేశ్వర - ఏవంకర్తుమనే
నాభిప్రాయేణేదంసంహృతరూపమావిమర్శతమిత్యుక్త్వాప్రసన్నరూప
శ్చభవ॥ ౩౧

అ॥ఆశ్రితవాత్సల్యాతిరేకేణవిశ్వైశ్వర్యందశయతోభవతోఘోర
రూపావిమర్శ-రేకాభిప్రాయితిష్ట్యోభావాకపాథసారధిస్సాభిప్రా
యమాహ, పాథోద్యోగేనవిగాపిధార్తరాష్ట్రప్రముఖమశేషంరాజలో
కంనిహంతుమహమేవప్రవృత్త ఇతిజ్ఞాపనాయమమఘోరరూపావిమర్శ-
రఃతజ్ఞాపనంపపాథముద్యోజయితుమితి॥

మూ. { సంజయఉవాచ ॥ ఏతచ్ఛ్రోత్యావచనంకేశవస్యకృతం
తాంజలిర్వేషమాన్యకీరీటీ । నమస్కృత్యాభూయప
వాహకృష్ణంసగర్భంసంభీతభీతిఃప్రణవ్య ॥ ౩౫ }

భా॥ ఏతదాశ్రితవాన్యజులధేః కేశవస్యవచనంశ్రోత్యాఅర్జునస్తస్తై
నమస్కృత్యభీతభీతోభూయస్తంప్రణవ్యకృతాంజలిర్వేషమాన్యకీరీటీస
గర్భదమాహ॥ ౩౫

మూ. { స్థానేహృషీకేశవప్రకీర్త్యాజగత్ప్రహృత్యత్య
సురభ్యతేచగత్యాంసిభీతానిదిశోద్రివంతిసర్వేష
మస్యంతిచసిద్ధసంఘాః ॥ ౩౬ }

భా॥ స్థానేయక్తం-యదేతద్యధదిదృక్షుయాగతమశేషదేవగంధర్వసిద్ధ
యక్షవిద్యాధరికిన్నరకింపురుషాదకంజగత్త్వత్ప్రసాదాత్త్వాంసర్వేశ్వ
రమహాకృతవప్రకీర్త్యాసర్వంప్రహృత్యతీతనురభ్యతేచ-యచ్ఛ్రోత్యా
మహాకృతత్యాంసిభీతానిసర్వాదిశఃప్రద్రవంతి-సర్వేసిద్ధసంఘాన్సిద్ధా
ద్యనుకూలసంఘాఃసమస్యంతిచ - తదేతత్సర్వంయక్తమితపూర్వేణసం
బంధః॥ అ॥ యక్తతామేవోపపాదయతి॥

మూ. { కస్త్యావృతేననమేరక్షమహాత్మగరియసేబ్ర
హ్మణోప్యాదికత్రై ॥ ౩౭ }

భా॥ మహాత్మతేతుభ్యంగరియసేబ్రహ్మణోహిరణ్యగర్భస్యాప్య
దిభూతాయకత్రైహిరణ్యగర్భాదయఃకస్త్యాధైతోర్మనమసుర్యః॥

మూ. { అనంతదేవేశజగన్నివాస - త్వమేవాక్షరం-నక్షరతీత్యక్షరంజీ
రంయత్ । త్వమాదిదేవఃపురుషఃపురాణస్తవమ్ }
{ స్యపిత్యస్యపరంనిధానం ౩౮ }

భా॥ అనంతదేవేశజగన్నివాస - త్వమేవాక్షరం-నక్షరతీత్యక్షరంజీ
వాత్తతత్త్వం* నజాయతేమ్రుయతేవావిపశ్యేదిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధో జీవా
త్తాహి నక్షరతి - సదసచ్ఛవ్యమేవ-సదసచ్ఛబ్దనిధిఃప్రంకార్యకారణభా
వేనావస్థితం ప్రకృతితత్త్వం నామరూపవిభాగవత్తయాకార్యావస్థంస
చ్ఛబ్దనిధిఃప్రంతదనమాతయాకారణావస్థమసచ్ఛబ్దనిధిఃప్రంతత్వమేవ-
తత్పరంయత్ - తస్మాత్ప్రకృతేఃప్రకృతిసంబంధిసప్తజీవాత్మనః పరంల
స్యన్ముక్తాత్తతత్త్వంయత్తదపిత్యమేవ - అతస్తవమాదిదేవఃపురుషఃపు

రాగా స్త్వమస్యవిశ్వస్యవరంధానం- నిధీయతేత్వయివిశ్వమితి త్వమస్య
 విశ్వస్యవరంధానం- విశ్వస్యశరీరభూతస్యాత్మతయాపరమాధారభూత
 స్త్వమేవేత్యథః॥ ౩౭౪

మూ. {వెత్తాసివేద్యంచవరంచధామత్వయాతతం }
 {విశ్వమనంతరూప॥ ౩౮.}

భా॥ జగతిసర్వోవేదితావేద్యంచసర్వంత్యమేవ-ఏవంసర్వాత్మతయావస్థిత
 తస్త్వమేవవరంచధామస్థానం ప్రాప్యస్థానమిత్యథః - త్వయాతతంవి
 శ్వమనంతరూప-త్వయాత్మత్వేనవిశ్వంచదబ్ధిశ్చ-జగత్తతం వ్యాప్తం॥

అ॥అతస్త్వమేవవాయాదిశబ్దవాచ్యత్యాహ॥

మూ. {వాయుర్యమోగ్నిర్వరుణశ్చశాంకఃకీపితామహస్త్యం }
 {ప్రపితామహశ్చ॥ ౩౮౪}

భా॥సర్వేషాంప్రపితామహస్త్యమేవ - పితావహోదయశ్చ -సర్వా
 సాంప్రజానాంపితరఃప్రజాపతయః-ప్రజాపతీనాంపితాహిరణ్యగర్భఃప్ర
 జానాంపితామహః - హిరణ్యగర్భస్యాపిపితాత్వంప్రజానాంప్రపితామ
 హఃపితామహోదీనామాత్మతయాతత్తచ్ఛబ్దవాచ్యస్త్యమేవేత్యర్థః॥ ౩౮౪.

మూ. {నమోనమస్తైస్తుసహస్రకృత్యః పునశ్చభూయోపిన }
 {మోనమస్తై । ననుఃపురస్తావభవ్యస్తతస్తైనమోస్తుతేస }
 {ర్వతఏవసర్వ॥ ౩౮౫}

భా॥ అత్యద్భుతాకారంభగవంతందృష్టౌహిమోత్ఫుల్లనయనోత్యం
 తసాధ్వసావనతస్సర్వతోనమసకరోమి॥ ౩౮౫.

మూ. {అనంతవీర్యామితవిక్రమస్త్యంసర్వంసమాప్నోషి }
 {తతోసిసర్వః॥ ౪౦.}

భా॥ అనంతవీర్య ఆపరిమితవిక్రమస్త్యం- సర్వమాత్మతయాసమా
 ప్నోషి-తతస్సర్వోసి-యతస్త్వంసర్వం చిదదిద్యస్తుజాతమాత్మతయాస
 మాప్నోషి- అతస్సర్వస్యచిదదిద్యస్తుజాతస్యత్వచ్ఛరీరతయాత్వత్ప్రకా
 రత్వాత్ సర్వప్రకారస్త్యమేవసర్వశబ్దవాచ్యోసీత్యర్థః * త్వమక్షరం
 సదసత్ - వాయుర్యమోగ్నిరిత్యాది సర్వసామానాధికరణ్యనిదైశస్యాత్మ

కీ ప్రజాపతిస్త్యంప్రపితామహశ్చేతి- పా,

తయావ్యాప్తిరేవ హేతురితి సువ్యక్తముక్తం * త్వయాతతః విశ్వమనంత
 దావసర్వం సమాప్నోషి తతో స సర్వ ఇతి చ॥ ౪౦

మూ. { సఖేతి మత్వా ప్రసభం యదుక్తం హేకృష్ణ హేయాదవ
 హే సఖేతి ఆజాన తా మహి నూనంత వేమం మయా ప్రమా
 దాత్పరిణయేన వాపి॥ ౪౧॥ యచ్చాపహాసాథా మసత్కృ
 తో స విహరిత య్యా సనభోజనేషు | క్రి ఏకోధ వాప్యచ్యుత
 తత్సమక్షంతత్తై మయేత్వా మహా మప్రమేయం॥ ౪౨ }

భా॥ తవానంతవీర్యత్వా మితవిక్రమత్వ సత్త్వాంతరాత్పత్వ సృష్టృ
 త్వాదికొయో మహిమా తమిమమజాన తామయా ప్రమాదాన్సోహాత్పరి
 ణయేన చిరపరిచయేన వా సఖేతి మహవయస్య ఇతి మత్వా హేకృష్ణ హే
 యాదవ హే సఖే ఇతి త్వయి ప్రసభం విసంయాపీతం యదుక్తం, యచ్చ
 విహరితాథానం సవదైవ సత్కారాహాస్త్యమసత్కృతోసి- విహరిత
 య్యా సనభోజనేషు చ సహకృతేష్వేకాంతేనా సమక్షం వాయద సత్కృ
 తోసి-తత్సర్వంతా మప్రమేయమహంతౌ మయే॥ ౪౨

మూ. { పితా సీలోకస్య చరాచరస్య త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురుగణ
 రీయాణాన త్వత్సమో స్త్యభ్యధికః కుతోన్యోలోకత్రయే
 ప్యప్రీతి మప్రభావ॥ ౪౩ }

భా॥ ఆప్రతిమ ప్రభావ-త్వమస్య సర్వస్య చరాచరస్య లోకస్య పితాసి-
 ఆస్య లోకస్య గురుశ్చాసి-ఆత స్త్యమస్య చరాచరస్య లోకస్య రీయాణా
 పూజ్యతమః- నత్వత్సమో స్త్యభ్యధికః కుతోన్యోలోక త్రయేపి-త్వదస్యః
 కారుణ్యాది నాకేనాపి గుణేన నత్వత్సమో స్తి కుతోభ్యధికః॥ ౪౩

మూ. { తస్మాత్పరిణమ్య ప్రణిధాయ కాయం ప్రసాదయేత్వా మ
 హమీశమీడ్యం | పతేవపుత్రస్య సఖానసఖ్యుః ప్రియః ప్రి
 యాయాహాసి దేవసోధుం॥ ౪౪ }

భా॥ యస్మాత్త్వం సర్వస్య పితా పూజ్యతమో గురుశ్చ కారుణ్యాదిగు
 ణైశ్చ సర్వాధికోసి-తస్మాత్ హమీశమీడ్యం ప్రణమ్య ప్రణిధాయ చ కాయం
 ప్రసాదయే-యథాకృతాపరాధస్యాపి పుత్రస్య యథాచ సఖ్యుః ప్రణామ

క్రి ఏకోధ వాప్యచ్యుత సత్సమక్ష మతిక్యచిత్పారః

పూర్వంప్రాధికారఃపితావాసఖావాప్రసీదతి-తథాత్వంపరమకారణికః
ప్రియఃప్రియాయమేసర్వంసోఘమహాని॥ ౪౪

మూ. { అన్యప్తపూర్వంహృషీతోన్మిద్యప్త్యభయేనచ వ్యవృత్తిః }
{ మనోమే । తదేవమేదర్శయదేవరూపం వ్రసేదదేవేశజః }
{ నివాసః॥ ౪౫ }

భా॥ అన్యప్తపూర్వమన్యన్ముతమన్యగ్రంచతవరూపంశృప్త్యా హృషీ
తోన్మిద్యప్త్యాభయేనవ్యవృత్తిఃచ మేమనః-అతస్తదేవతవసుప్రసన్నం
రూపంమేదశయ-ప్రసేదదేవేశజఃనివాస-మయిప్రసాదంకురు- దేవా
నాంబ్రహ్మదీనామవీశ శిఖిలజగదాశ్రయభూత॥ ౪౫

మూ. { కీరీటినంగదినంచక్రహస్తమిచ్ఛామిత్వాంద్రీష్టుమహం }
{ తత్రైవతేనైవరూపేణచతుర్భుజేనసహస్రబాహుః }
{ భవవిశ్వమూర్తైః॥ ౪౬ }

భా॥ తత్రైవపూర్వవతి-కీరీటినంగదినంచక్రహస్తంత్యాంద్రీష్టుమిచ్ఛా
మి-అతస్తేనైవపూర్వసిద్ధైవచతుర్భుజేనరూపేణయ్యైవ- సహస్రబా
హువిశ్వమూర్తైః-ఇదానీంసహస్రబాహుత్వేనవిశ్వశరీరత్వేనదృశ్య
మానరూపస్త్వంతేనైవరూపేణయ్యైవవిశ్వభావః॥ ౪౬

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥ నయావ్రసన్నేనతవాజ్ఞానేదంరూ }
{ పంవరందర్శితమాత్మయోగాత్ । తేజోమయంవిశ్వమ }
{ సంతమాద్యంయత్సైవదన్యేననదృష్టపూర్వం॥ ౪౭ }

భా॥ యత్సైవతేజోమయంతేజసాంరాశిః విశ్వంసర్వాత్మభూతంఅనం
తంఅంతరహితం- ప్రదర్శనార్థమిదం - ఆదిమధ్యాంతరహితం-ఆద్యం
మద్వ్యంతరీక్షస్యకృత్సన్యాదిభూతం-త్వదన్యేనకేనాపినదృష్టపూర్వం
రూపం తదిదంప్రసన్నేనహయామధ్యక్తాయతేదశీతం- ఆత్మయోగా
త్ ఆత్మనస్సుశ్యంకల్పత్వయోగాత్॥ ౪౭

అ॥ అనన్యభక్తివ్యతిరక్తైస్సర్వైరపుష్పామైర్యథావదవస్థితోహం ద్రీ
ష్టుంనశక్యతి॥

మూ. { సవేదయజ్ఞాధ్యయనై నాదానై నాదక్రియాభి నాతపోభి }
{ యైః । ఏవంరూపశ్చక్యఅహంసృలోకే ద్రీష్టుంత్వదన్యేన }
{ ౪౮॥ ౧౬౫॥ }

భా॥ ఎవంరూపోయథావదపిన్ధితోహం మయిభక్తిమతస్త్యత్తోన్యైనై
కాంతికాశ్యంతికభక్తిరిహితేన కేనాపిపురుషేణవేదయజ్ఞాదిభిః కవలై
ర్ద్రష్టుంనశక్యః॥ రహ

మూ. { మాతేవ్యథానాచవిమూఢభావోదృష్ట్యానూపంఘోరమీ
ద్భుజ్యమేదం! వ్యపేతభీషీతమనాః పునస్త్యం తదేవమే }
{ రూపమిదగవశ్యః. రహ

భా॥ ఈవృశఘోరరూపవర్జనేన తేయావ్యథా యశ్చః మూఢభావోవ
తతే తదుభయంనూభూత్ - త్వయాభ్యంత్రపూర్వమేవ సౌమ్యరూపం
దశయామితదేవేదంమమరూపంప్రవశ్య॥ రహ

మూ. { సంజయఉవాచ॥ ఇత్యర్జునంవాసుదేవస్తథోక్త్యాస్త్య }
{ కంరూపంవర్జయామాసభూయః! ఆశ్వాసయామాస
చభీతమేనంభూత్వాపునస్సౌమ్యవపుర్ణాహోత్సాహః॥౫౦ }

భా॥ ఎవంపాండుతనయంభగవాన్వాసుదేవసూనురుక్త్యాభూయః స్వ
కీయమేదచతుర్భుజంరూపందశయామాస - అపరిచితస్వరూపదశనేన
భీతమేనంపునరపిపరిచితసౌమ్యవపుర్ణాత్వాఆశ్వాసయామాసచ మ
హోత్సాసత్యసంకల్పః! అస్యసవేశశ్వరస్య పరమపురుషస్య పరస్యబ్రహ్మ
ణోజగదుపకృతిమశ్యోస్యవసుదేవసూనోశ్చతుర్భుజమేవ స్వకీయంరూ
పం-కంసాద్భీతవసుదేవప్రార్థనానాకంసంధాద్యుజ్వయమున సంహృ
తంపశ్చైదావిషక్మగించ*జాతొసిదేవదేవేశశంఖచక్రిగదాధరదివ్యం
రూపమిదంచేవప్రసాదేనోపసంహర । ఉపసంహరవిశ్వాత్మా రూపమే
తంచతుర్భుజమితహిప్రాధికతం - శిశుపాలస్యాపిద్విషతోనవరతభావనా
విషయశ్చతుర్భుజమేవసుదేవసూనోరూపం * ఉదారిపీవరచతుర్భా
హుంశంఖచక్రిగదాధరమితి! అతఃపార్థనాత్రితేనైవరూపేణచతుర్భు
జేనైత్యుచ్యతే॥ ౫౦

మూ. { అర్జునఉవాచ ॥ దృష్ట్వైదంమానుషంరూపంతసౌమ్యం }
{ జనార్దన! ఇదానీమస్మిన్సంహృతస్సచేతాఃప్రకృతింగతః॥౫౧ }

భా॥ అనవధికాతిశయసౌందర్యసౌఖ్యమార్మలావణ్యాదియుక్తం తవై

వాసాధారణంనుమవ్యత్వసంస్థానసంస్థితమతి సౌమ్యమిదం తవరూపం
దృష్ట్వేదాసీంసచేతాస్సంవృత్తిస్త్రిప్రకృతింగతశ్చ॥ ౫౧

మూ. { శ్రీ భగవానువాచ॥ సుదుర్దర్శమిదంరూపందృష్టవాససియత్స }
{ మ॥ కేవాతవ్యస్యరూపస్యనిత్యందశనకాంతీణః ॥ ౫౨ }

భా॥నుమేదంసర్వస్యప్రశాసనేవస్థితంసర్వాశ్రయంసర్వకారణభూ
తంరూపంయద్దృష్టవాససి-తత్సుదుర్దర్శంనకేనాపిదర్శ్యుంశక్యం-అస్యరూ
పస్యదేవాఅపినిత్యందశనకాంతీణః నతుదృష్టవంతః॥ ౫౩

అ॥పితః

మూ. { నాహంవేదై నకథపసానదానేననచేజ్యయాశక్యఏవంవి }
{ ధోద్రీష్టుందృష్టవాససిమాంయథా॥ ౫౩ }
{ భక్త్యాత్వనస్యయాశక్యఅహమేవంవిధోజానజ్ఞాతుండ్ర }
{ ఘ్టుంచత త్వేనప్రవేస్తుంచపరంతవ॥ ౫౪ }

భా॥ వేదై రధ్యాపనవీవకనాధ్యయనశ్రవణజపవిషయై ర్యాగదాన
పూజామతపోభిశ్చమధ్యక్తివిరిహితైఃకెవలై ర్యథావదవస్థితోహం ద్రీ
ష్టుమశక్యః-అనన్యయాతుభక్త్యానత్వతశ్చాస్మైజ్ఞాతుం తత్త్వతస్సా
త్కారితత్వంతత్త్వతఃప్రవేస్తుంచశక్యః-తథాచశ్రుతిఃశాసాయమాత్మా
ప్రవచనేనలభ్యానమేధయానలబహునాశ్రుతేనయమేవైషవృణుతేతేనల
భ్యస్తస్యైషతత్త్వావివృణుతేతనూంస్సామితి॥ ౫౪

మూ. { మత్రాహకృత్తత్పరమోమధ్యక్తస్సంగవజితః॥ ౫౫ }
{ వైకారస్సర్వభూతేషుయస్సమామేతిపాండవ॥ ౫౫ }
{ ఓంతత్పదితి శ్రీ భగవదీతా సూపనిషత్సుపరబ్రహ్మ }
{ విద్యాయాం యోగశాస్త్రై శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదే }
{ విశ్వరూపసందర్శనయోగోనామ ఏకాదశోధ్యాయః }
{ శ్రీకృష్ణాయపరమాత్మనేనమః }

భా॥వేదాధ్యయనాదీనిసర్వాణికమాణిమదారాధనరూపాణీతియ
కరోతిసమత్రా-మకృత్-సుత్పరమఃసర్వేషామారంభాణామహమేవప
మోదైశ్యోయస్యసమత్పరమః-మధ్యక్తఃఅత్యథామత్ప్రియత్వేనమతీ
తేనస్తులిధ్యానాచనప్రణామాదిభిదినాత్మధారణమలభమానోమః

ప్రయోజనతయాయస్సతతంతానికరోతిసషడ్భుక్తః - సంగవజ్జితః -
 మదేకప్రియత్వేనేతరసంగమసహమానః - నిర్వైరస్సర్వభూతేషు-మ
 త్సంక్షేపవియోగైకసుఖదుఃఖస్వభావత్వాత్స్వదుఃఖస్యస్వావరాధఃమ
 త్తత్త్వానుసంధానాచ్చ సర్వభూతానాం పరమపురుషపరతంత్రత్వాను
 సంధానాచ్చ సర్వభూతేషువైరసిమిత్తాభావాత్తేషునిర్వైరః - యపవం
 భూతస్సమామేతి- మాంయథావదవస్థితంప్రాప్నోతి-నిరస్తావిద్యాన్యశే
 షదోషగంధామదేకానుభవోభవతీత్యర్థః॥

౫౫

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్వీతాభాష్యే

ఏకాదశోధ్యాయః

శ్రీమద్వీతీశేఖరాయనమః

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

శ్రీమైనమః.

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః.

శ్రీకృష్ణతాతాపశ్చంద్రాభ్యాయః.

అ॥ భక్తియోగనిష్ఠానాం ప్రాప్త్యభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణో భగవతో
నారాయణస్య నిరంకుశైశ్చ ర్యం సాక్షాత్కరణం కామాయాజ్ఞానాయా
నవధికాతిశయకార్యైశ్చ సాక్షీల్యాదిగుణసాగరేణ సత్యసంకల్పేన భ
గవతా స్వైశ్చ ర్యం యథావదవస్థితం దశైతం ఉక్తం వత్త్వతో భగవజ్జ్ఞా
నవర్జనప్రాప్తీనా మైకాంతికాత్మంతికభగవద్భక్త్యైకలభ్యత్వం అనంతర
మాత్మప్రాప్తిసాధనభూతాదాత్మేపాసనాత్ భక్తియాపస్య భగవదుపా
సనస్య స్యాధ్యః సాధ్యదనేనై ఘృత్నితుసుఖం పాదానత్వాచ్చైశ్చైత్యం
భగవదుపాసనోపాయశ్చ దశక్తస్యాత్మరసితాతదపేక్షితాశ్చైత్యం
తే భగవదుపాసనస్య ప్రాప్త్యభూతోపాస్యైశ్చైత్యైః - తైశ్చైత్యైః
*యోగి నామపి సర్వేషాం ముగ్ధతేనాంతరాత్మనాశ్రద్ధావాకభజతేయో
మాంసమేయైశ్చ తేషామతత్త్వోక్తం॥

మూ॥ { అజ్ఞానం వాచం సతతం క్షయంతే భక్తస్తాపి }
{ ర్యుపాసతే యోచావ్యక్తరమవ్యక్తం తేషాం కయో }
{ గవిత్తమాః॥ ... } ౧

భా॥ ఏవం మతేన ముగ్ధతాత్మనా తేన ప్రకారేణ సతతం క్షయంతే - భ
గవంతంత్యా సేవపరం ప్రాప్త్యం న న్వానాయే భక్తస్తాపి సంకల్పవిభూతైః
క్తమనవధికాతిశయసౌందర్యసాక్షీల్యసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వాద్యనంత
గుణసాగరం పరిపూర్ణముపాసతే - యోచావ్యక్తరంప్రస్థగాత్మస్వరూపం
తదేవ చావ్యక్తంచతురాదికరణానభివ్యక్తస్వరూపముపాసతే - తేషా
ముభయేషాం కేయోగవిత్తమాః - కేన్వసాధ్యం ప్రతిశీఘ్రగామిన ఇత్య
థః * భవామి నదిరాత్పాథేతుర్తత్రయోగవిత్తమత్వం కైశ్చైవ
షయమితి హింసంజయిష్యతే॥ ౧

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥ మయ్యావేశ్యమనోయమాంశిత్య }
 యుక్తాఢపాసతే శ్రద్ధయాపరయోపేతాస్తేమేయు
 క్తతమామతాః॥ ౨

భా॥ అత్యథామద్భిర్యత్సేనమనోమయ్యావేశ్యశ్రద్ధయాపరయో
 పెతాః శిత్యయుక్తానిత్యయోగంకాంక్షమాణాఃయేమాముపాసతే పా
 ప్యవిషయంమనోమయ్యావేశ్యయేమాముపాసత్యిత్యథాః - తేయుక్తత
 మామేమతాః - మాంసుభేనాదిరాత్మాప్రువంతీత్యథాః॥ ౨

మూ. { యెత్వత్తురమనిర్దేశ్యమవ్యక్తంపర్యపాసతేసర్వత్ర }
 గమచింత్యంవ కూటస్థమచలంధ్రువం ॥ ౩ ॥ స
 న్నియమ్యేంద్రియగ్రామంసర్వత్రసహబుద్ధయః ।
 తేప్రాప్రువంతిమామేపసర్వభూతహితైరతాః॥ ౪.
 శ్లోకోధికతరస్తేషామవ్యక్తాసక్తచేతసాం । అవ్యక్తా
 హిగతిదుఃఖందేహపద్భిరవాప్యతే॥ ౫

భా॥ యెత్వత్తురం ప్రత్యగాత్మస్వరూపంఅనిర్దేశ్యందేహదన్యతయా
 దేవాదిజ్ఞానదేశ్యం - అతగివచతురూపాదిగతానభివ్యక్తం - సర్వత్రగ
 మచింత్యంవ సర్వత్రదేవాదదేహాభవత - మాంసుపి తద్విసజాతీయత
 యాలేనతేనరూపేణచింతయితుమనమా - తతగివకూటస్థంసర్వసాధా
 రణం తత్తదైవాన్యసాధారణాకారాసంబద్ధమిత్యర్థః । అవిశామిత్వేన
 స్వాసాధారణాకారాన్నచలతినన్యతతభివ్యవలం - చతగివధ్రువంశిత్యం
 సన్నియమ్యేంద్రియగ్రామం చతురూపాదికమింద్రియగ్రామం సర్వం
 స్యవ్యాపారేభ్యస్సుఖ్యబ్ధియమ్యసర్వత్రసహబుద్ధయః సర్వత్రదేవాది
 విషయాకారేషు బేదాప్యవస్థితే స్వత్ప్రసజ్జానై కాకారతయా సహబుద్ధ
 యః - తతగివసర్వభూతహితైరతాః - సర్వభూతాహితరతిత్వాన్నివృత్తాః -
 సర్వభూతాహితరతిత్వం హ్యేత్వనోదేవాదివిషయాకారాభిమాన నిమ
 త్తం - యగివచతురముపాసతే తేపిమాం ప్రాప్రువంత్యేవ - హత్వమానా
 కారమసంపాదిగమాత్తానం ప్రాప్రువంత్యేవైత్యథాః * మమసాధర్మ్య
 మాగరాభిహివత్వతే - శ్రూయతేచ * గిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతి
 త్తథాఅత్తురశబ్దనిర్దేశాత్కూటస్థాదన్యత్వం పరస్యబ్రహ్మసోవత్వతే

*కూటస్థోక్షరఉవ్యతే ఉత్తమఃపురుషస్త్యవ్యతి * అథవరాయయాత
దక్షరమధిగమ్యత్యత్వక్షరవిద్యాయాంతుఅక్షరశబ్దగర్భిష్టంపరమేవబ్రహ్మ
భూతయోనిత్వాదేః- తేషామవ్యక్తాసక్తచేతసాంక్లేశస్త్యధికతరః - అ
వ్యక్తాహిగతిః- అవ్యక్తవిషయామనోవృత్తిఃదేహవద్భిదేహాత్మాభిమాన
యక్తేఃదుఃఖేనావాప్యతే-దేహవంతోహిదేహమేవాత్మానం మన్వతే॥౫

అ॥ భగవంతముపాసీనానాంయుక్తతమత్వంమవ్యక్తమాహ॥

మూ. { యేతుసర్వాణికమాణీమయిసన్న్యస్త్యమత్పరాః॥అ }
{ సన్యేనైవయోగేనమాంధ్యాయంతఉపాసతే ॥ ౬ ॥ }
{ తేషామహంసముగ్ధతామృత్యుసంపారసాగరాత్ । }
{ భవామినిదిరాత్పథమయ్యావేశితిచేతసాం॥ ౭ ॥ }

భా ॥ యేతులొకికానిదేహయాత్రాశేషభూతానిదేహధారణాధా
నిచాశనాదీనికమాణీ-వైదికానివయాగదానశూచామతపఃప్రభృతీనిస
ర్వాణిసకారణానిసోదైశ్యవ్యధ్యాన్నచేతసామయిసన్న్యస్త్య మత్పరాః
మదేకప్రాప్యఃఅసన్యేనైవయోగేనఅనన్యప్రయోజనేనయోగేనమాం
ధ్యాయంతఉపాసతే - ధ్యానార్చనప్రణామస్తుతికీర్తనాదీని స్వయమే
వాత్యథప్రియాణిప్రాప్యసమానికుర్వంతోమాముపాసత్యత్వథః-
తేషాంమత్ప్రివిరోధితయామృత్యుభూతాత్వంసారాభ్యాత్పాగరాద
హమచిరేణైవకాలేనసముగ్ధతాభవామి॥

మూ. { మయ్యేవమనఆధత్స్విమయిబుద్ధినివేశయ॥ నివ }
{ సివ్యసిమయ్యేవఅతడోధ్వంసనసంశయః॥ ౮ ॥ }

భా ॥ అతోతిశయితపురుషాథత్వాత్సులభత్వాదచిరలభ్యత్వాచ్చ
మయ్యేవమనఆధత్స్వి-మయిమనస్సమాధానంకురు- మయిబుద్ధినివేశయ
అహమేవపరమప్రాప్యత్యత్వధ్యవసాయంకురు - అతడోధ్వంమయ్యేవని
వసివ్యసి- అహమేవపరమప్రాప్యత్యత్వధ్యవసాయపూర్వకమనోనివేశ
నానంతరమేవమయినివసివ్యసీత్యథః॥

మూ. { అథదిత్తంసమాధాతుంనశక్నోషిమయిస్థిరం॥ అ }
{ భ్యాసయోగేనతతోమామిచ్ఛాప్రపంచనంజయ॥౯ }

భా ॥ అథసహనైవమయిస్థిరందిత్తంసమాధాతుంనశక్నోషి- తతో
భ్యాసయోగేనమామాప్తమిచ్ఛా-స్వాభావికానవధికాతిశయసౌందర్యసౌ

శీల్యసాహృదవాత్సల్యకారుణ్యమాధుర్యగాంభీర్యోదార్యశౌర్యవీర్యపరాక్రమసార్వజ్ఞసత్యకామత్వసత్యసంకల్పత్వసర్వేశ్వరత్వసకలకారణత్వాద్యసంఖ్యాయగుణసాగరే నిఖిలహయప్రత్యసీకేమయి నిరతిశయపేమగర్భత్వత్వభ్యాసయోగైస్థిరంచిత్తసమాధానలభ్యా మాంప్రాప్తమిచ్ఛ||

మూ. { అభ్యాసేష్యనమథోఽసి మతః-మంపర మోభవః మదర్థ }
 { మపికమాణికుర్వణసిద్ధిమవాప్స్యసి || ౧౦ }

భా || అతైవంవిధస్త్వత్వభ్యాసేష్యనమథోఽసి మతః-మంపర మోభవః- మదీయానికమాణ్యాలయనిమాణోద్వానకరణ ప్రదీపారోపణ మాజానాభ్యుత్థానోపలేపనపుష్పహరణపూజాప్రవర్తననామసంకీర్తనప్రదక్షిణస్తుతినమసాగరాదీని - తాన్యత్యథప్రియత్వేనాచర - అత్యథప్రియత్వేనమదభంకమాణికుర్వన్మపి అచిరాదభ్యాసయోగలూర్వికాంక్షయిస్థిరాంచిత్తస్థితిలభ్యా మత్ప్రీతిరూపాంసిద్ధిమవాప్స్యసి||

౧౦

మూ. { అతైతదప్యశక్తోసికతుంమద్యోగమాశ్రితః సర్వక }
 { మంఫలత్యాగంతతఃకురుయతాత్మవాః || ౧౧ }

భా|| అథమద్యోగమాశ్రితైత్యతదపికతుంసశక్తోఽపి - మద్గుణానుసంధానకృత్ మదేకప్రియత్వాకారంభక్తియోగమాశ్రిత్య భక్తియోగాంకురూపమేతన్నతః-మాపికతుంసశక్తోఽపి - తతోఽక్షరయోగమాత్మస్వభావానుసంధానరూపంపరభక్తిజనసంపూర్వపటోద్ధత మాశ్రిత్యతమపాయతయాసర్వకమంఫలత్యాగంకురు-మత్ప్రియత్వేనమదేకపాప్ర్యతాబుద్ధిహిక్షీణాశేషపాపస్యైవజాయతే|యతాత్మవాఃయతగుణసూః - తతోనభిసంహితఫలేనమదాగ్రాధనరూపేణానుష్ఠితేనకమణాసిద్ధేనాత్మభ్యాసేన నివృత్తాచిద్యాది సర్వతిరోధానే మచ్ఛేషవైకస్వరూపే ప్రత్యగాత్మని సాత్మాత్మాతేసతి మయి పరాభక్తి స్వయమేవోత్పద్యతే|తథాచవత్ప్యతే* స్వకమణాతమభ్యర్చ్యసిద్ధింవినిలహానవిత్తిత్యరభ్య*విముచ్యనిమమశ్శాంతోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే|బ్ర

హృదయాతః ప్రసన్నాత్మానశోచతినకాంతతి సమస్సవేషుభూతేషుమ
ద్భక్తింలభతేపరామితి॥ ౧౧

మూ. { శ్రేయోహిజ్ఞానమభ్యాసాత్ జ్ఞానాధ్యానంవిశిష్యతే । }
{ భ్యాసాత్కామఃఫలత్యాగస్త్యాగాచ్ఛాంతిరనంతరం ॥ }

భా॥ అత్యథాపీతివిహితాత్కాశకూపాత్ స్మృత్యభ్యాసాదక్షర
యాథాత్మ్యానుసంధానపూర్వకంతదావరోక్ష్యజ్ఞానమేవాత్మహితత్వే
విశిష్యతే - ఆత్మావరోక్ష్యజ్ఞానాదవ్యనిష్పన్నరూపాత్తదుపాయభూతా
త్మభ్యాసమేవాత్మహితత్వేవిశిష్యతే - తద్భ్యానాదవ్యనిష్పన్నరూపాత్తదు
పాయభూతంఫలత్యాగేనానుష్ఠితంకమైవవిశిష్యతే । అనభిసంహితఫ
లాదనుష్ఠితాత్కర్మణానంతరమేవనిరస్తపాపతయామనసశ్శాంతిస్స
విస్మృతిశాంతేనమనసాఆత్మభ్యానం సంపత్స్యతే - భ్యాసాచ్ఛతదావరో
క్ష్యం-తదావరోక్ష్యాత్పరాభక్తిరితి భక్తియోగాభ్యాసాశక్తస్యాత్మని
ష్ఠైవశ్రేయసీ ఆత్మనిష్ఠస్యాప్యశాంతమనసోనిష్ఠాప్రాప్తయేంతగతాత్మ
జ్ఞానానభిసంహితఫలకమనిష్ఠైవశ్రేయసీత్యథాః॥ ౧౨

అ॥ అనభిసంహితఫలకమనిష్ఠస్యోపాదేయాగుణానాహ॥

మూ. { అద్వైష్టా సర్వభూతానాం మైత్ర్యకరుణావచనిహామో }
{ నిరహంకారస్సమదుఃఖసుఖఃక్షమీ॥ ౧౩ }
{ సంతుష్టస్సతతంయోగీయతాత్మసృధనిశ్చయః । మయ్య }
{ పితమనోబుద్ధిర్యోమద్భక్తస్సమేప్రయః॥ ౧౪ }

భా॥ అద్వైష్టా సర్వభూతానాం ద్వివతాముపకుర్వతామపి సర్వేషాం
భూతానామద్వైష్టా-మదపరాధానుగుణమీశ్వరపేరితాన్యేతానిభూతా
నిద్వివంతుప్రపకుర్వంతిచేత్యనుసంధానః తేషుద్వివత్స్వవకుర్వత్సువస
ర్వభూతేషు మైత్రీంమతింకుర్వత్మైత్రీః-తేష్వేవదుఃఖతేషుకరుణాంకు
ర్వత్కరుణః నిహః-మఃదేహేంద్రియేషుతత్సంబంధిషు చక్షుః-నిరహం
కారః దేహాత్మాభిమానరహితః-తతపవనమదుఃఖసుఖః- సుఖదుఃఖాగమ
యోస్సాంకర్షికయోహా-మో-ద్వైగరహితః-క్షమీష్వశ-ప్రభవయోర
వజ్రాణీయయోరపితయోర్వికారరహితః - సంతుష్టః యదృచ్ఛోపనతేన
యేనకేనాపిదేహాధారణప్రవ్యేణసంతుష్టః-సతతంయోగీ-సతతంప్రకృతి

వియుక్తాత్మానుసంధానపరః-యతాత్మానియమితమనోవృత్తిః-దృఢనిశ్చయః-అధ్యాత్మశాస్త్రాదితేష్యభేదముద్భవనిశ్చయః-మయ్యుపేతమనోబుద్ధిః-భగవాన్వాసుదేవ ఎవానభిసంహితఫలతేనానుష్ఠితేన కర్మణా రాధ్యతే ఆరాధితశ్చ మూత్మావరోక్ష్యంసాధయిష్యతీతిమయ్యుపేతమనోబుద్ధిః-యవివంభూతోమద్భక్తఃఏవంకర్మయోగేన మాంభజమానోయః సుమేప్రియః॥ ౧౪

మూ. { యస్యానోద్విజతేలోకోలోకానోద్విజతేచయః | హృదయోమహాభయోద్వైరైముక్తయస్సచమేప్రియః॥ }

భా॥యస్యాత్మ-ర్మనిస్థాత్ పుగుమాన్నిమిత్తభూతాల్లొకొనోద్విజతే-యోలోకాద్విగతరంకర్మకించిపినకరోతీత్యధః-లోకాచ్చనిమిత్తభూతాద్యోనోద్విజతే-యముద్దిశ్యసర్వలోకానోద్వైగతరంకర్మకరోతి-సర్వావిరోధినిశ్చయాత్-అతేవవకంచనప్రతిహర్షణ కంచనప్రత్యమహేణకంచనప్రతిభయేనకంచనప్రత్యుద్వైగేనముక్తః-ఎవంభూతాయస్సపిమమేప్రియః॥ ౧౫

మూ. { అనపేక్షశ్శుచిర్దక్షుడదాసీనోగతవ్యధః | సర్వారంభపరిత్యాగీయోమద్భక్తస్సమేప్రియః॥ }

భా॥అనపేక్షః-ఆత్మవ్యతిరిక్తైశ్చత్సేవస్తుస్యసపేక్షః-శుచిః శాస్త్రవిహితర్రవ్యవధితకాయః-దక్షః శాస్త్రీయక్రియోపాదానసమర్థః-అన్యత్రాదాసీనః-గతవ్యధః శాస్త్రీయక్రియానిష్ఠాత్సావజఃసీయశీతోష్ణచరుషస్పర్శాదిదఃఖాషువ్యధారహితః-సర్వారంభపరిత్యాగీశాస్త్రీయవ్యతిరక్తసర్వకర్మారంభపరిత్యాగీ-యవివంభూతోమద్భక్తస్సమేప్రియః॥

మూ. { యోనహృద్యవ్యతిసద్వేష్టినశోచతినకాంక్షతి | శుభాశుభపరిత్యాగీభక్తీ మాణయస్సమేప్రియః॥ }

భా॥యోనహృద్యవ్యతి-యన్మనుష్యాణాంహర్షనిమిత్తంప్రియజాతంతత్ప్రవృత్తయః కర్మయోగీనహృద్యవ్యతి-యచ్ఛాప్రియంతత్ప్రవృత్తసద్వేష్టయచ్ఛమనుష్యాణాంశోకనిమిత్తం భార్యాపుత్రవితృక్షయాదికంతత్ప్రవృత్తినశోచతి క్రితథావిధమచ్చిత్తంచనకాంక్షతి-శుభాశుభపరిత్యాగీపాప

శ్చ తథాఃధం-యద్వి నాశేశోకస్స్యాత్ తథాభూతమిన్యధః-

వత్సుస్యస్యాపిబంధహేతుత్వాదిశేషాదుభయపరిత్యాగీ-యవవంభూతో
భక్తిమాణసమేప్రియః॥ ౧౭

మూ. { సమశ్చత్రాచమిత్రే చతథామానావమానయోః॥ శీతో }
స్థనుఖదుఃఖః సమస్సృగవివజితః॥ ౧౮ }
తుల్యనిందాస్తుతిమాణసంతుష్టోయేనకెనచిత్ । అనికెత
స్థిరమతిర్భక్తిమాన్తేప్రియోనరః॥ ౧౯ }

భా॥ అద్వేష్టాసర్వభూతానామిత్యాదినాశతుగ్రిమిత్రాదిషు ద్వేషాది
రహితత్వము క్తం- అత్ర తేషు సన్నిహితేషుపి సమదిత్తత్వం తతోప్యతిరి
క్తావిశేషఉచ్యతే॥ అత్సస్థిరమతి త్వేననికెతనాదివ్యసక్తౌత్సాహికేతః-తత
పవమానావమానాదివ్యపిసమః-యవవంభూతోభక్తిమాణసమేప్రియః॥

అ॥ తస్మాదాత్మనిష్ఠాద్భక్తియోగనిష్ఠస్యైష్ఠ్యం ప్రతిపాదయకాయ
భోవక్రమముపసంహరతి॥

మూ. { యేతుధర్మ్యామృతమిదంయథోక్తంపర్యపాసతే॥ శ్రీధ }
ధానామన్యరమా భక్తాస్తైతీవమేప్రియాః॥ ౨౦ }
ఓంతత్సదితి శ్రీభగవద్గీతాసూ పనిపత్నుపరబ్రహ్మవిద్యా
{ యాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాసే భక్తియో }
{ గోనామద్వాదశోధ్యాయః }

భా॥ ధర్మ్యంచామృతంచేతిధర్మ్యామృతం-యేతుపాప్యసమంపాశ
కంభక్తియోగంయథోక్తం * మయ్యావేశ్య మనోయేమామిత్యాదినో
క్తేనప్రకారేణోపాసతే-తేభక్తాఃఅతితరామమప్రియాః॥ ౨౦

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే
ద్వాదశోధ్యాయః॥

శ్రీమత్సంయమిసార్వభౌమాయనమః

మధ్యమపటం సంమాస్తమ్

శ్రీయైనమః

ఐమద్యతేభరాయనమః.

శ్రీమద్గీతాభాష్యేత్రయోదశాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ॥ పూర్వస్మిన్కావటేకపరమపాప్ర్యస్య పరస్యబ్రహ్మణో భగవతో
వాసుదేవస్యపాప్రప్యపాయభూతభక్తిరూపభగవదుపాసనాంగభూతం
పాప్రప్రత్యగాత్మనోయాథాత్మ్యదగ్గునంజ్ఞానయోగకర్తృయోగలక్షణ
నిష్ఠాద్వయసాధ్యము క్తం- మధ్యమేవ పరమపాప్ర్యభూతభగవత్తత్త్వ
యాథాత్మ్యతత్త్వాహంజ్ఞానపూర్వకై కాంతికాత్యంతిక భక్తియోగని
ష్ఠా ప్రతిపాదితా - అతీతయితైశ్వర్యాపేక్షాణామాత్మకై వల్యమాత్రా
పేక్షాణాం చ భక్తియోగస్తత్త్వదపేక్షితసాధనమితి చోక్తం- ఇదానీముప
రితనమటేక ప్రకృతిపురుషతస్సంసర్గ రూపప్రపంచేశ్వర యాథాత్మ్యక
ర్తృజ్ఞానభక్తి స్వరూపతదుపాదాగప్రకారాశ్చ పట్టాద్వయోదితావిశో
ధ్యంతే- తత్రతావత్త్రయోదశేదేహాత్మనోస్వరూపం దేహయాథా
త్మ్యశోధనందేహవియక్తాత్మప్రాప్త్యపాయోవివిక్తాత్మస్వరూపసంశోధ
నంతథావిధిస్యాత్మనశ్చాచిన్సంబంధహేతుస్తతోవివేకానుసంధానప్రకా
రశోచ్యతే॥

మూ. { శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇదంశరీరంకాంతేయత్రైత్రమి
గ్యభిధీయతే । ఏతద్యోవేత్తితం ప్రాహుఃత్రైత్రజ్జ
ఇతితద్విదః॥ }

భా॥ ఇదంశరీరం- దేహోహం ననుష్యోహంస్థూలోహంకృశోహమిత్యా
త్మనాభాక్త్రాసహ సామానాధికరణ్యేనప్రతీయమానం భాక్తుకాత్మనో
ద్ధాంతరభూతంతస్యభాగత్రైత్రమితీశరీరయాథాత్మ్యవిద్ధిరభిధీయతే -
ఏతదవయవశః స్సంఘాతరూపేణచ ఇదమహం వేద్వీతియోవేత్తి తంవేద్య

భూతాదస్త్యజ్యేదిత్యేనాథాంతరభూతం యైత్రజ్ఞభృతతద్విదః అశ్చ
యాథాత్మ్యవిదఃసాహుః-యశ్యసిదేహవ్యతిరక్తఘటాద్యధానుసంధా
నవేళాయాందేహోహంనుయోహంఘటాదికంజానామితి దేహసామా
నాధికరణ్యేనజ్ఞాతారమాత్మానమనుసంధత్తై - తథాపిదేహోనుభవవెళా
యాందేహమపిఘటాదికమివ తదమహంవెద్మీతివెద్యగయా వెదితానుభ
వతీతివెదితురాత్మనోవేద్యతయా శరీరమపి ఘటాదివగధాంతరభూతం త
థాఘటాదేరివవేద్యభూతాచ్చరీరాదపివెదితాయైత్రజ్ఞోధాంతరభూతః-
సామానాధికరణ్యేనప్రతీతిస్తుజస్తుశశరీరస్యగోత్వాదివదాత్మవిశేషణతైక
స్వభావతయాతదవృథక్సిద్ధేగువసన్నా-తత్రవేదితుఃసాధారణాకారస్యచ
యురాదికరణావిషయత్వాద్యోగసంసృతమనోవిషయత్వాచ్చప్రకృతి
సన్నిధానాదేవమూఢాఃప్రకృత్యాకారమేవవేదితారం పశ్యంతి తథాచ
వత్సృతిః*ఉత్క్రాంతంస్థితంవాపిభుంజానంవాగుణ్యాత్వం విమూఢా
నానుపశ్యంతి పశ్యంతిజ్ఞానచయుషఇతి॥

మూ. { యైత్రజ్ఞంచాపిమాంవిధి సర్వయైత్రేషుభారతః యై }
{ త్రయైత్రజ్ఞయోజ్ఞానంయైత్రజ్ఞానంమతంమమ॥౨ }

భా॥ దేవమనుష్యాదిసర్వయైత్రేషువేదితృత్వైకాకారంయైత్రజ్ఞంచ
మాంవిధి మదాత్మకంవిధి - యైత్రజ్ఞంచాపీత్యపితృబ్రాహ్మయైత్రమపిమాం
విధీమ్యక్తమితగమ్యతే - యదాయైత్రంయైత్రజ్ఞవిశేషణతైకస్వభావత
యాతదవృథక్సిద్ధేస్తత్సామానాధికరణ్యేనైవనిర్దేశ్యం - తథాయైత్రంయై
త్రజ్ఞంచమద్విశేషణతైకస్వభావతయా మదవృథక్సిద్ధేస్తత్సామానాధికర
ణ్యేనైవనిర్దేశ్యోఽధి + (వత్సృతిహియైత్రజ్ఞాద్భిద్ధముక్తిభయావస్థాత్తు
రాక్షరశబ్దఃప్రదధాంతరత్వంపరస్యబ్రహ్మణోవాసుదేవస్య * ద్వావి
మాపురుషోలోకక్షరశ్చాక్షరీపవచ త్తరస్పర్శాణిభూతాఃకూటస్థోక్ష
రఃఉచ్యతే॥ ఉత్తమఃపురుషస్తవ్యఃపరమాత్మేశ్వరదాహృతః యోలో
కత్రయమావిశ్యవిభర్త్యవ్యయశ్చశ్వరః । యస్మాత్క్షరమతీతోహమ
క్షరాదపివోత్తమః । అఘోష్టిలోకేవేదేవప్రధితఃపురుషోత్తమఇతి) పృథి

+ వత్సృతిహియైత్రజ్ఞాదిత్యాగభ్య- పురుషోత్తవ ఇతీత్యంతంకేషువి
చ్ఛిగ్గోకాశేషుపావోనదృశ్యతే.

వ్యాధినఁఘాతరూపస్యతైత్రస్యతైత్రజ్ఞస్యచ భగవచ్చరీరతైకస్యభా
 వస్యరూపతయా భగవదాత్మకత్వశ్రుతయోవదంతి * యఃపృథివ్యాంతి
 స్థకపృథివ్యాంతరాయంపృథివీనవేద యస్యపృథివీశరీరంయఃపృథివీమం
 తరాయమయఃసతతత్త్వాంతర్యామ్యమృత ఇత్యారభ్య * యతస్త్యేతిష్ఠ
 న్నాత్మనోఽతరాయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం యతత్త్వానసంతరాయ
 మయతినతతత్త్వాంతర్యామృత ఇత్యాద్యః - ఇదమేవాంతర్యామిత
 యా సర్వతైత్రజ్ఞానామాత్మత్వేనావస్థానం భగవతస్తత్సమానాధికర
 ణ్యేనవ్యవదేశహతుః * అహమాత్మాగుడాకేశసర్వభూతాశయస్థితః
 * సతదప్రివినియత్స్యన్తయాభూతందరాచరం * విష్ణుభ్యాహమిదంకృ
 త్సుమేకాశేసస్థితోజగదితిపురస్తాదుపరిష్టాచ్ఛాభిధాయమధ్యేసామానా
 ధికరణ్యేనవ్యవదితః * అదిత్యానామహంవిష్ణురిత్యాదినా-యదిదం తైత్ర
 తైత్రజ్ఞయోర్వివేకవిషయంతయోర్నదాత్మకత్వవిషయందజ్ఞానముక్తం
 తదేవోపాదేయంజ్ఞానమితిమమతం | కేచిదాహుః * తైత్రజ్ఞంచాపిమాం
 విద్ధితిసామానాధికరణ్యేనైకత్వమవగమ్యతే-తతశ్చేవ్వరస్యైవసతోఽజ్ఞా
 నాత్ తైత్రజ్ఞత్వమివ భవతీత్యభ్యుపగంతవ్యం - తస్మిన్పత్తిర్థశ్చాయ
 మేకత్వోపదేశః అనేనచాప్తతమభగవదుపదేశేన రజ్జురేహనసర్వఇత్యా
 ప్తావదేశేనసర్వభృగ్నివృత్తివత్ తైత్రజ్ఞత్వభృగ్నిమానవర్తత ఇతి - తే
 ప్రవ్రవ్యాః, అయమవదేష్టాభగవాన్వాసుదేవఃపరమేశ్వరఃకిమాత్మయా
 థాత్మసాత్మాతా రేణ నివృత్తాజ్ఞానః ఉతనేతి, నివృత్తాజ్ఞానశ్చేన్నిర్వి
 శేషదిన్యాత్మైకస్వరూపతత్వతయా పాథ్యాసానంభావనయా కౌతే
 యాదిభేదదర్శనంతాప్రత్యుపదేశాదివ్యాపారశ్చ సంభవతి- అథాత్మ
 సాత్మాతా రాభావాదనివృత్తాజ్ఞానః, సతమౌక్త్యాత్మాదేవాత్మజ్ఞానో
 పదేశసంభవః * ఉపదేష్యంతి శేజ్ఞానంజ్ఞానినస్తత్త్వదర్శనఇతిహ్యుక్తం -
 అతపవమాదివాదాలనాకలితశ్చుత్తిహంసపురాణన్యాయస్వవాగ్వి
 రోదైరజ్ఞానభిర్దగన్తోహనాయప్రవర్తితాఇత్యనాదగణీయాః | అతేదం
 తత్త్వం-అచిన్మస్తునశ్చిన్మస్తునఃపరస్యచ బ్రహ్మణోభోగ్యత్వేనభౌత్వ
 త్వేనచేశిత్యత్వేనచస్వరూపవివేకమాహుఃకాశ్చనశ్చుత్తియః * అస్మాన్మా
 న్యూన్యజతేవిశ్వమేతత్తస్మిన్శ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః * మాయాం

తుప్రకృతింవింద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరం * తురంప్రధానమమృతా
 తురంహరః తురాత్మానావీశతేదేవవీకః - అమృతాతురంహరత్విభౌక్తాని
 ద్విశ్యతే- ప్రధానంభోగ్యత్వేనహరతీతిహరః * సకారణంకరణాధిపాధిపో
 నచాప్యకల్పిజ్ఞనితానచాధిపః ప్రధానయైత్రీజ్ఞ పతిగుణైశః * పతింవిశ్య
 స్యాత్కైశ్వర్గశాశ్వతగ్ శివమచ్యుతం * జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశసేతౌ * నిత్యో
 నిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహునాంయోవిదధాతికామా-భో
 క్తాభోగ్యంప్రతితారంచమత్వా*వృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వాజు
 ప్తస్తతస్తైనామృతత్వమేతి*తయోరన్యఃపిష్టులంసాద్వత్త్వనశ్చన్నన్యో
 అభిచాకశీతి*అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహీంప్రజాంజనయంతీగ్
 సూపాం - అజోహ్యోకోజుషమాణానుశేతేజహత్యేనాంభుక్తభౌగా
 మజోన్యః * గౌరనాద్యంతవతీసాజనిత్రీభూతభావినీ * సమానేవ్యయైపురు
 షానిమగ్నోఽనీశయాశోచతి ముహ్యమానః జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశ
 మస్యనుహిమానమతివీతశోకత్థిత్యాద్యాః - అత్రాపి*అహంకారశతీయం
 మేభిన్నాప్రకృతిగర్వధా-అపరేయమితస్త్వన్యాంప్రకృతింవిధిమేవరాం-
 జీవభూతాం* సర్వభూతానికాంతేయప్రకృతింయాంతిమామికాం- కల్ప
 తుయేపునస్తానికల్పాదౌపివృజామ్యహం- ప్రకృతింస్వామవప్తభ్యపిసృజా
 మిపునఃపునః- భూతగ్రామమిమంకృత్సముషశంప్రకృతేర్వశాత్ - మ
 యాభ్యత్యోప్రకృతిః సూయతేసచరాచరం - హేతునానేనకాంతే
 యజగద్ధిపరివర్తతే- ప్రకృతింపురుషంచైవవిధ్యనాదీఉభావపి - మమ
 యోనిమహద్భ్రష్టతస్త్రిగంధర్బంధధామ్యహం - సంభవస్సర్వభూతా
 నాంతతోభవతిభారతేతి। జగద్యోనిభూతంమహద్భ్రష్టానుదీయంప్రకృ
 త్యాఖ్యంభూతసూక్ష్మమవిద్వస్తయత్తస్త్రికచేతనాఖ్యంగభాం సంయో
 జయామి- తతోమత్సౌకల్పకృతాచ్ఛిదచిత్సంసర్గాదేవదేవాదిస్థావరాం
 తానామవిన్దిశ్రాంతంసర్వభూతానాంసంభవోభవతీత్యభావః - శ్రితా
 వపిభూతసూక్ష్మంబ్రహ్మాతినిర్దిష్టం*తస్మాదేతద్భ్రష్టానామయావమన్నం
 చజాయతత్తి-ఏవంభోక్తృభోగ్యరూపేణావస్థితయోఃసర్వావస్థావస్థిత
 యోశ్చిదచిత్తోఃపరమపురుషశరీరతయాతన్నియావ్యత్వేన తదవృక్షస్థి
 తింపరమపురుషస్యచాత్మశ్చమాహుః శాశ్వతశ్శ్రుతయః * యఃపృథివ్యాం

తిష్ఠాపృథివ్యాఅంతరోయంపుథివీనవేదయస్యపృథివీశరీరంయఃపుథివీమం
తరోయమయతీత్యారభ్య*యతన్ననిశ్చిన్నాన్నాన్నోంతరోయమాత్మానవే
దయస్యాత్మాశరీరంయతత్త్వనమంతరోయమయతీసతతత్త్వంతర్యాస్య
మృతత్తి-తథా*యఃపుథివీమంతరేసంచరణయస్యపృథివీశరీరంయంపు
థివీనవేదేత్యారభ్య* యోఽక్షరమంతరేసంచరణయస్యాక్షరంశరీరం
యమక్షరంసవేదయోమృత్యుమంతరేసంచరణయస్యమృత్యుశ్శరీరం
యంమృత్యునావేద*ఏషసర్వభూతాంతరాత్మావహశపాప్నాదివ్యోదేవ
ఏకోనారాయణః॥అత్రమృత్యుశబ్దేనతమశ్శబ్దవాచ్యంసూక్ష్మాపిష్టమచిద్వ
స్త్యభిధీయతే-అస్యామేవోపనిషది*అవ్యక్తమక్షరేలీయతేలీక్షరంతమసి
లీయతత్తివచనాత్,*అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్త్రజ్ఞానానాగ్ంసర్వాత్మైతిచ-ఏవం
సర్వావస్థావస్థితచిదచిద్వస్తుశరీరతయాతత్ప్రకారః పరమపురుషపవకా
ర్యావస్థకారణావస్థజగద్రూపేణావస్థితత్తివీమమర్థంజ్ఞాపయితుంకాశ్చనత్రు
తయఃకార్యావస్థంకారణావస్థంచజగత్సవేత్త్యాహుః *సదేసామ్యేద
మగ్రతసీదేకమేవాద్వితీయం,తదైక్షరబహుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తైజీ
స్సజతేత్యారభ్య*శుక్లాసోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతేనాస్స
త్ప్రతిష్ఠాఃఐతదాత్మ్యమిదగ్ంసర్వంతత్తత్త్వగ్ంసలత్తాతత్త్వమసిశ్వేతకౌ
త్తి-తథా*సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతిసంబోధవ్యతసశబ్ద
ప్రతిష్ఠిదగ్ంసర్వమస్సజతేత్యారభ్య*సత్యంచాస్మతంచసత్యమభవతి॥అ
త్రాపిత్రుత్వంతరసేధశ్చిదచిత్ఃపరమపురుషస్యవస్వరూపవివేకఃస్మారితః
హంతాహమహస్తిసోదేవతాలనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూ
పేవ్యాకరవాణి*తత్సృష్టౌతదేవాసుప్రావిశత్తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్వ
చ్ఛాభవత్ ...విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ సత్యంచాస్మతంచసత్యమభవతి
తిచ * అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యేణిజీవస్యబ్రహ్మత్వత్వం*తత్సృష్ట
విశ్యసచ్చత్వచ్ఛాభవత్ ...విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచేత్యనేనైకాధ్యాత్మాదా
త్మశరీరభావనిబంధనమితివిజ్ఞాయతే- ఏవంభూతమేవనాహరూపవ్యాకర
ణం * తద్ధేదంతవ్యాకవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతే
త్యత్రాప్ర్యుక్తం- అతఃకార్యావస్థఃకారణావస్థశ్చస్థూలసూక్ష్మచిదచిద్వ
స్తుశరీరఃపరమపురుషపవేతికారణాత్ కార్యస్యానన్యత్వేన కారణవిజ్ఞానే

నకార్యస్యజ్ఞాతతయైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంచ సమీహితముపపన్నతరం
 *హంతాహమిమాన్తి సోదేవతాతనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూ
 పేవ్యాకరవాణీతి తిస్తోదేవతాత్మతీసర్వమవిద్వస్తు నిర్దిశ్యతత్ర స్వాత్మక
 జీవానుప్రవేశేననామరూపవ్యాకరణవచనాత్ - సర్వేవాచకాశ్చబ్రాహ్మి
 జ్జీవవిశిష్టపరమాత్మనవవచన కాత్మతీకారణావస్థపరమాత్మవాచినా శబ్దేన
 కార్యవాచినశ్శబ్దస్యసామానాధికరణ్యముఖ్యంవృత్తం - అతఃస్థూలసూ
 త్మచిదచిత్ప్రకారం బ్రహ్మైవకార్యంకారణంచేతిబ్రహ్మహ్మపాదానంజ
 గత్ సూత్మచిదవిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మైవకారణమితి జగతోబ్రహ్మహ్మపా
 దానత్యేపిసంఘాతస్యోపాదానత్వేన చిదచితోబ్రహ్మణశ్చ స్వభావా
 సంకరోఽప్యవపన్నతరః-యథాశుక్లకృష్ణరక్తతంత్రు సంఘాతోపాదాన
 త్వేపిచిత్రపటస్యతత్త్వతంత్రుప్రదేశవచనౌక్ల్యాదిసంబంధత్వితీకార్యావస్థా
 యామపినసర్వత్రీవణసంకరః- తథా చిదచిదీశ్వరసంఘాతోపాదాన
 త్వేపిజగతఃకార్యావస్థాయామపిభోక్తృత్వభోగ్యత్వ నియంతృత్వాద్య
 సంకరః-తంతూనాంపృథక్స్థితియోగ్యానామేవపురుషేచ్ఛయా కదాచి
 త్సంహతానాంకారణత్వంకార్యత్వంచ । ఇవాతు చిదచితోస్సర్వావస్థ
 యోఃపరమపురుషశరీరత్వేన క్రితస్త్రికారతయైకపదార్థత్వాత్-తస్మి
 కారఃపరమపురుషవచకారణంకార్యంచ సవనసర్వదాసర్వశబ్దవాచ్యత్వ
 విశేషః-స్వభావభేదస్తవసంకరశ్చత్రచాత్రవతుల్యః ఏవంచసతిపరస్య
 బ్రహ్మణఃకార్యానుప్రవేశేపి స్వరూపాన్యథాభావాభావాదవికృతత్వ
 ముపపన్నతరం-స్థూలావస్థస్యనామరూపపిభాగవిభక్తస్య చిదచిద్వస్తున
 ఆత్మతయావస్థానాత్కార్యత్వమప్యవన్నం అవస్థాంతరావత్తిరేవహికా
 ర్యతా- నిగుణవాదశ్చపరస్యబ్రహ్మణోహయగుణాసంబంధాదుపప
 ద్యతే*అవహతపాప్యావిజరోవిమృశ్యుర్విశోకో విజిఘతోస్సైవపాసత్వ
 హయగుణాప్రతిషేధ్య*సగ్వికామస్సగ్యసంకల్పత్వితీకార్యాణగుణాన్వి
 దధతీయంశుక్రితేవాన్యత్రీసామాన్యేనావగతంగుణనిషేధం హయగుణ
 విషయంవ్యవస్థావయతిజ్ఞానస్వరూపంబ్రహ్మైవవాదశ్చ సర్వజ్ఞస్యసర్వ
 శక్తైనిఃఖిలహయప్రత్యసీకకల్యాణగుణాకరస్య బ్రహ్మణ స్వరూపం

సూక్ష్మకారతయైకపదార్థత్వాత్

జ్ఞానైక నిరూపణీయం స్వప్రకాశతయా జ్ఞాన స్వరూపం చేశ్య భృష
గమా మపవన్న తరః * యస్స వజ్జస్సగ్గపిత్ * పరాస్య శక్తిర్వివి
ధై వశూయై తస్మాభావికీజ్ఞానబలక్రియా వ * విజ్ఞాతారమరేకేన విజానీ
యాదిత్యాదికాజ్ఞాతృత్వమావేదయంతి, * సత్యంజ్ఞానమిత్యాదికాశ్చ జ్ఞా
నైక నిరూపణీయతయా స్వప్రకాశతయా చ జ్ఞానస్వరూపతాం * సోకామ
యతబహుస్యాం * తదై కుతబహుస్యాం * తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియ
త * ఆత్మనిఖిల్వ రేదృష్టైశ్చ తేషు తేషుజ్ఞాతేభిదంసర్వం విదితంభవతి * స
ర్వంతంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనస్సర్వం వేద తస్యహవాపతస్యమహతో
భూతస్యనిశ్చ సితమేతద్యద్యగ్నేదత్తి - బ్రహ్మవస్య సంకల్పాద్విదితస్థిర
త్రసరూపతయా నానాప్రకారమవస్థితమితత్ప్రత్యసీకాబ్రహ్మత్వకవస్తు
నానాత్వమతత్త్వమితప్రతిషిగ్యతే * మృత్యోస్సమృత్యుమాపోతి య
భిహనానేవబశ్యతి * నేహనానాస్తికించన * యత్రహిదై వ్వితమివభవతి * త
దితరభితరంపశ్యతి యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తతేనకం పశ్యేది
త్యానినానపునః * బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాది శ్రుతి సిద్ధంస్వసంకల్ప
కృతం బ్రహ్మణోనానానామరూపభాక్త్యేననానాప్రకారత్వమపినిషిధ్య
తే * యత్ర స్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదినిషేధవాక్యారంభేవతత్ స్థాపి
తం * సర్వంతంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనస్సర్వం వేద * తస్యహవాపతస్యమ
హతోభూతస్యనిశ్చ సితమేతద్యద్యగ్నేదత్తి త్యాది నానివందితవిశ్వరా
ణాంస్వరూపభేదంస్వభావభేదంచవదంతీనాంకార్యకారణభావం కార్య
కారణయోరన్యత్వంచవదంతీనాంచసర్వాసాంశ్రుతీనామవిరోధశ్చునిభి
రేవజ్ఞాయతత్తి బ్రహ్మజ్ఞాన వాదస్యాపాధిక బ్రహ్మభేద వాదస్యాన్య
స్యాప్యవస్థాయమూలస్యసకలశ్రుతివిరుద్ధస్య సకథంచిదవ్యవకాశోద్భవ్య
తత్త్వలమతివిస్తరేణ॥

౨

మూ. { తత్త్వేత్రంయచ్చయాదృక్పయద్వికారియతశ్చయత్ |
{ సవయోయన్మభావశ్చతత్తమాసేనమేశ్యణ ॥ ౩ }

భా॥ తత్త్వేత్రంయచ్చయద్ద్రవ్యం యాదృక్పయేషామాశ్రయభూతం-
యద్వికారియేచాస్యవికారాః-యతశ్చ యతోహతోరీదముత్పన్నం-య
స్తైప్రయోజనాయోత్పన్నమిత్యర్థః-యత్ యత్స్వరూపంచేదం- సవ

యః సచక్షేత్రజ్ఞోయఃయత్స్వరూపోయత్ప్రభావశ్చ - యే చాస్యప్రభావాః-తత్సర్వంసమాసేనసంత్యేపేణమత్తఃశృణు॥ ౩

మూ. { ఋషిభిష్టమహాగీతంఛందోభివిఃవిధైఃపుణక్ | బ్రహ్మ }
{ సూత్రపదైవైవవహేతుమద్భివిఃనిచ్చితైః ॥ ౪ }

భా॥ తదిదంత్యేత్రత్యేత్రజ్ఞయాధాత్వమృషిభిఃపరాశరాదిభిఃబహు
ధాబహుప్రకారంగీతం* అహంత్యంచతథాన్యేచభూతైరూహ్యమపార్థి
వగుప్రవాహపతితోభూతవగోపియాశ్చయం । కర్మవశ్యాగుణాహ్యై
తేనత్త్వద్వ్యాఃపుణివీపతే। అపిద్యాసందిశంకమతచ్ఛాశేషేమజంతుషు
ఆత్మానుధోక్షరశ్శాంతోనిగుణఃప్రకృతేఃపరః। తథాపిండః పృథగ్యతః
పుంసఃశిరఃపాశ్వాదిపక్షుః। తతోహమితమత్రైతాంసంజ్ఞాంరాజన-రో
న్యహంఃతథాచ॥ కింశ్చమేతద్భిరఃకిన్దురస్తవతథోదరం। కిముపాదా
దికంత్యంవైతవైతత్రివంశహీపతే। సమస్తావయవేభ్యస్త్యంపుథగ్భూవవ్య
స్థితఃకోహమిత్యేవనిపుణోభూత్వాచింతయపార్థివేతి-పవం వివిక్తయో
ర్ద్వయోర్వాసుదేవాన్యకత్వంచాహుః* ఇంద్రియాణిమనోబుద్ధిస్త్యత్వం
తేజోబలంధృతిః । వాసుదేవాత్మకాన్యాయః త్యేత్రం త్యేత్రజ్ఞమేవచే
తిఛందోభిర్వివిధైఃపుణక్ - పృథగ్విధైశ్చందోభిశ్చ ఋగ్యజుస్సామాధ
ర్మభిదేహోన్మనోఃస్వరూపంపుథగ్గతం* తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మనతకాశ
స్సంభూతః ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిః అగ్నేరాపః అద్భ్యఃపు
ణివీ పృథివ్యాఽపకథయః ఓషధీభ్యాన్నం అన్నాత్పురుషః సవాపషపురు
షోస్తరసనయత్తశరీరస్వరూపమభిధాయతస్మాదంతరంప్రాణమయం
తస్మాచ్ఛాతరంమనోమయమభిధాయ* తస్మాద్వాపతస్మాత్మనోమయాత్
అన్యోంతరఆత్మావిజ్ఞానమయత్తత్యేత్రజ్ఞస్వరూపమభిధాయ* తస్మాద్వా
పతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్ అన్యోంతరఆత్మానందమయత్తత్యేత్రజ్ఞస్వా
వ్యంతరాత్మతయాఅనందమయఃపరమాత్మాభిహితః। ఎవమృక్సమాధర్మ
సుచతత్రతత్రత్యేత్రైత్రైజ్ఞయోఃపుథగ్భూవస్తయోబ్రహ్మత్వకత్వం
చసస్పష్టంగీతం। బ్రహ్మసూత్రపదైవైవబ్రహ్మప్రతిపాదన సూత్రా
వ్యైఃపదైఃశారీరకసూత్రైః-హేతుమద్భిర్వినిచ్చితైః-నిగణయాంతైః* న
వియదశుక్తిరీత్యాద్యభ్యత్యేత్రప్రకారనిగణయత్వః* నాత్మశుక్తిరీత్యా

త్యత్వాచ్చతాభ్య ఇత్యారభ్య *జ్ఞోఽతవేత్యాదిభిః యేత్రీజ్ఞయాథా
 త్యన్వేష్యయత్కః* పరాత్తుతచ్చుగ్రీతేరితిభగవత్ప్రవర్త్య త్వేనభగవదా
 త్యకత్వముక్తం-ఏవంబహుధాగీతం-యేత్రయేత్రీజ్ఞయాథాత్వ్యంనుయా
 నంయే పేణసుస్పష్టముచ్యమానంశృణ్వీత్యర్థః॥ ౪

మూ. { మహాభూతాన్యహంకారోబుద్ధిరవ్యక్తమేవచ । ఇం
 ద్రియాణిదశైకచ పంచచేంద్రియగోచరాః॥ ౫॥ ఇ
 చ్ఛాద్వేషస్సఖిందుఃఖింసంఘాతశ్చేతనాధృతిః । ఏ
 తత్ యేత్రీంసమాసేనసవికారముదాహృతం ॥ ౬ }

భా॥ మహాభూతాన్యహంకారోబుద్ధిరవ్యక్తమేవచేతి యేత్రీరంభక
 ర్రవ్యాణి-పునివ్యతైజోవాయ్వాకాశామహాభూతాని- అహంకారోభూ
 తాదిః-బుద్ధిర్మహా- అవ్యక్తంప్రకృతిః - ఇంద్రియాణిదశైకంచపంచ
 చేంద్రియగోచరాభియేత్రీత్రీతానితత్త్వాని - శ్రోత్రీత్వక్షయూర్జిహ్వ
 ఘ్రాణానిపంచజ్ఞానేంద్రియాణి - వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాని పంచక
 ర్మేంద్రియాణితానిదశ- ఏకమితిమనః - ఇంద్రియగోచరాశ్చపంచశబ్ద
 స్పర్శరూపరసగంధాః-ఇచ్ఛాద్వేషస్సఖిందుఃఖమితి యేత్రకార్యాణియే
 త్రీవికారాడచ్యంతే - యన్యపీచ్ఛాద్వేషస్సఖిదుఃఖాన్యాత్త ధర్మభూతా
 ని - తథాప్యాత్మనఃయేత్రీసంబంధప్రయుక్తానీతియేత్రీకార్యతయాయేత్రీ
 వికారాడచ్యంతే- తేహంపురుషధర్మత్వం* పురుషస్సఖిదుఃఖానాంభౌ
 క్త్యత్వేహేతురుచ్యతేఇతివత్సతే- సంఘాతశ్చేతనాధృతిః- ఆధృతిరా
 ధారః - సుఖదుఃఖేభుంజానస్యభౌగావవర్గోసాధయితశ్చచేతనస్యాధా
 రతయోత్పన్నోఽభూతసంఘాతఃప్రకృత్యాదిపునివ్యంతర్రవ్యారంభమింద్రి
 యాశ్రయభూతమిచ్ఛాద్వేషస్సఖిదుఃఖవికారిభూతసంఘాతరూపంచేతన
 సుఖదుఃఖోపభౌగాధారత్వప్రయోజనంయేత్రీమిత్యుక్తంభవతి - ఏతత్
 యేత్రీంసమాసేనసంయే పేణసవికారంసకార్యముదాహృతం॥ ౬

అ॥ అథయేత్రకార్యేష్యాత్మజ్ఞానసాధనతయోపాదే
 యాగుణాఃప్రీచ్యంతే॥

మూ. { అమానిత్వమదంభిత్వమహింసాయోఽతిరార్జవం । ఆచా
 ర్యోపాసనంశౌచంస్థైర్యమాత్మవినిగ్రహః॥ ౭ }

భా || అమానిత్వం ఉత్పన్నజనేష్వవధీరణారహితత్వం - అదంభిత్వం
ధామికత్వయశః ప్రయోజనతయాధమానుస్థానం దంభః తద్రహిత
త్వం - అహింసా వాఙ్మనఃకాయైః పరపీఠారహితత్వం - ఊఠిః పరైః పీ
ఠ్యమానస్యాపితాస్పృత్యవికృతచిత్తత్వం - ఆజ్ఞాపంపరాస్పృతివాఙ్మనఃకా
యప్రవృత్తీనామేకరూపతా - ఆచార్యోపాసనం - ఆత్మజ్ఞానప్రదాయస్యా
చార్యే ప్రణిపాతపరిప్రశ్నసేవాదినిరతత్వం - శౌచం ఆత్మజ్ఞానతత్సాధన
యోగ్యతా మనోవాక్కాయగతాశాస్త్రసిద్ధా - శ్లైగ్యం అధ్యాత్మశా
స్త్రీచిత్రేభేదశబ్దలత్వం - ఆత్మనిగ్రహః - ఆత్మస్వరూపవ్యతిరక్తవిషయ
భ్యోమనసోనివర్తనం ||

మూ. { ఇంద్రియాధేషువై రాగ్యమనహంకారపవచ । జ }
{ త్తమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనం ॥ ౮ ॥ }

భా || ఇంద్రియాధేషువై రాగ్య - ఆత్మవ్యతిరక్తేషువిషయేషుసదో
పతానుసంధానేనోద్వేజనం - అనహంకారః ఆనాత్మనిదేహే ఆత్మాభిమాన
రహితత్వం - ప్రదగ్ధనాథమిదం - ఆనాత్మీయేష్యాత్మీయాభిమానరహిత
త్వం పవిత్రతీతం - జన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనం - సకరీర
త్వేజన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖరూపస్య దోషస్యావజన్మనీయత్వానుసం
ధానం ||

మూ || అసక్తిరనభివ్యంగః పుత్రదారగృహాదిషు || ౮౫ ||

భా || అసక్తిరాత్మవ్యతిరక్తపరిగ్రహేషుసంగరహితత్వం - అనభివ్యం
గః పుత్రదారగృహాదిషు తేషుశాస్త్రీయకర్మవకరణత్వాతిరేకేణ శేషర
హితత్వం

మూ || నిత్యంచ సమచిత్తత్వమిష్టానిష్టోపపత్తిషు || ౮౬ ||

భా || సంకల్పప్రభవేష్విష్టానిష్టోపనిపాతేషుహర్షోద్వేగరహితత్వం || ౮౬ ||

మూ || మయిచానన్యయోగేన భక్తిరవ్యభిచారిణీ || ౮౭ ||

భా || మయిసర్వేశ్వరేనైకాంత్యయోగేనస్థిరాభక్తిః || ౮౭ ||

మూ || విచిక్తదేశసేవిత్యమరతిర్జనసంసది || ౮౮ ||

భా || జనవర్జితదేశవాసిత్యం జనసంసదిచాప్రీతిః || ౮౮ ||

మూ || అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వంతత్త్వానాథచింతనం || ౮౯ ||

భా || ఆత్మనిజ్ఞానమధ్యాత్మజ్ఞానం శ్రీతన్నిష్ఠత్వం - తత్త్వజ్ఞానార్థచింతనం- తత్త్వజ్ఞానప్రయోజనంయద్భింతనంతన్నిరతత్వమిత్యర్థః॥ ౧౦
 మూ॥ ఏతజ్ఞానమితపోక్తవజ్ఞానంయదతోన్యథా॥౧౦॥

భా॥ జ్ఞాయతేనేనాత్మేతిజ్ఞానం- ఆత్మజ్ఞానసాధనమిత్యర్థః-యేత్రసంబంధినఃపురుషస్యామానిత్వాదికముక్తంగుణబృందమేవాత్మజ్ఞానోపయోగి- ఏతద్వ్యతిరిక్తంసర్వంయేత్రకార్యమాత్మజ్ఞానఃరోధిత్యజ్ఞానం॥ ౧౧
 అ || అథ*ఏతద్వ్యవేత్తీతివేద్యత్వలక్షణేనాత్మస్యయేతజ్ఞస్యస్వరూపంవిశోధ్యతే॥

మూ. {జ్ఞేయంయత్తత్ప్రేయోమియజ్ఞాత్వామృతమశ్నుతే॥
 నాదిమత్పరంబ్రహ్మనసత్తన్నాసదుచ్యతే॥ ౧౨ }

భా || అమానిత్వాదిభిస్సాధనైఃజ్ఞేయంప్రాప్యం యస్మిన్యగాత్మస్వరూపంతత్ప్రేయోమి - యత్జ్ఞాత్వాజన్మజరామరణాదిపాక్యతథమకరహితమమృతమాత్మానంపాప్నోతి - అనాది ఆదిర్యస్య నవిద్యతే తదనాది- అన్యహిప్రత్యగాత్మనఉప్పత్తిర్నవిద్యతే - తతవిచారతోనవిద్యతే- శ్రుతిశ్చ*సజాయతేమ్రయతేవాఃపశ్చిదితి- మత్పరం - అహంపరోయస్యతత్పరం *ఇతస్తస్యన్యాంప్రకృతింపద్ధిమేషనాం జీవభూతామితి స్యుక్తంభగవద్ధర్మరతయాభగవచ్ఛేషతైకరసంహృత్తస్వరూపం - తథావశ్రుతిః*యత్యన్తిస్థన్నాత్మనోతరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరంయతాత్మానమంతరోయమయతీతి-తథా * సకారణంకరణాధిపాధిరోనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపః- ప్రధానయేత్రజ్ఞపరిగ్రహేశిత్యాదికా - బ్రహ్మ బృహత్త్వగుణయోగి శరీరాదర్థాంతరభూతంస్వతశ్శరీరాదిభిః పరిచ్ఛేదరహితంయేత్రజ్ఞతత్త్వమిత్యర్థః - సచానంత్రాయకల్పతత్తపిహిమూర్తయతే- శరీరపరిచ్ఛిన్నస్త్వంచాస్యకర్తృత్వం- కర్తృబంధాస్తుక్తస్యాసంత్యం-ఆత్మస్యపిబ్రహ్మశబ్దఃప్రయుజ్యతే * సగుణాకసమతీత్యేతాకాబ్రహ్మభూతాయకల్పతే । బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయ్యవ । బ్రహ్మభూతఃప్రసన్నాత్మానశోచతినకాంతతి । సమస్సర్వేమభూ

5 అధ్యాత్మజ్ఞానః త్యత్వమిత్యత్రాత్మశబ్దేనఅవిచ్ఛిన్నానువృత్తిర్వివక్షితేత్యాహ॥తన్నిష్ఠత్వమితి॥

తేమమద్భక్తీంబభతేవరామితి- నసత్తన్నాసమచ్యతే- కార్యకారణరూపావస్థాద్వయరహితతయానదసచ్చబ్దాభ్యామాత్మస్వరూపనోచ్యతే - కార్యావస్థాయాంహిదేవాదినామరూపభాక్త్యేనసదిత్యుచ్యతే - తదనర్హతయాకారణావస్థాయామసదిత్యుచ్యతే - తథాచశ్రుతిః* అసద్వా ఇదమగ్రాసీత్ - తతోవై సదజాయత*తద్ధేనఽన్వ్యావ్యాకృతమాసీత్ నానురూపాభ్యాంవ్యాక్రియితేత్యాదికా కార్యకారణావస్థాద్వయాన్వయస్త్యాత్మనఃకర్తృరూపావిద్యావెష్టనకృతః- నస్వరూపకృతఇతిసదసచ్చబ్దాభ్యామాత్మస్వరూపనోచ్యతే-యద్యపి*అసద్వాఇదమగ్రాసీత్ఇతికారణావస్థంపరంబ్రహ్మచ్యతే తథాపినామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మవిదదిద్వస్తశరీరంపరంబ్రహ్మకారణావస్థుతికారణావస్థాయాంయైశ్రయైత్యేజ్ఞస్వరూపమప్యసచ్చబ్దవాచ్యం యేత్యేజ్ఞస్వసావస్థాకర్తృకృతేతివరిశుద్ధస్వరూపనదసచ్చబ్దనిదైశ్యం॥

౧౨

మూ. { సర్వతఃపాణిపాదంతత్సర్వతోఽక్షిశిరోముఖం | సర్వతఃశృతిమల్లోకే సర్వమావృత్యతిష్ఠతి॥ ౧౩ }

భా॥ సర్వతఃపాణిపాదంతత్-వరిశుద్ధాత్మస్వరూపంసర్వతఃపాణిపాదకార్యశక్తం- తథాసర్వతోఽక్షిశిరోముఖంసర్వతఃశృతిసత్-సర్వతశ్చక్షురాదికార్యకృత్ * అపాణిపాదోజవనాగ్రహితావశ్యత్యచక్షుస్సృశ్మణోత్యకర్ణఇతి వరస్యబ్రహ్మణోఽపాణిపాదస్యాపి సర్వతఃపాణిపాదాదికార్యకృత్త్వంశూరియతే - ప్రశ్యగాత్మనోపివరిశుద్ధస్యతత్త్వాన్మాపజ్ఞానసర్వతః పాణిపాదాదికార్యకృత్త్వంశృతిసిద్ధమేవ * తదావిద్యాన్మయపాపేవిధూయ నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీతిహిశూరియతే*ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగతాఇతిచవత్సృతే - లోకే సర్వమావృత్యతిష్ఠతి - లోకేయద్వస్తజాతంతత్సర్వంవ్యాప్యతిష్ఠతి - వరిశుద్ధస్వరూపందేవాదిపరిచ్ఛేదరహితతయాసర్వగతమత్యర్థః॥

౧౩

మూ. { సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియవివర్జితం॥ అ | సత్తంసర్వభృచ్చైవనర్గుణంగుణభోక్తృచ॥ ౧౪॥ }

భా॥ సర్వేంద్రియగుణాభాసం-సర్వేంద్రియగుణజైరాభాసోయస్యతస్సర్వేంద్రియగుణాభాసం-ఇంద్రియగుణాఇంద్రియవృత్తయః - ఇంద్రి

యవృత్తిభిరపివిషయాః జ్ఞాతుం సమర్థమిత్యర్థః - స్వభావతస్సర్వేంద్రి
యవివర్జితం-విదై వేంద్రియవృత్తిభిః స్వతపససర్వంజానాతీత్యర్థః - అస
క్తం-స్వభావతో దేవాదిదేహసంగరహితం- సర్వభృచ్చైవ - దేవాది
సర్వదేహభరణసమర్థంచ * సమకథాభవతిమిథా భవతీ త్యాదిశ్చురీతేః
నిర్గుణం తథాస్వభావతస్సత్వాదిగుణరహితం-గుణభోక్తృచ సత్వాదీ
నాంగుణానాంభోగసమర్థంచ॥ ౧౪

మూ. { బహిరంతశ్చభూతానామచరంచరమేవచ | సూక్ష్మ }
{ త్వాత్తదవిజ్ఞేయం దూరస్థంచాంతికేచ తత్ ॥ ౧౫ }

భా॥ పృథివ్యాదీభూతానిపరిత్యజ్యాశరీరోబహిర్వర్తతే-తేషామంత
శ్చ వర్తతే * జతుకాకీర్దకరమమాణస్తీస్త్రిభిర్వాయానై ర్వేత్వాది
శ్చుతిసిద్ధస్వచ్ఛందవృత్తివ్యవరంచరమేవచ-స్వభావతో-2చరంచరంచ
దేహిత్యే-సూక్ష్మత్వాత్తదవిజ్ఞేయం- ఏవంసర్వశక్తియుక్తంసర్వజ్ఞంత
దాశ్చతత్వమస్మిత్తులైవ ర్తమానమవ్యతిసూక్ష్మత్వాద్దేహతోపృథక్త్వే
నసంసారిభిరవిజ్ఞేయం-దూరస్థంచాంతికేచతత్ - అమానిత్వాద్యుక్తగు
ణరహితానాంవిపరీతగుణానాంపుంసాంస్వదేహేవ ర్తమానమవ్యతిహార
స్థం- తథాఅమానిత్వాదిగుణోపేతానాంతదేవాంతికేవ ర్తతే॥ ౧౫

మూ॥ అవిభక్తంచభూతేషువిభక్తమివచస్థితం ॥ ౧౫౪

భా॥ దేవమనుష్యాదిభూతేషు సర్వత్రస్థితమాత్మవస్తు వేదితృత్వేనా
కారతయాఅవిభక్తంఅవిదుషాందేవాద్యాకారేణ అయందేవోహనుష్య
ఇతివిభక్తమివచస్థితం॥ ౧౫౪

అ॥ దేవోహంమనుష్యోహమితిదేహసామానాధికరణ్యేనానుసంధీయమా
నమపి వేదితృత్వేనదేహదధ్ధాంతరభూతంజ్ఞాతుంశక్యమిత్యాదావుక్తమే
తద్యోవేత్తీతి, ఇదాసీంప్రకారాంతరైశ్చ దేహదధ్ధాంతరత్వేన జ్ఞాతుం
శక్యమిత్యాహ॥

మూ॥ భూతభర్తృచతజ్ఞేయంగ్రాస్మప్రభవిష్టుచ॥ ౧౬

భా॥ భూతానాంపృథివ్యాదీనాం దేహరూపేణసంహతానాం యద్గు
ర్వృతభర్తృవ్యభోభూతేభ్యాథాంతరం జ్ఞేయం - అథాంతరమితి

జ్ఞాతుశక్యమిత్యర్థః-తథాగ్రసిన్ధు-అన్నాదీనాంభౌతికానాంగ్రసిన్ధు-గ
 స్యమానేభ్యోభూతేభ్యోగ్రసిన్ధుత్వేనాథాంతర భూతమితి జ్ఞాతుంశ
 క్యం-ప్రభవస్థుచ-ప్రభవహేతుశ్చ-గ్రస్తానామన్నాదీనామాకారాంతరే
 ణపరిణతానాం ప్రభవహేతుః తేభ్యోథాంతరమితిజ్ఞాతుంశక్యమిత్య
 ర్థః - మృతశరీరేగ్రసనప్రభవ-దీనామదర్శనాన్నభూతసంఘాతరూపం
 యైత్రంగ్రసనప్రభవభరణహేతురితినిశ్చీయతే॥ ౧౬

మూ. { జ్యోతిషామపితజ్యోతిస్తమసఃపరముచ్యతే । జ్ఞానంజై }
 { యంజ్ఞానగమ్యంహృదిసర్వస్య విష్టితం॥ ౧౭ }

భా॥జ్యోతిషాందీపాదిత్యమణిప్రభృతీనామపి తదేవజ్యోతిః ప్రకాశ
 కం-దీపాదిత్యాదీనామప్యాత్మప్రభారూపంజ్ఞానమేవప్రకాశయితి-దీపా
 దయస్తువిషయేందిరియసన్నికర్తృవిరోధిసంతమసనిర ససమాత్రంకుర్వతే
 త్రావన్నాతేణ తేషాంప్రకాశకత్వ-తమసఃపరముచ్యతే- తమశ్శబ్దస్సా
 త్మై వస్థప్రకృతివచనః-ప్రకృతేఃపరముచ్యతేఇత్యర్థః-అతోజ్ఞానంజ్ఞేయం
 జ్ఞానై కాకారమితిజ్ఞేయం-తచ్చజ్ఞానగమ్యం-అమానిత్యాదిభిజ్ఞానేన సా
 ధనైరుక్తైఃప్రాప్యమిత్యర్థః। హృదిసర్వస్యవిష్టితం-సర్వస్యమనుష్యాదే
 హృద-దివిశేషేణావస్థితంసన్నిహితం॥ ౧౭

మూ. { ఇతియైత్రంతథాజ్ఞానంజ్ఞేయంచోక్తంసమాసతః। మద్భు }
 { క్తవితద్విజ్ఞాయమద్భువాయోపపద్యతే॥ ౧౮ }

భా॥ఏవంమహాభూతాన్యహంకారఇత్యాదినాసంఘాతశ్చేతనాధృతిరి
 త్యంతేనయైత్రతత్త్వంసమాసేనోక్తం - అమానిత్వమిత్యాదినాతత్వజ్ఞా
 నాద్ధచింతనమిత్యంతేనజ్ఞాతవ్యస్యాత్మతత్త్వస్యజ్ఞానసాధనముక్తం - అ
 నాదిమన్వరమిత్యాదినాహృదిసర్వస్యవిష్టిత మిత్యంతేన జ్ఞేయస్యయైత్ర
 జ్ఞాన్యయాథాత్మ్యంచసంయమేనోక్తం- మద్భుక్తవితత్యైత్రయాథా
 త్మ్యం యైత్రాన్విచిత్తాత్మస్వరూపప్రాప్త్యపాయయాథాత్మ్యంయై
 త్రజ్ఞయాథాత్మ్యంచవిజ్ఞాయ- మద్భువాయోపపద్యతేమమయోభావః
 స్వభావః ఆసంసారిత్వం - ఆసంసారిత్వప్రాప్తయే ఉపపన్నోభవ
 తేత్యర్థః॥ ౧౮

అ॥ అథాత్వంతవివిక్తస్యభావయోఃప్రకృత్యాన్వనోస్సంసగఃస్యా
నాదిత్వంసంస్పృష్టయోద్వయోఃకార్యభేదస్సంసగః హేతుశోచ్యతే॥

మూ. { ప్రకృతింపురుషంచైవవిధ్యనాదీభావపివికారాం }
{ శ్చగుణాంతైచ్చవిధిప్రకృతిసంభవా ॥ ౧౯ }

భా॥ ప్రకృతిపురుషావుభావన్యోన్యసంస్పృష్టవనాదీతివిధి-బంధహే
తుభూతాన్వికారానిచ్చాద్యేషాదీనమానిత్వాదికాంశ్చగుణాన్ మోక్ష
హేతుభూతాన్ ప్రకృతిసంభవాన్ విధి-పురుషేణసంస్పృష్టేయమనాది
కాలప్రవృత్తాత్మైత్రీకార పరిణతాప్రకృతిః స్వవికారైరిచ్చాద్యేషాది
భిఃపురుషస్యబంధహేతుర్భవతి- సైవామానిత్వాదిభిస్సవికారైఃపురు
షస్యాపవగః హేతుర్భవతీశ్యథః॥

మూ. { కార్యకారణకర్తృత్వేహేతుః ప్రకృతిరుచ్యతేపురు }
{ షస్సుఖదుఃఖానాంభౌక్త్యైహేతురుచ్యతే ॥ ౨౦ }

భా॥ కార్యంశరీరం కారణానిజ్ఞానకమాన్యకానిసమసా-సీంద్రియా
ణితేషాఽక్రియాకారిత్యైపురుషాధిష్ఠితాప్రకృతిరేవహేతుః-పురుషాధిష్ఠి
తత్మైత్రీకారపరిణతప్రకృత్యాశ్రయాభోగసాధనభూతాఃక్రియాశ్చత్వ
థః-పురుషస్యత్వధిష్ఠాశ్చత్వమేవ-తదపేక్షయా * కర్తృశాస్త్రీర్థవ
త్త్వాదిత్యాదికముక్తం - శరీరాధిష్ఠానప్రయత్నహేతుత్వమేవహి పురు
షస్యకర్తృత్వం-ప్రకృతిసంస్పృష్టఃపురుషస్సుఖదుఃఖానాం భౌక్త్యై
హేతుః-సుఖదుఃఖానుభవాశ్రయశ్చత్వథః ॥

అ॥ ఏవమన్యోన్యసంస్పృష్టయోఃప్రకృతిపురుషయోఃకార్యభేదాత్క
పురుషస్యస్వతస్సాన్నిభవైకసుఖస్యాపివైషయికసుఖదుఃఖావభోగ
హేతుత్వమాహ॥

మూ॥ పురుషఃప్రకృతిస్థాహిభుజ్జే ప్రకృతిజాగుణా ॥ ౨౦౪

భా॥ గుణశబ్దః స్వకార్యేష్యపచారికః-స్వతస్సాన్నిభవైకసుఖఃపు
రుషఃప్రకృతిస్థఃప్రకృతిసంస్పృష్టః - ప్రకృతిజాగుణా ప్రకృతిసంస
క్రతా॥ కార్యకరణకర్తృత్వశ్చితిపరోక్తంపాతాంతరమప్రసిద్ధగనాదృతం-

గోపాధికాసత్వాదిగుణకార్యభూతా సుఖదుఃఖాదీభుజైః అభవతి॥ ౨౦౪

అ॥ ప్రకృతిసంసర్గః హేతుమాహ॥

మూ॥ కారణగుణసంగోన్యసదసద్యోనిజన్మసు॥ ౨౧

భా॥ పూర్వపూర్వప్రకృతిపరిణామరూప దేవమనుష్యాదియోని విశేషేషుస్థితోయంపురుషస్తత్తద్యోనిప్రయ్యుక్తసత్వాదిగుణమయేషు సుఖాదిషుసక్తస్తత్సాధనభూతేషుపుణ్యపాపకర్మసు ప్రవర్తతే-తతస్తత్పుణ్యపాపఫలానుభవాయసదసద్యోనిషుసాధ్యపాధుషు యోనిషుజాయతే-తతశ్చకర్మారభతేతతశ్చజాయతే- యావదమానిత్వాదికానాత్మప్రాప్తిసాధనభూతాగుణా సేవతేతావదేవసంసరతి - తదిదముక్తం కారణగుణసంగోన్యసదసద్యోనిజన్మస్వీతి॥ ౨౧

మూ॥ { ఉపద్రష్టానుమంతాచభర్తాభోక్తామహేశ్వరః । పర }
{ మాత్మేతిచాప్యుక్తోదేహస్త్రిచాపురుషఃపరః ॥ ౨౨ }

భా॥ అస్మిదేహేవస్థితోయంపురుషోదేహప్రవృత్త్యనుగుణసంకల్పాదిరూపేణదేహస్యోపద్రష్టానుమంతాచభవతి-తథాదేహస్యభర్తాచభవతి- తథాదేహప్రవృత్తిజనితసుఖదుఃఖయోర్భోక్తాచభవతి । ఏవందేహనియమనేనదేహభరణేన దేహశేషిత్వేనచ దేహేంద్రియమనాంసివృత్తిమహేశ్వరోభవతి । తథాచవత్సృతే * శరీరంయదవాపోనియచ్చాప్యతాక్రమతీశ్వరః । గృహీత్వైతానిసంయాతి వాయుగంధానివాశయాదితి కృతిస్త్రిదేహేదేహేంద్రియమనాంసిప్రతిపరమాత్మేతిచాప్యుక్తః - దేహేమనసీచాత్మశబ్దోనంతరమేవప్రయుజ్యతే*ధ్యానేనాత్మనివశ్యంతి కేచిదాత్మానమాత్మనేఽపిశబ్దాత్తహేశ్వరభక్త్యప్యుక్త ఇతి

రీజీవాత్మన్యేవజ్ఞానతోవ్యాప్త్యావరమాత్మ శబ్దప్రయోగోపపత్తయే సన్నిహితసంకోచకాన్యాయమాహ॥ అస్మిదేహ ఇతి॥ సాక్షాత్పరమాత్మవిషయత్వేనతిఅస్మిదేహభక్త్యసంగతమితిభావః-

† పరమాత్మశబ్దవత్త సాత్వరశబ్దస్యాపిసన్నిహితసంకోచకావచ్ఛిన్నవిషయత్వంచ కారాతిత్వవిషయేణ అపిశబ్దేనాపిప్రతీతమిత్యాహఅపిశబ్దాదితి

గమ్యతే- పురుషఃపరఃఅనాదిమగ్నరమిత్యాదిసోక్తాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానశక్తిర
యంపురుషోనాదిప్రకృతిసంబంధకృతగుణసంఘాదేతద్దేహమాత్ర మహే
శ్వరోదేహమాత్రపరమాత్మాభవతి॥ ౨౨

మూ. {యఏనంవైత్తిపురుషంప్రకృతించగుణైస్సహస్రకథా
వర్తమానోపిసగభూయోభిజాయతే॥ ౨౩}

భా॥ ఏనముక్తస్వభావంపురుషం ఉక్తస్వభావాంచప్రకృతివత్స్వ
మాణస్వభావయ్యుక్తైస్సత్వాదిభిగుణైస్సహయోవేత్తి- యథావద్వి
వేకేనజానాతి-ససర్వథాదేవమనుష్యాదిదేహేష్యతిమాత్రక్షిప్తప్రకారేణ
వర్తమానోపిభూయోనజాయతేనభూయః ప్రకృత్యాసంబధ్నాతి-అప
రిచ్ఛిన్నజ్ఞానలక్షణమవపాత పాప్యగమాత్మానం తద్దేహవసానసమయే
పాప్రోక్షిత్యర్థః॥ ౨౩

మూ. {ధ్యానేనాత్మనిపశ్యంతికేచిదాత్మానమాత్మనా॥ అన్యే
సాంఖ్యేనయోగేనకర్మయోగేనచాపరే॥ ౨౪}

భా॥ కేచిన్నిష్పన్నయోగాత్మనిశరీరేవస్థితమాత్మానమాత్మనామన
సాధ్యానేనయోగేనపశ్యంతి-అన్యేచాన్నిష్పన్నయోగా సాంఖ్యేనయో
గేనజ్ఞానయోగేనయోగయోగ్యంమనఃకృత్యాత్మానంపశ్యంతి-అపరే
జ్ఞానయోగానధికారిణస్తదధికారిణశ్చ సుకరోపాయసక్తాః వ్యవదేశ్యా
శ్చకర్మయోగేనాంతర్యామిణీనేనమనసా యోగయోగ్యతా మాపా
ద్యాత్మానంపశ్యంతి॥ ౨౪

మూ. {అన్యేత్వేవమజానంతఃశ్చత్వాన్యేభ్యఉపాసతే॥ తేపి
చాతితరంత్వేవమ్యత్వ్యంశ్చత్రిపరాయణాః॥ ౨౫}

భా॥ అన్యేతుకర్మయోగాదిష్యాత్సావలోకనసాధనేష్వధిక్యతాఅ
న్యేభ్యస్తత్త్వదర్శిభ్యోజ్ఞానభ్యఃశ్రుత్వాకర్మయోగాదిభిరాత్మానము
పాసతే॥ తేప్యాత్మదర్శనేనమ్యత్వ్యచాతితరంతి- యశ్చత్రిపరాయణాఃశ్చ
వగమాత్రనిష్ఠాః- వీతేషశ్చవగనిష్ఠాఃపూరిపాపాః క్రిమేణకర్మయో
గాదికమారభ్యాతితరంత్వేవమ్యత్వ్యం-అపిశబ్దాచ్చపర్వభేదోవగమ్యతే॥

అ॥ అథప్రకృతిసంస్పృష్టస్యాత్మనోవివేకానుసంధానప్రకారం వస్తుం
సర్వంస్థావరంజంగమంచ సత్త్వంచదచిన్మంసగజమిత్యాహ ॥

మూ. {యావత్సంజాయతేకించిత్యన్వంస్థావరజంగమం । యే }
 {త్రైత్యైశ్రజ్జ్యసంయోగాత్తద్విధిభరతమభా ॥ ౨౬ }

భా॥ యావత్ స్థావరజంగమాత్తనాసత్వంజాయతే- తావత్-త్రైత్రై
 యైశ్రజ్జ్యయోగితరేతరసంయోగాదేవజాయతే-సంయుక్త మేవజాయ
 తే నత్వితరేతరవియుక్తమిత్యభా॥ ౨౬

మూ. {సమంసర్వేషుభూతేషుత్వంతంపరమేశ్వరం । వినశ్య }
 {స్వవినశ్యంతయఃపశ్యతీసపశ్యతి ॥ ౨౭ }

భా॥ ఏవమితరేతరయుక్తేషుసర్వేషుభూతేషు దేవాదివిషమకారా
 ద్వివిక్తంతత్రతత్రతత్తద్దైహాంద్రియమనాంసప్రతిపరమేశ్వరత్వేనస్థితమా
 త్తానంజ్ఞాతృత్వేన సమానాకారంతేషుదేహాదిషువినశ్యన్నువినాశానర్హ
 స్సభావేనావినశ్యంతయఃపశ్యతీసపశ్యతి-సతత్త్వానంయథావదవస్థితం
 పశ్యతి-యస్తుదేవాదివిషమకారేణాత్మానమపివిషమకారం జన్మవి
 నాదియుక్తంచపశ్యతీసనిశ్యమేవసంసరతీత్యభిప్రాయః॥ ౨౭

మూ. {సమంపశ్యంతాసర్వత్రసమవస్థితమీశ్వరం । నహిన }
 {స్త్యాత్తనాత్మానంతతోయాతిపరాంగతిం ॥ ౨౮ }

భా॥ సర్వత్రదేవాదిశరీరేషున తచ్చేషిత్యేనాధారతయానియంత్య
 తయావస్థితమీశ్వరమాత్మానం దేవాది విషమకారాయుక్తం జ్ఞానై
 కాకారతయాసమంపశ్యన్నాత్మానామనసాస్వమాత్మానం నహినస్తీరక్ష
 తి-సంసారాన్తోచయతి-తతస్తస్మాత్ జ్ఞాతృతయాసర్వత్రసమానాకా
 రదశానాత్పరాంగతింయాతి-గమ్యతేగతిఃపరాంగతవ్యం యథావదవ
 స్థితమాత్మానంపాప్రీప్సతి-దేవాద్యాకారాయుక్తతయా సర్వత్రవిషమ
 మాత్మానంపశ్యంతాత్మానంహినస్తీ-భవజలధిరుధ్యేవక్షిపతి॥ ౨౮

మూ. {త్రకృతైవవకమాణిక్యమాణానిసర్వశః । యఃప }
 {శ్యతితథాత్మానమకర్తారంసపశ్యతి॥ ౨౯ }

భా॥ సర్వాణికమాణిః కార్యకారణకర్మత్వేహేతుః ప్రకృతిరుచ్య

స్సమవస్థితమిత్యత్ర ఉపసంగసామర్థ్యం లభ్యస్థితి వైశేష్యంవ్యస
 క్తితచ్చేషిత్యేనేత్యాదినా ॥ అతఏవహిస్థితమిత్యేతావద్విభజ్యనిర్దిష్టం

తత్తతిపూర్వోక్తనీత్యాపక్వత్యాక్రియమాణానీతియఃపశ్యతితథాత్మానం
జ్ఞానాకారమకర్తారంచయఃపశ్యతి- తస్య ప్రకృతీసంయోగస్తదధిష్ఠానం
తజ్జన్యసుఖదుఃఖానుభవశ్చ కమదూపాజ్ఞానకృతత్వచయఃపశ్యతి సత
త్మానంచయథావదవస్థితంపశ్యతి॥ ౨౯

మూ. { యదాభూత పృథగ్భావమేకస్థవనుపశ్యతి తతపిపా
చవిప్రారంభస్తానంపద్యతేతదా॥ ౩౦ }

భా॥ ప్రకృతిపురుషతత్త్వద్వయాత్మకేషుదేవాఃషుసర్వేషుభూతే
షుసత్సుతేషాందేవత్వవనుప్యత్వహ్రస్వత్వ దీర్ఘత్యాది పృథగ్భావ
మేకస్థంకతత్త్వస్థం ప్రకృతిస్థంయదాపశ్యతి నాస్తత్త్వం- తతఏవప్రకృతి
తపివోద్గారోద్గరపుత్రపాతాద్విభేదవిప్రారంభయదాపశ్యతి-తతేవబ్రహ్మ
సంపద్యతే - అనవద్భిఃపంచానైకాకారమాత్మానంచాప్రోక్షిత్యర్థః॥

మూ. { అనాదిత్వాదినిగుణత్వాత్పరమాత్మాయమవ్యయః॥ ౩౧ }
{ రిరిస్థాపికాంతేయనఃరోహిణిపశ్యతే॥ ౩౧ }

భా॥ అయంపరమాత్మాదేహోఽపరప్రప్తస్వభావేనగూఢితః-శరీరస్థోఽస్య
నాదిత్వాదనారభ్యత్వాదవ్యయఃవ్యయరహితః - నిగుణత్వాత్సత్త్వా
దిగుణరహితత్వాత్ సకరోతిసలిప్యతే-దేహస్వభావై నకలిప్యతే॥ ౩౧

అ॥ యద్యపినిగుణత్వాగ్నీకరోతి, నిర్గుణాయక్తో దేహస్వభావైః
కథంసలిప్యతేతత్ప్రత్యాహ॥

మూ. { యథాసర్వగతంసేత్స్యేదాకాశంనోపలిప్యతేసర్వ }
{ త్రాపిన్ధితోదేహేతథాత్మానోపలిప్యతే॥ ౩౨ }

భా॥ యథాకాశంసర్వగతమపిపరైర్వర్షస్తుభిస్సంయుక్త మపిసౌ
త్స్యేత్సర్వవస్తుస్వభావై నకలిప్యతేతథాత్మానోపలిప్యతేత్స్యేత్సర్వత్రదే
వమనుష్యాదేదేహేవస్థితోపితత్త్వదేహస్వభావై నకలిప్యతే॥ ౩౨

మూ. { యథాప్రకాశయత్వైకకృత్సంలూక మమంరః ॥ }
{ తైత్రంతైతీతథాకృత్సంప్రకాశయతేభారత॥ ౩౩ }

భా॥ యతైకతదిత్యంస్వయాప్రభయా కృత్సం మమంలూకంప్ర
కాశయతి-తథాతైత్రవపితైతీమమేదంతైత్రమీదృశమితకృత్సంబ
హిరంతస్పృహదంతలమస్తకంస్వకీయేనజ్ఞానేనప్రకాశయతి- అతఃప్రకా

క్యాజ్ఞాకాన్మృకాశకాదిత్యవద్యేదిత్యత్యేనవేద్యభూతాదస్మాత్తే
త్రావత్యంతవిలక్షణోయముక్తలక్షణఃత్యైత్యర్థః॥ ౩౩

మూ. { తేత్రతేత్రజ్ఞయోరేవమంతరంజ్ఞానవత్సుమాభూత
ప్రకృతిమోక్షంవయేవిమర్యాంతితేవరం ॥ ౩౪ }

{ ఓం తత్సతి శ్రీభగవద్గీతా సూపనిషత్సు }
{ పరబ్రహ్మవిద్యాయాంయోగశాస్త్రే శ్రీకృ }
{ష్ణార్జునసంవాదేతైత్రతైత్రజ్ఞవిభాగయో }
{ గోనామశ్రయోదశోధ్యాయః }

భా. పవముక్తేనప్రకారేణతైత్రతైత్రజ్ఞయోరంతరంవిశేషంవివేక
విషయజ్ఞానాభ్యేనవత్సుమాయేవిమఃభూతప్రకృతిమోక్షంవ - తేవరం
యాంతి-నిర్ముక్తబంధమాత్మానంపాప్నువంతి మోక్ష్యతేనేనేతిమోక్షః
లమానిత్వాదికముక్తంమోక్షసాధనమిత్యర్థః-తైత్రతైత్రజ్ఞయోర్వి
వేకవిషయేతోక్తేనజ్ఞానేనతయోర్వివేకంవిదిత్వాభూతాకారపరిణతప్ర
కృతిమోక్షోపాయమమానిత్వాదికంచావగమ్యయ ఆవరంతి-తేర్ముక్త
బంధాఃస్వేనరూపేణావస్థిత మనవద్భిన్నజ్ఞానలక్షణమాత్మానం పా
ప్నువంతిత్యర్థః॥ ౩౪

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీమద్గీతాభాష్యే
త్రయోదశోధ్యాయః

శ్రీమతేయతిరాజాయనమః

శ్రీమద్విశ్వకర్మసంహితాశ్లోకములు

శ్రీయైనమః

శ్రీమలేరామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యే చతుర్దశాధ్యాయారంభః.

అ॥ శ్రయోదశే ప్రకృతిపురుషయోరనోన్యసంస్పృష్టయోఃస్వరూప
యాభాక్త్యైవిజ్ఞాయామానిత్వాదిభిర్భగవద్భక్త్యనుగృహీతై బళాంధా
స్సృజ్యతిశక్యైశ్చ- తత్రబంధహేతుఃపూర్వపూర్వసత్వాదిగుణమయ
సుఖాదిసంగతిచాభిహితం * కారణంగుణసంగోస్యసదసద్యోనిఃత్వస్వి
తి, అథేదాసీంగుణానాంబంధహేతుతాత్రకారో గుణనివేతనప్రకాశ
నోద్భవతే॥

మూ. { శ్రీభగవానువాచ॥ పరంభూయఃప్రవత్యైమిజ్ఞానానాం
జ్ఞానముత్తమం | యజ్ఞాత్వామునయస్సర్వే సరాంసిద్ధిమ్ }
తొగతాః॥

భా॥ పరంపూర్వోక్తాదన్యస్మిక్పతి పురుషాంతగతమేవసత్త్వాదిగు
ణవిషయం జ్ఞానంభూయఃప్రవత్యైమి - తచ్చజ్ఞానం సర్వేషాంప్రకృతి
పురుషవిషయజ్ఞానానాముత్తమం-యత్జ్ఞానంజ్ఞాత్వాసర్వమునయస్త
త్వసశీలాఃఇతస్సంసారమండలాత్పరాంసిద్ధిమవాప్తాః॥

అ॥ పునరపితత్జ్ఞానంఫలేనవిశిన్య

మూ. { ధీధిరంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధవ్యమాగతాః | సర్వైః
పినోపజాయంతే ప్రళయేనవ్యథంతిచ॥

భా॥ ఇదంవత్సవమాణంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధవ్యమాగతాః
మతాస్సమ్యంప్రాప్తాః సర్వైఃపినోపజాయంతే సస్పృశకమతాంభజంతే-
ప్రళయేనవ్యథంతిచ నవిసంహృతికమతాం॥

అ॥ అథపాశ్రిక్వతానాంగుణానాంబంధహేతుతాత్రకారంవస్తుంసర్వ
స్వభూతజాత్యప్రకృతిపురుషసంసర్గజన్మం * యావత్సంజాయతే

ధీధిరంజ్ఞానముపాశ్రిత్య పాతాంసం

కించిదిత్యనేనోక్తంభగవతాస్వేనైవకృతమిత్యాహ-

మూ. { మమయోగోర్మహద్భక్తిస్త్యతస్త్వికగర్భంసభామ్యహం ॥
సంభవస్సర్వభూతానాంతతోభవతిభారత ॥ ౩ }

భా॥ కృత్స్నస్సృజగతోయోనిభూతంమమహద్భక్తిస్త్యతస్త్వికగర్భందభామ్యహం * భూమిరాపోనలోవాయుఃఖంఘనోబుద్ధిరేవవ, అహంకారిశ్చతీయమైభిన్నాస్రకృతిరష్టభా, అవరేయమితినిదిఃష్టాచేతనప్రకృతిమహాదహంకారాదిపికారాణాంకారణశయామహద్భక్తిస్త్యత్యుచ్యతే-శ్చుతావపిక్వచిత్సక్రపీరపిబ్రహ్మైతినిదిఃశ్యతే*యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్సృజ్ఞానమయంతవః, తస్మాచేతద్భక్తిస్త్యనామరూపమన్నంచకాయతథ్యి*ఇతస్త్యన్యాంప్రకృతింవిద్ధిమేవరాం, జీవభూతామితిచేతనపుంజరూపాయావగాప్రకృతిర్నిర్దిష్టా సేహసకలపాగ్రిబీజతయాగర్భశబ్దేనోచ్యతే - తస్మిన్నచేతనయోనిభూతేమహాబ్రహ్మణీచేతనపుంజరూపంగభాందభామి-అచేతనప్రకృత్యాభోగక్షేత్రభూతయాభాక్రవగఃపుంజభూతాంచేతనప్రకృతింసంయోజయామీత్యథః-తతస్తస్మాద్భక్తికృతీవ్యయసంయోగాత్సగ్నంకల్పకృతాత్సవభూతానాంబ్రహ్మేదిస్తంబపర్వతానాంసంభవోభవతి॥ ౩

అ॥ కార్యావస్థాపిచిదచిత్ప్రకృతిసంసర్గామయైవకృతత్యత్యాహ॥

మూ. { సర్వయోగముకాంతేయమూర్తయస్సంభవంతియాః॥
తాసాంబ్రహ్మమహద్వ్యోనిరహంబీజవప్రదఃపితా ॥ ౪ }

భా॥ సర్వానుదేవగఃధర్వయక్షరాక్షసమనుష్యపశువృక్షపక్షిసరీసృపాదిషుయోనిషుతత్తన్నాత్యయోయాస్సంభవంతిజాయంతే - తాసాంబ్రహ్మమహద్వ్యోనిఃకారణం మయాసంయోజితచేతనవగామహదాదిపశేహంతావస్థాప్రకృతిఃకారణమిత్యథః-అహంబీజవప్రదః పితా-తత్త్రితత్త్రివతత్తత్క-మానుగుణ్యేనచేతనవగఃస్య సంయోజకశ్చాహమిత్యథః॥ ౪

అ॥ పంసర్గాదౌప్రాచీనకమవశాదచిత్సంసర్గేణ దేవాదియోనిషుజాతానాంపునఃపునదేవాదిభావేనజన్మహేతుమాహ॥

మూ. { సత్త్వరజస్తమఃసిత్రయోగుణాఃప్రకృతిసంభవాః | నిబద్ధం |
తివహాబాహేహాదేహాదేహినవవ్యయం॥ ౫ }

భా॥ సత్త్వరజస్తమాసిత్రయోగుణాః ప్రకృతేః స్వరూపానుబంధి
నఃస్వభావవిశేషాః ప్రకాశాదికారైశ్చకనిరూపణీయాః - ప్రకృత్యవస్థా
యానునున్నతాస్తద్వికారేషునహదాఽమూర్ఖతా నహదాదివిశే
షాంతై రారబ్ధదేవమనుష్యాదిదేహసంబంధినమేనందేహినవవ్యయంస్వ
తోగుణసంబంధానహాందేహీవతకమానంబద్ధంతి దేహీవతకమా
నత్వోపాధినానిబద్ధంతీత్యర్థః॥ ౫

ఆ॥ సత్త్వరజస్తమసామాకారంబంధనప్రకారంచాహ॥

మూ. { తత్ర సత్త్వం నిగుణత్వాన్మృతకాశకమనామయం | సుఖం |
సంగేన బద్ధాతిజ్ఞానసంగేన చానఘ॥ ౬ }

భా॥ తత్ర సత్త్వరజస్తమస్సు సత్త్వస్య స్వరూపమీదృశం నిగుణత్వా
న్మృతకాశకం - ప్రకాశమఖావరణస్వభావరహితతానిర్మలత్వం - ప్రకాశ
సుఖజననై కాంతస్వభావతయా ప్రకాశసుఖహేతుభూతమిత్యర్థః - ప్రకా
శోవస్తుయాథాత్మ్యావబోధః - అనామయం అవయాఖ్యకార్యం న విద్యత
ఇత్యనామయం - అరోగతా హేతు రిత్యర్థః | ఏషు సత్త్వాభ్యో గుణా దేహిన
మేనం సుఖసంగేన జ్ఞానసంగేన చ బద్ధాతి - పురుషస్య సుఖసంగం జ్ఞానసం
గంచ జగదుపీత్యర్థః - జ్ఞానసుఖయోస్సంగేహి జాతే తత్సాధనేషు లోకి
కవైదికేషు ప్రవతత - తతశ్చ తస్మిన్ సుభవసాధనభూతానుయోగిను
జాయత ఇతి సత్త్వం సుఖజ్ఞానసంగద్వా రేణ పురుషం బద్ధాతి - జ్ఞానసుఖజ
ననం పునరపి తయోస్సంగజననం చ సత్త్వమిత్యుక్తం భవతి॥ ౬

మూ. { రజో రాగాత్మకం విధిగృహ్లా సంగసముద్భవం | తస్మిన్ బ
ద్ధాతికాంతేయకమనంగేన దేహినం॥ ౭ }

భా॥ రజో రాగాత్మకం రాగహేతుభూతం - రాగోయోపి త్పురుష
యోరన్యోన్యస్పృహ-తృప్త్యా సంగసముద్భవం తృప్త్యా సంగయోరుద్భవ
స్థానం - తృప్త్యా సంగహేతుభూతమిత్యర్థః | తృప్త్యా శబ్దాదిసర్వవిషయ
స్పృహ-సంగః పుత్రమిత్రాదిషు సంబంధిషు సంశ్లేషస్పృహ-తథా దేహీ

సంకమః సుక్రియానుస్మృహజననద్వా రేణబధ్నాతిక్రియానుహిస్మృహ
హయాయాః క్రియాతరభ తేదేహితాత్పపుణ్యసాపరూపా ఇతితత్ఫలా
నుభవసాధనభూతానుయోనిమజన్తహేతవౌభవః తి అతః కమఃసంగ
ద్వా రేణరజోదేహినంబధ్నాతితదేవంరజో రాగశృణ్ణే సంగహేతుః
కమఃసంగహేతుశ్చేత్యుక్తంభవతి॥ ౭

మూ. { తమస్త్రజ్ఞానజంబిధిమోహనంసర్వదేహినాం ప్రమా }
{ దాలస్యనిద్రాభి ప్రస్థబధ్నాతిభారత॥ ౮ }

భా॥ జ్ఞానాదన్యనిహజ్ఞానసభిప్రీతం - జ్ఞానంవస్తుయాధాత్మ్యావ
బోధః తస్మాదన్యత్రన్విపర్యయజ్ఞానం - తమస్తువస్తుయాధాత్మ్యవిపరీ
తవిషయజ్ఞానజం-మోహనంసర్వదేహినాం మోహయావిపర్యయజ్ఞానం
విపర్యయజ్ఞానహేతురిత్యర్థః - తత్తమఃప్రమాదాలస్య నిద్రాహేతుత
యాతద్వా రేణదేహినంబధ్నాతి - ప్రమాదఃకతవాత్ తకర్తవోన్య
త్రప్రవృత్తిహేతుభూతమనవధానం - ఆలస్యం కర్తవ్యనారంభ స్వ
భావః - ప్రబ్ధతేతియావత్ - పురుషస్యేంద్రియప్రకర్తనశ్రాంత్యాసర్వే
ంద్రియప్రవర్తనోపకర్తిర్నిద్రా - తత్రబాహ్యేంద్రియప్రవర్తనో పర
మాన్యవృత్తిః - మనసోమ్యుపరతిస్సుమన్తిః॥ ౮

అ॥ సత్త్వాదీనాంబంధద్వారభూతేషు ప్రధానాన్యాహ ॥

మూ. { సత్త్వంసుఖసంగప్రధానం-రజఃకర్మసంగపరిధానం-తమస్తువ }
{ త్యతుతమఃప్రమాదేసంజయత్యుత॥ ౯ }

భా॥ సత్త్వంసుఖసంగప్రధానం-రజఃకర్మసంగపరిధానం-తమస్తువ
స్తుయాధాత్మ్యజ్ఞానమావృత్యవిపరీతజ్ఞాన హేతుతయాకర్తవ్య విపరీత
ప్రవృత్తిసంగప్రధానం ౯

అ॥ దేహికారపరిణతాయాః ప్రకృతేః స్వరూపానుబంధిన స్మత్త్వాద
యోగుణాః తేదస్వరూపానుబంధి త్వేనసంస్థానసర్వేవర్తంతథితివరస్సు
రవిగుర్ధంకార్యంకథంజనయంతీత్యతాహ॥

మూ. { రజస్తమశ్చాభిభూయసత్త్వంభవతిభారత॥ రజస్సత్త్వం }
{ తమశ్చైవతమస్సత్త్వంరజస్తథా॥ ౧౦ }

భా॥ యద్యపిసత్త్వాదయస్త్రయః ప్రకృతిసంస్పృహేత్త స్వరూపానుబం

ధీనః- తథాపి సావీనకమవశాద్దేహోపాయసభూతాహోరక్షావశ్యా
చ్చసత్త్వనయఃపరస్పరసముద్భవాభిభవరూపేనవతంతే - రజస్తమ
సీకదాచిదభిభూయసత్వముద్రిక్తంవతంతే-తథాతనస్సత్వేఽభిభూయ
రజఃకదాచిత్ - కదాచిచ్చరజస్సత్వేఽభిభూయతవః॥ ౧౦

అ॥ తచ్చకార్యోపలభ్యైవావగచ్ఛేదిత్యాహ॥

మూ॥ { సర్వద్వారేషుదేహోస్త్వేనకాశఉపజాయతేజ్ఞా }
{ నంయదాతదావిద్యాద్వివృద్ధంసత్వమిత్యుత॥ ౧౧॥ }

భా॥ సర్వేషుచతురాదిషుజ్ఞానద్వారేషుయదావస్తుయాథాత్మ్యప్ర
కాశేజ్ఞానముపజాయతే-తదాతస్త్వేదేహసత్వంప్రవృద్ధమితివిద్యాత్.

మూ॥ { లోభఃప్రవృత్తిరారంభఃకవణామశమస్సవృహః॥ }
{ రజస్యేతానిజాయంతేవివృద్ధేభరతవభ॥ ౧౨॥ }

భా॥ లోభఃస్వకీయరవ్యస్యాత్మాగలీలతా-ప్రవృత్తిఃప్రయోజనసు
నుద్దిశ్యోపిచలనస్వభావతా- అరంభఃకర్మణం- ఫలసాధనభూతానాక
ర్మణామారంభః అశమఃఇందియానుపరతిః- స్పృహ విషయేచ్ఛా-ఏతా
నిరజస్ప్రవృద్ధజాయంతే - యదాలోభాదయోవతంతే తదారంభఃప్ర
వృద్ధమితివిద్యాదిత్యర్థః॥ ౧౨

మూ॥ { అప్రకాశోప్రవృత్తిశ్చప్రమాదోమోహవివచ॥ }
{ తమస్యేతానిజాయంతేవివృద్ధేకురునందన॥౧౩॥ }

భా॥ అప్రకాశోజ్ఞానానుదయః-అప్రవృత్తిశ్చప్రభృతా-ప్రమాదఃఅకా
ర్యప్రవృత్తిఫలమునవధానం-మోహమాపరితజ్ఞానం- ఏతానితమసిప్ర
వృద్ధజాయంతే-ఏతైస్తమఃప్రవృద్ధమితివిద్యాత్ ॥ ౧౩

౧ ప్రకాశశబ్దోత్సాహవిధమాంతః జ్ఞానశబ్దేనపునరుక్తిప్రసంగాత్
ప్రకాశిత్యవ్యవ్యాఖ్యానం జ్ఞానమిత్యైర్ద్విదుక్తస్య క్లిష్టత్వాత్ - సప్త
వ్యంతతేవైతజ్ఞానఫలభూతవ్యవహారానుగుణ్యవిషయతయావా ప్రకా
శ్యస్వరూపాదిపరతయావాజ్ఞానశబ్దేనమనోవృత్తివివక్షయావాఅస్యయ
ఉపపద్యతఇత్యభిప్రాయేణాహ॥వస్తుయాథాత్మ్యప్రకాశేజ్ఞానమితి॥ఏతే
నప్రకాశఆలోకస్థానీయఃజ్ఞానంచతుస్థానీయమితి వచంతోనిరస్తాః-

మూ. { యదాసత్త్వప్రవృద్ధేతుప్రళయం యాతి దేహభృత్ త
దో స్తనువిదాంలోకానమలాప్రతిపద్యతే ॥ ౧౪ ॥ }

భా॥ యదాసత్త్వం ప్రవృద్ధం-తదాసత్త్వే ప్రవృద్ధే దేహభృత్ప్రళయం
మరణం యాతిచేదుత్తమవిదాముత్తమతత్త్వవిదా మాత్మయాథాత్మ్య
విదాంలోకాకాసమూహానమలామలరహితా అజ్ఞానరహితాప్రతి
పద్యతేచాగ్రహీతి - సత్త్వప్రవృద్ధేతుమృతః ఆత్మవిదాంకులేషుజనిత్యా
ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానసాధనేషుపుష్కలమస్పృశికరోతీత్యుక్తంభవతి ॥

మూ॥ రజసిప్రళయం గత్వా కమఃసంగిషుజాయతే ॥ ౧౫ ॥

భా॥ రజసిప్రవృద్ధే మరణం చాగ్రహీత్యుపలాభం కమఃకుర్వతాంకులేషు
జాయతే-తత్రజనిత్యాస్వగ్దాదిఫలసాధనకమస్పృశికరోతీత్యర్థః ॥

మూ॥ తథాప్రలీనస్తమసి మూఢయోనిషుజాయతే ॥ ౧౬ ॥

భా॥ తథాతమసిప్రవృద్ధే నృతో మూఢయోనిషు క్వసూక రాదియో
నిషుజాయతే-సకలపురుషార్థారంభానమూఢజాయతేత్యన్వర్థః ॥ ౧౬ ॥

మూ. { కమణస్సుకృతస్యాహుస్సాన్వికం నిమలం ఫలం ।
{ రజసస్తు ఫలం దుఃఖమజ్ఞానంతమసః ఫలం ॥ ౧౭ ॥ }

భా॥ ఎవః సత్త్వవృద్ధే మరణము పరమ్యాత్మవిదాంకులేజాతేనానుష్ఠిత
తస్యసుకృతస్యఫలాభిసంధిరహితస్య మదారాధనావస్యకర్మణః ఫలం
పునరపి తతోధకసత్త్వజనితం నిమలం దుఃఖగంధరహితంభవతీత్యాహు
స్సుత్వగుణపరిణామవిదః । అంత్యకాలప్రవృద్ధస్య రజసస్తు ఫలం ఫలసాధనక
మఃసంగిషులజన్మ ఫలాభిసంధిపూర్వకకర్మారంభతశ్చలానుభవపునర్జన్మ
రజోవృద్ధిఫలాభిసంధిపూర్వకకర్మారంభపరంపరాయావసాంసారికదుః
ఖప్రాయమేవేత్యాహుస్తన్మయాథాత్మ్యవిదః । అజ్ఞానంతమసః ఫలం-ఎ
వమంత్యకాలప్రవృద్ధస్య తమసః ఫలమజ్ఞానపరంపరాయావం ॥ ౧౭

అ తదధికసత్త్వాదిజనితం నిమలాదిఫలం కిమిత్యత్రాహ ॥

మూ. { సత్త్వార్థం జాయతే జ్ఞానం రజసోలోభవచ । ప్రమా
{ దమోహంతమసోభవతోజ్ఞానమేవచ ॥ ౧౮ ॥ }

భా॥ ఏవంపరంపరయాజాతాదధికసత్త్వాదాత్మయాథాత్మ్యపరో
క్షరూపంజ్ఞానంజాయతే - తథాప్రవృద్ధా రజసిస్త్వగ్దాది ఫలలోభా

జాయతే-తథాప్రపృథ్వావృతమసఃప్రమాదోఽనఃధాననిమిత్తాసతిర్మ
ణిప్రవృత్తిః-తతశ్చమోహనావిపరీకజ్ఞానం-తతశ్చాధికతరతమః-తగ
శ్చాజ్ఞానంజ్ఞానాభావః॥ ౧౭

మూ. { ఉద్ధృతంగచ్ఛంతిసత్త్వస్థామధ్యేతిప్రంతిరాజసాః । }
{ జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛంతితాపసాః॥౧౮॥ }

భా॥ ఏవము కైన ప్రకారేణసగ్ధస్థాఉద్ధృతంగచ్ఛంతి- క్రమేణసం
సారబంధాన్వీతుంగచ్ఛంతి- రజసస్స్వగ్నాదిఫలలోభకరత్వాద్రాజ
సాఃఫలసాధనభూతంకమానుష్ఠాయతత్ఫలమనుభూయపునరపిజనిత్వాత
దేవకమానుతిప్రంతీతిమధ్యేతిప్రంతి- పునరావృత్తిరూపలయాదుః॥ ౧౮॥
యమేవతత్-తాపసాస్తుజఘన్యగుణవృత్తిస్థాఉత్తరోతరనికృష్టతమోగు
ణవృత్తిమస్థితాఅధోగచ్ఛంతి-అంత్యత్వంతతస్త్రిక్త్యంతరిఃక్రిమికీటాది
జన్మస్థావరత్వంతతోపిగుల్మలతాత్వంతతశ్చశిలాకాస్తలోప్తతృణాదిత్వం
గచ్ఛంతీత్యర్థః॥ ౧౮

అ॥ ఆహరవిశేషైఃఫలాభిసంధిఃహితసుకృతవిశేషైశ్చపరంపరియా
ప్రవధితసత్త్వానాంగుణాత్యయద్వారేణోద్ధృతంగవసప్రకారమాహ॥

మూ. { నాన్యంగుణేభ్యఃకతాకరంయదాద్రప్తేనుపశ్యతి । }
{ గుణేభ్యశ్చపరంవేత్తిమద్భావంసోధగచ్ఛతి॥ ౧౯॥ }

భా॥ ఏవంసాత్త్వికాహరనేవయాఫలాభిసంధిఃహితభగవదారాధన
రూపకమానుష్ఠానైశ్చరజస్తప్తసీసర్వాజ్ఞానాభిఖూయఉత్కృష్టసత్త్వని
ష్ఠాయదాయంద్రీప్తగుణేభ్యోన్యంకర్తారం నానువశ్యతి-గుణావసానాను
గుణప్రవృత్తిమకర్తారభిపశ్యతి-గుణేభ్యశ్చపరంవేత్తి-కర్తృభ్యోగుణేభ్య
శ్చపరమన్యమాజ్ఞానమకర్తారంవేత్తి-సమద్భావమధిగచ్ఛతి-మమయో
భావస్తాధిగచ్ఛతి-ఏతదుక్తంభవతి, ఆత్మనస్స్వరః పరిశుద్ధస్వభావస్య
పూర్వపూర్వకమకమూలగుణసంగఃమిత్యంపిధికమమకర్తృత్వంఆ
జ్ఞాన్యశస్త్యకర్తాఅపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానైకాకారభిక్షేపమాజ్ఞానంయదా
వశ్యతితదామద్భావమధిగచ్ఛతీతి॥ ౧౯

అ॥ కర్తృభ్యోగుణేభ్యోన్యంకర్తారమాజ్ఞానంపశ్యకభగవద్భావమ
ధిగచ్ఛతీత్యుక్తం, సోధగచ్ఛానకీర్తనశ్చైవైవ॥

మూ. { గుణా నేతానతీగ్యత్రీకదేహీదేహసముద్భవాః | ౭ |
(త్తమ్యత్యజరాదుఃఖైర్విముక్తోఽమృతమశ్నుతే || ౨౦)

భా॥ అయిందేహీదేహసముద్భవాఃదేహకారవరిణతప్రకృతిసముద్భవానేతానత్యాదీకత్రీకగుణానతీగ్యతేభ్యోన్యం జ్ఞానైకాకారమాత్మా సంపశ్యజత్తమ్యత్యజరాదుఃఖైర్విముక్తోఽమృతమాత్మానమనుభవతి - ఏషమద్భావత్యర్థః॥ ౨౦

అ॥ అథగుణాతీతస్యన్వరూపమాదనాచార

ప్రకారంగుణాత్యయహేతుంచప్రవృత్తా

అజ్ఞానఉవాచ |

మూ. { కైర్లీంకై (స్త్రీ)గుణానేతానతీతోభవతిప్రభో | కిమా }
(చారఃకథంచైతాంస్త్రీగుణానతివర్తతే || ౨౧ ||)

భా॥ సత్యాదీకత్రీకగుణానేతానతీతఃకైర్లీంకైఃకైర్గతుజ్ఞైగుపలక్ష్మితో భవతి-కిమాచారః-కేనాచారేణయిక్తోసా-అస్యస్వరూపావగతిలింగభూతాచారఃకీవృత్తత్యర్థః కథంచైతాం కేనోపాయేన సత్వాదీంస్త్రీగుణానతివర్తతే॥ ౨౧

మూ. { శ్రీభగవానువాచ || ప్రకాశంచప్రవృత్తిం చ మో }
{ హమేవచపాండవ | నద్వేష్టిసంప్రవృత్తాని సనివృ }
{ త్తానికాంక్షతి || ౨౨ }

భా॥ అత్తవ్యతిరిక్తేషువస్తువునిష్టేషుసంప్రవృత్తాని సత్వరజస్తమసాంకార్యాణిప్రకాశప్రవృత్తిమోహాఖ్యాని యోనద్వేష్టితథా అత్తవ్యతిరిక్తేష్విష్టేషువస్తువుతాన్యేవనివృత్తానికాంక్షతి॥ ౨౨

మూ. { ఉదాసీనవదాసీనోగుణైర్యోనవిచాల్యతే | గు }
{ ణావర్తంతత్యేవయోవతిష్ఠతినేంగతే || ౨౩ || }

భా॥ ఉదాసీనవదాసీనఃగుణవ్యతిరిక్తాత్మావలొకనత్యస్త్యాఽన్యతోదాసీనవదాసీనః-గుణైర్ద్వేషాకాంక్షాద్వారేణయోనవిచాల్యతే-గుణాఃస్వేషుకార్యేషుప్రకారాదిషు వర్తంతత్యత్యనుసంధాయ యస్తాస్త్వీనువతిష్ఠతే-నేంగతే-నగుణకార్యానుగుణంచెష్టతే॥ ౨౩

మూ. { సనుదుఃఖసుఖస్వస్థస్సకలఃష్టాత్మకాంచనః తుల్యః
 ప్రియాప్రియోధీర్స్తుల్యసిందాత్మసంస్తుతిః || ౨౪ ||
 మానావమానయోస్తుల్యస్తుల్కోమిత్రారిషతుయోః
 సర్వారంభపరిత్యాగీగుణాతీతస్సఉచ్యతే || ౨౫ || }

భా || సనుదుఃఖసుఖఃసుఖదుఃఖయోస్సనుచిత్తః-స్వస్థఃస్వప్తిఃస్థితిః
 స్వాత్మైకపీయత్వేన తద్వ్యతిరిక్తపుత్రాదిజన్మమరణాదుసుఖదుఃఖయో
 స్సనుచిత్తభిత్వర్థః-తతపవసమలోష్టాత్మకాంచనః-తతపవతుల్యప్రియాప్రి
 యః తుల్యప్రియాప్రియవివయః-ధీరః ప్రకృత్యాత్మవివేకకుశలః- తతపవ
 తుల్యసిందాత్మసంస్తుతిః - ఆత్మనినుమ్యత్వాద్యభిమానకృతగుణాగుణని
 మిత్తస్తుతినిందయోఃస్వాసంబంధానుసంధానేనతుల్యచిత్తిః- తస్మిన్ము
 క్తమానావమానయోః తత్ప్రియుక్తమితారిషతుయోరపి స్వసంబంధా
 భావాదేవతుల్యచిత్తః-తథాదేహిత్యప్రయుక్తసర్వారంభపరిత్యాగీ-య
 ఎవంభూతఃసగుణాతీతఉచ్యతే || ౨౫

అ || అథైవంపగుణాత్మయైవధానహేతుమాహ ||

మూ. { సూంచయోఽవ్యభిచారేణభక్తియోగేనసేవతే సగు
 ణాకాసనుతీతైత్యాకాబ్రహ్మభూయాయకల్పతే || ౨౬ || }

భా || *నాన్యంగుణభ్యఃకర్తారమిత్యాదిన్తోనప్రకృత్యాత్మవివేకా
 నుసంధానమాత్రేణగుణాత్మయస్సంపత్వ్యతే, తస్మానాదికాలప్రవృ
 త్తవిపరీతవాసనాబాధ్యత్వసంభవాత్ - మాం సత్యసంకల్పంపరమకారు
 ణికమాశీరితవాత్సల్యజలధిమవ్యభిచారేణైకాంత్యవిశిష్టేన భక్తియోగే
 నవయసేవతే-ఏతాకాసత్త్వాదీకగుణాకాదురిత్యయానతీత్యబ్రహ్మభూ
 యాయబ్రహ్మత్వాయకల్పతే-బ్రహ్మభావయోగ్యోభవతి-యథావస్థిత
 మాత్మానమమృతమవ్యయంపాప్నోతిత్యర్థః || ౨౬

మూ. { బ్రహ్మణోహిత్రిలిప్తాహమమృతస్యావ్యయస్యచ |
 కాశ్వతస్యచధన్యస్యసుఖస్యైకాంతిస్యచ || ౨౭ || }

{ ఓంతస్సదితిశ్రీభాగ్యీతానూపనిషత్సు పరబ్రహ్మవిద్యాయాం
 యోగశాస్త్రేశ్రీకృష్ణార్జునసంవాదగుణాశ్రయపథాగయో
 గోనామచతుర్థోధ్యాయః || ... * }

త్రైవిష్టయపరమైశ్వర్యేనైవహ

భాషిశబ్దోహేతా-యస్మాదహమవ్యభిచారిభక్తీయోగేనసేవతోఽ
 మృతస్యావ్యయస్యచప్రహ్లాణఃప్రతిష్ఠా-తథాశాశ్వతస్యచధర్మస్యచితిశ్చ
 యితనిత్యైశ్వర్యస్యైకాంతికస్యచసుఖస్యవాసుదేవస్సర్వమిత్యాదినా
 నిదిష్టస్యజ్ఞానినఃప్రాప్యస్యసుఖస్యేత్యర్థః - యశ్యపిశాశ్వతధర్మశ
 జ్ఞఃప్రాపకవచనః తథాపిపూర్వోద్ధరయోఃప్రాప్యదూపత్వేనతత్సహ
 చర్యాదయమపిప్రాప్యలక్షకః- ఎతదుక్తంభవతి-పూర్వత్రుడైవీహ్య
 షాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా, మామేవయేప్రపద్యంతిత్యా
 రభ్యగుణాత్యయస్యతత్పూర్వకాక్షరైశ్వర్యభగవత్ప్రీతీనాంచభగవ
 త్ప్రీత్యైకోపాయతాయాఃప్రతిపాదితత్వాదేకాంతభగవత్ప్రీత్యై
 కోపాయోగుణాత్యయస్తత్పూర్వకప్రహ్లాభావశ్చేతి॥ ౨౬

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే
 చతుర్దశోధ్యాయః

శ్రీమతేభాష్యకారాయనమః

శ్రీమద్విశ్వకర్మసంహితాశ్లోకములు

శ్రీయైనమః

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యే పంచదశాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ॥ యే త్రాధ్యాయే యే త్రాత్యే సృజ్య భూతయోః ప్రకృతిపురుషయోః
స్వరూపం విశోధ్య విశుద్ధస్యాపరిచ్ఛిన్నక్షానై కాకారస్యైవ పురుషస్య ప్రా
కృతగుణసంగప్రవాహనిమిత్తో దేవాద్యాకార పరిణత ప్రకృతిసంబంధోఽ
నాదిరిత్యుక్తం- అనంతరే చాధ్యాయే పురుషస్య కార్యకారణోభయావస్థ
ప్రకృతిసంబంధోగుణ సంగమూలభగవతైవకృతత్వత్వత్వా గుణసంగ
ప్రకారం సవిస్తరం ప్రతిపాద్య గుణసంగనివృత్తిపూర్వకాత్మయాథా
త్మ్యావాప్తిశ్చభగవద్భక్తిమూలేత్యుక్తం, ఇదాసీంభజనీయస్యభగవతః
క్షురాక్షరాత్మకబద్ధముక్త విభూతిమత్తాం విభూతిభూతాత్ క్షురాక్షరపు
రుషద్వయాత్ నిఖిలహేయప్రత్యేక కల్పాణైకతానతయాఽన్యంతో
తామేణపిసజాతీయస్యపురుషోత్తమత్వంచవక్తుమారభతే- తత్ర తావ
త్ అసంగరూపశస్త్రచ్ఛిన్నబంధామక్షరాఖ్యవిభూతివక్తుంశ్చేద్య రూప
బంధాకారేణ వితతమచిచ్ఛిరిణామపిశేషమశ్వభేదమృత్యుకారంకల్పయన్

శ్రీభగవానువాచ.

మూ. { ఊర్ధ్వమూలమధశ్శౌఖిమశ్వభేదంపాహురవ్యయం | }
{ ఛందాంసియస్యవర్ణానియస్తంవేదసవేదవితే || ౧ || }

భా || యంసంసారాఖ్యమశ్వభేదం ఊర్ధ్వమూలమధశ్శౌఖిమవ్యయం
పాహుశ్శ్రుతియః * ఊర్ధ్వమూలోఽవాక్పాఖివీషోశ్వభేదస్సనాతనః
* ఊర్ధ్వమూలమవాక్పాఖింప్యత్తుంయోవేదసంప్రతీత్యాద్యాః-సప్తలో
కొపరినివిష్టచతుర్ముఖాదిత్వేనతస్యోర్ధ్వమూలత్వం - పృథివీనివాసిస
కలనరవశుమృగకృమికిటపతంగస్థావరాంతరయాఽధశ్శౌఖిత్వం అసంగ
హేతుభూతాత్ ఆసమ్యక్జ్ఞానోదయాత్ ప్రవాహరూపేణాచ్ఛేద్యత్వే
నావ్యయత్వం- యస్యచాశ్వభేదస్యఛందాంసివర్ణాన్యాహుః - ఛందాంసి

శ్రుతియః * వాయువ్యస్త్వేనమాలభేతభూతికామః * బింద్రాగ్నమేకా
దశకపాలం నిర్వపేత్పుహి కావశ్చ త్యాదిత్రుతిప్రతిపాదితైః కామ్యకమనా
భిర్వర్ధతేఽయం సంసారవృక్ష ఇతి ఛందాం స్వేవాస్యవర్ణానః - వర్తేహి వృ
క్షోవర్ధతే - యస్తమేవంభూతసుశ్చర్ధం వేదసవేదవత్ - వేదోహి సంసా
రవృక్షచ్ఛేదోపాయంవదతి - శేవ్యవృక్షస్వరూపజ్ఞానం శేవనోపాయజ్ఞా
నోవయోగీతి వేదః బిశ్చ్యవ్యతే॥

మూ. { అధశ్చోర్ధ్వంచ ప్రస్థతా ప్రస్థశాఖాగుణప్ర }
{ వృద్ధావిషయప్రవాళాః॥ ౧౪॥ }

భా॥ తస్యనునుష్ఠాదిశౌఖ్యస్యవృక్షస్య తత్తత్కర్మకృతా అపరా
శ్వాధశ్శాఖాః పునరపి మనుష్యవశ్యాదిరూపేణ ప్రస్థతాభవంతి - ఊ
ర్ధ్వంచగంధర్వయక్షదేవాదిరూపేణ ప్రస్థతాభవంతి - తాశ్చగుణప్రవృ
ద్ధాః గుణైస్సంతృప్తిభిః ప్రవృద్ధాః - విషయప్రవాళాః శబ్దాదివిషయపల్ల
వాః॥ ౧౪॥

అ॥ కథమిత్యత్ర హ॥

మూ. { అధశ్చ మూలాన్యనుసంతతానికర్మానుబం }
{ ధీని ననుచ్యుతోకే॥ ౧౫॥ }

భా॥ బ్రహ్మలోకమూలస్యాస్యవృక్షస్యనునుష్ఠాగ్రస్యాఢ్లోమనుష్య
లోకమూలాన్యనుసంతతాని - తానిచ కర్మానుబంధీన్య కర్మాజ్యేవాను
బంధీని మూలాన్యఢ్లోమనుష్యలోకేచభవంతీత్యర్థః - మనుష్యత్వావస్థా
యాంకృతైహి కర్మాభిరఢ్లోమనుష్యవశ్యాదయః ఊర్ధ్వంచదేవాద
యోభవంతి॥

మూ. { నరూపమస్యేహతిథోవలభ్యతేనాంతోనచా }
{ దిగ్భవసంప్రతిష్ఠా॥ ౧౬॥ }

భా॥ అస్యవృక్షస్యచతుర్ముఖాదిత్వేనోర్ధ్వమూలత్వంతత్సంతాన

౩ సమానాధికరణసమాసోదిత్యాచార్యకాండమేవచసర్వత్రమూల
త్వోపపత్తైస్తదనుబంధినాంగుణానామస్వేషాంవామూలత్వనిర్దేశాయోగ
మభిప్రేత్యాహ ॥ కర్మాజ్యేవానుబంధినీతి ॥ పురుషమనుబంధంతీత్య
నుబంధీని॥

పరంపరయా మనుష్యాగ్రత్యేనాధశ్శాఖత్వం మనుష్యత్వేకృతైః కమణా
భిరమూలభూతైఃపునరవ్యధశోర్ధ్వంచప్రస్ఫుతశాఖత్వమితి - యథేదం
రూపంనిర్దిష్టంనతథాసంసారిభిరుపలభ్యతే - మనుష్యహందేవదత్తస్య
పుత్రాయజ్ఞదత్తస్యపితాతదనురూపపరిగ్రహశ్చేత్యేకావస్థాత్రముపల
భ్యతే - తథాఽస్యవృక్షస్యాంతావినాశోఽగుణమయభోగవ్యసంగకృత
ఇతిసోపలభ్యతే-తథాఽస్యగుణసంగపవాదిరివోపలభ్యతే-తస్యప్రతీష్ఠా
చానాన్యన్యాభిమానరూపచజ్ఞానమితి సోపలభ్యతే ౩౩ ప్రతితిష్ఠత్యస్తి
నేవేతిహ్యజ్ఞానమేవాస్యప్రతిష్ఠా ॥

౨౪

మూ. { ఆశ్వశ్శేమేనంసుపిరూఢమూలమసంగశస్త్రైరిణ్యధేఽభి
త్యా ॥ ౩౩ ॥ తతఃపదంతస్పరిమార్గిణవ్యంయస్త్రైగతానవ
గణంతిభూయః ॥ ౩౪ ॥ }

భా ॥ వీనముక్తప్రకారంసుపిరూఢమూలంశుష్టువివిధంరూఢమూల
మశ్వశ్శేమవ్యగ్రానమూలేనదృఢేనగుణమయభోగాసంగాభ్యసశస్త్రైరి
భిత్వాతతోవిపయాసంగాడ్డతోస్తత్పదంపరిమార్గితవ్యమన్వేచనీ
యం-యస్త్రైగతాభూయోననవతంతే ॥

౩౪

అ ॥ కథమనాదికాలప్రవృత్తిగుణమయభోగసంగస్తన్మా
లంచవిపరీతజ్ఞానంనివర్తత్యత్యతాహ ॥ *

మూ. { తమేవచాద్యంపురుషంప్రపద్యేద్యతఃప్రవృత్తిః
ప్రస్ఫుతాపురాణీ ॥ ౪ ॥ }

భా ॥ అజ్ఞానాదివృత్తయేతమేవచాద్యంకృత్సస్యాదిభూతం * మ
యాధ్యక్షేణప్రకృతిస్సాయితేనచరాచరం, అహంసర్వస్యప్రభవోమ
త్తస్సర్వంప్రవతంతే, వత్తఃపరతరంనాన్యోఽంచితస్తీధనంజయేత్వాది

౩ మూలస్థితిభూమిర్వృక్షస్యప్రతిష్ఠా-కమణవసంసారవృక్షస్యమూ
లత్వేనోక్తం-తచ్చ * అవిద్యానంచితంకమేతివచనాదజ్ఞానస్థితి - తద
ధీనత్వాత్తదనుస్థానస్య-మమకారస్యాపికమహేతో రహంకారనోః
కందత్తిసక్తహంసంసారవృక్షప్రతిష్ఠేతి ॥

షూక్తమాద్యంపురుషమేవశరణం సప్రచక్ష్యేత్ తమేవశరణంప్రచక్ష్యేత్-
యతోయస్మాత్ కృత్సన్మస్యప్రప్యరియంగుణమయభోగసంగప్రవృత్తిః-
పురాణేపురాతనీప్రస్ఫుతా- ఉక్తంహిమయైతత్పుర్వమేవ *దైవీహ్య
షాగుణసయీను మమాయాదురత్యయా, మామేవయైప్రపద్యంతేమా
యామేతాంతరంతితత్తి + ప్రచక్ష్యేయతఃప్రవృత్తిరితివాపాతః-తమేవ
శూద్యంపురుషంప్రపద్యశరణమువగన్య ఇయతః అజ్ఞాననివృత్త్యాదేః కృ
త్సన్మస్యేతస్యసాధనభూతాప్రవృత్తిఃపురాణేపురాతనీప్రస్ఫుతా-పురా
తనానాంముముక్షూణాంప్రవృత్తిఃపురాణే - పురాతనాహిముముక్షువో
మామేవశరణమువగన్యనిముక్షుత్వంధాస్సంజాతాత్మనిర్ధః॥ ౪

మూ. { నిర్మానమోహజితసంగదోహాదిధ్యాన్యనిత్యాపినివృ }
త్తకామాః । ద్వంద్వైర్విముక్తాస్సుఖదుఃఖసంజ్ఞైర్ధి }
వృంత్యమూఢాఃపదమవ్యయంతత్ ॥ ౫ }

భా ॥ ఏవంమాంశరణమువగన్యనిమాణమోహజితసంగతానాన్యా
న్యాభిమానరూపమోహజితసంగదోహజితగుణమయభోగసంగాభ్యా
దోహః - అధ్యాన్యనిత్యాః ఆత్మనియత్ జ్ఞానంతదధ్యాన్యం ఆత్మజ్ఞాననిర
తాః- వినివృత్తతదితరకామాః- సుఖదుఃఖసంజ్ఞైర్ద్వంద్వైర్విముక్తాః-
అమూఢాఆన్యనాన్యస్వభావజ్ఞాః- తదవ్యయంపదంగచ్ఛంతి - అనవచ్ఛి
న్నజ్ఞానాకారమాత్మనంయథావస్థితంపాప్రసవంతి - మాంశరణమువగ
తానాం మత్ప్రసాదాదేవై తాస్సర్వాః ప్రవృత్తయస్సుశకాస్సిద్ధిపర్యం
తాభవంతీత్యర్థః॥ ౫

మూ. { నతద్భాసయతేసూర్యోనశశాంకోనపావకః । య }
గ్గత్వాననితతంతేతద్ధామపరమంమమ ॥ ౬ }

భా ॥ తదాత్మజ్యోతిర్నసూర్యోభాసయతే నశశాంకోనపావకశ్చ -

శ్రీ ఛందోవదృషీణాంప్రయోగానుమతేః ప్రచక్ష్యదితివరస్త్వైవదం॥
+తత్రప్రహృభిమతంపాతాంతరమద్ధాంతరంచాహ॥ ప్రచక్ష్యేత్వాదిసా॥ ఉత్త
మపురుషత్వేవాక్యానస్వయాత్ ఇయతఇతిపదచ్ఛేదః-ఏవంచశంకాయా
స్సాత్మాదిదముద్ధరంస్యాదితిభావః - ఇయచ్ఛబ్దిస్యాత్రప్రకృతాప్రకృత
సాకల్యపరత్వచాహ॥ అజ్ఞాననివృత్త్యాదేఃకృత్సన్మస్యేతి॥

జ్ఞానమేవహి సర్వస్యప్రకాశకం-బాహ్యైశ్చజ్యోతింషి వివయేంత్రయ
సంబంధవిరోధితమోనిరసనద్వారేణావకారకాణి - ఆస్యద ప్రకాశకౌ
యోగఃతద్విరోధిచానాదికమ౯,తన్నివతనంచోక్తంభగవత్సృష్టిమూ
లమసంగాది - యద్గత్వాపునర్ననివతంతే తస్మరమంధామ పరమం
జ్యోతిఃమనుమదీయంమద్విభూతిభూతోమమాంశఇత్యర్థః ఆదిత్యాదీనా
మపిప్రకాశకత్వేనతస్యవరమన్వ౯- ఆదిత్యాదీనిహిజ్యోతింషినజ్ఞానజ్యో
తిఃప్రకాశకాః- జ్ఞానమేవసర్వస్యప్రకాశకం॥ ౬

మూ. { మమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనః॥ మ }
{ నష్టస్థానీంద్రియాణిప్రకృతీస్థానకవ౯తి ॥ ౭॥ }

భా॥ ఇథముక్తస్యరూపస్సనాతనోమమాంశఏవస౯ కశ్చిదనాదిక
మ౯రూపావిద్యావేష్టితోజీవభూతోజీవలోకేవత౯మానోదేవమనుష్య
దిప్రకృతిపరిణామవిశేషశరీరస్థానిమనష్టస్థానీంద్రియాణికవ౯తి-కశ్చిచ్చ
పూర్వోక్తనమార్గేణాస్యఅవిద్యాయాఃముక్తఃస్వేనరూపేణావతిష్ఠతే-
జీవభూత స్త్వతినకుచితజ్ఞానైశ్వర్యః కమ౯లభిప్రకృతిపరిణామవిశేష
రూపశరీరస్థానామింద్రియాణాం మనష్టస్థానామీశ్వరస్తానకమానుగుణ
మితస్తతఃకవ౯తి॥ ౭

మూ. { శరీరంయదవాపోతియచ్ఛాపుతాగ్రిమతీశ్వరః॥ గృ }
{ హీత్వైతానిసంయాతివాయుర్గంధానివాశయాత్ ॥౮॥ }

భా॥ యచ్ఛరీరమవాపోతి - యస్మాచ్ఛరీరాదుతాగ్రిమతి-తత్రా
యమింద్రియాణామీశ్వరః ఏతానీంద్రియాణి భూతసూక్ష్మైస్సహ గృహీ
త్వాసంయాతి- వాయుగంధానివాశయాత్ - యథావాయుఃప్రచ్ఛం
దనకస్తూరికాద్యాశయాత్ తత్ స్థానాత్ సూక్ష్మైవయవైస్సహగంధా౯
గృహీత్వాన్యత్రసంయాతి తద్వదిత్యర్థః॥ ౮

అ॥ కానిపునస్తానీంద్రియాణిత్యత్రాహ॥

మూ. { శోత్రంచక్షుస్సృగ్మనంచరసనంఘ్రిణమేవచ ॥ అ }
{ ధిష్ఠాయమనశ్చాయంవిషయానుపసేవతే ॥ ౯॥ }

భా॥ ఎతానిమనష్టస్థానీంద్రియాణ్యధిష్ఠాయస్వస్వవిషయవృత్త్యను
గుణానికృత్వాతా౯శబ్దాదీ౯విషయానుపసేవతేతివభుక్తే॥ ౯

మూ. { ఉత్తాగ్రామంతంస్థితంవాపిభుంజానంవాగుణాన్వితం | వి }
 { మూఢానానువశ్యంతిపశ్యంతిజ్ఞానవత్సుమః || ౧౦ || }

భా || ఏవంగుణాన్వితంసత్త్వాదిగుణమయప్రకృతిపరిణామవిశేషమను
 వ్యత్వాదిసంస్థానపిండంసృష్టంపిండవిశేషాదుత్తాగ్రామంతం పిండవిశే
 షేనస్థితంవాగుణమయావిషయాభుంజానంవాకదాదినపి ప్రకృతి
 పరిణామవిశేషమనువ్యత్వాదిపిండావ్యలక్షణంజ్ఞానై కాకారంవిమూఢా
 నానువశ్యంతి-విమూఢాఃమనువ్యత్వాదిపిండాకారాత్కాభిమానినః-జ్ఞా
 నవత్సుమస్తుపిండాత్కవివేకవిషయజ్ఞానవంతః- సర్వావస్థమప్యేనం వి
 త్తాకారమేవపశ్యంతి || ౧౦

మూ. { యతంతోయోగినశ్చైనంపశ్యంత్యాత్మచ్యవస్థితం | య }
 { తంతోవ్యకృతాత్మానోనై నంపశ్యంత్యచేతనః || ౧౧ || }

భా || మత్ప్రపత్తిపూర్వకంకమయోగాదిషు యతమానానైర్ని
 మలాంతఃకరణాయోగినో యోగాభ్యేన చతుషా ఆత్మని శరీరేవస్థిత
 మపి శరీరాద్విచిక్తంస్యనయాపేణావస్థితమేనంపశ్యంతి - యతమానా
 ఆప్యకృతాత్మానోమత్ప్రపత్తివిరహిణస్తతవవానంసూతమనసః - త
 తవచేతస్యఆత్మాచలకనసమర్థచేతారహితాః-నై నంపశ్యంతి || ౧౧ ||

అ || ఏవంగవచంద్రాగ్నినామింద్రియసన్నికర్షణవిరోధిసంతమననిరస
 నముఖేనేంద్రియానుగ్రహకతయాప్రకాశకానాంజ్యోతిష్క తామపిప్ర
 కాశకంజ్ఞానజ్యోతిరాత్మాముక్తావస్థోజీవావస్థస్థభగవద్విభూతిరిత్యుక్తం
 * తద్ధామవరమమమ మమైవాంగోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనఇతి, ఇ
 దానీమదిత్పరిణామవిశేషభూతమాది క్యాదీనాం జ్యోతిష్కతాంజ్యోతిరపి
 భగవద్విభూతిరిత్యాహ ||

మూ. { యదాదిర్యగతతేజోజగద్భాసయతేఖిలం | య }
 { ద్భంప్రచుసీయచ్ఛాగ్నౌతతైజోవిధిమామకం || ౧౨ || }

భా || అఖిలస్యజగతోభాసకమేతేహమాదిత్యాదీనాంయతైజస్తత్త్వ
 దీయంతేజః- తైస్తైరారాధితేనమయాతేభ్యోదత్తమితివిధి || ౧౨

అ || పృథివ్యాశ్చభూతభౌతిక్యాధారకత్వశక్తిమూర్తయేత్యాహ ||

మూ॥ గామావిశ్వచభూతానిధారయాన్యహమోజసా॥ ౧౨౩॥

భా॥ అహంవృథివీమావిశ్వసర్వాణిభూతాన్యోజసామమాప్రతిహతసామధ్యేనధారయామి॥ ౧౨౪

మూ॥ పుష్టామిచౌషధీస్సర్వాస్సోమోభూత్వాసాన్యకః॥ ౧౩॥

భా॥ తథాహమమృతరసమయస్సోమోభూత్వాసర్వౌషధీఃపుష్టామి॥ ౧౩

మూ॥ { అహంవై శ్వానరోభూత్వాప్రాణినాందేహమాశ్రితః । }
{ పాణాపానసమాయుక్తఃపచామ్యన్నందతుర్విధం॥ ౧౪. }

భా॥ అహంవై శ్వానరోజాతరాసలోభూత్వాసర్వేషాంపాణినాందేహమాశ్రితః తైర్భుక్తంభాద్యశోమ్యలేహ్యపేయాన్యకం చతుర్విధమన్నంప్రాణాపానవృత్తిభేదసమాయుక్తఃపచామి॥ ౧౪

అ॥ అత్రపరమపురుషవిభూతిభూతాసోమవై శ్వానరౌ అహంసోమోభూత్వావై శ్వానరోభూత్వేతితత్సామానాధికరణ్యేన నిర్దిష్టే, తయోశ్చ సర్వస్యభూతజాతస్యపరమపురుషసామానాధికరణ్యనిర్దేశహేతుమాహ

మూ॥ { సర్వస్యచాహంహృదిసన్నిపిష్టోమగ్ధఃస్మృతిజ్ఞాన్ }
{ నమపొహనంచ । వేదైశ్చనర్వైరహమేవవేద్యో }
{ వేదాంతకృద్వేదవిదేవచాహం॥ ౧౫ }

భా॥ తయోస్సోమవై శ్వానరయోఃసర్వస్యభూతజాతస్య సకలప్రవృత్తినిప్రవృత్తిమూలజ్ఞానోదయవేదేహృదిసర్వంచుక్కుంకల్పేననియచ్ఛాంతహమాన్తతయాసన్నివిష్టః- తథాహుశ్శ్రుతయః * అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాగ్ సర్వాత్మా * యఃపృథివ్యాంతిష్ఠ * యత్యన్యనిష్ఠస్తాన్యనోంతరోయమయతి * పర్వకౌశప్రతీకాశగ్ హృదయంచాప్యథోముఖం * అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహరంపుండరీకంవేత్తేత్యాద్యః । స్మృతయశ్చ * శాస్తావిష్ణురశేషస్యజగతోయోజగత్తయః । ప్రశాంతారంసర్వేషామణీయాంసమణీయసాం॥ యమోవై వస్మతోరాజాయస్తవైషహృదిస్థితథిత్యాద్యః । అతోమత్తవివసర్వేషాంస్మృతిజ్ఞాయశే-స్మృతిఃపూర్వానుభూతవిషయమనభవసంసారమాత్రేజంజ్ఞానం-జ్ఞానమిన్ద్రియలింగాగమయోగజోవస్తునిశ్చయః-సోపిమత్తః-అపొహనంచ- అపొహనంజ్ఞాననివృత్తిః-అపొహనమూహనంవా-ఊహనమూహః-ఊహేనానామే

దం ప్రమాణమిథ్యం ప్రవర్తితమర్హతీతి ప్రమాణప్రవృత్త్యన్తావిషయం
సామగ్ర్యాదినిరూపణజన్యం ప్రమాణానుగ్రహకంజ్ఞానం-సహజేహూ
మత్తేవ-వేదైశ్చనర్వైహమేవవేద్యః- అతోగ్నిసూర్యవాయుసోమేం
ద్రాదిసామదంతర్యామిక త్వేనమదాత్మకత్వాదైత్వత్రిపాదనపరైరపిన
ర్వైర్వేదైరహమేవవేద్యః- దేవమనుష్యాదిశబ్దైర్జీవాత్మేవ-వేదాంతకృ
త్-వేదానాం *ఇంద్రంయజేతవరుణంయజేతేత్యేవమాదీనామంతః ఫ
లం-ఫలహీ తేనర్వేవేదాఃవర్యవస్యంతి- అంతకృత్ ఫలకృత్-వేదోదిత
ఫలస్యప్రదాతాచాహమేవేత్యర్థః - తదుక్తంపూర్వమేవ * యోయో
యాంయాంతసంభక్తఃశ్రద్ధయాచ్చితుమిచ్ఛతీత్యారభ్య *లభతేవతతః
కామాకామయైవఃహితాకాహితానితి *అహంహిసర్వయజ్ఞానాంభోక్తా
చప్రభురేవచేతి- వేదవిదేవచాహం-వేదవిచ్ఛాహమేవ-ఏవంనుదభిధా
యినంవేదమహమేవవేద- ఇతోన్యథాయోవేదార్థంబ్రూతే నసవేదవిది
శ్యభిప్రాయః॥

౧౫

అ॥ అతోమత్తేవసర్వవేదానాంసారభూతమర్థంశృణు॥

మూ. {ద్వావిమాపురుషేలోకక్షరశ్చక్షరవివచక్షు
{రస్సర్వాణిభూతానికూటస్థాక్షరఉన్యదాపశ}

భా ॥ క్షరశ్చక్షరశ్చేతిద్వావిమాపురుషేలోకప్రథితౌ- తత్రక్షరశ
జ్జనిద్విష్టఃపురుషోజీవశబ్దాభిలషణీయబ్రహ్మాదిస్తంబవర్యంతక్షరణస్వభావా
చిత్సంస్పృష్టసర్వభూతాని- అత్రాదిత్సంసర్గరూపైకొపాధినా పురుషశ్చ
త్యేకత్వనిదైశః - అక్షరశబ్దనిర్దిష్టఃకూటస్థః అదిత్సంసర్గవియుక్తః
స్వేనరూపేణావస్థితముక్తాశ్చ- సత్త్వచిత్సంసర్గాభావా దదిత్సరిణా
మవిశేషబ్రహ్మాదిదేహసాధారణోనభవతీతికూటస్థశ్చ్యవ్యతేఅత్రాప్యే
కత్వనిదేశోఽవిద్వియోగరూపైకోపాధినాభిహితః- నహితఃపూర్వమ
నాదోకాలేముక్తవికపవ- యథోక్తం*బహవోజ్ఞానతపసాపూతామద్భా
వమాగతాః- నర్దేపినోపజాయంతేప్రశయేనవ్యథంతిచేతి॥

౧౬

మూ. {ఉత్తమఃపురుషస్త్యన్యఃపరమాత్మైశ్చ్యదాహృతః॥ యో
{లోకత్రీయమావిశ్వవిభర్త్యవ్యయశ్చశ్రవః॥ ౧౭॥}

భా॥ ఉత్తమఃపురుషస్తత్రాభ్యాం క్షరాక్షరశబ్దనిర్దిష్టాభ్యాంబద్ధమ

క్షపురుషాభ్యామన్యః అథాంతరభూతః పరమాత్మే త్యుదాహృత స్సుర్వాసు
శ్రుతిషు-పరమాత్మేతినిదేశాదేవహవ్యతనః పురుషోబద్ధము క్షపురుషా
భ్యామథాంతరభూత ఇత్యవగమ్యతే - కథం, యోలోకత్రయమాపిశ్య
విభాతి- లోక్యత ఇతి లోకః తత్త్రియం లోకత్రయం-అచేతనంతత్సంస్కృ
ప్తశ్చేతనోము క్తశ్చేతి ప్రమాణావగమ్య మేతత్త్రియం యతిత్వతయా ఆవి
శ్య విభాతి- సతస్సాద్వాప్యప్యాధ్యతవాచ్ఛాధాంతరభూతః - ఇతశోప
త్రాల్లోకత్రయోదధాంతరభూతః, యతస్సోవ్యయశ్చ శ్వరశ్చ-అవ్యయస్వ
భావోహివ్యయస్వభావాదచేతనాత్తత్సంబంధేన తదనుసారిణశ్చ చేతనా
దదిత్యసంబంధయోగ్యతయా పూర్వసంబంధినో ముక్తాచ్ఛాధాంతరభూత
ఏవ తత్తైతస్య లోకత్రయస్యేశ్వరః-ఈశితవ్యాత్తస్సాద్ధాంతరభూతః॥

మూ. { యస్మాత్త్వరమతీతోహమక్షరాదపిచోత్తమః | ౧ |
తోస్మిలోకేవేదేవప్రథితః పురుషోత్తమః | ౧౨ | }

భా॥ యస్మాదేవముక్తైస్స్వభావైః తురంపురుషమతీతోహం-అక్షరా
న్ముక్తాదప్యైకైహేతుభిరుత్పత్తతమః- అనోహం లోకేవేదేవపురుషో
త్తమ ఇతి ప్రథితోస్మి- వేదాద్ధావలోక నాల్లోక ఇతి స్మృతిరి-హివాచ్యతే-
శ్రుతితాత్పర్యతాచెత్యర్థః.. శ్రుతితాతాత్వ * పరంజ్యోః రుపసంపద్యస్వేన
రూపేణాభినిష్పద్యతే సతత్తమః పురుష ఇత్యాదౌ-స్మృతావపి * అంశావ
తారంపురుషోత్తమస్య హ్యనాదిమథ్యాంతమజస్య విష్ణోరిత్యాదౌ॥ ౧౨

మూ. { యోమామేవమసమ్ముఖోజానాతిపురుషోత్తమః | ౧ |
స సర్వవిద్యజతిమాంసర్వభావేన భారత | ౧౬ | }

భా॥ యఏవముక్తైస్ప్రకారేణపురుషోత్తమంమామసమ్ముఖోజానా
తి-క్షరాక్షరపురుషాభ్యామవ్యయస్వభావతయావ్యాపనభరణైశ్వర్యా
దియోగేనదవిసజాతీయంజానాతి- సర్వవిత్ మత్ప్రప్రప్రపాయత
యాయద్వేదితవ్యంతత్సర్వంవేద-భజతిమాంసర్వభావేన-యేవమత్ప్ర
ప్రప్రపాయతయామద్యజనప్రకారానిదిష్టానైశ్చ సర్వైర్భజనప్రకారై
మాంభజతే- సర్వైర్ముద్విషయైర్వేదనైర్ముమయాపీరిత్యావమ
మసర్వైర్ముద్విషయైర్భజనైరుభయవిధానాపీతిరనేనవేదనేనమమజా
యతే॥

అ॥ ఇత్యేతత్పురుషోత్తమత్వవేదనంపూజయతి॥

మూ॥ { ఇతిగుహ్యతమంశాస్త్రమిదముక్తంమయానఘః ఏత }
 { ద్బుద్ధ్యాబుద్ధిమాంతస్యితకృతకృత్యశ్చభారత॥౨౦॥ }

{ ఓంతత్సదితి శ్రీభవద్గీతాసూపనిషత్సు పరబ్రహ్మవిద్యాయాం }
 { యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే పురాణపురుషోత్తమ }
 { యోగోనామపంచదశోధ్యాయః. ... .. * }

శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః

భా॥ ఇథంమమపురుషోత్తమత్వప్రతిపాదనంసర్వేషాంగుహ్యనాంగు
 హ్యతమమిదంశాస్త్రంత్వమనఘతయాయోగ్యతమఇతికృత్వామయా
 తవోక్తం- ఎతద్బుద్ధ్యాబుద్ధిమాంతస్యితకృతకృత్యశ్చ- మాంపెప్సినా
 డపాదేయాయాబుద్ధిస్ససర్వాడపాత్యాస్యాత్-యచ్ఛతేనకతావ్యంత
 త్వర్వంకృతంస్వాదిత్యర్థః-అనేనశ్లోకేనానంతరోక్తంపురుషోత్తమవిషయం
 జ్ఞానంశాస్త్రజన్యమేవైతత్సర్వంకరోతి, నతుసాక్షాత్కారరూపమిత్య
 చ్యతే॥ ౨౦

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే

పంచదశోధ్యాయః

శ్రీమతేభాష్యకారాయనమః

శ్రీ యోగముః

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యేషోడశాధ్యాయప్రారంభః.

అ॥ అలీ చేనా ధ్యాయత్రయేణ ప్రకృతిపురుషయోర్విచిక్తయోఽసంస్పృ
ష్టయోశ్చయూథాశ్చ్యవంతస్సంసర్గవియోగయోశ్చగుణసంగతద్విపర్య
యహేతుకత్వంసర్వప్రకారేణావస్థితయోఃప్రకృతిపురుషయోర్భగవద్వి
భూతిత్వం విభూతిమతోభగవతోవిభూతిభూతాదవిద్వస్తునశ్చిద్వస్తునశ్చ
బద్ధముక్తోభయయాపాదవ్యయత్వవ్యావసభరణస్వామ్యైర్థాంతరత
యాపురుషోత్తమత్వేనయాథాశ్చ్యవంతవనితం - అసంతరముక్తస్యకృ
త్విష్యాన్తస్యస్థేమేషాన్త్రవశ్యతాంవత్తుంశాన్త్రవశ్యతద్విపరీతయో
దైవాసురసర్గయోర్విభాగం

శ్రీభగవానువాచః

అభయం సత్వ సంకుచితానయోగవ్యవస్థితః । దా
నందమశ్చయజ్ఞశ్చ స్యాధ్యాయస్తపజ్జగవః ॥ ౧ ॥
అహింసా సత్వమకౌఠ్యస్త్యగత్వాంతిరవైశునంద
యాభూతేష్వలోలుత్సంమార్గవంప్రీతాచాపలః ॥ ౨ ॥
తేజఃకుమాధృతిశ్చౌచమద్రోహలూనాతిమానతా ।
భవంతి సంచదందైవీమభిజాతస్యభారత ॥ ౩ ॥

భా॥ త్విష్టాన్ త్విష్టవియోగసంయోగరూపస్యదుఃఖస్యహేతుదర్శనజండుః
 ఖంభయం తన్నివృత్తిరభయం - సత్త్వసంశుద్ధిః సత్త్వస్వాంతఃకరణస్యర
 జప్తమోభ్యామస్మృత్యవ్యం-జ్ఞానయోగవ్యవస్థితః ప్రకృతివియక్తాత్మస్య
 రూపవివేకస్థా-దానం న్యాయాజితధనస్యపాలేప్రతీపాదనం-దమః
 మనసోవివయాస్తుఖ్యనివృత్తిసంశీలనం-యజ్ఞః ఫలాభినందితహితభగవ
 దారాధనరూపమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానం-స్వాధ్యాయః సవిభూతేర్గుగవత

స్తదా రాధన ప్రకారస్య చ త్ర తిపాదకః కృతోస్త్వేదత్యత్సమసంధాయ వే
దాభ్యాసనిష్ఠా - తపః కీ కృత్రాచాంద్రాయణ ద్వాదశ్యుపవాసాదేర్భగవ
త్ప్రీణనక ముయోగ్యతాపాదనస్యకరణం - అర్జవం మనోవాక్కాయక
మవృత్తీనామేకనిష్ఠతా వరేషు - అహింసాపరపీడావజ్ఞానం - సత్యం
యథాదృష్టోద్ధగోచరభూతహితవాక్యం - అకౌఠ్యః - పరపీడాఫలచిత్తవికా
రరహితత్వం - త్యాగః అత్తహిత ప్రత్యనీకవరిగ్రహపమోదనం - శాంతిః ఇం
ద్రియాణాం విషయప్రావణ్యరోధసంశీలనం - అపైశునంపకానర్థకరచా
క్యనివేదనాకరణం - దయా భూతేషు - సర్వభూతేషు దుఃఖాసహిష్టుత్వం
+ అలోలుత్వం అలోలుపత్వం - అలోలుత్వమితివాపాతః - విషయేషు నిష్ప్ర
హత్వమిత్యర్థః - మాదవం అకారిత్యం - సాధుజనసంశ్లేషాహాతేత్యర్థః
హింసాకార్యకరణేపీడా - అచాపలం స్పృహణీయవిషయస్పృధావచన
లత్వం - తేజఃదుర్జనైరనభిభవనీయత్వం - క్షమాపరమిత్వపీడానుభవేపిపరే
షు తంప్రతిచిత్తవికారరహితతా - ధృతిః మహత్వానుష్ఠాపకృత్యకర్త
వ్యతాధారణం - శౌచం బాహ్యంతరకరణానాం కృత్యయోగ్యతా శా
స్త్రీయా - అద్రోహః పర్వేష్వనువరోధః - వరేషు స్వచ్ఛందవృత్తినిరోధ
రహితత్వమిత్యర్థః - నాతిమానితా అస్థానేగర్వోతిమానిత్వం తద్రహిత
తా - ఎతేగుణాదైవీంసంపదమభిజాతస్యభవంతి - దేవసంబంధినీసంపత్
దైవీ - దేవాభిగవదాజ్ఞానువృత్తిశీలాః తేహింసంపత్ సాచభగవదాజ్ఞా
నువృత్తిరేవ - తామభిజాతస్య తామభిముఖీకృత్యజాతస్య తాం నిర్వతా
యతుః జాతస్యభవంతీత్యర్థః॥

3

గీ శాస్త్రీయభాగ సంకోచస్తవత్తతిలక్షితేతద్విశేషానుదాహరతి॥ కృ
త్యైతి॥ * పః భుక్తైననక్తైనతతై వాయాచితేనచ, ఉపవాసేనదానేననర్థ్యా
దశిగోభవేదిత్యాదివిహితద్వాదశీనమారాధనాద్ధైకాదశ్యుపవాసోత్రద్వా
దశ్యుపవాసఉక్తః - యద్వాతిథివ్రతేషుతిథిద్వయప్రతేవద్వాదశ్యుపవా
సోవ్యవస్థైవ॥ + లుపిథాతాయజ్ఞుగం తేక్విపిక్యతేలాలుచివిప
కారాంతంపదం - అచిక్యతేతులోలుపత్తతి - తద్వ్యంజయతి - అలోలుత్వమ
లోలుపత్వమితి - లూఙ్ఞః ఛేదనత్తతి ధాతౌలోలూత్తతియజ్ఞుగంతం - తత్ర
ఛాందసంప్రాప్తమభిప్రేత్యాహ - అలోలుత్వమితివాపాతత్తతి॥

మూ. { దంభోదర్శోపమానశ్చకౌఠియః పాదువ్యమేవచ | ౭ }
 { జ్ఞానంచాభిజాతస్యపార్థసంపదమాసురిం || ౮ }

భా॥ దంభోధామికత్వభ్యావనాయధమానుష్ఠానం - దర్శకృత్యా
 కృత్యావివేకకరోపివయానుభవనిమిత్తహవః - అతిమానశ్చస్వవిద్యా
 భిజనాననుగుణోభిమానః - క్రొధఃపరపీడాఫలచిత్తవికారః - పాదువ్యం
 సాధూనాముద్వేగకరః స్వభావః - అజ్ఞానంపరావరతత్త్వకృత్యాకృత్యావి
 వేకః - ఏతేస్వభావాఅసురింసంపదమభిజాతస్యభవంతి - అసురాభగవ
 దాజ్ఞాతివృత్తిశీలాః || ౮

మూ॥ దైవీసంపద్విమోక్షాయనిబంధాయానురీమతా || ౯॥

భా॥ దైవీమదాజ్ఞానువృత్తిరూపాసంపత్తీవిమోక్షాయనిబంధాన్ము
 క్తయేభవతి - క్రమేణమత్ప్రాప్తయేభవతీత్యర్థః - అనురీమదాజ్ఞాతివృత్తి
 రూపాసంపద్విబంధాయభవతి - అధోగతిప్రాప్తయేభవతీత్యర్థః || ౯॥
 అ॥ ఏతచ్చుత్త్యాస్వప్రకృత్యనిర్ధారణాదతిభీతాయార్జునాయైవమాహ ||

మూ॥ మాశుచస్సంపదందైవీమభిజాతోసిపాండవ || ౧౦॥

భా॥ శౌకంమాకృధాః - త్వంతుదైవీసంపదమభిజాతోసి - పాండవ -
 ధామికాకౌగేనరస్యహిపాండవోస్తనయిస్త్యమిత్యభిప్రాయః || ౧౦॥

మూ. { ద్వౌభూతనర్గోలోకస్త్వికదైవఅసురపవచఃదై }
 { వాపస్తరశఃప్రోక్తఅనురంపార్థమేశ్వర || ౧౧ }

భా॥ అస్మికకమలోకే - కమలోకరాణాంభూతానాంసర్వోద్భవిభౌ
 దైవశ్వాసురశ్చేతి - సర్గఉత్పత్తిఃప్రాచీనపుణ్యపాపరూపకమేవశౌ
 ద్భగవదాజ్ఞానువృత్తితద్విపరీతకరణాయోత్పత్తికాలవివచితభాగైకభూతా
 న్యుద్భవ్యంతిత్యర్థః - తత్రదైవస్సగోవిస్తరశఃప్రోక్తః - దేవానాంమ
 దాజ్ఞానువృత్తిశీలానామత్పత్తిర్యదాచాగకరణార్థా సలచారఃకర్తవ్యో
 గజ్ఞానయోగభక్తియోగ రూపోవిస్తరశఃప్రోక్తః - అసురాణాంసగేశ్వ
 యదాచారార్థఃతమాచారంమేశ్వరమునుసకాశోచ్ఛ్రయ || ౧౧॥

మూ. { ద్రవృత్తించనివృత్తించజనానఃదురాసురాఃసశౌ }
 { చంనాపిచారోనసస్యంతేషువిద్యతే || ౧౨ }

భా॥ ప్రవృత్తిచనివృత్తిచాభ్యుదయసాధనం మోక్ష సాధనం దవైది
కంధమూమాసురానవిదుఃసజానంతి- శౌచంవైదికకమయోగ్యత్వంశా
స్త్రసిద్ధం- తద్బాహ్యమాంతరంచానురేషునవిద్యతే- నాపిచాచారః- త
ద్బాహ్యంతరశౌచంయోగసంధ్యావందనాదినాతచారేణజాయతేసోప్యా
చారస్తేషునవిద్యతే - యథోక్తం *సంధ్యాహీనోఽశు దిర్నిత్యమనహా
స్సర్వకమఃస్వీతి- తథాసత్వందలేషునవిద్యతే - యథాజ్ఞానంభూతహి
తరూపభావణంతేషునవిద్యతే॥ ౭

అ ॥ కించ॥

మూ. { అసత్యమప్రితిష్ఠంతేజగదామరణీశ్వరం॥ అపర }
{ స్వరసంభూతం క్రిమిమన్యతామహేతుకం॥౮ }

భా॥ అసత్యం-జగదేతత్సత్యశబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మకార్యతయాబ్రహ్మశ్చ
కమితినాహుః- అప్రితిష్ఠం-తథాబ్రహ్మణివ్రితిష్ఠితమితినవదంతి - బ్రహ్మ
ణానంతేనధృతాహిపుథివీసర్వాకాలోకావిభృతా- యథోక్తం * తేనే
యంనాగవర్త్యేణశిరసావిధృతామహీవిభృతామాలాంలోకానాంసదేవా
సురమానుషామితి-అశ్వరంసత్యనంకల్పేనవరేణబ్రహ్మణాసర్వేశ్వరేణ
మయైతన్నియమితమితచనవదంతి*అహంసర్వస్యప్రభవోమత్తేస్సర్వం
వ్రవతతత్తతిహ్యుక్తం-వదంతిచైవం-అపరస్వరసంభూతంక్రిమిమన్యతే,యో
షిత్పురుషయోఃపరస్వరసంబంధేన జాతమిదంమనుష్యవశ్యాదిక ముపల
భ్యతే- అనేవంభూతంక్రిమిమన్యదుపలభ్యతే- కించిదపిసోపలభ్యతత్తత్కర్మః-అ
తస్సర్వమిదంజగత్ కామహేతుకమితి॥ ౮

మూ. { ఏతాందృష్టిమవప్తభ్యానస్తాత్మనోల్బబుద్ధయః॥ ప్రభ }
{ వంత్కృకమాణఃక్షమామజగతోఽశుభాః॥౯ }

భా ॥ ఏతాందృష్టిమవప్తభ్యావలంబ్యనస్తాత్మనఃఅపృష్టదేహాతిరిక్తా
త్మనః అల్పబుద్ధయః ఘటాదివత్ జ్ఞేయభూతేదేహజ్ఞాతృత్వేన దేహ
వ్యతిరిక్తతత్తోపలభ్యతత్తతివివేకాకుశలాః ఉగ్రకర్మాణః సర్వేషాంహిం
సకాః జగతఃక్షయాయప్రభవంతి॥ ౯

మూ. { కామమూశ్రిత్యదుమ్పూరందంభమానమదాన్వితాః | మో }
 { హాన్యహీత్వానసన్తాహాన్యవర్తంతేచుచిత్రతాః || ౧౦ }

భా॥ దుమ్పూరందుమ్ప్రీపవిషయం కామమూశ్రిత్యతత్ప్రీపాధయిషయా
 మోహాదజ్ఞానాత్ - అసన్తాహా అన్యాయగృహీతపరిగ్రహాగృహీ
 త్వా అశుచిత్రతాః అశాస్త్రవిహితవ్రతయైకాః - దలభిమానమదాన్వి
 తాః ప్రవర్తంతే॥ ౧౦

మూ. { దింతామపరిమేయాంచప్రళయాంతాముపాశ్రితాః | }
 { కామోపభోగపరమాపతావదితిన్వితాః || ౧౧ }

భా॥ అద్యశోవాముమూర్ఖవర్జితాపమమేయామపరిచ్ఛేద్యాంచప్రళ
 యాంతాంప్రాకృతప్రళయావధికసాధ్యవిషయాముపాశ్రితాః - తథాకా
 మోపభోగపరమాః కామోపభోగపవరమపురుషార్థఇతిమన్వానాః - ఏ
 తావదితిన్వితాః ఇతోధికఃపురుషార్థోనవిద్యతఇతిసంజాతశ్చయైః॥

మూ. { ఆశాపాశశతైర్బద్ధాః కామకోధపరాయణాః | ఈహం }
 { తే కామభోగాధమన్యాయేనాథా సంపయాన్ || ౧౨ }

భా॥ ఆశాపాశశతైరాశోభిపాశశతైర్బద్ధాః - కామకోధపరాయ
 ణాః కామకోదైకస్థిరాః - కామభోగాధమన్యాయేనాథా సంపయాన్
 ప్రతీహంతే॥ ౧౨

మూ. ఇదమద్యమయాలబ్ధమిమంప్రాప్స్యేననోరథం || ౧౩

భా॥ ఇదంతేత్రపుత్రాదీకంసర్వంసుయామత్సమశ్చేనైవలబ్ధం
 నాదృష్టాదినా-ఇహంచననోరథమహమేవప్రాప్స్యేనాదృష్టాదినహితః॥

మూ. ఇదమస్తీదమపిమేభవిష్యతిపునర్దశం || ౧౪

భా॥ ఇదంధనమత్సనశ్చేనలబ్ధమేలస్తీ-ఇదమపిపునమేమత్స
 నశ్చేనైవభవిష్యతి॥ ౧౪

మూ. అసౌమయాహతశ్శత్రుహానిష్యేచాపరానపి || ౧౫

భా॥ అసౌమయాబలవతాహతశ్శత్రుః - అపరానపిశత్రూనిసహంతూరోధి
 త్పహనిష్యే కిమత్రమిదన్తేభిర్దుర్బలైః పరితస్మితేనాదృష్టపరికిరణే॥

అ॥ తథాచ

మూ. ఈశ్వరోహమహాభాగీసిన్ధోహంబలవాన్ముఖీ || ౧౬

భా॥ ఈశ్వరోహంస్సాధీనోహం-అన్యేహంచాహమేవనియంతా- అహంభోగీస్వతపవాహంభోగీ నాదృష్టాదిభిః-సిద్ధోహం స్వతస్సిద్ధోహం నకస్త్వాద్విదదృష్టాదేః-తథా స్వతపవబలవాక్స్వతపవసుభిః॥ ౧౪

మూ. ఆఙ్గోభిజనవానస్తికోనోఽస్తిసదృశోమయా॥ ౧౪౫

భా॥ అహంస్వతశ్చాఙ్గోస్తి అభిజనవానస్తిస్వతపవోత్తమకులేత్రసూతోస్తి- అస్మిన్లోకేమయాసదృశఃకోన్యస్త్వసామర్థ్యం లబ్ధసర్వవిభవోవిద్యతే॥ ౧౪౬

మూ. యత్యైదాస్యామిమోదివ్యతిత్యజ్ఞానవిమోహితాః॥ ౧౪౭

భా॥ అహంస్వయమేవయత్యైదాస్యామిమోదివ్యతిత్యజ్ఞానవిమోహితాః-ఈశ్వరానుగ్రహణిపేత్యైతస్సేనైవయాగదానాదికంకతుంశక్యమిత్యజ్ఞానవిమోహితామన్యంతే॥ ౧౪౮

మూ. { అనేకదిత్తవిభాగంతామోహజాలసమావృతాః । ప్రస }
{ క్తాః కామభోగేషుపరంతిసరకేతశుచా॥ ౧౪౯ }

భా॥ అదృష్టైశ్చరాదిసహకారశ్చతేస్సేనైవసర్వంకతుంశక్యమిక్యత్వా ఏవంకుర్యామేతద్వకుర్యామన్యద్వకుర్యామిత్యనేకదిత్తవిభాగంతాః-ఏవంరూపేణమోహజాలేనసమావృతాః కామభోగేషుప్రకషేణసక్తాః-మధ్యమృతాఃఅశుచౌసరకేవతంతి॥ ౧౫౦

మూ. ఆత్మసంభావితాస్తస్మాద్ధాధనమానమదాన్వితాః॥ ౧౫౧

భా॥ ఆత్మనైవసంభావితాః-ఆత్మనైవాత్మానంసంభావయంతీత్యర్థః-ప్రభాఃపరిపూర్ణంమన్యమానానకించితుర్వాణాః-కథం- ధనమానమదాన్వితాః ధనేనవిద్యాభిజనాభిమానేనవజనితమదాన్వితాః॥ ౧౫౨

మూ. యజంతేనామయజ్ఞైస్తైదంభేనావిధిపూర్వకం॥ ౧౫౩

భా॥ నామయజ్ఞైర్నామప్రయోజనైర్యజ్ఞైతినామమాత్రప్రయోజనైర్యజ్ఞైశ్చజంతే-తదపిదంభేనహేతునాయజ్ఞైర్వైఖ్యాపనాయావిధిపూర్వకంఅయథాచోదనంయజంతే॥ ౧౫౪

ఆ॥ తేచేద్యగ్భూతాయజంతశ్చిత్యాహ॥

మూ. { అహంకారంబలందర్పంకామంక్రోధంచసంత్రితాః । మా }
{ మాత్మపరదేహేషుప్రస్విపంతోభ్యసూయకాః॥ ౧౫౫ }

భా॥ అనన్యపేక్షోహమేవసర్వంకరోమిత్యేవంకూపసుహంకారమాశ్రితాః-తథాసర్వస్యకరణైనుద్భవమేవవర్త్యప్రమితచబలం-అతోమత్సన్యశోనశ్చిదస్తీతిచదర్పం-ఏవంభూతస్యహమకానుమాత్రేణ సర్వంసమృత్సన్యతత్తికానుం-నుమయేఅనిష్టకారిస్తాసర్వాకామానిష్యామీతిచకోధం-ఏవమేతాకసంశ్రితాఃస్వదేహాషుపరదేహాషుచావస్థితం సర్వస్యకారయితారంపునుషోత్తమంమానభ్యసూయకాఃప్రద్యపంతః-కుయ్యక్తిభిమత్స్థితోదోషమావిషుగర్వంతోమామసహమానా ఆహంకారాదికాకసంశ్రితాయాగాదికంసర్వక్రియాజాతంకుర్వతత్తత్సర్వం॥

మూ. {తానహంద్యిపతఃకూక్రాకసంసారేషునరాధమాకాః॥౩౬} {పాహ్యజన్మమశుభానాసురీష్యేవయోనిషు॥ ౧౯}

భా॥ య ఏవంమాంద్యివంతి తాక్రూరాకసరాధమాశుభానహమజస్రంసంసారేషుజన్మజరామరణాదిరూపేణ పరివర్తమానేషుసంతానేషు-తతాప్ర్యాసురీష్యేవయోనిషుషీపామి-హదానుకూల్యప్రత్యనీకేష్యేవజన్మసుషీపామి-తత్తజన్మప్రాప్త్యనుగుణవప్రప్తిహేతుభూతబుద్ధిషుకూక్రాస్వహమేవసంయోజయామీత్యర్థః॥ ౧౯

మూ. {ఆసురీంయోనిమాపన్నామూఢాజన్మనిజన్మనిమామ} {ప్రాప్త్యేవకాంతయతతోయాంత్యధమాంకతిం॥౨౦}

భా॥ మదానుకూల్యప్రత్యనీకజన్మాపన్నాః-పునరపిజన్మనిజన్మని మూఢాఃనుద్యిపరీతజ్ఞానామామప్రాప్త్యేవ అస్తిభగవాకసర్వేశ్వరోవాసుదేవత్తిజ్ఞానమప్రాప్యతతస్తతోజన్మనోఽధమామేవగతింయాంతి॥ ౨౦

ఆ॥ ౩ అస్యాసురస్వభావస్యాత్మనాశస్యమూలహేతుమాహ

మూ. {త్రివిధంనరకస్యైతద్ద్వారంనాశనమాత్మనః॥కామఃకోర్కీ} {ధస్తథాలోభస్తస్మాదేతత్త్రియంత్యజః + ౨౧}

భా॥ అస్యాసురస్వభావరూపస్యనరకస్యైతత్త్రివిధంద్వారంతచ్చాత్మనోనాశనం-కామఃక్రోధోలోభత్తి-త్రయంకాంస్వరూపం పూర్వమే

న్యథావస్థితస్యాత్మనోఽప్రాప్తిరేవప్యత్మనాశఃసచాసురస్వభావపవేత్యభిప్రాయేణాహ॥ఆసురస్వభావస్యాత్మనాశస్యేతి॥+త్రయంత్యజేదితి-పా॥

వవ్యాఖ్యాతం-ద్వారం మా గో-హేతురిత్యథాః- తస్మాదేత స్త్రీయంత్య
జ-తస్మాదతిఘోరనరక హేతుత్వాత్ కామక్రొధలోభనామైత త్త్రితయం
మూరతఃపరిత్యజ॥ ౨౧

మూ. { ఎత్తై ర్విముక్తఃకాంతేయగమోద్వారై (స్త్రీ)భిర౨౨ః }
{ ఆచరత్యాస్తాశ్చేయైస్తతోయాతిపరాంగతిం॥ ౨౨ }

భా॥ ఏతైఃకామక్రొధలోభై స్తమోద్వారై ముద్విపరీతజ్ఞానహేతు
భిర్విముక్తౌనరకస్తనఃశ్రేయోఽచరతి - లభ్యమద్విషయజ్ఞానోమదానుకూ
లేప్యప్రియతేతే-తతోమామేవపరాంగతింయాతి॥ ౨౨

అ॥ శాస్త్రానాజరోస్యనరకస్యప్రధాన హేతురిత్యాహ ॥

మూ. { యశ్చాస్త్రవిధిముస్సృజ్యవరతేకామకారతః॥ నససిద్ధి }
{ మవాపోత్తి నసుఖంనపరాంగతిం ॥ ౨౩ }

భా॥ శాస్త్రం వేదాః-విధిగనుశాసనం-వేదాఖ్యంమదనుశాసనముత్సృ
జ్యయఃకామకారతోవరతే-స్యచ్చందానుగుణమార్గైఃవరతే- నససి
ద్ధిమవాపోత్తి-నకామస్యాముష్మికీంసద్ధిమవాపోత్తి-నసుఖంకించదవా
పోత్తి-నపరాంగతిం-కుతఃపరాంగతింపాప్నోతీత్యథాః॥ ౨౩

మూ. { తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణంతే కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ । }
{ జ్ఞాత్వాశాస్త్రవిధానోక్తంకమకర్తుమహర్హసి॥౨౪ }

{ ఓంతత్పదితీభిగవద్గీతాసూపనిషత్సు పరబ్రహ్మవిద్యాయాం }
{ యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే వై వాసురసంపద్విభాగ }
{ యోగోనామపోడకో ధ్యాయః. ... * }

భా॥ తస్మాత్కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ ఉపాదేయానుపాదేయవ్యవ
స్థాయాంశాస్త్రమేవతపవ్రీమాణం-ధర్మశాస్త్రైతిహాసపురాణా ద్యవ
బృంహితావేదాఃయదేవపురుషోత్తమాఖ్యంపరంతత్త్వంతత్ప్రీణనరూపం
తత్త్వాప్రప్ర్యపాయభూతంచ కర్మావబోధయంతి తచ్ఛాస్త్రవిధానో
క్తంతత్త్వంకమకర్తుమజ్ఞాత్వా ధావదన్యూనాతిరిక్తంవిజ్ఞాయకర్తుం
త్యవహాన తదేవోపాదాతుమహాన॥ ౨౪

ఇతిశ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే

పోడకో ధ్యాయః

శ్రీమతేయతిపరిబృథాయనమః

మః - యశ్చరుచిస్తత్రత్రధాజాయతే - త్రధాహిసాభిమతంసాధయ
త్యేతదివిత్వాసపూర్వికాసాధనత్వరా- వాసనారుచిశ్చశ్రీధాచాత్మధ
మాగుణసంసర్గజాః- తేషామాత్మధమాణాంవాసనాదీనాంజనకాః
దేహాందియంతఃకరణవిషయగతాధమాః- కాన్తైక్యనిరూపణీయాః-
సత్త్వాదయోగుణాః- సత్త్వాదిగుణయంత్రదేహోద్యమభవత్కర్మణః - తత
శ్చేయంత్రధాసాత్వికీరాజసీతామసీచేతిత్రివిధా - తామిమాంత్రధాం
శృణు- సాత్రధాయశ్చసభావతంస్సభావంశృణ్వీశ్యధః॥ ౨

మూ. { సత్త్వానురూపాసర్వస్యత్రధాభవతిభారతశ్రీధా }
{ మయోయంపురుషాయోయచ్ఛ్రీధస్సవివసః॥ ౩. }

భా॥ సత్త్వమంతఃకరణం సర్వస్యపురుషస్యాంతఃకరణానురూపాశ్రీ
ధాభవతి- అంతఃకరణంయోద్యతగుణయంత్రం తద్విషయాశ్రీధాజాయ
తత్కర్మణః - సత్త్వశబ్దఃపూర్వోక్తానాందేహాందియాదీనాం ప్రదర్శనా
ధః- శ్రీధామయోయంపురుషః శ్రీధామయఃశ్రీధాపరిణామః - యోయ
చ్ఛ్రీధః- యఃపురుషోయాద్యశ్చాశ్రీధయాయుక్తః- సవివసః- సతాదృ
శశ్రీధాపరిణామః- పుణ్యకర్మవిషయేత్రధాయంత్రశ్చేత్ పుణ్యకర్మఫ
లసంయుక్తైభవతీతశ్రీధాప్రధానఃఫలసంయోగిత్యుక్తంభవతీతి॥ ౩

అ॥తదేవవివృణోతి॥

మూ. { యజంతేసాత్వికాదేవాయక్షరత్రాంసిరాజసాః॥ ౪ }
{ తాభూతగణాంశ్చాన్యేయజంతేతామసాజనాః॥ ౪ }

భా॥ సత్త్వగుణప్రచురాఃసాత్విక్యాత్రధాయాయుక్తాదేవాయజంతే
దుఃఖాసంభిన్నోత్కృష్టసుఖహేతుభూతదేవయాగవిషయా శ్రీధా సా
త్వికీత్యుక్తంభవతి- రాజసాయక్షరత్రాంసియజంతే-అన్యేతామసాజనాః
ప్రైతాభూతగణాయజంతే- దుఃఖసంభిన్నాల్పసుఖజనసీరాజసీత్రధా
దుఃఖపాత్రియాత్యల్పసుఖజనసీతామసీత్యధః॥ ౪

అ॥ ఎవంశాస్త్రీయేష్యేవయాగాదిమశ్రీధాయుక్తేషు గుణతఃఫలవి
శేషః అశాస్త్రీయేషుతపోయాగప్రభృతిషుమదనుశాసనవివరీతత్వేన న
కశ్చిదపినుఖలవః అపిత్యనర్థపవైహృదినిహితంవ్యంజయన్నాహ॥

మూ. { అశాస్త్రః హితం ఘోరం తవ్యం తేయతపాజనాః | దం
భాహంకారసంయుక్తాః కామ రాగబలాన్వితాః || ౫ ||
కర్మయంతశ్శరీరస్థభూతగ్రామమచేతనః | మాం
చైవాంతశ్శరీరస్థంతాన్విధ్యాసరశ్చయ్యా || ౬ || }

భా॥ అశాస్త్రవిహితమతః ఘోరమపితపాయేజనాస్తవ్యంతే-ప్రదశనా
నార్థమిదం-అశాస్త్రవిహితం బహ్వయాసంయాగాదికం యెకుర్వతేదంభా
హంకారసంయుక్తాః కామ రాగబలాన్వితాః శరీరస్థం పృథివ్యాదిభూతస
మాహంకర్యయంతో మదంశభూతం జీవంచాంతశ్శరీరస్థం కర్మయంతో యే
తవ్యంతే-యాగాదికంచకుర్వతే-తానాసురనిశ్చయ్యాన్విధి-అసురాణాం
నిశ్చయ ఆసురోనిశ్చయః-అసురాహి మదాజ్ఞావిపరీతకారిణః-మదాజ్ఞావి
పరీతకారిత్వాత్తేషాం సుఖలవసంబంధోనవిద్యతే ఆపిత్యనర్థవ్రాతేపతం
తీతిపూర్వమేవోక్తం *వతంతినరకైశుచాపతి|| ౬

అ॥ అథప్రకృతమేవశాస్త్రీయేషు యజ్ఞాదిషు గుణతోవిశేషం ప్రపంచ
యతి-తత్రాహారమూలత్వాన్నత్వాదివృద్ధిరాహారత్రైవిధ్యం ప్రథమము
చ్యతే *అన్నమయంహిసోవ్యమనః *ఆహారశుద్ధోసత్వశుద్ధిరిహిశూ
యతే॥

మూ. { ఆహారస్త్యపిసర్వస్యత్రివిధోభవతిప్రియః | య
జ్ఞస్తవస్తథాదానంతేషాంభేదమిమంశృణు || ౭ || }

భా॥ ఆహారోపసర్వస్యప్రాణీకాతస్యసత్త్వాదిగుణత్రయాన్వయేనత్రి
విధఃప్రియోభవతి-తత్రేవయజ్ఞోపిత్రివిధః-తథాలపోదానంచ-తేషాం
భేదమిమంశృణు-తేషామాహారయజ్ఞలబోదానానాం సత్త్వాదిభేదేనేమ
ముచ్యమానంభేదంశృణు॥ ౭

మూ. { ఆయుస్త్యవలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః | రస్యాః |
స్నిగ్ధాఘ్నిరాహృద్యా ఆహారాస్సాత్మికప్రియాః || ౮ || }

భా॥ సత్త్వగుణోపేతస్స సత్త్వమయా ఆహారాః ప్రియాభవంతి-సత్త్వ
మయాశ్చాహారా ఆయుర్వివర్ధనాః - పునరపి సత్త్వస్య వివర్ధనాః-సత్త్వ
మంతఃకరణం - అంతఃకరణకార్యజ్ఞానమహాసత్త్వశబ్దేనోచ్యతే * స
త్త్వాన్నజ్ఞాయతేజ్ఞానమిత్యసత్త్వజ్ఞానశుద్ధిహేతుత్వాత్-ఆహారోప

సత్వమయోజ్ఞానవివృద్ధి హేతుః- తథాబలారోగ్యయోరపివివర్ధనాఃను
ఖప్రీత్యోరపివివర్ధనాః- పరిణామకాలేస్వయమేవసుఖస్యవివర్ధనాః-త
థాప్రీతిహేతుభూతకర్తారంభద్వా రేణప్రీతివర్ధనాః- రస్యోఃమధురసో
పేతాః-స్నిగ్ధాః-స్నేహాయుక్తాః-స్థిరాఃస్థిరపరిణామాః,హృద్యారమణీయ
విశేషాః-ఏవంవిధా సత్వమయా ఆహారా సాత్వికస్యపురుషస్యప్రియాః

మూ. { కట్వస్తులవణాత్సుప్తతీక్ష్ణయాక్షుపిదాహినః । ఆహారే }
{ రా రాజసస్యేష్టామఃఖశో కామయప్రదాః॥ ౯॥ }

భా॥ కటురసాఅస్థురసాలవణోత్-టాలత్సుప్తాఅతితీక్ష్ణాఃరూక్షాఃపిదా
హినశ్చేతికట్వస్తులవణాత్సుప్తతీక్ష్ణయాక్షుపిదాహినః - ఆతిశైత్యాతితై
క్ష్ణాదిసామర్థ్యమయోగాస్తీక్ష్ణాః-శోషకరారూక్షాః- తాపకరాపిదాహి
నః- ఏవంవిధాఆహారారాజసస్యేష్టాః- తేవరిజోమయత్వాష్టఃఖశో కా
మయవర్ధనాఃరిజోవర్ధనాశ్చ॥

మూ. { యాతయామంగతరసంపూతిపర్యుషితంవయత్ । ఉ }
{ ద్విష్టమపిచామేధ్యంభౌజనంతామసప్రియం॥ ౧౦॥ }

భా॥ యాతయామందిరకాలావస్థితం - గతరసంత్యక్తస్వాభావికర
సం-పూతి మర్గంఘోషితం- పర్యుషితంకాలాంతరావత్త్వారసంతరావ
న్నం-ఉద్విష్టంగుర్వాదిభ్యోన్యేషాంభుక్తశిష్టం- అమేధ్యంఅయజ్ఞాహం
అయజ్ఞశిష్టమిత్యర్థః - ఏవంవిధంతమోమయంభౌజనంతామసప్రియంభ
వతి- భుజ్యతేత్యాహారేవభౌజనం పునశ్చతమసోవర్ధనం-అతోహితైషి
భిస్సత్వవివృద్ధయేసాత్వికాహారపవసేవ్యః॥

మూ. { అథలాకాంక్షీభిర్యజ్ఞోవిధిదృష్టోయథిభ్యతే । యష్ట }
{ వ్యమేవేతిమనస్సమాధాయససాత్వికః॥ ౧౧॥ }

భా॥ ఘరాకాంతారహితైఃపురుషైర్విధిదృష్టశ్చోస్త్రదృష్టః మంత్ర
స్త్రవ్యక్రియాదిభిర్యుక్తైయష్టవ్యమేవేతిభగవదారాధనత్వేనస్వయంప్ర
యోజనతయా యష్టవ్యమితిమనస్సమాధాయ యోయజ్ఞాభిభ్యతే - స
సాత్వికః॥

మూ. { అభిసంధాయతుఫలందంభాభామపివై వయః! ఇ }
{ జ్యతేభరతశ్రేష్ఠతయజ్ఞంపిద్ధిరాజనం॥ ౧౨॥ }

భా॥ ఫలాభినందియై కైదణంభగర్భాయశస్థిఫలశ్చయోయజ్ఞశ్చైతే
తంయజ్ఞంరాజసంవిధి॥ ౧౨

మూ. { విధిహీనమసృష్టేన్నంమంత్రహీనమదక్షిణం । శ్రీధా }
{ విరహితంయజ్ఞంతామసంపరిచక్షుతే॥ ౧౩ }

భా॥ విధిహీనం బ్రాహ్మణోక్తిహీనం-సదాచారయైర్విద్యుద్భిబాహి-
ష్టాజైర్యజుస్వేత్యుక్తిహీనమిర్యథః - అసృష్టేన్నమోదితవ్రత్యం -
మంత్రహీనమదక్షిణం శ్రీధావిరహితంచయజ్ఞంతామసంపరిచక్షుతే ॥

అ॥ ఆథతపసోగుణతస్త్రైవిధ్యంవస్తుం తస్యశరీరవాఙ్మనోసమ్పత్తయోస్వరూపభేదంతావదాహ॥

మూ. { దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞానాంపూజనంశౌచమాజనం । బ్రహ్మ }
{ చర్యమహింసాచశారీరంతపడుచ్యతే॥ ౧౪ }

భా॥ దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞానాంపూజనం- శౌచంతీర్థస్నానాదికం -
ఆజనంయథామనశ్శారీరవృత్తం- బ్రహ్మచర్యం యోగిత్సుభోగ్యతా
బుద్ధియుక్తేతాదిరహితత్వం - అహింసాలప్రాశీదా - ఏతచ్ఛార్గీ
రంతపడుచ్యతే॥ ౧౪

మూ. { ఆనుద్వేగకరంవాక్యంసత్యంప్రియహితంచయద్యాక్యంస్వాధ్యా }
{ ధ్యానాభ్యాసనంచైవవాఙ్మయంతపడుచ్యతే॥ ౧౫ }

భా॥ పరేషామనుద్వేగకరంసత్యంప్రియహితంచయద్యాక్యంస్వాధ్యా
నాభ్యాసనంచేత్యేతద్వాఙ్మయంతపడుచ్యతే॥ ౧౫

మూ. { మనఃప్రసాదస్సౌమ్యత్వంమానమాత్మనిగ్రహః । భావ }
{ సంశుద్ధిరత్యేతత్తపోమానసముచ్యతే॥ ౧౬ }

భా॥ మనఃప్రసాదోమనఃసంక్రోధాదిరహితత్వం - సౌమ్యత్వంమనఃస-
పరేషామభ్యుదయప్రావీణ్యం - మానంమనసావాక్పృథ్వినియమనం
ఆత్మనిగ్రహఃమనోవృత్తైర్ధ్యేయవిషయైవస్థాపనం - భావసంశుద్ధిః
త్వవ్యతిరక్తవిషయవంతారహితత్వం-ఏతన్నాసంతపః॥ ౧౬

మూ. { శ్రీధాయాపరయాతస్తుంతపస్త్రైవిధంనరైః । అఫలా }
{ కాంక్షిభిర్యుక్తేస్సాత్త్వికంపరిచక్షుతే॥ ౧౭ }

భా॥ అఫలాకాంక్షః ఫలాకాంతోరహితైః - యుక్తైః పరమపురుషా
రాధనయా వమిదమిచింతాయుక్తైః నరైః పరయాశ్రద్ధయాయత్రివిధంత
పః కాయవాఙ్మనోభిస్తప్తంతత్సాత్వికం పరిచక్షుతే ॥ ౧౬

మూ, { సత్కారమానపూజాధాంతపోదంభేనవైవయత్ ॥ క్రి }
{ యతేతదిహప్రోక్తం రాజసం చలమధ్రువం ॥ ౧౮ }

భా॥ మనసా ఆదరస్సత్కారః - వాచాప్రశంసా మానసం - శారీరోనమ
స్కారాదిః పూజా - ఫలాభిసంధిపూర్వకం సత్కారాద్యధాంతం చ దంభేన
హేతునాయత్తపః క్రియతేతదిహ రాజసంపోక్తం - స్వగౌరవిఫలసాధన
త్వేనాస్థిత్యాచలమధ్రువం - చలన్వంపాతభయేన చలనహేతుత్వం చ
ధ్రువత్వం తుయిష్ణుత్వం ॥ ౧౮

మూ, { మూఢగ్రాహణాత్మనోయత్ప్రీడయాక్రియతేతపః ॥ పర }
{ సోత్సాదనాధాంతవాతత్తామసముదాహృతం ॥ ౧౯ }

భా॥ మూఢాచివివేకినః - మూఢగ్రాహణ మూఢైః కృతేన అభినివేశేన
అన్యసశ్చక్యాదికమపరిత్యోక్త్యపీడయాయత్తపః క్రియతే - పరసోత్సాద
నాధాంతం చ యత్క్రియతే తత్తామసముదాహృతం ॥ ౧౯

మూ, { దాతవ్యమితి యద్దానందీయతేనుపకారిణః ॥ దేశేకాలేచ }
{ పాలేచ తద్దానం సాత్వికం స్మృతం ॥ ౨౦ }

భా॥ ఫలాభిసంధిరహితం దాతవ్యమితి దేశేకాలేపాలేచానుపకారిణ
యద్దానందీయతే - తద్దానం సాత్వికం స్మృతం ॥ ౨౦

మూ, { యత్ప్రత్యుపకారాధాంతఫలముద్దిశ్యవాపునః ॥ దీయ }
{ లేవపరిక్షిప్తంతద్రాజసముదాహృతం ॥ ౨౧ }

భా॥ ప్రత్యుపకారకటాక్షగర్భం ఫలముద్దిశ్యవ పరిక్షిప్తమకల్యాణద్ర
వ్యకం యద్దానందీయతే తద్రాజసముదాహృతం ॥ ౨౧

మూ, { అదేశకాలేయద్దానమపాత్రైభ్యశ్చ దీయతే ॥ అసత్కృ }
{ తమవజ్జాతంతత్తామసముదాహృతం ॥ ౨౨ }

భా॥ అదేశకాలే అపాత్రైభ్యశ్చ యద్దానందీయతే - అసత్కృతం పా
తప్రత్యుపకారాదిగౌరవరహితం - అవజ్జాతం సావజ్ఞం అనుపచారయుక్తం య

ద్వీయతేరతామసముదాహృతం॥

౨౨

అ॥ ఏవం వైదికానాం యజ్ఞవిధానానాం సత్వాదిగుణభేదేన భేదః క్తః, ఇదాసీతి స్వైవ వైదికస్య యజ్ఞాదేః ప్రణవసంయోగేన తస్య చ్ఛబ్దవ్యవచేశ్యతయా చలక్షణముచ్యతే॥

మూ. { ఓం తత్సదితి శబ్దో బ్రహ్మణః స్త్రీవిధః స్త్రుతః । బ్రా }
{ హ్మణా సై నవేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ విహితాః పురా ॥ ౨౩ }

భా॥ ఓమ్ తత్ సదితి విధో యం నిదేశః శబ్దో బ్రహ్మణః స్త్రుతః - బ్రహ్మణో న్యయీభవతి - బ్రహ్మ త వేదః - వేదశబ్దేన వైదికం కర్తవ్యతే - వైదికం యజ్ఞాదికం - యజ్ఞాదికం మఁ ఓం తత్సదితి శబ్దాన్నితం భవతి - ఓమితి శబ్దస్యాన్వయో వైదికకర్మాంగత్వేన ప్రయోగాదౌ ప్రయుజ్యమానతయా తత్సదితి శబ్దయోరన్వయః పూజ్యత్వాదయవాచకతయా - తేన త్రివిధేన శబ్దేనాన్నితా బ్రాహ్మణా వేదాన్వయిన స్త్రీవిధాః - వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ పురావిహితాః పురానుయైవ నిమిత్తా ఇత్యర్థః॥ ౨౩

అ॥ త్రయాణామోం తత్సదితి శబ్దానామన్వయప్రకారో వణ్యతే ప్రథమమోమితి శబ్దస్యాన్వయప్రకారమాహ॥

మూ. { తస్మాదోమిత్యదాహృత్య యజ్ఞదానతపఃక్రియాః । ప్రవ }
{ తం తే విధానోక్తాస్స తతం బ్రహ్మవాదినాం ॥ ౨౪ }

భా॥ తస్మాద్ బ్రహ్మవాదినాం వేదవాదినాం త్రీవిధాకానాం యజ్ఞదానతపఃక్రియాః విధానోక్తాః వేదవిధానోక్తాః - ఆదావోమిత్యదాహృత్య స తతం సదా దాపి సతతం తే - వేదాశ్చోమిత్యదాహృత్యారభ్యం తే - ఎవం వేదానాం వైదికానాం చ యజ్ఞాదినాం కర్మాణామోమితి శబ్దాన్వయో వర్ణితః - ఓమితి శబ్దాన్వయేన వేదధారణాత్తదన్వితయజ్ఞాదికర్మాకరణాచ్చ బ్రాహ్మణశబ్దాన్నితానాం త్రీవిధాకానామప్యోమితి శబ్దాన్వయో వర్ణితః॥ ౨౪

అ॥ అతై తేహం తదితి శబ్దాన్వయప్రకారమాహ॥

మూ. { తదిత్యనభిసంధాయ ఫలం యజ్ఞతపఃక్రియాః । దాన }
{ క్రియాశ్చ వివిధాః క్రియం తే మోక్షకాంక్షిభిః ॥ ౨౫ }

మూ. { అశ్రద్ధయాహుతందత్తంతపస్తప్తంకృతంచయత్ । }
 { అసదిత్యుచ్యతేపాథానచతప్తే శ్రీత్యనోభిహ ॥ ౨౮ }

{ ఓం తత్సదితి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు పరబ్రహ్మవి
 ద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే శ్రద్ధా
 త్రయవిభాగయోగోనామసప్తదశోధ్యాయః ... * }

శ్రీకృష్ణాయపరమాత్మనేనమః.

భా ॥ అశ్రద్ధయాకృతంశాస్త్రీయవాపి హిహమాదికమసదిత్యు
 చ్యతే- కుతః, నచతప్తే శ్రీత్యనోభిహ- నమోయాయ నసాంసారికాయచ
 ఫలాయతి॥

౨౮

ఇతిప్రదిభగవద్రామానుజఃపఠితే శ్రీమద్గీతాభాష్యే

సప్తదశోధ్యాయః

శ్రీమత్సంయమిచక్రపతిః నేనమః

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీయై నమః

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీమద్గీతాభాష్యే అష్టాదశాధ్యాయ ప్రారంభః.

అ || అతీతేనాధ్యాయద్వయేనా భ్యుదయనిశ్చేయససాధనభూతం
 వైదికమేవయజ్ఞతపాదానాదికంకర్మ నాన్యత్ - వైదికస్యవకర్మణ
 స్సామాన్యలక్షణంప్రణవాన్వయః- తత్రమోక్షాభ్యుదయసాధనయోగ్యే
 దస్తగ్నచ్ఛిష్టినిదేశ్యత్వేన-మోక్షసాధనంచకర్మ ఫలాభిసంధిరహితం
 యజ్ఞాదికం తదారంభశ్చసత్వోజ్జికాద్భవతి సత్త్వవృద్ధిశ్చసాత్వికాహ
 రసేవయేత్సుక్తం - అనంతరంమోక్షసాధనతయానిర్దిష్టయోగ్యైఃస
 న్నాన్యసయోగైఃకర్మ త్యాగస్యవస్వరూపం భగవతిసర్వేశ్వరేవసర్వ
 కర్మణాంకర్తృత్వానుసంధానం సత్త్వరజస్తమసాంకార్యవణానేన స
 త్త్వగుణస్యావశ్యోపాదేయత్వం స్వవణోచితానాంకర్మణాంపరమపు
 రుషారాధనభూతానాం పరమపురుషప్రాప్తినిర్వతనప్రకారః కృత్స్న
 స్యగీతాశాస్త్రస్యసారార్థోభక్తీయోగిత్యేతేప్రతిపాద్యంతే- తత్ర
 తావత్త్యాగసన్నాన్యసయోః పృథక్త్వేకత్వనిణాయాయ స్వరూపనిర్ణ
 యాయచాజ్ఞానఃవృచ్ఛతి॥

అజ్ఞానఉవాచ.

మూ. { సన్నాన్యసస్యమహాబాహురత్తమిచ్ఛామివేది }
 { తుం త్యాగస్యవహ్మషీకేశపృథక్కైశ్చిష్యమాదనం॥౧॥ }

భా|| త్యాగసన్నాన్యసాహిమోక్షసాధనతయావిహితౌ *నకర్మణా
 నప్రజయాధనేనత్యాగేనైకేఅమృతత్వమానతుః... వేదాంతవిజ్ఞానమని
 శ్చితాథాన్యసన్నాన్యసయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్త్వాః, తేప్రహ్మలోకే
 తుపరాంతకాలేవరామృతాత్మరిమువ్యంతిసర్వత్రత్యాగిషు- అస్యసన్నాన్య
 సస్యత్యాగస్యవతత్త్వంయాథాత్మ్యంపృథగ్వేదితుమిచ్ఛామి- అయమభి

పాత్రయః - కిమేతౌ సన్న్యాసత్వాగతౌ పృథగ్భావో ఉతైకాభావేవ
యదాపృథగ్భావో తదా౭ నయోః పృథక్త్వేన స్వరూపం వేదితుమిచ్ఛామి
ఏక త్వేపితస్య స్వరూపః వక్ష్యమిః॥

అలభానయో రేక మేవ స్వరూపం తచ్చైదృశ

మితి నిశ్చేదతుం వాదివిప్రతిపత్తిం దర్శయన్

త్రైభిగవానువాచః

మూ॥ { కామ్యానాంకర్తృణాం న్యాసంసన్న్యాససంకవయోవిదుః । }
{ సర్వకర్తృఫలత్యాగప్రాహుస్త్యాగంవివక్షణాః॥ ౨॥ }

భా॥ కేచనవిద్వాంసః కామ్యానాంకమణాం న్యాసంస్వరూపత్యా
గంసన్న్యాసంఽదుః-కేచి చ్ఛపిచక్షణాః నిత్యానాంనైమిత్తికానాం కా
మ్యానాంచసర్వేషాంకమణాంఫలత్యాగపవమోక్షశాస్త్రైషు త్యాగశ
బ్దార్థాభిప్రాయః - తత్రశాస్త్రీయత్యాగః కామ్యకమణ్యరూపవిష
యః సర్వకమణ్యవిషయభివివాదంప్రదర్శయన్ ఏకత్రసన్న్యాసశ
బ్దమిత్రత్రత్యాగశబ్దంప్రయుక్తవాన్- అతస్త్యాగసన్న్యాసశబ్దయోరే
కార్థత్వమంగీకృతమితిజ్ఞాయతే- తథా నిశ్చయంశృణుమేతత్రత్యా
గభరతసత్తమేతిత్యాగశబ్దేనైవసర్వయవచనాత్*నియతస్యతుసన్న్యా
సఃకర్తృణోనోపపద్యతేమోహత్తస్యపరిత్యాగః(తామసఃపరికిరీతః*అ
నిష్టమిష్టంమిత్రంచత్రివిధంకమణఃఫలం) భవశ్యత్యాగినాంప్రేత్యనతు
సన్న్యాసినాంకృచ్చిదితిపరస్పరపర్యాయతాదగ్ధనాచ్చ తయోరేకార్థ
త్వంప్రతీయతఇతినిశ్చయతే॥

మూ॥ త్యాజ్యందోషవదిత్యేకకర్తృప్రాహుమణిషిణః॥ ౨౪॥

భా॥ ఏకేష నిషిణః కాపిలావైది కాశ్చలేన్ద్రతానుసారిణోరాగాదిదోషవ
ద్బంధకత్వాత్ సర్వంయజ్ఞాదికమణ ముముక్షుణా త్యాజ్యమిప్రాహుః॥

మూ॥ యజ్ఞదానతపఃకిర్తనత్యాజ్యమిహపరే॥ ౩॥

భా॥ అపరేపండితాయజ్ఞాదికంకమణ నత్యాజ్యమిహప్రాహుః॥ ౩

మూ॥ నిశ్చయంశృణుమేతత్రత్యాగభరతసత్తమః॥ ౩౪॥

భా॥ తత్ప్రేషంవాదిప్రతిపన్నైత్యాగత్యాగవిషయ(నిశ్చయంపత్తిశృణు

మూ॥ త్యాగోహిపురుషవ్యాఘ్రప్రివిధస్సంప్రకీర్తితః॥౪॥

భా॥ త్యాగఃక్రియమాణేష్యేవవైదికేషుకర్మసుఫలవిషయతయాకర్మ విషయతయాకర్మత్వవిషయతయాచపూర్వమేవహిమయాత్రివిధస్సంప్రకీర్తితః*మయిసర్వాణికర్మాణిసన్న్యస్యాన్యజేతసానిరాశీర్నిమోమోభూత్వాయుధ్యస్యవిగతజ్వరభృతికర్మజన్యంస్యగౌఢికం ఫలం మనసస్యాదితిఫలత్యాగః- మదీయఫలసాధనతయామదీయమిదంకర్మైతికర్మణిమమతాయాఃపరిత్యాగఃకర్మవిషయస్త్యాగః- సర్వేశ్వరేకత్వత్యాగమనుధానేనాత్మనఃకర్మతాత్యాగఃకర్మత్వవిషయస్త్యాగః॥ ౪

మూ॥ యజ్ఞదానతపఃకర్మనత్యాజ్యంకార్యమేవతత్ ॥ ౪౫॥

భా॥ యజ్ఞదానతపఃప్రభృతివైదికకర్మముముక్షుశానకదాదిదపిత్యాజ్యం-అపిత్యాప్రయాణాదహరహఃకార్యమేవ॥ ౪౫

అ॥ కుతః॥

మూ॥ యజ్ఞోదానంతపశ్చైవపాపనానిమనీషీణామ్॥౪॥

భా॥ యజ్ఞదానతపఃప్రభృతీనిష్కాశ్రమసంబంధీనకర్మాణిమనీషీణాం మనసశీలానాంపాపనాని - మనసముపాసనం - ముముక్షుశాంతాయావజ్జీవముపాసనం కుర్వతాముపాసననిష్పత్తిరీరోధిప్రాచీనకర్మవినిశ్చనానీత్యర్థః॥ ౪౬

మూ॥ { ఏతాన్యపితుకర్మాణిసంగంత్యత్వాఫలానిచ॥ క }
{ ర్తవ్యానీతిమేపార్థనిశ్చితంకుతముత్తమం॥ ౬॥ }

భా॥ యస్తాన్యనీషీణాంయజ్ఞదానతపఃప్రభృతీనిపాపనానితస్తాదుపాసనవదేతాన్యపియజ్ఞాదికర్మాణిమదారాధనరూపాణిసంగంకర్మాణిమమతాం ఫలానిచత్యత్వా అహరహరాప్రయాణాదుపాసననిష్కాశ్రయముముక్షుశాకర్తవ్యానీతిమమనిశ్చితముత్తమంమతం॥ ౬

మూ॥ { నియతస్యనిత్యసన్న్యాసఃకర్మణోనోపవద్యతే । }
{ మోహోత్తస్యపరిత్యాగస్తామసఃపరికీర్తితః॥ ౭॥ }

భా॥ నియతస్యనిత్యవైమిత్తికస్యమహాయజ్ఞాదేకకర్మణస్సన్న్యాససన్న్యాగోనోపవద్యతే * శరీరయాత్రాపితృతేనప్రసిద్ధైకకర్మణ్యతిశరీ

రయాత్రాయాపవాసిధైః-శరీరయాత్రాహియజ్ఞశిష్టశనేనిర్వన్య-
మానాసహ్యజ్ఞానాయప్రభవతి- అన్యథా * తేత్వఘంభంజతేపాపాత్ర
త్యయజ్ఞశిష్టాఘరూపాశనాప్యాయనంనునసోవిపరీతజ్ఞానాయభవతి* అ
న్నమయంహిసోహ్యమృత్యున్నైహిమనతప్యాయతే* ఆహరిశుక్లాశ
త్యశుద్ధిస్సత్యశుద్ధాభివాస్త్పతిః*త్పతిలంభేనిర్వగ్రిధీనాంప్రమా
క్షాభిబిష్టాసాక్షాతా-రూపం జ్ఞానమాహరిశుద్ధాయత్తంత్రాయ
తే-తస్మాత్ప్రహయజ్ఞాదినిర్వనైమిత్తికంకమ- ఆప్రయాణాత్ బిష్టజ్ఞా
నాయైవోపాదేయమితి తస్యత్యాగోనోపవన్యతే - ఏవంజ్ఞానోత్పాదన
కమణోబంధకత్వమోహస్ఫురిత్యాగస్తామసఃపరితీతి-తే-తమోమూల
స్త్వోగస్తామసః తస్యకార్యాజ్ఞానమూలత్వేన త్యాగస్య తమోమూల
త్వం - తమోహ్యజ్ఞానస్యమూలం * ప్రమాదమోహాతమసో భవత్స
జ్ఞానమేవచేత్యతోక్తం - అజ్ఞానంతుజ్ఞానవిరోధివిపరీతజ్ఞానం-తథావవ
త్వతే*ఆధమృంధమృమితియామన్యతేతమసావృతా । సర్వాథాన్వ
పరీతాంశ్చబుద్ధిస్సాపార్థతానుసీతి- అతానిత్యనైమిత్తికాదేః కమణ
స్త్వోగోవిపరీతజ్ఞానమూలపవేత్యర్థః ॥ ౨

మూ. { దుఃఖమిత్యేవయతగర్మకాయన్లశభయాన్త్యజేత్ }
{ సకృత్వా రాజసంత్యాగంనైవత్యాగఫలంభేత్ ॥౮ }

భా॥యద్యపిపరంపరయామోక్షసాధనభూతంకర్మతథాపిదుఃఖాత్మ
కద్రవ్యాజానసాధ్యత్వాత్ బహ్వయాసరూపతయాకాయన్లశకరత్వా
ద్వమనసోఽవసాదకరమితీతిద్విత్వాయోగ నిష్పత్తయేజ్ఞానాభ్యాసవివ
యతనీయ ఇతియోమహాయజ్ఞాద్యాశ్రమ కర్మపరిత్యజేత్ సరాజసం ర
జోమూలంత్యాగంకృత్వాతదయథావస్థితశస్త్రార్థరూపమితిజ్ఞానోన్మత్తి
రూపంత్యాగఫలంభలభేత్ * అయథావత్ప్రజానాతిబుద్ధిస్సాపార్థ రాజ
సీతిహివత్వతే- సహికర్తృదృష్టద్వారేణమసఃప్రసాదహేతుః అపితుభగ
వత్ప్రసాదద్వారేణ॥ ౮

మూ. { కార్యమిత్యేవయతగర్మకాయన్లశభయాన్త్యజేత్ }
{ త్యక్త్వాఫలంనైవసత్యాగస్సాన్తిత్వకొమతః ॥ ౯ }

భా॥ నిత్యం నైమిత్తికమహోయజ్ఞాదివర్ణాశ్రమః హితంకర్మమహారా
ధనరూపతయాకార్యంస్వయంప్రయోజనమితమత్వాసంగంకర్మణిమమ
త్రాంఘలంచత్యక్త్వాయత్కియతే సత్త్యాగస్సాత్త్వికమతః - ససత్త్వ
ములఃయథావస్థితశాస్త్రాధికజ్ఞానమూలశ్చత్యభః - సత్త్వంహియథావ
స్థితవస్త్రజ్ఞానముత్పాదయతీత్యుక్తం* సత్త్వాస్సంజాయతేజ్ఞానమితి - వ
త్త్యుతేచ*ప్రవృత్తించనివృత్తించకార్యాకార్యేభయాభయే। బంధంమో
క్షంచయావైత్రిబుద్ధిస్సాపాథకసాత్త్వికీతి॥

మూ. { సద్వేష్ట్య కుశలంకర్మకుశలేనానువజ్యతే త్యాగీస }
{ త్వసమావిష్టోమేధావీచిన్నసంశయః ॥ ౧౦ }

భా॥ ఏవంసత్త్వసమావిష్టోమేధావీ యథావస్థితతత్త్వజ్ఞానస్తతఏవచి
న్నసంశయః కర్మాణి సంగఫలకర్మత్వత్యాగీ సద్వేష్ట్య కుశలంకర్మా
కుశలేచకర్మణినానువజ్యతే - అకుశలంకర్మానిష్టఫలం కుశలంచకర్మాప్త
రూపస్వగ్భుక్రవత్స్వాద్యాదిఫలం-సర్వస్త్రికకర్మణిమమతారహిత
త్వాత్ త్యక్తబ్రహ్మవృత్తిరీక్షసర్వ ఫలత్వాత్ త్యక్తకర్మత్వాచ్చత
యోఃక్రియమాణయోఃపీతద్వేషానకరోతి। అజ్ఞప్తఫలం పాపంకర్మాత్
పామీమాదికమభిప్రేదం* నావిరతోదుశ్చరితాన్నాశాంతానా సమాహి
తః। నాశాంతమానసోవాపి ప్రజ్ఞానేనై సమాపుయ్యాదితి దుశ్చరితావిర
తేజ్ఞానోన్మత్తిఃరోధస్వత్రవణాత్ - అతఃకర్మణికర్మత్వ సంగఫలా
నాంత్యాగశ్శాస్త్రీయత్యాగః నకర్మస్వరూపత్యాగః॥ ౧౦

అ॥ తదాహ॥

మూ. { సహిదేహభృతాశక్యంత్యక్తుంకర్మాణ్యశేషతః । }
{ యస్తుకర్మఫలత్యాగీసత్త్యాగీత్యభిధీయతే ॥ ౧౧ }

భా॥ సహిదేహభృతాధియమాణశరీరేణకర్మాణ్యశేషతస్త్యక్తుం శ
క్యం దేహధారణాథానామశనపానాదీనాంతదనుబంధినాంచకర్మణామ
వజఃసీయత్వాత్-తదధ్యంచమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానమవజఃసీయం - యస్తు
తేషుమహాయజ్ఞాదికర్మమఫలత్యాగీసపవ*త్యాగేనైకే అమృతత్వమాన
శురిత్యాదిశాస్త్రేషు త్యాగీత్యభిధీయతే - ఫలత్యాగీసిప్రదర్శనార్థః-ఫలక

తృత్యకర్తృసంగానాంత్యాగీతి *తిర్విధస్సంప్రక్తిర్నిత్యతిప్రక్రమాత్ ||

అ|| నను కర్మాణ్యగ్నిహోత్రార్థపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదీని మహాయజ్ఞాదీనివన్యగౌడిఫలసంబంధతయాశాస్త్రీర్విధీయంతే, నిత్యనైమిత్తికానామపి * ప్రాజాపత్యంగృహస్థానామిత్యాదిఫలసంబంధితయైవ హిచోదనా, అతస్తత్ఫలసాధనస్వభావతయాఽవగతానాంకర్తృణామనుష్టానైబీజావాపాదీనామివానభిసంహిత ఫలస్యాపీష్టానిష్టరూపఫలసంబంధోఽవర్జనీయః, అతోమోక్షవిరోధిఫలత్వేనముముక్షుణాన కర్మానుష్ఠేయమిన్యతః ప్రకరమాహ||

మూ. { అనష్టమిష్టమిష్టం చ త్రివిధం కర్తృణః ఫలం । భవత్య }
{ త్యాగినాం ప్రేత్య సతు సన్నాస్య సినాం క్వచిత్ || ౧౨ || }

భా|| అనష్టం నరకాదిఫలం- ఇష్టం స్వర్గాది- మిత్రహనిష్ట సంభిన్నం చ త్రివిధస్సన్నాద్యాది ఎతత్త్రివిధం కర్తృణః ఫలం అత్యాగినాంక తృత్యమమతాఫలత్యాగరహితానాం ప్రేత్య భవతి- ప్రేత్య-కన్యాసృగ్ధానోద్ధరకాలమిత్యర్థః- సతు సన్నాస్య సినాం క్వచిత్ - సతుకర్తృత్వాదిపరిత్యాగినాం క్వచిదపి మోక్షవిరోధిఫలం భవతి- ఎతదుక్తం భవతి- యద్యద్యగ్నిహోత్రా మహాయజ్ఞాదీని త్యాగ్యేవ తథాపి జీవనాధికారకామాధికారయోరివ మోక్షాధికారే దివియోగపుష్కలైస్సపరిపీరియతే - మోక్షవినియోగశ్చ *తే మేతం వెదానువచనేన బ్రాహ్మణావిదిషంతి యజ్ఞేన దానేన తపసానాశకేనేత్యాదిభిరితి-తదేవంక్రియమాణేష్యేవ కర్తృసుకర్తృత్వాదిపరిత్యాగిశ్చాస్త్రసిద్ధస్సన్నాస్యసంసవివచత్యాగఇత్యుక్తిః|| ౧౨

అ|| ఇద్ధాసంభవమిపురుషోత్తమేతంత్ర్యామిణికర్తృత్వానుసంభానేన ఆత్మన్యకర్తృత్వానుసంభానప్రకారమాహ, తతపివఫలకర్తృభోరపిను మతాపరిత్యాగోభవతీతి-వరమపురుషోహస్వకీయైశ్చ జీవాత్మనాస్వకీయైశ్చ కరణకలైబరప్రాణైః శ్చ స్వలీలాప్రయోజనాయకర్తృణాం భవతి, అతో జీవాత్మగతంతునిష్టవృత్త్యాదికమపి ఫలంతత్సాధనభూతంచ కర్తృవరమపురుషస్యైవ||

శ్చ లీలాదిప్రయోజనాయేతిచాతేత్వాదితదైవకారుణ్యాదిమూలభక్తరక్షణాదిగ్రహణం||

మూ. { ముచై తామహావాచాయా కారణానిబోధమేసాంఽ
ఖ్యాతాంతేప్రాక్తానిసద్ధయేసర్వకర్మణాం॥ ౧౩॥ }

భా॥ సః ఖ్యాబుద్ధిః- సాం ఖ్యాతాంతేయథావస్థితతత్త్వవిషయయా
వైదిక్యాబుద్ధ్యాఅనుసంహితే నిర్ణయేసర్వకర్మణాం సద్ధయే ఉత్పన్నయే
ప్రాక్తానివంచై తామకారణానిబోధమే - మమసకాశాదనుసంధత్స్వ -
వైదికీహిబుద్ధిః శరీరేంద్రియప్రాణజీవాత్మోపకరణంపరమాత్మానమేవక
ర్తారమవధారయతి * యలన్యైతస్మిన్నాత్మనోంతరోయమాత్మానవేదయ
న్యాత్మా శరీరం యలన్యానమంతరోయమయతినతలన్యాంతర్యామ్యమ్య
తః*అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్త్రాదనానాగోసర్వాత్మైత్యాదిషు॥ ౧౩

అ॥ తదిదమాహ॥

మూ. { అధిస్థానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధం । వివి
ధావపృథక్వైష్టవైవంచైవాత్రీపంచమం॥౧౪॥
శరీరవాత్సనోభిర్యతాత్మప్రారభతేనరః। న్యా
య్యంవావిపరీతంచాపంచైతేతిస్యహేతవః॥౧౫॥ }

భా॥ న్యాయ్యోశాస్త్రసిద్ధివిపరీతే ప్రతిషిద్ధేవాసర్వస్త్రికర్మణిశరీరే
వాచికేమానసేవపంచైతేహేతవః- అధిస్థానంశరీరం - అధిష్ఠీయతేజీవా
త్మనేతిమహాభూతసంఘాతరూపంశరీరమధిస్థానం-తథా కర్తాజీవాత్మా-అ
స్యజీవాత్మనోజ్ఞాతృత్వంః తృకత్వంచ*జ్ఞోతృపవ*కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాది
తివనూత్రోపపాదితం- కరణంచపృథగ్విధం - వాక్పాణిపాదాదివంచకం
సహనస్కం కర్తృండిరియంపృథగ్విధంః త్సనిష్పత్తౌపృథగ్వాన్యపారం-వివి
ధావపృథక్వైష్ట- వైష్టాశబ్దేనపంచాత్మావాయురభిధీయతే - తద్వృత్తి
వాచినాశరీరేంద్రియధారణస్యప్రాణాపానాదిభేదభిన్నస్య వాయోః
పంచాత్మనోపవిధావచేష్టావిధావృత్తిః-దైవంచైవాత్రీపంచమం అత్ర
కర్మహేతుకలాపే దైవంపంచమంపరమాత్మాంశర్యామీ కర్మనిష్పత్తౌప్ర
ధానహేతుర్యర్థః- ఉక్తంహి * సర్వస్యచాహంకారసన్నిభోమత్తః
స్మృతిజ్ఞానవబోధానంచేతి - ఏత్యుతివ*ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృ
ద్దైశేన్ద్రనత్మితి॥ ఛాగ్నియన్తాసర్వభూతానియంత్రీయాథానిమాయయే
తి- పరమాత్మాయైవంచజీవాత్మనఃకర్తృత్వం*సరాస్తతచ్ఛ్రీతేతిత్యు

పపాదితః | సన్వేషంపరమాత్మాయతైజీవాత్మనఃకర్మత్వే జీవాత్మకర్మ
 నియోజ్యోభవతీతివిధినిషేధశాస్త్రానిర్వహకానిన్యః - ఇదమపిచోద్యం
 సూత్రకారైశ్చ వ పరిహృతం * కృతప్రయత్నాపేక్షప్రపీతప్రతిషిద్ధా
 వైయథ్యాః భృశతి - ఎతదుత్తంభవతి - పరమాత్మనాదతైస్తదాధారై
 శ్చకరణకలెబరాదిభిస్తదాహితశక్తిభిఃస్వయంచజీవాత్మాతదాధారస్త
 దాహితశక్తిస్సకర్మనిష్పత్తయస్తేచ్ఛయాకరణాద్యధిష్ఠానాకారంప్ర
 యత్నంచారభతే - తదంతరవస్థితఃపరమాత్మాస్వానుమతిదానేన తంప్ర
 వర్తయతీతి జీవస్యాపిస్వబుద్ధ్యైవప్రవృత్తిహేతుత్వమస్తే - యథాగురుత
 రశిలావహీరుహాదిచలనాదిఫలప్రవృత్తిమబహుపురుషసాధ్యానుబహూ
 నాంహేతుత్వంవిధినిషేధభాక్త్యంచేతి || ౧౫

మూ. { తత్రైవంసతికర్తారమాత్మానంకేవలంతుయః | ప }
 { శ్యశ్యకృతబుద్ధిత్వాత్సంపశ్యతిదుర్మతిః || ౧౬ || }

భా. ఎవంవస్తుతఃపరమాత్మానుమతిపూర్వకేజీవాత్మనఃకర్మత్వేన
 తత్రతక్రకర్మణి కేవలమాత్మానమేవకర్తారంయః పశ్యతి సదుర్మతిర్వి
 పరీతమతిః, అకృతబుద్ధిత్వాత్ అనిష్పన్నయథావస్థితవస్తు బుద్ధిత్వాత్ నవ
 శ్యతి నయథావస్థితంకర్తారంపశ్యతి || ౧౬

మూ. { యస్యనాహంకృతోభావాబుద్ధిర్యస్యనలిప్యతేహ }
 { త్వాపిసత్యమాణ్లోకాన్నహతిసంబధ్యతే || ౧౭ || }

భా. పరమపురుషకర్మత్వానుసంధానేనయస్యభావః కర్మత్వవి
 షయోమనోవృత్తివిశేషోనాహంకృతోనాహమభిమానకృతః - ఆహంక
 రోమీజ్ఞానంయస్యనవిద్యతత్యత్వర్థః - బుద్ధిర్యస్యనలిప్యతే - అస్మిన్నాత్మ
 మమకర్మత్వాభావాదేతన్నలం నమయా సంబధ్యతే - నచమదీయంక
 రైతియస్యబుద్ధిర్జ్ఞాయతత్యత్వర్థః - సత్యమాణ్లోకాయధైర్యాత్వాపితా
 న్ననిహంతి, నకేవలంభీష్మాదీనిత్యర్థః - తత్రైవయథాభ్యుక్తకర్మణాసంబధ్య
 తే తత్ఫలంనానుభవతీత్యర్థః || ౧౭

అ. సర్వమిదమకర్మత్వాద్యనుసంధానంసత్వగుణవృద్ధ్యైవభవతీ
 తిసత్వస్యోపాదేయతాజ్ఞావనాయకర్మణిసత్వాదిగుణకృతం వైషవ్యం
 ప్రపంచయిష్యకర్మచందనాప్రకారంతావదాహ ||

మూ. { జ్ఞానంజ్ఞేయంపరిజ్ఞాతాత్రివిధాకర్తృచోదనాకరణం }
 { కర్తృకర్తైతివిధాకర్తృసంక్రమాః ॥ ౧౮ }

భా॥ జ్ఞానంకర్తవ్యకర్తృవిషయంజ్ఞానంజ్ఞేయంచకర్తవ్యంకర్తృపరిజ్ఞాతాతస్యబోధైతిత్రివిధాకర్తృచోదనాబోధబోధవ్యబోధ్యయుక్తౌజ్యోతిష్టోమాదికర్తృవిధిరిత్యర్థః-తత్త్రిబోధవ్యరూపంకర్తృత్రివిధంసంక్రమ్యతే-కరణంకర్తృకర్తైతి-కరణంసాధనభూతంద్రవ్యాదికం-కర్తయోగాదికర్తృలనుష్ఠాతేతి॥ ౧౮

మూ. { జ్ఞానంకర్తృచకర్తృచత్రిదైవగుణభేదతఃప్రోవ్యతే }
 { గుణసంఖ్యానేయథావచ్ఛృణుతాన్యపి ॥ ౧౯ }

భా॥ కర్తవ్యకర్తృవిషయంజ్ఞానమనుష్ఠీయమానంచకర్తృతస్యానుష్ఠాతాచ-సత్త్వాదిగుణభేదతస్త్రిదైవప్రోవ్యతే-గుణసంఖ్యానేయగుణకార్యగుణనేయథావచ్ఛృణుతాన్యపి-తాగుణతోభిన్నాజ్ఞానాదీనియథావచ్ఛృణు॥

మూ. { సర్వభూతేషుయేనైకంభావశువ్యయమీక్షతే అపి }
 { భక్తంవిభక్తేషుతజ్ఞానంవిధిసాత్త్వికం ॥ ౨౦ }

భా॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియబ్రహ్మచారిగృహస్థాదిరూపేణవిభక్తేషుసర్వేషుభూతేషుకర్తృధికారిషుయేతజ్ఞానేనైకమాత్మాఖ్యంభావంచత్రాప్యవిభక్తంబ్రాహ్మణత్వాద్యనేకాకారేష్వపిభూతేషుసితద్విధివిభాగవత్సుజ్ఞానాకారలక్షణవిభాగరహితశువ్యయంచ్యయస్సభావేష్వపిబ్రాహ్మణాదికరీరేష్వవ్యయం-అవికృతం-ఫలాదిసంగానర్హంచకర్తృధికారవేళాయామీక్షతేతజ్ఞానంసాత్త్వికంవిధి॥ ౨౦

మూ. { పృథక్త్వేనతుయజ్ఞానంనానాభావాకృత్యధాత్వా }
 { వేత్తిసర్వేషుభూతేషుతజ్ఞానంవిధిరాజసం ॥ ౨౧ }

భా॥ సర్వేషుభూతేషుబ్రాహ్మణాదిషుబ్రాహ్మణాద్యాకారపృథక్త్వేనాత్మాఖ్యానపిభావాన్నానాభూతానిసితద్విధివిపృథక్త్వేనచపృథగ్విధాకఫలాదిసంగయోగయోగ్యాకారకర్తృధికారవేళాయాంయత్జ్ఞానంచేత్తితత్జ్ఞానంరాజసంవిధి॥ ౨౧

మూ. { యత్తుకృత్సంవదేకస్త్రికాకార్యేనక్తమహేతుకం । }
 { అతత్త్వార్థవదల్పంచతత్త్వావసముదాహృతం ॥ ౨౨ }

భా॥ యత్తుజ్ఞానమేకస్త్రికాకార్యేవికస్త్రికార్తవ్యేకర్తృణిప్రేరభూతగ
 తాద్యారాధనరూపేచత్యల్పఫలేకృత్సంఫలవత్సక్త్యంతహేతుకంవస్తు
 తత్త్వకృత్సంఫలవత్తయాతథావిధసంగహేతురహితం - అతత్త్వార్థవ
 త్పూర్వవిదేవాత్మనిష్పృథక్త్వాదియ్యతరయామిథ్యాభూతార్థవిషయమ
 త్యల్పఫలంచప్రేతాద్యారాధనవిషయత్వాదల్పంచతత్త్వావసంతామస
 ముదాహృతం ॥ ౨౨

అ॥ ఏనంకర్తవ్యకర్తృవిషయజ్ఞానస్యాధికారవేళాయామధికార్యంశే
 నగుణతస్రైవిధ్యముక్త్యాఅనుష్ఠేయస్యకర్తృణాగుణతస్రైవిధ్యమాహ ॥

మూ. { నియతంసంగరహితమరాగద్వేషతఃకృతంఅఫల }
 { ప్రేపునాకర్తృయత్తత్సత్త్వికముచ్యతే ॥ ౨౩ }

భా॥ నియతంస్వవగ్తాశ్రమోదితం సంగరహితం కర్తృత్వాదిసంగర
 హితం అరాగద్వేషతః కృతం కీర్తిరాగాదకీర్తిద్వేషాచ్చనకృతం - అ
 దంభేనకృతమిత్యర్థః - అఫలప్రేపునాఅఫలాభిసంధినా కార్యమిత్యేవకృ
 తంయతకర్తృతత్సత్త్వికముచ్యతే ॥ ౨౩

మూ. { యత్తుకామేపునాకర్తృసాహంకారేణవాపునఃక్రియ }
 { తేబహుళాయాసంతద్రాజసముదాహృతం ॥ ౨౪ }

భా॥ యత్తుపునఃకామేపునాఫలప్రేపునాసాహంకారేణవా - వాశబ్ద
 స్సౌధైకకర్తృత్వాభిమానయుక్తనవ - బహుళాయాసంయతకర్తృక్రి
 యతేతద్రాజసం - బహుళాయాసమిదం కర్తృమయైక్రియత ఇత్యేవం
 రూపాభిమానయుక్తేనయతకర్తృక్రియతేతద్రాజసమిన్యర్థః ॥ ౨౪

మూ. { అనుబంధంక్షయంహింసావసనేత్వచపారుషం }
 { మోహదారభ్యతేకర్తృయత్తత్తామసముచ్యతే ॥ ౨౫ }

భా॥ కృతేకర్తృణ్యనుబద్ధమానందుఃఖిమనుబంధః - క్షయకర్తృణిక్రియ

శ్రీ కార్యభూతస్యజ్ఞానస్యసంగస్యవాకారణమాత్మనిష్పేధాయోగా
 తప్రేతావస్థస్సంగహేతురిహప్రతిపేధ్యత ఇత్యాహ ॥ వస్తుత్యతి ॥ అ
 హేతుకమితిపాఠేపహేతుకాదన్యత్వవివక్షయాఅయమేవాహ్నిగాహ్యః

మాణేఅర్థవి నాశః-హింసాతత్ప్రసాదిపీడా-పాదుషమాన్యనః కర్మసమా
వససానుధ్యం-వితాన్యనవేక్ష్యుః అవిమృశ్య-మోహోత్పరమపురుష కర్తృ
త్వాజ్ఞానాద్యత-ర్హిరభ్యతే తత్తామసముచ్యతే॥ ౨౫

మూ॥ { ముక్తసంగోనహంవాదీభ్యశ్చ త్సాహసమన్వితః । }
{ సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్విర్వికారఃకర్తాసాత్వికఉచ్యతే॥ ౨౬ }

భా॥ ముక్తసంగఃఫలసంగరహితః అనహంవాదీకర్తృత్వాభిమానర
హితః-భృశ్యుత్సాహసమన్వితః ఆర్థైకర్మణీయావత-ర్మసమాప్త్యవ
ర్జనీయదుఃఖధారణభృతీః ఉత్సాహఃఉచ్యతేచేతస్తస్వంతాభ్యాం సమ
న్వితః-సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్విర్వికారః యుద్ధాదౌకర్మణీ తమవకరణ భూతత్ర
వ్యార్థనాదిమదిసిద్ధ్యసిద్ధ్యోరవికృతచిత్తైకకర్తాసాత్వికఉచ్యతే॥ ౨౬

మూ॥ { రాగీకర్మఫలప్రేక్షున్లభోహింసాన్మకౌశుచిః । హ }
{ ర్షశోకాన్వితఃకర్తారాజసఃపరికీర్తితః॥ ౨౭ }

భా॥ రాగీయశోధీకర్మఫలప్రేక్షుఃకర్మసలాధీ-లుభఃకర్తాపేక్షితద్ర
వ్యవ్యయస్వభావరహితః-హింసాన్మకఃపరాకాపీడయత్వాతైకర్మకుర్వా
ణః- అశుచికర్తాపేక్షితశుద్ధిరహితః-హర్షశోకాన్వితఃయుద్ధాదౌకర్మణీ
జయనాదిసిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్హర్షశోకాన్వితఃకర్తారాజసఃపరికీర్తితః॥ ౨౭

మూ॥ { అయుక్తఃప్రాకృతస్తన్భిశ్చలోనైకృతికోలసః । వి }
{ హదీదీర్ఘసూత్రీచకర్తాతామసఉచ్యతే॥ ౨౮ }

భా॥ అయుక్తఃశాస్త్రీయకర్తాయోగ్యః ప్రాకృతఃఅనధికతవిద్యః -
స్తబ్ధనారంభశీలః-శరఃఅభిచారాదికర్మగుచిః నైకృతికొవందనవరః- అ
లసఃఅకర్తృవ్యపికర్మసుమందప్రవృత్తిః - విహదీఅతిమాత్రావసాదశీలః-
దీర్ఘసూత్రీ అభిచారాదికర్మకుర్వణపరేషుదీర్ఘకాలవత్యనర్థపర్యాలో
చనశీలః- ఏవంభూతోయైకకర్తాసతామసః॥ ౨౮

అ॥ ఏవంకర్తవ్యకర్మవిషయజ్ఞానేకర్తవ్యేచకర్మణీ అనుష్ఠాతరిచగుణత
స్సైవిధ్యముక్తం, ఇదాసంసర్వతత్త్వసర్వపురుషార్థశ్చయరూపాయా
బుద్ధిభ్యతేశ్చగుణతస్సైవిధ్యమాహ॥

మూ॥ { బుద్ధిర్భేదంధృతేస్త్వైవగుణశస్త్రీవిధంశృణు । }
{ ప్రాప్యమానమశేషేణపునక్తేనధనంజయ॥౨౯ }

భా॥ బుద్ధిర్వివేకపూర్వకం నిశ్చయరూపం జ్ఞానం - ధృతికారభాగ్యాః క్రియా యాయా విఘ్నోపనిపాతేపి భారణం - తయోస్తుత్వాదిగుణతః (ప్రీతివిధభేదంపుత్రత్వైకపోష్యమానం యథావచ్ఛ్రుణు॥ ౨౯

మూ. {ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యేభయభయే ।
బంధం మోక్షం చ యావేత్తి బుద్ధిస్సాపార్థసాత్వికీ॥ }

భా॥ ప్రవృత్తిరభ్యుదయసాధనభూతో ధర్మః - నివృత్తి మోక్షసాధనభూతః - తావుభాయథావస్థితౌ యా బుద్ధిర్వేత్తి - కార్యాకార్యే సర్వవర్తమానాం ప్రవృత్తినివృత్తిధర్మయోరన్యతరనిష్ఠానాం దేశకాలావస్థాపితేషేషీష్విదం కార్యమిదమకార్యమితి యావేత్తి - భయభయే శాస్త్రాతివృత్తిభయస్థానంతదనువృత్తిరభయస్థానం - బంధం మోక్షం చ సంసారయాథాత్మ్యైవ తద్విగమయాథాత్మ్యైవ - యావేత్తి సాసాత్వికీ బుద్ధిః॥ ౩౦

మూ. {యయాధర్మమధర్మంచ కార్యంచాకార్యమేవచ ।
అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సాపార్థసాత్వికీ॥ ౩౧ }

భా॥ యయా పూర్వోక్తిద్విబంధమంతద్విపరీతంచ తన్నిష్ఠానాం దేశకాలావస్థాదిషు కార్యంచాకార్యంచ యథావత్ప్రజానాతిసారజనీ బుద్ధిః॥

మూ. {అధర్మంధర్మమితి యామన్యతే తమషావృతా । స
ర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సాపార్థసాత్వికీ॥ }

భా॥ తామసీతు బుద్ధిప్రమసావృతా సతీ సర్వార్థాన్విపరీతాన్యన్యతే అధర్మంధర్మంధర్మంచాధర్మంసంతంచాధర్మమసంతమసంతంచార్థంసంతంపరంచత్వైమపరమపరంచత్వైవపరం ఎవంసర్వంవిపరీతం మన్యతే తత్వథః॥ ౩౨

మూ. {ధృత్యా యయాధారయతే మనః ప్రాణేంద్రియక్రియాః ।
యోగేనావ్యభిచారిణ్యా ధృతిస్సాపార్థసాత్వికీ॥ ౩౩ }

భా॥ యయాధృత్యా యోగేనావ్యభిచారిణ్యా మనఃప్రాణేంద్రియాణాం క్రియాః పురుషోధారయతే - యోగో మోక్షసాధనభూతం భగవదుపాసనం - యోగేన ప్రయోజనభూతేనావ్యభిచారిణ్యా - యోగోజ్ఞేన ప్రివృత్తాస్తత్సాధనభూతామనఃప్రభృతీనాం క్రియాః యయాధృత్యాధారయతే సాసాత్వికీ త్యథః॥ ౩౩

మూ. { యయాశుధమకామాధాకధృత్యాధారయతేజస్స |
ప్రసంగేనఫలాకాంతీధృతిస్సాపాధకరాజసీ || ౩౪ }

భా॥ ఫలాకాంతీపురుషఃప్రకృష్టసంగేనధమకామాధాక'యయా
ధృత్యాధారయతే సారాజసీ- ధమకామాధాకశబ్దేన తత్సాధనభూతా
మనఃప్రాణేంద్రియక్రియాలక్ష్యం తే-ఫలాకాంతీత్యతాపిఫలశబ్దేన రా
జసత్వాద్ధమకామాధాకపవన్వీతాః-అతౌధమకామాధాకపేక్ష
యామనఃప్రభృతీనాంక్రియాయయాధృత్యాధారతే సారాజసీత్యుక్తం
భవతి || ౩౪

మూ. { యయాస్వప్నం భయంశోకం విషాదం వదమేవచ |
నవిముంచతిదుమేధా ధృతిస్సాపాధకతామసీ || ౩౫ }

భా॥ యయాధృత్యా స్వప్నంనిద్రాం మదం విషయానుభవజనితం
మదం-స్వప్నమదాపుద్దిశ్యప్రవృత్తామనఃప్రాణాదీనాంక్రియాఃదుమేధా
ధానవిముంచతిధారయతి-భయశోకవిషాదశబ్దాశ్చ భయశోకాదిదాయవి
షయపరాః- తత్సాధనభూతాశ్చమనఃప్రాణాదిక్రియాయయాధారయ
తేసాధృతిస్తామసీ || ౩౫

మూ॥ సుఖంత్విదాన్ప్రవిధంశృణుమేభరతపథభా || ౩౫౪

భా॥ పూర్వోక్తాస్సర్వేజ్ఞానకర్తృకర్తృదయోయచ్ఛేషభూతాస్తత్త్వమ
ఖింగుణతస్త్రివిధమిదాన్ప్రవిధం || ౩౫౪

మూ॥ అభ్యాసాచ్రమతేయశ్రీదుఃఖాంతంచరిగచ్ఛతి || ౩౬ ||

భా॥ యన్విశుభాచరకాలాభ్యాసాత్ క్రమేణనిరతిశయాంరతిం ప్రా
ప్నోతి-దుఃఖాంతంచరిగచ్ఛతి-నిఖలస్వసాంసారికస్య దుఃఖస్యాంతంనిగ
చ్ఛతి || ౩౬

అ॥ తదేవవిశేషస్తి

మూ. { యత్తదగ్రేవిషమివపరిణామేఽమృతోపమం | తత్సు
ఖంసాత్వికంప్రీక్తమాన్తబుద్ధిప్రసాదజం || ౩౭ }

భా॥ యత్తత్సుఖమగ్రేయోగోపక్రమవేళాయాం బహ్వయాససా
ధ్యత్వాద్వివిక్తస్వరూపస్యాననుభూతత్వాచ్చవిషమివ దుఃఖమివభవతి |
పరిణామేఽమృతోపమం-పరిణామేవిపాకే అభ్యాసజలేన వివిక్తస్వరూ

పావిభావే అమృతోపమంభవతి- తచ్చాత్మబుద్ధిప్రసాదజం - ఆత్మవిష
యాబుద్ధిరాత్మబుద్ధిప్రసాదఃనివృత్త సకలతరవిషయత్వప్రసాదః-నివృత్త
సకలతరవిషయబుద్ధ్యా వివిక్తస్వభావాత్మానుభవజనితంసుఖమమృతో
పమంభవతి-తత్సుఖంసాత్వికంపోక్తం॥ ౩౭

మూ. {విషయేంద్రియసంయోగాద్యత్తదగేంద్రమృతోపమం॥
పరిణామేవిషమివతత్సుఖంరాజసంస్కృతం॥ ౩౮}

భా॥అగేంద్రానుభవవేళాయాంవిషయేంద్రియసంయోగాద్యత్తదవృ
తమివభవతి - పరిణామేవిపాకేవిషయాణాంసుఖతానిమిత్తముధాదౌని
వృత్తేతస్యచసుఖస్యనిరయాదిమిత్తత్వాద్విషమివవీరంభవతి- తత్సుఖం
రాజసంస్కృతం॥ ౩౮

మూ. {యదగేంద్రానుబంధేచనుఖంమోహనమాత్మనః । నిద్రా॥
లస్యప్రమాదోద్ధంతత్తామసముదాహృతం॥ ౩౯}

భా॥యత్సుఖమగ్రేచానుబంధేచ అనుభవవేళాయాం విపాకేచాత్మ
నోమోహనంమోహహేతుకృతం - మోహాత్రియధావస్థితవస్త్రప్ర
కాశోభిప్రేతః-నిద్రాలస్యప్రమాదోద్ధం-నిద్రాలస్యప్రమాదజనితం - ని
ద్రాదయోహ్యనుభవవేళాయామపిమోహహేతవః - నిద్రాయామో
హహేతుత్వంస్పష్టం-అలస్యమింద్రియవ్యాపారమాంద్యం-ఇంద్రియవ్యా
పారమాంద్యేచజ్ఞానమాంద్యంభవత్యేవ - ప్రమాదఃకృత్యానవధానరూ
పఇతి తత్రాపి జ్ఞానమాంద్యంభవతి - తతశ్చరయోరపి మోహహేతు
త్వం-తత్సుఖంతామసముదాహృతం- అతఃముముక్షుకారజస్తవసీఅభి
భూయసత్వమేవోపాదేయమిశ్యుక్తంభవతి॥ ౩౯

మూ. {నతదస్తివృథివ్యాంవాదివిదేవేషువాపునః । సత్త్వం॥
ప్రకృతిజైమృక్తంయదేభిస్సాన్యత్త్రిభిర్గుణైః॥ ౪౦}

భా॥వృథివ్యాంమనుష్యాదికుదివిదేవేషువా ప్రకృతిసంస్పృష్టేషుబ్ర
హ్మాదిస్థావరాంతేషు ప్రకృతిజైరేభిఃస్త్రిభిర్గుణైర్ముక్తం యత్సత్త్వం
ప్రాణజాతంనతదస్తి॥ ౪౦

అ॥ * త్యాగేనైకేఅమృతత్వమానభురిత్యాదిషు మోక్షసాధనతయాని
ర్దిప్రప్యోగఃసన్న్యసశబ్దాధానస్యః- సచక్రియమాణేష్వేవకమృసుక

ద్వైతత్వాగమూలః-ఫలకమణోస్త్యగఃకర్తృత్వత్వాగశ్చ పరమపు
 రుషేకర్తృత్వానుసంధానేనేశ్యుక్తం, ఎతత్సర్వం సస్వగుణవృద్ధికార్య
 మితిసత్త్వపాదేయతాజ్ఞాపనాయ సత్త్వరజస్తమసాంకార్యభేదాఃప్రపం
 చితాః, ఇదానీ మేవంభూతస్యమోక్షసాధనతయాక్రియమాణస్యకమణ
 ణఃపరమపురుషా రాధనవేషతాంతథానుష్ఠితస్వచకమణస్తత్త్వప్రి
 లతుణః ఫలంవర్తిపాదయితుంబ్రాహ్మణాద్యధికారిణాంస్వభావానుబంధి
 సత్త్వాదిగుణభేదభిన్నం వృత్త్యాసహకారవ్యకమణస్వరూపమాహ॥

మూ. { బ్రాహ్మణత్వత్రియవిశాంతూదాగ్నించవరంతప | }
 { కమాణిప్రవిభక్తానిస్వభావప్రభవైర్గుణైః ॥ ౪౦ }

భా॥ బ్రాహ్మణత్వత్రియవిశాంస్యకీయోభావఃస్వభావః-బ్రాహ్మణా
 దిజన్మహేతుభూతంపాదీనకర్తృత్వర్థః- తత్ప్రభవా స్సత్త్వాదయోగు
 ణాః బ్రాహ్మణస్వభావప్రభవోరజస్తమోభిభవేనోద్భూతస్సత్త్వ
 గుణః-త్వత్రియస్వస్వభావప్రభవస్తమస్సత్త్వాభిభవేనోద్భూతోరజోగు
 ణః-వైశ్యస్వస్వభావప్రభవఃసత్త్వరజోభిభవేనాల్పదిక్తస్తమోగుణః
 శూద్రస్వస్వభావప్రభవస్త్రురజస్సత్త్వాభిభవేనాత్మదిక్తస్తమోగుణః
 ఎభిఃస్వభావప్రభవైర్గుణైస్సహప్రవిభక్తానికమాణిశాస్త్రైఃప్రతిపాది
 తాని బ్రాహ్మణాదయివంగుణకాస్తేషాంచైతానికర్మాణివృత్తయైచ్చై
 తా ఇతిహిమిభజ్యప్రతిపాదయంతిశాస్త్రాణి॥

౪౦

మూ. { శమోదమప్రపశ్యోచంతౌంతిరాక్షవమేవచ | జ్ఞానం }
 { విజ్ఞానమాస్త్యక్యంబ్రాహ్మంకర్మస్వభావజం ॥ ౪౧ }

భా॥ శమోబాహ్యేంద్రియనియమనం-శమోంతఃకరణనియమనం-తపాభా
 గనియచనరూపశ్శాస్త్రసిద్ధఃకాయక్షైశః శౌచంశాస్త్రీయకర్మయోగ్య
 తా-తౌంతఃపరైఃపీఠ్యమానస్యాప్యవికృతనితృతా- ఆజ్ఞావంపరేషుచనో
 నురూపంబాహ్యచేష్టాప్రకాశనం- జ్ఞానంపరావరతత్త్వయాధాత్మ్యజ్ఞా
 నం-విజ్ఞానంపరతత్త్వగతాసాధారణవిశేషవిషయంజ్ఞానం- ఆస్త్యక్యంవై
 దికార్థస్యకృత్సస్వసత్త్వతానిశ్చయః ప్రకృప్తః- కేనాపిహేతునాచాల
 యితుషశక్యితితత్త్వః-భగవాన్పురుషోత్తమోవాసుదేవఃపరబ్రహ్మశబ్దా
 భిధేయోనిరస్త్రస్థులదోషగంధఃస్వాభావకానవధికాతిశయజ్ఞానతత్త్వద్వ

సంఖ్యాయకల్యాణగుణగణోనిఖలవేదవేదాంతవేద్య సుపరినిఖలజగదేక
కారణనిఖలజగదాధారభూతోనిఖలస్యసంపన్నవత్తయతా తదారాధ
నభూతంచవైదికంకృత్యన్నికర్తృ-తైస్సైరాగధితోధర్మాధికామమోక్షా
భ్యంఫలంప్రియచ్ఛతీత్యస్యాధ్యస్యసత్యతానిశ్చయఆస్తిక్యం * వైదైశ్చస
త్వైర్వరహమేవవేద్యః * అహంసర్వస్యప్రభవోమత్తస్సర్వంప్రివర్తతే,
మయిసర్వమిదంప్రౌతం * భౌక్తారంయజ్ఞతపసాం... జ్ఞాత్వామాంశౌంతి
మృచ్ఛతి * నుత్తః పరతరంనాన్యతిగించిన స్తిధనంజయ * యతఃప్రవృత్తి
ర్భూతానాం యేనసర్వమిదంతతః, స్వకర్మణాగమభ్యర్చ్యసిద్ధిం విందతి
మానవః * యోమామజననాదించవేత్తిలోకమహేశ్వరమతిహ్యవ్యతే
తదేతద్బ్రాహ్మణస్యస్వభావజంకర్తృ॥ ౪౨

మూ॥ { శౌర్యం తేజోధృతిదాక్షిణ్యం ధైర్యచాప్యవలాయనం । }
{ దానమీశ్వరభావశ్చ తౌత్రికర్తృస్వభావజం ॥ ౪౩ ॥ }

భా॥ శౌర్యం యుద్ధేనిర్భయప్రవేశసామర్థ్యం-తేజఃపరైరనభిభవసి
యతా-ధృతిరారణ్యైకర్మణిపిఘ్నాపనిపాతేపితత్తమాపనసామర్థ్యం-దా
క్షిణ్యంసర్వక్రియానిర్వృత్తిసామర్థ్యం-యధైచాప్యవలాయనంయుద్ధేచా
త్తమరణశ్చయేష్యనివర్తనం-దానం ఆత్మీయస్యధనస్యపరస్వత్వాపాదన
పర్యంతస్తాగః-శుశ్రవరభావఃస్వవ్యతిరిక్తసకలజగనియమసామర్థ్యం-
ఏతత్క్షత్రియస్యస్వభావజంకర్తృ॥ ౪౩

మూ॥ కృషిగోరక్షవాణిజ్యంవైశ్యంకర్తృస్వభావజం॥

భా॥ కృషిస్ససోత్పాదనంకషణం-గోరక్షం పశుపాలనమిత్యర్థః-
వాణిజ్యంధనసంచయహేతుభూతంక్రయవిక్రియాత్మకంకర్తృ-ఏతద్వై
శ్యస్యస్వభావజంకర్తృ॥ ౪౩౪

మూ॥ పరివర్యాత్మకంకర్తృశూద్రస్యాపిస్వభావజం॥ ౪౪॥

భా॥ పూర్వవర్ణత్రయపరివర్యరూపంశూద్రస్యస్వభావజంకర్తృత
దేతచ్ఛతుణాంవర్ణానాం వృత్తిభిస్సహకర్తవ్యానాంశాస్త్రవిహితా
నాంయజ్ఞాదికర్మణాంప్రదర్శనార్థముక్తం-యజ్ఞాదయోహిత్రీయాణాం
వర్ణానాంసాధారణః శమాదయోపిత్రీయాణాంవర్ణానాం ముముక్షూ

కాంసాధారణాః-బ్రాహ్మణస్యతు సత్త్వాదైకస్యస్వాభావికత్వేనశమ
దమాదయస్సుఖోపాదానా ఇతికృత్వా తస్యశమాదయః స్వభావజంక
త్వైత్యుక్తం-క్షత్రియవై శ్యయోస్తుస్వతోరజస్తమఃప్రధానత్వేనశమదమా
దయోమఃఖోపాదానాఇతికృత్వానతత్-త్వైత్యుక్తం - బ్రాహ్మణస్యతు
వృత్తిర్యాజనాధ్యాపనపరిగ్రహః - క్షత్రియస్యజనపనపరిపాలనం - వై
శ్యస్యచక్రపాదయోయథోక్తాః- శూద్రస్యతుకర్తవ్యంవృత్తిశ్చపూర్వ
వర్ణత్రయపరివర్త్యేవ॥ ౪౪

మూ॥ { స్వే స్వేకర్మణ్యభిరతస్సంసిద్ధింలభతేనరః॥స్వ }
{ కర్మనిరతస్సిద్ధింయథావిందతితచ్ఛృణు ॥ ౪౫॥ }

భా॥ స్వే స్వేయథోదితేకర్మణ్యభిరతోనరఃసంసిద్ధింపరమవదప్రాప్తిం
లభతేస్వకర్మనిరతోయథావిందితపరమపదంప్రాప్నోతితథాశృణు

మూ॥ { యతఃప్రవృత్తిభూతానాంయేనసర్వమిదంశతం॥ }
{ స్వకర్మణాతమభ్యర్చ్య సిద్ధింవిందతిమానవః॥ ౪౬॥ }

భా॥ యతోభూతానామున్నత్యాదికాప్రవృత్తిః-యేనచసర్వమిదంత
తం - స్వకర్మణాతంమామిద్రీన్యంతరాత్మశయావస్థితమభ్యర్చ్య మ
త్ప్రసాదాత్ప్రత్యాప్తిరూపాంసిద్ధింవిందతిమానవః- మత్తేవచసర్వముత్ప
ద్యతేమయాచసర్వమిదంతతమితీపూర్వమేవోక్తం *అహంకృశ్చసృజ
గతఃప్రభవఃప్రళయస్తథా, మత్తేవతరంనాన్యత్- చిదస్తిధనంజయ,
మయాతతమిదంసర్వం జగదన్యక్తమూర్తినా, మయాశ్చక్షేణప్రకృతి
స్సూయతేనచరాచరం, అహంసర్వస్యప్రభవోమత్తే స్సర్వంప్రవర్తత
ఇత్యాదిషు॥ ౪౬

మూ॥ శ్రేయాంత్యధమోవిగుణఃపరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్॥ ౪౭॥

భా॥ ఏవంశ్యక్తకర్మత్వాదికౌమదారాధనరూపస్సద్ధర్మః స్వేనై
వోపాదాతుంయోగ్యోధర్మః - ప్రకృతిసంస్పృష్టేనహిపురుషేణేంద్రియ
వ్యాపారరూపః క్షయోగాత్కర్మస్సుకరోభవతి - అతఃకర్మయోగా
ఖ్యేస్వధమోవిగుణోపపరధర్మా దింద్రియ జయనిపుణపురుషగ్నాత్
జ్ఞానయోగాత్ సకలేంద్రియనియమనరూపతయా సప్రమాదాత్కదాచి
త్స్వనుష్ఠితాత్ శ్రేయాత్॥ ౪౭॥

అ॥ తదేవోపాదయతి॥

మూ॥ స్వభావనియతంకర్మకుర్వానాపోఽఽకిల్బిషం॥౪౭॥

భా॥ ప్రకృతిసంస్కృత్యైకాద్రియవ్యాపారరూపతయా స్వభావతప
వనియతత్వాత్కర్మణః కర్మకుర్వాకీల్బిషంసంసారం సప్రాప్నోతి, అ
ప్రమాదత్వాత్కర్మణః- జ్ఞానయోగస్యసకలేంద్రియనిమగ్న సాధ్యత
యాసప్రమాదత్వాత్తస్మిన్మత్ప్రమాదాత్కీల్బిషంప్రతిపద్యేతాపి॥౪౮॥

అ॥ అతఃకర్మనిష్ఠైవజ్యాయసీతిత్యుక్తయోక్తంస్తారయతి॥

మూ॥ { సహజంకర్మకాంతేయసదోషమపినత్యజేత్ | సర్వా
రంభాః హిదోషేణధూమేనాగ్నిరివావృతాః ॥ ౪౯ ॥ }

భా॥ అతస్సహజత్వేనసుకరమప్రమాదంవకర్మసదోషంసమఃఖమపి
నత్యజేత్ - జ్ఞానయోగయోగ్యోపకర్మయోగమేవకుర్వీతేత్యర్థః - సర్వా
రంభాః కర్మారంభాఃజ్ఞానారంభాశ్చహిదోషేణదుఃఖేన ధూమేనాగ్నిరి
వావృతాః॥ ఇయాంస్తువిశేషః, కర్మయోగస్సుకరోఽప్రమాదశ్చజ్ఞానయో
గస్తద్విపరీతఇతి॥ ౪౯

మూ॥ { అసక్తబుద్ధిస్సర్వత్రజితాత్మావిగతస్పృహః | నై
షకర్మ్యసిద్ధింపరమాంసన్న్యాసేనాధిగచ్ఛతి॥౫౦॥ }

భా॥ సర్వత్రఫలాదివ్యసక్తబుద్ధిజితాత్మాజితమనాః పరమపురు
షకర్మత్వానుసంధానేనాత్మకర్మత్వేవిగతస్పృహః - ఏవంత్యాగాద
నన్యత్వేవసంధేతేనసన్న్యాసేనయుక్తఃకర్మకుర్వాపరమాంనైషకర్మ్య
సిద్ధిమధిగచ్ఛతి॥ పరమాంధ్యానస్థాంజ్ఞానయోగస్యాపి ఫలభూతామధిగ
చ్ఛతీత్యర్థః - పశ్యమాణధ్యానయోగావాప్తంసర్వేంద్రియకర్మోపరతి
రూపామధిగచ్ఛతి॥ ౫౦

మూ॥ { సిద్ధింప్రాప్తాయథాబ్రహ్మతథాప్నోతిః బోధమేన |
మాసేనైవకాంతేయస్తాజ్ఞానస్యయాపరా ॥ ౫౧ ॥ }

భా॥ సిద్ధింప్రాప్తైఃఆవ్రయాణాదహరహరమస్థీయమానంకర్మయో
గనిష్ఠాద్యధ్యానసిద్ధింప్రాప్తాయథాయేనప్రకారేణ వరమానోబ్రహ్మ
ప్రాప్నోతి తథానమాసేనమేబోధ- తదేవబ్రహ్మవిశేష్యతేనిష్ఠాజ్ఞాన

స్వయావరేతి - జ్ఞానస్వధ్యానాత్మకస్వయావరాంతో వరమప్రాప్యమి
త్యథాః॥ ౫౦

మూ॥ { బుద్ధ్యావిశుద్ధయాయైధృత్యాత్మానంనియమ్యచ॥ శ }
{ బ్రాహ్మీవిషయాన్త్యక్త్వా రాగద్వేషావృణస్సవ॥౫౧ }
{ వివిక్తసేవీలఘ్నశీయతవాక్యానమానసః । ధ్యాన }
{ యోగపరోనిత్యంనై రాగ్యంసముపాశ్రితః॥ ౫౨ }
{ అహంకారంబలంకర్షణకామంక్రోధంపరిగ్రహం విము }
{ చ్యనిర్మమశ్చాత్మోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥ ౫౩ }

భా॥ బుద్ధ్యావిశుద్ధయాయథావస్థితాత్మతత్త్వవిషయాయాయుక్తః ధృ
త్యాతాత్మానంనియమ్యచ విషయ వీముఖీకరణేనయోగయోగ్యంమనఃకృ
త్యా శబ్రాహ్మీవిషయాన్త్యక్త్వా అసన్నిహితాకృత్యా తన్నిమిత్తై
చరాగద్వేషావృణస్స వివిక్తసేవీ సర్వైస్థ్యానవిరోధిభిర్విచిత్రజేషవ
త్తమానఃలఘ్నశీలత్యశనానశసరహితః-యతవాక్యానమానసః ధ్యా
నాభిముఖీకృతకాయవాఙ్మనోవృత్తిః ధ్యానయోగపరోనిత్యం ఏవంభూత
స్సౌకప్రయాణాదహరమాధ్యానయోగపరఃనై రాగ్యం సముపాశ్రితః
ధ్యేయతత్త్వవ్యతిరక్తవిషయదోషావమర్శేనతత్తత్త్వవిరాగతాంవద్ధయన్-
అహంకారమనాత్మన్యాయాభిమానంబలంకర్షణహేతుభూతవాననాబ
లంతన్నిమిత్తంకర్షణకామంక్రోధంపరిగ్రహంవిముచ్యనిర్మమఃసర్వేష్వ
నాత్మీయేష్వాత్మీయబుద్ధిగహితః శాంతఃఆత్మానుభవైకసుఖఃఏవంభూతో
ధ్యానయోగంకుర్వన్బ్రహ్మభూయాయకల్పతేబ్రహ్మభావాయకల్పతే-
సర్వబంధవినిముక్తాయథావస్థితమాత్మానమనుభవతీశ్వరః॥ ౫౩

మూ॥ { బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మానశోచతిసకాంతతి॥స }
{ మస్సర్వేషుభూతేషుమద్భక్తింలభతేవరా॥౫౪ }

భా॥ బ్రహ్మభూతః ఆవిర్భూతాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానై కాకార మచ్ఛేషతైక
స్వభావాత్స్వరూపఃశతస్త్వన్యాన్త్రకృతింవిద్ధిమేషరామితి హిస్వశే
షతోక్తాప్రసన్నాత్మాజైశ్చ కర్మాదిభిరకలుషస్వరూపోమద్వ్యతిరిక్తం
నకంపనభూతవిశేషంప్రతిశోచతి-సకించనకాంతతి - అపితుమద్వ్యతిరిక్తై
షుసర్వేషుభూతేషు అనాదరణీయతాయాంసమోనిభిలంపస్తజాతంత్వ

ణవస్త్యన్యమానో మద్భక్తిం లభతేపరాం మయిసర్వేశ్వరే నిఖిల జగదు
ద్భవస్థితిప్రళయలీలే నిరస్తస్థమస్త హేయగంధేనవధికాతిశయాసం
ఖ్యయికల్యాణ గుణగణైకతానై లావణ్యామృతసాగరే శ్రీమతి పుండరీ
కనయనైస్వస్వామిన్యత్యథప్రియానుభవరూపాంపరాంభక్తింలభతే॥

అ॥తత్సలమాహ

మూ. { భక్త్యామామభిజానాతియావాన్యశ్చాప్తితత్త్వతః॥ }
{ తతోమాంతత్త్వతోజ్ఞాత్వావిశతేతదనంతరం॥ ౫౫ }

భా॥స్వరూపతఃస్వభావతశ్చయోహం గుణతోవిభూతితో యావాం
శ్చాహం తంమామేవంరూపయాభక్త్యాతత్త్వతోభిజానాతి-మాంతత్త్వ
తోజ్ఞాత్వా తదనంతరంతత్త్వజ్ఞానానంతరం తతోభక్తితో మాంవిశతే
ప్రవిశతి - తత్త్వతఃస్వరూపస్వభావగుణవిభూతిదశనో త్తరకాలభావి
న్యాఅనవధికాతిశయభక్త్యామాంప్రాప్నోతీత్యథః॥ అత్రతత్త్వతఃప్రా
ప్తిహేతుతయానిదిష్టాభక్తిరేవాభిధీయతే * భక్త్యాన్వనన్యయాశక్య
ఇతి తస్యావీవరత్త్వతఃప్రవేశహేతుత్వాభిధానాత్ ॥ ౫౫

అ॥పవంపణాశ్రమోచితనిత్యనైమిత్తికకర్మణాం పరిత్యక్తఫలా
దికానాంపరమపురుషారాధనరూపాణామనుష్ఠితానాం విపాకఉక్తః, ఇ
దానీం కామ్యానామపికర్మణాముక్తైనైవప్రకారేణానుష్ఠితానాం నపవని
పాకఇత్యాహ॥

మూ. { సర్వకర్మాణ్యపిసదా కుర్వాణోమద్వ్యపాశ్రయః॥ }
{ మత్ప్రసాదాదవఃప్నోతి శాశ్వతంపదమవ్యయం॥ ౫౬ }

భా॥నకేవలంనిత్యనైమిత్తికాని కర్మాణి, అపితుసర్వాణి కామ్యాన్య
పికర్మాణి-మద్వ్యపాశ్రయఃమయిసన్న్యస్తకర్మకర్మాదికః - కుర్వా
ణోమత్ప్రసాదాచ్ఛాశ్వతంపదమవ్యయమవికలంప్రాప్నోతి-పద్యతఇతి
పదంమాంప్రాప్నోతీత్యథః॥ ౫౬

అ॥యస్మాదేవంతస్మాత్

మూ. { చేతసాసర్వకర్మాణిమయిసన్న్యస్యమత్పరః॥ బుద్ధి }
{ యోగముపాశ్రిత్యమచ్చిత్తస్సుతంభవ॥ ౫౭ }

భా॥చేతసాఆత్మనోమదీయత్వమన్నియామ్యన్వబుద్ధ్యా - ఉక్తంపి.

*మయిసర్వాణికమాణిసన్న్యస్యాభ్యాత్మచేతసేతి- సర్వకమాణిస
కర్తృకాణిసారాభ్యామయిసన్న్యస్య మత్పరః అహమేవ ఫలనయా
ప్రాప్యభిత్వసందధానః కర్మాణికుర్వన్నమేవబుద్ధియోగముపాశ్రీ
త్యసతతంమబ్ధితోభవ॥ ౫౭

మూ॥ మబ్ధిత్తస్సర్వదుగాణిమత్ప్రసాదాత్తరిష్యసి॥ ౫౭౪

భా॥ ఎవంమబ్ధిత్తస్సర్వకమాణికుర్వన్ సర్వాణి సాంసారికాణి
దుగాణిమత్ప్రసాదాదేవతరిష్యసి॥ ౫౭౪

మూ॥ అథచేత్త్వమహంకారాన్నశ్రోష్యసివినజ్జ్ త్యసి॥ ౫౮

భా॥ అథత్త్వమహంకారాదహమేవకృత్యాకృత్యవిషయం సర్వంజానా
మీతిభావాత్ మదుక్తంన శ్రోష్యసిచేత్ వినజ్జ్ త్యసి-
నహికశ్చిత్తన్న్యసితి క్తంకృత్సన్న్యప్రాణిజాతస్య కృత్యాకృత్యయో
జ్జాతాప్రశాసితావాప్తి॥ ౫౮

మూ॥ { యన్యహంకారమాశ్రిత్యనయోన్యభితిమన్యసేమి }
{ తైవవ్యవసాయస్తైప్రకృతిస్త్యాంనియోత్యతి॥ ౫౯ }

భా॥ యన్యహంకారమాన్ననిహితాహితజ్ఞానే స్వాతంత్ర్యాభిమాన
మాశ్రిత్య మన్నియోగమనాదృశ్య నయోన్యభితిమన్యసే - ఎవతేస్వా
తంత్ర్యవ్యవసాయోమిథ్యాభావివ్యతి-యతః ప్రకృతిస్త్యాంయుధై నియో
త్యతి-మత్స్వాతంత్ర్యోద్విగ్మంత్యామజ్ఞంప్రకృతిర్నియోత్యతి॥ ౫౯

అ॥ తదుపపాదయతి

మూ॥ { స్వభావజేనకాంతేయనిబద్ధస్స్వకమణాకతుం }
{ నేచ్ఛసియన్స్తేహాతరీప్యస్యవశోపితణ్ ॥ ౬౦ }

భా॥ స్వభావజంహితత్రియస్యకమణశౌర్యం-స్వభావజేనశౌర్యాభ్య
నస్సెనకమణానిబద్ధస్తతపవావశః పరైర్ధర్మణా మసహమానస్త్య
మేవతద్యధంకరిష్యసి-యదిదానీం మోహదజ్ఞానాత్ర-తుం నేచ్ఛసి॥ ౬౦

అ॥ సర్వంహిభూతజాతంసర్వేశ్వరేణమయా పూర్వకమానుగు
ణ్యేనప్రకృత్యనుపర్రనేయమితం, తచ్ఛృణు

మూ॥ { ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దైవేజ్ఞాన తిష్ఠతి । భా॥ }
{ మయంత్రస్వభూతానియంత్రానిరూఢానిమాయయా॥ ౬౧ }

భా॥ ఈశ్వరస్సర్వనియమనశీలోవాసుదేవః సర్వభూతానాం హృద్దే
శేసకలప్రవృత్తినివృత్తిమూలజ్ఞానోదయప్రదేశేతివృత్తికథంకింకుర్వంస్తి
వృత్తి, యంత్రాత్మరూపానిసర్వభూతానిమాయయాభాగ్నిమయకాస్పేదైవ
నిమిత్తం దేహేంద్రియావస్థాంత్రకృత్యాఖ్యంయంత్రమారూపాని సర్వ
భూతానిస్వకీయమాసత్త్వాదిగుణమయ్యా మాయయాగుణానుగుణంప్ర
వర్తయం స్తివృత్తీత్యథః॥ పూర్వమప్యేతమంత్రం*సర్వస్యవాహంహృది
సన్నిష్ఠోమతఃస్తృతిజ్ఞానమనూపాహనంచేతి*మంత్రస్సర్వంప్రవర్తతేతి
తచశ్రుతిశ్చ*యతస్మిన్మిత్తస్మిన్త్యాదికా॥ ౬౧

అ॥ ఏతన్మాయానివృత్తిహేతుమాహ

మూ॥ { తమేవశరణంగచ్ఛసర్వభావేనభారతతత్ప్రసాదా }
{ త్వగాంశాంతంస్థానంపాప్యసిశాశ్వతం॥ ౬౨ }

భా॥ యస్మాదేవంతస్మాత్తమేవసర్వస్యప్రశాంతారమాశ్రితవాత్స
వ్యేనత్వత్సరభ్యేవస్థితమిథంకుర్వతిచ శాంతారం- సర్వభావేనసర్వా
న్మనాశరణంగచ్ఛసర్వాన్మనానువర్తకస్వ-అన్యథాపితన్మాయాప్రీతి
నాజ్ఞేనత్వయాయుర్ధాదికరణమవజన్తీయం-తథాసత్తేనప్రోభపిష్యసి అత
స్తదుక్తప్రకారేణయుర్ధాదికంకుర్విత్యథః- ఏనంకుర్వాణస్తత్ప్రసా
దాత్పరాంశాంతం సర్వకమబంధోపశమం శాశ్వతంచ స్థానం పా
ప్యసి- యదభిధీయతేశ్రుతిశతైః * తద్విష్టోః పరమంపదంసదాశ్యంతి
సూరయః* లేహనాకంవహిమానస్సచంతే యత్ప్రార్యేసాధ్యాస్సం
తిదేవాః॥ (యద్రిబుధయఃప్రథమజాయేపురాణాః*పరేణనాకంసహితం
గుహాయాం*యోఅస్యాధ్యక్షఃపరమేవ్యోమ* అథయదతః పరోదివో
ద్యోతిషి*ప్యతే*సోధ్వనఃపారమావోతితద్విష్టోః పరమంపదం) ఇత్యా
దిభిః॥ ౬౩

మూ॥ { ఇతి తేజ్ఞానమాఖ్యాతంగహ్యద్గుహ్యతరంమయా । వి }
{ మృత్యైరదశేషేణయథేచ్ఛసితథాకురు ॥ ౬౪ }

భా॥ ఇత్యేవం తేముముక్షుభిరధిగంతవ్యంజ్ఞానంసర్వస్మాద్గుహ్యద్గుహ్య
తరంకమయోగవిషయంజ్ఞానయోగవిషయంభక్తియోగవిషయంచ స
ర్వమాఖ్యాతం-ఎతదశేషేణవిమృశ్యస్వాధికారానురూపం యథేచ్ఛసిత

భావము-కర్తృయోగం జ్ఞానయోగం భక్తియోగం వాయుభేద మతిష్ఠే
త్యర్థః॥ ౬౩

మూ. { సర్వగుహ్యతమంభూయశ్శృణుమేవరమంవచః॥ ఇ
ష్టోసిమేద్యభితితతోవత్సామితేహితం॥ ౬౪ }

భా॥ సర్వేష్యేతేషుగుహ్యమభక్తియోగస్యశ్రేష్ఠ్యాద్గుహ్యతమభి
తిపూర్వమేవోక్తం*ఇదంతులేగుహ్యతమంప్రవత్సామ్య నసూయవ ఇ
త్యాదౌ-భూయోపితర్దివయంపరమంమేవచఃశృణు- ఇష్టోసిమేద్యభి
తితేహితంవత్సామి॥ ౬౪

మూ. { ఋత్తనాభవమద్భక్తిమద్యాజీమాంసమనురుమామే
వైష్యసిసత్యంతేపరిజానేప్రియోసిమే॥ ౬౫ }

భా॥ వేదాంతేషు* వేదామామేతంపురుషంఋహంతం, ఆదిత్యవర్ణం
తమసఃపరస్తాత్, తమేవంవిద్వానమృతభిహవతి, నాస్యః వంధావిద్య
తేయనాయత్యాదిమవిహితం వెదనధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యందర్శన
సమానాకారంస్త్యుతిసంతానమత్యథాప్రియమిహ మత్తనాభవేతి విధి
యతే- మద్భక్తిః అత్యర్థమప్త్రియః అత్యర్థమప్త్రియత్వేన నిరతిశయ
ప్రియాంస్త్యుతిసంతతిరకురుష్యేత్యర్థః- మద్యాజీ- తత్ప్రీతిమద్భక్తిభి
నుషజ్యతే-యజనంపూజనం-అత్యర్థప్రియమదారాధనపరోభవ - ఆరాధ
నంహిపరిపూర్ణశేషవృత్తిః- మాంసమనురు- నమోనమనంమయ్యతిమా
త్రప్రప్రీతిభావమత్యర్థప్రియంకుర్విత్యర్థః - ఏవంవర్తమానోమామేవై
ష్యసి-ఎతస్సత్యంతేపరిజానేవప్రజ్ఞాంకరోమి నోవచ్ఛందనమాత్రం
యతస్త్యంప్రియోసిమే*ప్రియోపిజ్ఞానోత్యర్థమహంసవమమప్రియ
భితిపూర్వమేవోక్తం-యస్యమయ్యతిమాత్రప్రీతిర్వర్తతే మమాపితస్త్రి
గ్మతిమాత్రాప్రీతిర్భవతీతితద్వియోగమసహమానోహం తంమాంపావ
యామి-అతస్సత్యమేవప్రతిజ్ఞాతం మామేవైష్యసితి॥ ౬౫

మూ. { సర్వధర్మాపరిత్యజ్యమామేకశరణంప్రజాఅహం
త్వాసర్వపాపేభ్యోమోక్షయిష్యామిమాశుచః॥ ౬౬ }

భా॥ కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగరూపానర్వాణధర్మాణాపర
మనిశ్చేయససాధనభూతామదారాధనత్వేనఅతిమాత్రప్రీత్యాయథా

ధికారంతుర్వాణవివృత్తిరీత్యాఫలకర్తృకత్వాద్వివరిత్యాగెన పరిత్యజ్య
మామేకమేవకర్తారమారాధ్యంప్రాప్యముపాయంచానుసంధన్వ- ఏవ
ఏవసర్వధర్మాణాంశాస్త్రీయపరిత్యాగఇతి*నిశ్చయంశృణుమేతత్రత్యా
గభరతనత్తమ, త్యాగోహిపురుషప్రాప్నుఃప్రిధన్సంప్రీతిత ఇత్యా
రభ్య *సంగంత్యత్వైవంపై వసత్యాగస్సత్త్వికొమతః, నహిదేహభ్య
తాశక్యంత్యక్తుంకమాణ్యశేషతః, యస్తకర్మఫలత్యాగీ సత్యాగీత్యభి
ధీయతఇన్యథ్యాయాదౌసుదృఢముపపాదితం-అహంత్యాసర్వపాపేభ్యో
మోక్షయిష్యామి - ఏవంవతఃమానంత్యాంమత్ప్రిప్తిరొభ్యోనాది
కాలసంవితానంతాకృత్యకరణకృత్యాకరణరూపేభ్య స్సర్వేభ్యః పాపే
భ్యోమోక్షయిష్యామి-మాశుచఃశోకంమాకృధాః! అథవాసర్వపాపవిని
ముక్త్యాన్యథా భగవద్ప్రియపురుష సర్వర్త్యత్వాద్భక్తియోగస్య తదా
రంభవిరోధిపాపానామానంత్యాత్ తత్ప్రియశ్చిత్తరూపైర్ధర్మైరవరి
మితకాలకృతైవైషాంమస్తరతయాఅన్యనోభక్తియోగారంభా నర్హతా
మాలోచ్య శోచతోజుఃసస్య శోకమపనుడఃశ్రీభగవానువాచ- సర్వ
ధర్మాపరిత్యజ్యనామేకంశరణంవ్రజేతి, భక్తియోగారంభఃరోధ్యనా
దికాలసందితనానావిధానంతపాపానుగుణా తత్తత్ప్రియశ్చిత్తరూ
పాకృత్యప్రచాంద్రాయణకూత్సాడవై శ్వాసఃప్రాణపతిపవిత్రేష్టిత్రిపు
దగ్నిష్టోమాదికానానావిధానంతాం స్వయాపరిమితకాలవర్తినా దు
రనుష్ఠానాసర్వార్థమార్థపరిత్యజ్య భక్తియోగారంభసిద్ధయేమా
మేకం పరమకారుణిక మనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యమాశ్రితవాన్స
ల్యజలధింశరణంప్రపద్యస్వ, అహంత్యాసర్వపాపేభ్యోయిథోదితస్వరూప
భక్త్యారంభఃరోధిభ్యస్సర్వేభ్యఃపాపేభ్యోమోక్షయిష్యామిమాశుచః॥

మూ. { ఇదంతేనాతపసాగ్రయనాభక్తాయకదాచననచాశు }
{ శ్రూషవేవాచ్యంనచమాంయోభ్యసూయతి॥౬౭. }

భా॥ ఇదంతేపరమంగుహ్యంశాస్త్రంమయాఖ్యాతం- అతపసాగ్రయ
అతస్తతపసే త్వయానవాచ్యం- త్వయి వక్తరి మయిచాభక్తాయకదా
చననవాచ్యం తస్తతపసేచాభక్తాయనవాచ్యమిన్యర్థః- నచాశుశ్రూష
వే- భక్తాయాచ్యశుశ్రూషవేనవాచ్యం-నచమాంయోభ్యసూయతిమత్స్వ

రూపేమదైశ్వర్యేమద్గుణేషుచకథితేషుయోహిషమావిష్కరోతి నతస్సైవాచ్యం. అనమానవిభక్తిని దైశ్వర్యప్రస్థాత్యంతపరిహరణీయతాజ్ఞాపనాయ॥

మూ. {యథిదంపరమంగుహ్యంమద్భక్తైషుభిధాన్యతీభక్తిం} {మయిపరాంకృత్యామామేవైవ్యత్యసంశయః॥ ౬౮॥}

భా॥ ఇదంపరమంగుహ్యంమద్భక్తైషుయోభిధాన్యతీవ్యాఖ్యాన్యతీ-సఃమయిపరమాంభక్తింకృత్యామామేవైవ్యతీ-నతత్రసంశయః॥ ౬౮

మూ. {నవతస్మాత్తనుష్యేషుఃశ్చిన్ద్రైప్రియకృత్తమఃభ} {వితానచమేతస్మాదన్యఃప్రియసరోభువి॥ ౬౯॥}

భా॥ సర్వేషుమనుష్యేష్వితఃపూర్వంతస్మాదన్యోమనుష్యోమేనకశ్చిన్ద్రైయకృత్తమోభూత్. ఇతఃత్వరంచనభవితాన్ అయోగ్యానాంప్రథమముపాదానంయోగ్యానామకథనాదపితత్వ-ధనస్యానిష్ఠతమత్వాత్॥

మూ. {అధ్యేవ్యతేవయథిసుంధమ్యంసంవాదమావయోః॥} {జ్ఞానయజ్ఞేనతేనాహమిష్టస్సాన్యమితిమేవతిః॥ ౭౦॥}

భా॥యథిమమావయోధర్మ్యంసంవాదమధ్యేవ్యతేనేనజ్ఞానయజ్ఞేనాహమిష్టస్సాన్యమితిమేమః-అన్యైకయోజ్ఞానయజ్ఞోభిధీయతేనేనాహమేతదధ్యయనమాతేనైష్టస్సాన్యమిత్యర్థః॥ ౭౦

మూ. {శ్రద్ధావాసనమాయుశ్చశృణుయాదపియోనరఃసోపిము} {క్షుభాలోకాప్రాప్నుయాత్పుణ్యకర్మణాం॥ ౭౧॥}

౩ ననుశాస్త్రస్యాధికార్యపేక్షితఃఅతస్సతావద్వక్తవ్యః - అనధికారీతుతతపివాగ్ధతోవ్యవస్యతే- ప్రధానతమాదధికారిణోనం తరంవావ్యవచ్ఛేద్యతయా అనధికారివక్తవ్యః, ఇహతుతద్వైపరీత్యేకినిబంధన మిత్యత్రాహ॥ అయోగ్యానామితి॥ తతః-ధనస్య-అయోగ్యాప్రతికథనస్య త్యర్థః- అనిష్టతమత్వాత్ అనిష్టతమత్వజ్ఞాపనార్థమిత్యర్థః - యోగ్యానామకథనస్యానిష్ఠత్వం *ప్రోవాచతాతత్త్వతోబ్రహ్మవిద్యామితిబ్రహ్మవిద్యాప్రపంచనస్యవైధత్వాత్-పొ్రవాచప్రబ్రూయాదితిహ్యర్థః*#ఫందసిలుజ్జిగ్గిటఇతివిధానాత్-అన్యథాగురుమేవాభిగచ్ఛేదితిప్రథమేనవాక్యేనాననయాత్॥

భా॥ శ్రీధ్రావానససూయశ్చయోనరశ్చృణయాదపి తేన శ్రవణమా
త్రేణ సోపి భక్తివిరోధిపాపేభ్యాముక్తః పుణ్యకర్మణాంమద్భక్తానాంలా
కాశసమూహోప్రాప్నుయాత్ ॥ ౨౦

మూ. { కచ్చిదేతచ్ఛ్చుతం పార్థవ్యయోకాగ్రణచేతసాకచ్చి }
{ దక్షానసమోహః ప్రణప్తస్తైభనంజయ ॥ ౨౧ }

భా॥ మయాకథితమేతత్పార్థవ్యయాఽవహితేనచేతసాకచ్చిచ్ఛుతం
తవాక్షానసమోహఃకచ్చిచ్ఛ్చిగప్తః-యేనాక్షానేన మూఢోనయోత్సా
మీత్యుక్తవాక్ ॥ ౨౨

మూ. { అర్జునఉవాచ ॥ నప్రోమోహఃస్మృతద్వైభాత్యప్రసాదాత్ }
{ యామ్యతస్థితోస్త్రిగతసందేహఃకరిష్యేవచనంతః ॥ ౨౩ ॥ }

భా॥ మోహయావిపరీతజ్ఞానం- త్వత్ప్రసాదాత్మమతద్విసప్తం-స్మృతి
ర్యథావస్థితతత్త్వజ్ఞానం- త్వత్ప్రసాదాదేవతచ్ఛులబ్ధం- అనాత్మనిప్రకృ
తావాత్మాభిమానరూపామోహఃపరమపురుషశరీరతయాతదాత్మకస్యకృ
త్సంస్మృచిదవిద్యస్తః- అతదాత్మాభిమానరూపశ్చ, నిత్యనైమిత్తికరూప
స్యకర్మణఃపరమపురుషరాధనతయాతత్ప్రప్రసాదభూతస్య బంధక
త్వబుద్ధిరూపశ్చసర్వోఽనప్తః- ఆత్మనఃప్రకృతివిలక్షణత్వశ్చత్వభావగహి
తతాజ్ఞాతృత్వైకస్యభావతా పరమపురుషశేషతాతన్నియామ్యత్వైక
స్వరూపతాజ్ఞానం, నిఖిలజగదుద్భవస్థినిప్రళయలీలాశేషవోపప్రత్యగీక
కల్యాణైకస్వరూపస్వాభావికానవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్చస్యవీర్యశక్తి
తేజఃప్రభృతినమప్రకల్యాణగుణగుణవహర్ణవపరబ్రహ్మశబ్దాభిధేయపర
మపురుషయాథాత్మజ్ఞానంచ, ఏవంరూపపరావరతత్వయాథాత్మ్య
విజ్ఞానతదభ్యాసపూర్వకాహరహరుపచీయమాన పరమపురుషప్రీత్యైకప
లనిత్యనైమిత్తికకర్మనిష్ఠిహారశవదమాద్యాత్మగుణనిర్వర్త్యభక్తి
రూపతావన్నపరమపురుషోపాపనైకభ్యావేదాంతవేద్యఃపరమపురుషో
వాసుదేవస్త్యవిజ్ఞానంచలబ్ధం- సతశ్చబంధుస్నేహకారణ్యప్రవృద్ధవి
పరీతజ్ఞానమూలాశ్చర్యస్సాదఃసాదాద్విమక్తోగతసందేహఃస్వస్థః స్థితో
స్త్రి- ఇదానీమేఽయుద్ధాదికర్తవ్యతాఽపయంతవచనంకరిష్యే- యథో
క్తంయుద్ధాదికంకరిష్యఇత్యర్థః ॥ ౨౩

అధ్యతరాష్ట్రీయ స్వపుత్రాఃపాం
డవాశ్చయథైకింకరిష్యంతీతివచన్తే
సంజయఉవాచ॥

మూ. { ఇత్యహంవాసుదేవస్యపార్థస్యచమహాత్మనః | సం }
{ వాదమినుమశ్రౌషుచుద్భుతంరౌమహాషణం॥ ౭౪॥ }

భా॥ ఇత్యేవంవాసుదేవస్యవసుదేవసూనాఃపార్థస్యచ తత్పితృష్వసుః
పుత్రస్యనహాత్మనామహాబుధైస్తత్పదద్వంద్వమాశ్రితస్యనుంరోమహాష్ట
ణుచుద్భుతంసంవాదమహంయథోక్తమశ్రౌషుంశ్రుతవానహం॥ ౭౪

మూ. { వ్యాసప్రసాదాచ్చుగ్రీవానేతద్గురూమహంపరంయోగం }
{ యోగేశ్వరాత్కృష్ణాత్సాత్మాత్కథయత్స్వయం॥ ౭౫॥ }

భా॥ వ్యాసప్రసాదాద్వ్యాసానుగ్రహేణదివ్యచతుశ్శ్రీత్రలాభాత్
ఏతన్నరంయోగాఖ్యంగురూంయోగేశ్వరాత్జ్ఞానబలైశ్చర్యవీర్యశక్తితే
జసాంశ్చేర్భగవతఃకృష్ణాత్స్వయమేవకథయతఃసాత్మాచ్చుగ్రీవానహం॥

మూ. { రాజన్సంస్తృత్యసంస్తృత్యసంవాదమినుమచ్ఛుతంకే }
{ శవాన్జ్వలంతోఃపుణ్యంహృష్యామిచముహుర్ముహుః॥ ౭౬॥ }

భా॥ కేశవాన్జ్వలంతోరిమంపుణ్యమచ్ఛుతంసంవాదంసాత్మాచ్చుగ్రీతం
స్తృత్యాముహుర్ముహుర్వాప్యేమి॥ ౭౬

మూ. { తచ్చసంస్తృత్యసంస్తృత్య రూపమగ్రచ్ఛుగంహరేః॥ ౭౭॥ }
{ స్తయోమేనుహా రాజన్హృష్యామిచపునఃపునః॥ ౭౮॥ }

భా॥ తచ్చార్జునాయప్రకాశితమైశ్వరంహరేశగ్రచ్ఛుగంరూపంమయా
సాత్మాత్కృతంసంస్తృత్యసంస్తృత్యహృష్యతోమేనుహా విస్తయోజా
యతే- పునఃపునఃశ్చహృష్యామి॥ ౭౮

అ॥ ౧ కిమశ్రబహునోక్తేన॥

తా॥ ౧ సుయోధరవిజయబుభుత్సయాకృతస్యప్రశస్త్యసహసాసాత్మా
దుత్తరంవక్తుమశక్నువాః * అర్థోక్తాఃకురుపాంచాలాదితనుత్వా గూఢా
భిసంధిఃసంవాదాచ్చుతత్వాదికముక్తవాః-తావతాప్యజానశస్సర్వాత్మ
నాంధస్యసాత్మాదుత్తరమాహేత్యాహ॥ కిమశ్రబహునేతి॥ అభిప్రాయ
జ్ఞస్యతే భగవతా అర్జునాయాధ్యాత్మోపదేశవైశ్వరూప్యప్రకాశనాది

మూ. { యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణాయత్ర పార్థోధనుర్ధరః । }
 { తత్ర శ్రీర్విజయోభూతిస్సువానీతిర్మత్తమ ॥ ౭౮ ॥ }

{ ఓం తత్సదతి శ్రీమన్మహాభారతేశతసహస్రీకాయాంసంహితాయాంవై యాసిక్యాం పారమహంస్యాం శ్రీభీష్మపర్వణి శ్రీభగవద్గీతాసూచనివత్సువర బ్రహ్మవిద్యాయాంయోగశాస్త్రే }
 { శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే సకలశాస్త్రార్థకథన మోక్షోపదేశయోగోనామాష్టాదశోధ్యాయః. .... * }

శ్రీకృష్ణాయపరమాత్మనేనమః.

భా॥ యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణస్సోచ్యోచ్చవచనాపేణాంస్థితస్యచేతనస్యాచేతనస్యచవస్తునోయయస్వభావయోగానైహంసర్వేహంయోగానామీశ్వరః స్వసంకల్పాయత్ర స్వేతరసనుస్తవస్తుస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిభేదః-కృష్ణఃవసుదేవమానుః- యత్రచపార్థోధనుర్ధరఃత్వేనృష్టసుఃపు

భిఃపాండవవిజయసూచకైరలం, శ్రుతిమేనస్పష్టంవదామీత్యుచ్యత ఇతి భావః॥ యత్రయస్మిన్మహాత్మ్యార్థః *విస్మయశరంచాపమిహాగ్రాక్షావధావ్యతిరేకపరోత్రధనుర్ధరశబ్దః భగవదనుశీప్తయథోక్త కరణార్థతయా గాంఢీవాఖ్యధనుర్గ్రహణద్యోతనార్థః- తత్రవిశిష్టోపకరణవిశేషవీర్యాదివిశేషోవ్యంతర్మితః *పార్థస్యవసుహస్తనగ్రాక్షప్రాగుక్తమహామతిత్వంపార్థశబ్దేనసూచితమిత్యాహ ॥ తత్సదత్వంద్వైకాశ్రయశ్చ ॥ సహ్యసౌత్వత్పుత్రవత్ కృష్ణమనభ్యర్థ్యఃసానారాజపరిజనశ్వేనపరిజగ్రాహితభావః తతేత్రిసామాన్యనిదేశఃప్రత్యక్షపారువ్యపరిహారార్థః- శ్రీరాజ్యాదిభోగ్యసహృద్ధిరూపా-విజయఃశత్రునిరాసః-తత్రధునివగ్రహవిపరిణామః-భూతిరైశ్వర్యం* విభూతిరూఢితిరైశ్వర్యమితిపర్యాయపాతాత్ - తేనాస్యపురుషస్యప్రభుత్వాదితక్తియోగోవివక్షితః - నీతిఃఅర్థశాస్త్రజన్యకర్తవ్యనిశ్చయః- తచ్ఛోదితాధగ్నావిరుద్ధానానృత్తిఃపటుప్రజ్ఞైరవహితైరపియష్టాభిశ్చతుర్భిరపుపాయై రకంపనీయోనయోధునిశబ్దాభిప్రేతశత్యాహ॥ నిశ్చలేతి॥ మతిర్మమేత్యస్యాన్వయాధమితశబ్దోధ్యాపృతిః - మమైవమతిః*విద్యారాజస్య తేవిద్యానుమవిద్యానహీయతే, విద్యాహీనస్తమో

గ్ర:- తత్పదద్వంద్వై కాశ్రయః - తత్ర శ్రీర్విజయోభూతి ర్మితీశ్చధుః
వాసశ్చలా, ఇతి సుతిర్మమేతి॥..... ౭౮

భృతిమిభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్వీతాభాష్యే

అష్టాదశోధ్యాయః

తృతీయపట్యం సంపూర్ణం - శాస్త్రం చ సమాప్తమ్.

ధ్వస్తోనాభిజానాసకేశవం, మాయాంస సేవేభద్రం తేనవృధాధర్మమాచ
రే, శుద్ధభావంగతోభక్త్యాశాస్త్రాద్వేద్విజనాద్దసమితి. అతస్తేధుఃవానై
వంసుతీః-మమత్వేవంసమీచీనామహస్సంజాతేతిభావః॥ కృష్ణస్తత్త్వం
పరంతత్పరమపిచహితంతత్పదై కాశ్రయత్వం శాస్త్రాద్భూతయంచపటై
స్త్రీభిరిహకథితస్తతీపూర్వత్రపటై. భక్త్యర్థస్వాత్మకృష్టైః కరయు
గళదశామధ్యమేభక్త్యుపాయ సోన్వితానురాగవృత్తింగ్రహయితు మభి
లంప్రాక్తమంతేవ్యశోధి॥ ..... *

ప్రణామః లక్ష్మణమునిః ప్రతిగృహ్లాతుమానుకమ్।

ప్రసాదయతియత్సూక్తిస్సాన్వితీనపతికాంశ్రుతిం ॥

జయితి సకలవిద్యావాహినీజన్మ శైలో జనిపథపరివృత్తి

శ్రాంతప శ్రాంతితోభిః నిఖిలకుమరిమాయాశర్వరీబాల

సూర్యోనిగమజలధివేలాపూర్ణ చంద్రోయతీంద్రః ॥ *

నిఖిలజగదాచార్యాభగవతే

శ్రీభాష్యకాగాయనమాః.

